

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

№ 1 (49)

2020

Луцьк
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
2020

Редакційна колегія

Цьось А. В. – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, головний редактор).

Фізичне виховання і спорт

- Андрійчук О. Я.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, заступник головного редактора);
- Альошина А. І.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Балько С.** – доктор філософії (університет імені Яна Евангеліста Пуркіне в Усті-над-Лабем, Чехія);
- Вітомський В. В.** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту (Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна);
- Вонцік Я.** – доктор габілітований, професор (Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові, Польща);
- Григус І. М.** – доктор медичних наук, професор (Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, Україна);
- Давидов В. Ю.** – доктор біологічних наук, професор (Поліський державний університет, Пінськ, Білорусь);
- Єдинак Г. А.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Кутек Т. Б.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна);
- Ніколасва А.** – доктор філософії (Університет Фракії, медичний факультет, Фракія, Болгарія);
- Павлова Ю. О.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Перрі Д.** – доктор філософії, професор (Університет Лідса, Велика Британія);
- Ровний А. С.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна);
- Томенко О. А.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, Україна);
- Фернандес-Труан Я. К.** доктор філософії (Університет Пабло де Олавіде, Севілья, Іспанія);
- Індика С. Я.** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, відповідальний секретар).

Педагогічні науки

- Белікова Н. О.** – доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, заступник головного редактора);
- Блекінг Д.** – доктор історичних наук, професор (Університет Фрайбурга, Фрайбург, Німеччина);
- Вільчовський Е. С.** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Галаманжук Л. Л.** – доктор педагогічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна);
- Джеральд Д.** – доктор філософії, професор (Мерілендський університет, Коледж-Парк, США);
- Завидівська Н. Н.** – доктор педагогічних наук, доцент (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Зускова К.** – доктор педагогіки, доцент (Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словаччина);
- Кондаков В. Л.** – доктор педагогічних наук, професор (Белгородський державний університет, Белгород, Росія);
- Малліару М.** – доктор філософії (Грецький відкритий університет, Патри, Греція);
- Малолепши Е.** – доктор габілітований, професор (Академія імені Яна Длугоша в Ченстохові, Польща);
- Мулик К. В.** – доктор педагогічних наук, професор (Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна);
- Пріма Р. М.** – доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Смолюк І. О.** – доктор педагогічних наук, професор (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Фіріка Ж.** – доктор філософії (Університет Тімішоара, Румунія);
- Фратріц Ф.** – доктор філософії, професор (Об'єднаний університет Ніколи Тесла, факультет спорту, Белград, Сербія);
- Юнгер Я.** – доктор педагогіки, професор (Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словаччина).

Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2020. – № 1(49). – 124 с.

У виданні вміщено окремі положення розвитку фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення, підготовки фахівців для галузі. Охарактеризовано методи, засоби тренування, особливості підготовки спортсменів, адаптації організму людей різного віку в процесі фізичного виховання, адекватність яких підкріплюється педагогічними, психологічними та медично-біологічними експериментами.

Журнал є науковим фаховим виданням України, яке включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.). У науковому журналі можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (доктора філософії) за галузями «Педагогічні науки» (спеціальності: 011 Науки про освіту, 014 Середня освіта (фізична культура) (13.00.02; 13.00.04) і «Фізичне виховання та спорт» (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт (24.00.01; 24.00.02; 24.00.03).

Видання відображається в наукометричних та реферативних базах: Index Copernicus International (Impact Factor ICV – 57,07), eLIBRARY (PILN) (лицензійний договір №128-03/2015, від 12.03.2015 р.); ERIH PLUS; Polska Bibliografia Naukowa; Україніка наукова; Ulrich's Periodicals Directory; пенюзитаріях та пошукових системах: DOAJ, OpenAIRE, BASE, WorldCat, Google Scholar, International Committee of Medical Journal Editors, Research Bible, Information Matrix for the Analysis of Journals, Наукова періодика України.

УДК 796 (Д 82)

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

УДК 796(Д82)

ІСТОРІЯ БІЛЬЯРДНОГО СПОРТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Олександр Безносюк¹

¹Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Кременець, Україна, alexbeznosyuk57@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-03-08>

Анотації

Вступ. У статті розглянуто історію більярду взагалі та історію становлення більярдного спорту на теренах освітянської України. **Мета дослідження** – проаналізувати становлення й розвиток більярдного спорту. **Методи дослідження** – аналіз історичної й спортивної літератури з теорії та практики становлення й розвитку більярдного спорту на теренах освітянської України. **Результати дослідження.** Любов людства до гри з кулями або м'ячами почалася настільки давно, що, мабуть, неможливо встановити точну дату народження більярду, як, утім, і його історичну батьківщину. Сучасна історія більярду починається в XV–XVI ст. у Європі. Слово «більярд» походить або від французького «billard», назви одного з кілочків, або від слова «bille» – куля. Найбільшого поширення набули дві версії виникнення більярду в Європі. Згідно з однією з них, піонерами тут є англійці, згідно з іншою – французи. Історія більярду продовжується й у наші дні. У Національному університеті фізичного виховання і спорту України (1998 р.) за ініціативи ректора Платонова В. М. почали готувати тренерів із більярду. Завжди основу збірної України становили студенти. Так, чемпіонами світу з піраміди ставали студенти Я. В. Тарновецький (двічі), Є. О. Новосад та М. О. Пудовкіна. Чемпіонами Європи з пулу – В. І. Пацура та К. І. Половінчук. Багато чемпіонів світу серед юніорів вийшло з освітянських терен України. **Висновки.** Сьогодні, коли відбуваються істотні зміни в багатьох сферах життя нашого суспільства, помітно змінилося в Україні й ставлення до більярду і як до виду спорту, і як до одного із засобів активного відпочинку. Більярд – красива стародавня гра, грати в яку не просто приємно й цікаво, але й престижно. Пальму першості у створенні більярду оскаржують англійці та французи, але в нас її вважають своєю національною грою. Є в нас власні корифеї більярду, свої фахівці з виробництва столів і кийів, є навіть школи.

Ключові слова: більярд, історія, куля, спорт, спортсмен, тренер.

Александр Безносюк. История більярдного спорта в учреждениях высшего образования Украины. **Введение.** В статье рассматривается история більярда вообще и история становления більярдного спорта на территории образовательной Украины. **Цель исследования** – проанализировать становление и развитие більярдного спорта. **Методы исследования** – анализ исторической и спортивной литературы по теории и практики становления и развития більярдного спорта на территории образовательной Украины. **Результаты исследования.** Любовь человечества к игре с шарами или мячами началась настолько давно, что, пожалуй, невозможно установить точную дату рождения більярда, как, впрочем, и его историческую родину. Современная история більярда начинается в XV–XVI веках в Европе. Слово «більярд» происходит или от французского «billard», названия одного из кольшкков, либо от слова «bille» – шар. Наибольшее распространение получили две версии возникновения більярда в Европе. Согласно одной из них, пионерами здесь являются англичане, по другой – французы. История більярда продолжается и в наши дни. В Национальном университете физического воспитания и спорта Украины (1998) по инициативе ректора Платонова В. М. начали готовить тренеров по більярду. Всегда основу сборной Украины составляли студенты. Так, чемпионами мира по пирамиде становились студенты Я. В. Тарновецкий (дважды), Е. А. Новосад и Н. А. Пудовкина, чемпионами Европы по пулу – В. И. Пацура и

К. И. Половинчук. Многие чемпионы мира среди юниоров вышли из образовательных поприщ Украины. **Выводы.** Сегодня, когда происходят существенные изменения во многих сферах жизни общества, заметно изменилось в Украине и отношение к бильярду и как к виду спорта, и как к одному из средств активного отдыха. Бильярд – красивая древняя игра, играть в которую не просто приятно и интересно, но и престижно. Пальму первенства в создании бильярда оспаривают между собой англичане и французы, но у нас ее считают своей национальной игрой. Есть у нас свои корифеи бильярда, свои специалисты по производству столов и киев, есть даже свои школы.

Ключевые слова: бильярд, история, шар, спорт, спортсмен, тренер.

Oleksandr Beznosiuk. History of Billiard Sports in Higher Education Institutions of Ukraine. Introduction.

The history of billiards in general and the history of billiard sports formation in the territory of educational Ukraine have been studied in a research. **The Purpose of the Research** is analyzing the formation and development of billiard sports. **The Research Methods** are analysis of historical and sports literature on the theory and practice of the formation and development of billiard sports in the territory of educational Ukraine. **The Results of the Research.** Humanity's love of playing with balls began so long ago that it seems impossible to determine the exact date of foundation of a billiard, as its historical homeland. The modern history of billiards begun in the 15th–16th centuries in Europe. The word «billiards» has been from the French «billart» or «bille», meaning «ball». There are two versions of the emergence of billiards in Europe. According to one of them, the British were the pioneers, according to the other, the French were the first. The history of billiards still continues today. At the National University of Physical Education and Sports of Ukraine (1998), on behalf of Rector V. M. Platonov, the coaches of billiards have been trained. The students of Ukraine were always the basis of the National team of Ukraine. Such students like Tarnovetskyi Ya. V. (twice), Novosad Ye. O., Pudovkin M. O. became the world champions. European Champions of the Pool Patsura V. I and Polovinchuk K. I. were Many Junior World Champions have emerged from the Ukrainian educational field. **Findings.** Today, when significant changes are taking place in our society, the attitude towards billiards – both as a sport and as one of the means of outdoor recreation – has significantly changed in Ukraine. Billiards is a super ancient game, which is not only enjoyable and interesting, but also prestigious game. The Billiards Championship is contested by the British and French among themselves, but we consider it as a national game. We have our own billiards' professionals and specialists, producing the tables and cues. We have even got own schools.

Key words: billiards, history, ball, sport, athlete, coach.

Вступ. Сьогодні бильярд став одним із найпопулярніших видів спорту у світі, займаючи 20-ту позицію у рейтингу. В осіб, які систематично займаються бильярдом, розвивається увага, поліпшується зір, виробляються чіткість і координація рухів, швидкість реакції, зростає вміння дозувати силу та швидкість рухів і т. ін. Крім того, бильярд вимагає постійного розумового напруження, необхідності досить багато рухатися навколо ігрового столу та виконання різних видів ударів. Аналіз літературних джерел дав змогу встановити, що в такому вигляді рекреації, як бильярд, абсолютно не висвітлено питання в тренувальній діяльності тих, хто займається ним [1; 3].

Мета дослідження – проаналізувати становлення та розвиток бильярдного спорту в закладах вищої освіти України.

Методи дослідження – аналіз історичної й спортивної літератури з теорії та практики становлення й розвитку бильярдного спорту на теренах освітянської України.

Результати дослідження. У бильярд грають не менше ніж 50 країн світу. Зокрема, Сполучені Штати Америки вважаються батьківщиною пулу, Великобританія – колиска дисципліни снукер, у карамболь грають у Франції. На сьогодні бильярдний спорт є складовою частиною державної системи фізичної культури й спорту, поширення серед широких верств населення спрямоване на розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини. Бильярдний спорт сприяє підвищенню соціальної та трудової активності людей, задоволення їхніх моральних, етичних і творчих запитів та підтримує життєво важливу необхідність взаємного спілкування, розвиток дружніх відносин між народами [2; 4].

Незважаючи на потенційно великі можливості й соціально-економічну значимість, бильярдний спорт в Україні розвивається не достатньо. Труднощі, із якими зіткнувся розвиток цього виду спорту, передусім, пов'язані з економічними проблемами розвитку суспільства, а в окремих випадках – із відсутністю сучасної спеціальної нормативно-правової, методичної та інформаційної бази, а також внутрішніми організаційними проблемами в самому бильярдному спортивному русі.

Любов людства до гри з кулями або м'ячами почалася настільки давно, що, мабуть, неможливо встановити точну дату народження бильярду, як, утім, і його історичну батьківщину. Це могла бути і Азія взагалі, і Індія, і Китай зокрема. «Небесна імперія», будучи батьківщиною найважливіших

винаходів на зразок компаса, пороху й багато чого іншого, за дивним збігом обставин, а може й через особливості китайського характеру, ніяк ці винаходи не розвивала.

Людство використовує кулі в іграх із давніх-давен. Більшість теоретиків більярду одностайні в думці, що ця гра зародилася в далекій давнині в Азії. Де саме – у Китаї чи Індії – точної відповіді не дає ніхто. Деякі дослідники посилаються на давньоєгипетські барельєфи, на яких зображено гравців у м'яч із палицями, котрі нагадують сучасний кий. В історичних документах виявляються більш пізні свідчення існування більярду. Так, мандрівник IV ст. до н. е. розповідає у своїх нотатках, що був присутній під час якоїсь гри в Стародавній Греції. За його описами, вона схожа на сучасний більярд.

Сучасна історія більярду починається в XV–XVI ст. у Європі. Англійці вважають, що почали грати в цю гру першими, наводячи, як доказ, народну забаву *ball-mall*, що існувала тоді в королівстві. На рівному земляному майданчику кам'яні кулі «*bal*» заковували в невеликі ворота спеціальними дерев'яними палицями «*yerds*». Саме з цих давньосаксонських слів, упевнені вони, і склалася назва «більярд».

Китайський більярд, що з'явився в Європі в XV–XVI ст., сприймався радше як дитяча іграшка. Однак досвід подібних змагань та сама Німеччина мала значний. У народній грі «*Bafkespiel*», популярній в епоху раннього середньовіччя, гравці за допомогою довгих палиць намагалися загнати кам'яну кулю в спеціальні заглиблення на столах із бортами.

Спочатку грали двома кулями на столі із шістьма лузами й обручем, що нагадує крокетні ворота, кілочком, що використовувався в ролі мішені. У XVIII ст. обруч і кілочок зникли, залишивши після себе лише кулі та лузи. Велика частина інформації дійшла до нас з історій про королів і їхніх приближених. Гра називалася «Королівська гра в більярд» до початку XVIII ст., але була дуже поширена серед усіх верств населення.

Відомий також лист шотландської королеви Марії Стюарт, написаний у день її страти 17 лютого 1587 р. У ньому вона просить єпископа Глазго перенести її більярд в інше приміщення.

У Німеччині, що не претендує на пальму першості, була поширена гра *Balkespiel*, у яку грали на столах. А ось французи переконані, що назва гри походить від французького *bille* («м'яч») і першими в неї стали грати саме вони. На доказ наводяться історичні свідчення того, що король Людовик XI (1461–1483) наказав установити у своїх апартаментах більярдний стіл.

Інші французькі автори приписують винахід більярду своєму співвітчизникові Генріху Деліньє, котрий жив у період правління короля Карла IX (1560–1574), який, до речі, сам був пристрасним любителем цієї гри. Розповідають, що Варфоломійську ніч 24 серпня 1572 король проводив за більярдом і відклав кий, лише щоб зробити кілька пострілів із палацового вікна по гугенотам, що втікали.

Найбільшого поширення набули дві версії виникнення більярду в Європі. Згідно з однією з них, піонерами тут є англійці, відповідно до іншої – французи.

У Франції при королі Людовіку XIV більярд серед дворянства, так само як і в Англії, був дуже модний. Чудовою грою на більярді можна було отримати доступ до королівського двору. Постійним партнером Людовика XIV був якийсь Шамільяр. Він навмисне програв королю кілька партій, звичайно не підряд, але той був задоволений і стверджував, що, не будучи «професором більярду», усе-таки володіє кием не гірше від кращого у світі гравця. Задоволення, яке давало мистецтво Шамільяра, дало йому змогу зробити швидко кар'єру. Спочатку він із писарів був переведений у радники при Паризькому парламенті, потім зробився контролером державних фінансів, а в 1707 р. Шамільяр став військовим міністром.

У XVI ст. популярність більярду зростає. У нього грають і чоловіки, і жінки – представники вищих та середніх верств суспільства. Сама гра вдосконалюється. Лузи, що до цього являли собою прості отвори, оснащуються сітками, їх кількість скорочується до шести. Форма стола набуває остаточного вигляду – витягнутий прямокутник із чіткими пропорціями: його довжина завжди удвічі більша від ширини. Поверхню стола обтягують сукном, борти окантовують гумою. З'являється довгий кий.

У XVII ст. більярд набуває широкої популярності в Німеччині та інших європейських країнах. Карл IX у знамениту Варфоломійську ніч (24 серпня 1572 р.) грав на більярді, коли почув звук дзвонів, які закликають католиків. Шекспір (1616) уже знав про існування більярду, оскільки він змушує Клеопатру (Антоній і Клеопатра, акт II, сцена 5) грати в більярд зі своїм євнухом Мардьяном. Марія Стюарт у день своєї трагічної смерті (17 лютого 1587 р.) висловлює в листі до м. Глазго архієпископу турботу про свій більярдний стіл.

У другій половині XVII ст. більярд був уже достатньо відомим і згадувався у творі Вільяма Шекспіра «Антоній і Клеопатра»:

СЦЕНА 5

Александрія. Палац Клеопатри.

Входять Клеопатра, Харміана, Ірада й Алексас.

Клеопатра: Я хочу музики! Це хліб душі,

Що живить нас в коханні.

Всі: Гей, музики!

Входить євнух М а р д і а н.

Клеопатра: Ні, краще, Харміано, граймо в кулі... [7].

Де вперше в Європі з'явився більярд – у Франції чи Англії – сказати точно важко. Джон Вільк стверджує, що гра в більярд в англійців називалася *bal-yard* (давньосаксонських *bal* – м'яч, *yard* – кий, палиця), що, на його думку, свідчить, що більярд давно був відомий в Англії. Штурц у своїй книзі «Гри і забави англійського народу» бачить початок більярду в грі *Palle-Malspiel* – щось на зразок крокету. У XVII ст. в Англії більярдною грою вже дуже захоплюються. І Георг II в 1760 р. під страхом штрафу в 10 фунтів стерлінгів забороняє гру в більярд у громадських місцях. У Франції вже в 1674 р. Етьєн Ліазон у Ліоні видав правила гри на більярді.

У Росії більярд з'явився на початку XVIII ст. за Петра I. Будучи за кордоном, у Голландії, й ознайомившись із цією грою, Петро наказав виготовити для себе більярд, який став його улюбленою розвагою.

Ще більшого поширення більярд набуває при імператриці Анні Іоанівні, яка грала в нього майже щодня. Із початком XIX ст. гра з палаців і маєтків перемістилась у громадські місця: готелі, трактири, клуби. Наприклад, уже до 40-х рр. минулого століття в російській армії не було жодного полку, в офіцерських зборах якого не стояв би більярд [5].

Наведемо цікавий історичний факт про користь гри в більярд. Ще в 1804 р., доктор хімії та медицини Федір Гільтебрантд, ад'юнкт-професор кафедри фізіології та анатомії Московської медико-хірургічної академії, у своїй книзі «Про збереження зору (твір для народу)» [6] писав про це так: «Для очей, які цілий день займаються важкою роботою зі всіх ігор, у яких зазвичай проводять зимові вечори, *більярд* є прекрасним засобом проти втоми очей і заслуговує на велику похвалу...» [6, с. 76].

Грою в більярд захоплювалися люди різних професій, але, передусім, ця гра цікавила творчих людей. Тому багато художників, журналістів, письменників стали знаменитими не лише своїми картинами, статтями, книгами, але й грою в більярд. Серед відомих людей, які прославилися своєю майстерною грою в більярд, можемо згадати Анатолія Лемана та Марка Твена. Американський письменник, зі свого боку, написав лише кілька рядків про більярд, а ось Анатолій Леман опублікував цілу книгу, яку присвятив цій грі.

У новому кабінеті Олександрівського палацу в Царському Селі при Миколі II проходили засідання Ради міністрів, представлялися депутації й комісії. Тут імператор грав у більярд із великими князями та офіцерами свити.

Не минули тему більярду й такі знамениті художники, як Ван Гог («Нічне кафе», Вінсент Ван Гог, 1888), Ілля Глазунов, Сальвадор Далі (Сальвадор Далі. «Зачарований пляж з трьома рідкими граціями», 1938), Пабло Пікассо (Пабло Пікассо. «Дівчинка на більярдній кулі», 1905) та ін. Але не на всіх полотнах майстрів гра представлена у звичному для нас вигляді. До сьогодні знавці сперечаються про те, що на картині Пікассо «Дівчинка на кулі» зображено більярдний шар, земну кулю чи просто геометричну форму кулі. Палким прихильником більярду визнавали Ван Гога. І можливо, без більярду не було б шедевр «Нічне кафе в Арле» (Мадам Жину), а також і багатьох інших його картин. Незаперечним є факт, що картина Луї-Леопольда Бойлі «Гра в більярд» також визнана шедевром. У таких залах обговорювали політичне та громадське життя, вони ставали своєрідними клубами, у які було не так і складно потрапити. XIX ст. позначилося розвитком емансипації й у більярд все частіше стали грати жінки, що й зображено на картині. Під час написання картини (1807 р.), на думку істориків, Франсуа Менго винайшов наклейку для кия.

Історики більярду найстарішим із варіантів вважають гру, що являла собою комбінацію між пулом і кеглями, а з 1810 р, коли у Франції почали виготовляти більярдні столи без луз, у Європі набув популярності карамболь. Потім такі столи потрапили з Європи в Америку, де переважав англійський різновид цієї гри, у якій використовувалося 15 куль (у карамболі – їх усього три-чотири). На початку

60-х років в Америці поширилася гра в пул-більярд, а снукер був винайдений у 70-ті роки того самого XIX ст. офіцерами британської армії, котрі служили в Індії.

У середині XIX ст. з'явилися перші професіонали-більярдисти, які привертали увагу глядачів своєю майстерністю. Однак змагання з більярду проводили нерегулярно, а грошових призів не вистачало гравцям на життя. Тому задля заробітків влаштовували показові виступи, матчі тощо.

У 1873 р. у Нью-Йорку відбувся перший спортивний всесвітній турнір з карамболлю, переможцем якого став француз Гарньє. Рік по тому також у Нью-Йорку проводилися більярдні змагання на звання «майстер Америки». Тут упевнену перемогу здобув знаменитий француз із Парижа Віньо, якого потім називали «великим більярдним матадором Франції». Віньо успішно демонстрував свої унікальні здібності в карамболлю протягом більше ніж 30 років, очоливши на початку XX ст. Паризьку більярдну академію.

У кінці XIX – на початку XX ст. більярд стає спортивною грою. У низці країн організуються внутрішні й міжнародні змагання.

На початку XX ст. стали регулярно проводитися чемпіонати світу з різних видів більярду (пулу, карамболлю, снукеру) і в цих змаганнях з'явилось чимало сильних гравців.

Історія більярду продовжується й у наші дні. У (НУФВСУ) в 1998 році за ініціативи ректора В. М. Платонова почали готувати тренерів із більярду. Для організації та здійснення цієї роботи запрошено президента Міжнародної асоціації пулу, спортивного директора Європейської федерації лузного більярду, відомого фахівця Йоргена Сендмана (Швеція) [1]. У 2000 р. в університеті відбувся перший випуск тренерів із більярдного спорту.

За ці роки багато досягнень серед студентів та співробітників закладів вищої освіти (ЗВО) України, які стали чемпіонами світу, Європи, України й отримали почесні звання заслужених майстрів спорту (ЗМС), майстрів міжнародного класу України (МСМКУ) та майстрів спорту України (МСУ).

Досягнення більярдної школи НУФВСУ (чемпіони Європи з пулу МСМКУ Віталій Пацура та МСМКУ Катерина Половінчук – тренер В. О. Нагорна, яка в парі з ученицею теж стала чемпіонкою Європи. МСУ Клестов Андрій і МСМКУ Котляр Анна – чемпіони світу серед юніорів та багаторазові чемпіони України).

У більярдній школі НУФВСУ проведено чемпіонати України серед студентів (2017–2019) та школярів (2019) із пулу.

Завжди основу збірної України становили студенти. Так, чемпіонами світу з піраміди ставали студенти ЗМС Я. В. Гарновецький (двічі), МСМКУ – Є. О. Новосад та МСМКУ – М. О. Пудовкіна, чемпіонами Європи з пулу МСМКУ – В. І. Пацура та МСМКУ – К. І. Половінчук. Багато чемпіонів світу серед юніорів вийшло з освітянських терен України.

У серпні 2000 р. на базі цього ж університету проведено юнацький чемпіонат Європи та в жовтні 2011 чемпіонат світу з більярду. 14 лютого 2003 р. в стінах Національного авіаційного університету (НАУ) відкрив свої двері більярдний клуб «Авіатор». Саме з відкриття цього клубу бере початок розвиток більярду серед студентства столиці.

У 2009 р. створено Асоціацію більярду Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ), президентом якої є ректор університету академік Л. В. Губерський, секретарем – професор О. О. Безносок. У більярдному клубі «Буфало», де проводилися численні змагання КНУ, реставровано стіл, на якому грали перший ректор університету Св. Володимира М. О. Максимович (1834–1835) і перший секретар ЦК КПУ В. В. Щербицький (1972–1989).

Протягом 10 років у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка проведено понад 50 турнірів та шість матчевих зустрічей із колегами НУФВСУ й НАУ, а у 2016 р. команда була першою серед науково-педагогічних працівників ЗВО України.

Лідером 2017–2018 рр. серед науково-педагогічних працівників ЗВО України стала команда Кременецької обласної науково-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, де більярдний спорт також став дуже популярним.

Із 2016 р. розпочалися чемпіонати України серед науковців, із 2017 р. – серед студентів, із 2019 р. – серед школярів.

Визначною подією для освітянської спільноти стало відкриття у 2019 р. більярдного клубу в Національному технічному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» завдяки ректору В. О. Оніщенку. Із вересня 2019 р. в Полтавському національному технічному університеті ім. Ю. Кондратюка відкрито факультет фізичної культури і спорту, де магістрант університету –

володар Кубка світу, багаторазовий призер чемпіонату світу, 9-разова чемпіонка України, МСМКУ Анастасія Ковальчук розпочала тренерську кар'єру, і результати покращилися – науковці Національного технічного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» у 2019 р. впевнено лідирують у командному заліку серед закладів вищої освіти (ЗВО) України. Лише за півроку тут проведено два чемпіонати України серед науково-педагогічних працівників ЗВО й Кубок України серед школярів із більярдного спорту.

Серед науково-педагогічних працівників ЗВО, завдяки успіхам учнів та особистих, В. О. Нагорна стала заслуженим тренером і майстром спорту міжнародного класу України з більярдного спорту.

Простежуємо досягнення освітян і серед суддів. Суддями міжнародної категорії з більярдного спорту стали професор О. О. Безносюк та доценти В. О. Нагорна і Ю. М. Леонт'єв.

Висновки. Першість у створенні більярду оскаржують між собою англійці та французи, проте українці вважають більярд своєю національною грою й мають значні досягнення з цього виду спорту. В Україні інтенсивно розвиваються два види більярду: класичний світовий – пул і рідний – піраміда.

Із 1998 р. в Національному університеті фізичного виховання і спорту України стали готувати тренерів із більярду та створено школу більярду, на базі якої проводилися юнацький чемпіонат Європи, чемпіонати України серед студентів і школярів із пулу. У лютому 2003 р. на базі Національного авіаційного університету засновано більярдний клуб «Авіатор». У 2009 р. створено Асоціацію більярду Київського національного університету імені Тараса Шевченка, яка за 10 років провела 50 турнірів і шість матчевих зустрічей. Із 2016 р. розпочалися чемпіонати України серед науковців, із 2017 р. – серед студентів, із 2019 р. – серед школярів. Визначна подія для освітянської спільноти – відкриття у 2019 р. більярдного клубу в Національному технічному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», де за півроку проведено два чемпіонати України серед науково-педагогічних працівників ЗВО та Кубок України серед школярів із більярдного спорту.

Джерела та література

1. Йорген Сендман Право на кий (пул-більярд). Київ: Олімп. літ., 1999. 196 с.
2. Кацєро А. О., Зозуля Г. С. Профєсійно значущі психологічні особливості спортсменів-більярдистів *Теорія і практика фізичного виховання*. 2006. № 1/2. 132 с.
3. Лошакєв А. Л. Азбука більярда. Москва: Центрограф, 2004. 258 с.
4. Лизєгуб В. С. Психєфизієлогічні функції людини: авторєф. дис. ... д-ра бієл. наук. Київ, 2001. 29 с.
5. Нагорна В. О. Педагогічні та психєфизієлогічні методи контролю в фізкультурно-єздєровчих заняттях з пулу. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*: наук.-теорет. журн. Київ, 2005. С. 42–47.
6. Федєр Гильтебрандт. О сохрєненнии зренія (сєчинєние для народа). Москва: Тип. Платєна Бекєтова, 1804, 249 с.
7. Шекспір Вільям. Антоній і Клеєпатра. URL: www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1235 (дата звернення: 16.08.2019).

References

1. Sendman, Y. (1999). Pravo na kyj (pul-biljard) [Cue Right (Pool Billiards)]. Kyiv: Olimpiiska literatura, 1996.
2. Katsero, A.O., Zozulia H. S. (2006). Profesiino znachushchi psykhologichni osoblyvosti sportsmeniv – biljardystiv [Professionally significant psychological features of billiards athletes]. *Teoriya ta praktyka fizychnoho vychovania*, no. 1–2, 132.
3. Loshakov, A. L. (2004). Azbuka bil'jarda [The alphabet of billiards]. Moskva: Tsentrograf, 258.
4. Lizohub, V. S. (2001). Psykhofiziologichni funktsiji liudyny [Psychophysiological functions of a person]: Avtoref. dys. dokt. biol. nauk, Kyiv, 29.
5. Nahorna, V. O. (2005). Pedagogichni ta psykhofiziologichni metody kontroliu fizkulturno-ozdorovchykh zaniattiyakh iz pulu [Pedagogical and psychophysiological methods of control at physical education pool classes]. *Naukovo-teoretychnyy zhurnal*. Kyiv, 42–47.
6. Gil'tebrandt, F. (1804). O sokhranienji zrenija (sochinenije dlia naroda) [On the preservation of vision (essay for the people)]. Moskva: Tipografiya Platona Beketova, 249.
7. Shekspir Vil'jam Antonij i Kleopatra [William Anthony Shakespeare and Cleopatra.]. URL: www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1235(data zvernennia: 16.08.2019).

Стаття надійшла до редакції 28.02.2020 р.

ЕВОЛЮЦІЯ МАСОВИХ ГІМНАСТИЧНИХ ВИСТУПІВ (кінець XIX ст. – початок XXI ст.)

Надія Ковальчук¹, Володимир Санюк¹, Тетяна Гнітецька¹, Ніна Деделюк¹, Ольга Рода¹,
Світлана Калитка¹, Ірина Ткачук¹

¹Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, kovalhuk1175@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-09-20>

Анотація

Актуальність. У 1882 р. відбулися масові гімнастичні виступи під назвою Всесокольські злеті. Завдяки організаторам сокольського руху, який успішно розповсюдився на територіях інших країн, ідея масових гімнастичних виступів набула великої популярності серед молоді. Їх гедоністичне значення проявляється в естетичній видовищності, вони є потужним агітаційним засобом, піднімають патріотичний дух як учасників, так і глядачів, а також є об'єктом як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Понад століття автори та творчі колективи шукають нові ідеї, розробляють технічне обладнання, створюють музичні та ритмічно-пластичні композиції для відображення тематики заходу, якому вони присвячені, та підвищення видовищності масових гімнастичних виступів. **Мета дослідження** – вивчити й узагальнити матеріали, які стосуються змін, що відбулися протягом століття в масових гімнастичних виступах. **Методи дослідження** – теоретичний аналіз та узагальнення навчальної, науково-методичної, довідникової літератури й матеріалів Інтернет-мережі з означеної проблеми. **Результати дослідження.** У досліджуваному історичному періоді фізкультурні свята, гімнастичні виступи досягли небувалого розвитку й перетворились у своєрідну нову форму масового фізкультурного видовища. У свій час на еволюцію масових гімнастичних виступів суттєво вплинули творчі ідеї спортсменів та митців Радянського Союзу. Саме ними започатковано тематичні виступи, уведено новий динамічний стиль без довгих перешикувань «на одному диханні», розроблено схему побудови композицій із піками уваги глядачів. Уперше почали вводити у виступи поточні рухи, розбірні металеві гімнастичні прилади та фонову трибуну. І сьогодні в масових гімнастичних виступах існує стандарт відстані між учасниками на полі 2,8 метра, який запропоновано М. Серим. **Висновки.** Масові гімнастичні виступи й до сьогодні не втратили своєї актуальності. Уже понад 130 років вони є засобом пропаганди спорту, виховання естетичних, моральних якостей та виконують гедоністичну функцію. Сучасним рекордсменом проведення масових гімнастичних виступів стала Північна Корея.

Ключові слова: сокольський рух, вільні вправи, піраміди, поточні вправи, сценарії виступів, масові видовища.

Надежда Ковальчук, Владимир Санюк, Татьяна Гнитецкая, Нина Деделюк, Ольга Рода, Светлана Калитка, Ирина Ткачук. Эволюция массовых гимнастических выступлений (конец XIX в. – начало XXI в.)

Актуальность. В 1882 г. состоялись первые массовые гимнастические выступления под названием Всесокольские слеты. Благодаря организаторам сокольского движения, который успешно распространился на территориях других стран, идея массовых гимнастических выступлений приобрела большую популярность среди молодежи. Их гедонистическое значение проявляется в эстетической зрелищности, они являются мощным агитационным средством, поднимают патриотический дух как участников, так и зрителей, а также являются объектом как внутреннего, так и международного туризма. Более столетия авторы и творческие коллективы ищут новые идеи, разрабатывают техническое снаряжение, создают музыкальные и ритмично-пластические композиции для отображения тематики мероприятия, которому они посвященные а также для увеличения зрелищности массовых гимнастических выступлений. **Цель исследования** – изучить и обобщить материалы, которые свидетельствуют о изменениях в массовых гимнастических выступлениях на протяжении столетия. **Методы исследования** – теоретический анализ и обобщение учебной, научно-методической литературы, справочников, материалов Интернет-сети. **Результаты исследования.** За исследуемый исторический период физкультурные праздники, гимнастические выступления достигли небывалого развития и превратились в своего рода новую форму массового физкультурного зрелища. В свое время на эволюцию массовых гимнастических выступлений существенно повлияли творческие идеи спортсменов и мастеров искусства Советского Союза. Именно им принадлежит идея тематических выступлений, они ввели новый динамический стиль без долгих перестроений «на одном дыхании», разработали схему построения композиций с пиками внимания зрителей. Впервые начали вводить в выступления поточные движения, разборные металлические гимнастические снаряды а также фоновую трибуну. И сегодня в массовых гимнастических выступлениях существует стандарт расстояния между участниками на поле – 2,8 метра, который предложил М. Серый. **Выводы.** Массовые гимнастические выступления и на современном этапе не потеряли своей актуальности. Уже больше 130 лет они являются средством пропаган-

ды спорта, воспитания эстетических, моральных качеств и выполняют гедонистические функции. Современным рекордсменом проведения массовых гимнастических выступлений стала Северная Корея.

Ключевые слова: сокольское движение, вольные упражнения, пирамиды, поточные упражнения, сценарии выступлений, массовые зрелища.

Nadiia Kovalchuk, Volodymyr Saniuk, Tetiana Hnietetska, Nina Dedeliuk, Olha Roda, Svitlana Kalytka, Iryna Tkachuk. The Evolution of Mass Gymnastic Performances (the End of the 19th Century – the Beginning of the 21st Century). Topicality. In 1882, Mass Gymnastic Performances called «Sokil takeoff», took place. Thanks to the organizers of the Sokil Movement, which had successfully spread over the countries, the idea of Mass Gymnastic Performances became very popular among young people. Their hedonistic significance is manifested in aesthetic entertainment. They are a powerful agitation instrument, which raises the patriotic spirit of both participants and spectators, and is the object of both domestic and international tourism. For over a century, authors and creative teams have been searching for new ideas, developing technical equipment, creating musical and rhythmic-plastic compositions to reflect the theme of the event to which they are dedicated and to enhance the entertainment of Mass Gymnastic Performances. **The Purpose of the Research** is to study and summarize data relating to the changes that have taken place over the centuries in Mass Gymnastic Performances. **Methods of the Research** are theoretical analysis and generalization of educational, scientific-methodical, reference literature and data of the Internet network on the identified issue. **Results of the Research.** In the studied historical period, physical culture holidays, gymnastic performances reached unprecedented development and turned into a kind of new form of mass physical culture spectacle. At one time, the evolution of Mass Gymnastic Performances was significantly influenced by the creative ideas of the USSR athletes and artists. They started thematic performances, introduced a new dynamic style without long overlaps «in one go», developed a scheme for constructing compositions with peaks of the viewers` attention. For the first time, they began to implement current movements, collapsible metal gymnastic devices and a background podium into the performances. And today, there is a standard of distance between the participants in the field of 2,8 meters in Mass Gymnastic Performances, proposed by M. Sieryi. **Conclusions.** To this day, Mass Gymnastic Performances have not lost their actuality. For more than over 130 years, they have been a means of sports promoting, aesthetic upbringing, moral qualities and performing hedonistic functions. North Korea has become the modern record holder of Mass Gymnastic Performances.

Key words: Sokil Movement, free exercises, pyramids, current exercises, scripts of the performances, mass spectacles.

Вступ. Масові видовищні заходи беруть свій початок з античних часів. Вивчаючи історичні аспекти фізичної культури, Л. Кун [15] зазначає, що розвиток людського суспільства, починаючи з перших етапів його існування, супроводжувався загальнонародними святами, які включали гімнастичні й атлетичні вправи. Але лише в епоху Стародавньої Греції та Стародавнього Риму з'являються ретельно підготовлені й організовані народні свята, що містять у собі елементи сценарної розробки та режисури [26].

У 1850-х роках в Чехії виникає рух «Сокіл» і створюється сокільська система гімнастики, засновником якої був професор естетики та історії Празького університету Мирослав Тирш [21]. Він намагався надати всім положенням і рухам таку форму, яка б викликала у виконавців та глядачів емоційний підйом, почуття радості й естетичну насолоду [4]. І за його життя в 1882 р. (через двадцять років після створення в Чехії своєї системи гімнастики) на унікальному за своєю конструкцією та будовою стадіоні «Страгів» відбулися масові гімнастичні виступи під назвою Всесокольські злети. У цьому заході взяло участь 1572 учасники, 700 із яких демонстрували вільні вправи [6]. Із кожним наступним злетом кількість учасників зростала. Наприклад, на X-му злеті, який проводився в 1938 р., присвяченому 20-річчю з дня заснування Чеської Республіки, узяли участь 100 000 осіб. Саме завдяки організаторам сокільського руху, який успішно поширився на територіях інших країн, ідея масових гімнастичних виступів набула великої популярності серед молоді. Їх гедоністичне значення проявляється в естетичній видовищності, вони є потужним агітаційним засобом [9; 11; 14; 25]. Глядач бачить сильних, спритних учасників виступів, які чудово володіють рухами свого тіла й переконується в безперечній користі занять фізичною культурою та спортом. Масові гімнастичні виступи відображають дух їхнього часу і є продуктом творчої діяльності суспільства. Вони піднімають патріотичний дух як учасників, так і глядачів, а також є об'єктом як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

В історії розвитку фізичної культури й спорту було немало масових гімнастичних свят і виступів. Вони відрізняються один від одного за своєю спрямованістю та потужністю. Понад століття автори й творчі колективи шукають нові ідеї, розробляють технічне обладнання, створюють музичні та ритмічно-пластичні композиції для відображення тематики заходу, якому вони присвячені, та

підвищення видовищності масових гімнастичних виступів. У минулому надзвичайно поширені, у незалежній Україні вони втратили свою популярність. Ураховуючи ті функції, які масові гімнастичні виступи виконують, їх потрібно відродити. Оскільки піднята проблема недостатньо розкрита, то **мета** дослідження полягає у вивченні й узагальненні матеріалів стосовно змін, які відбулися протягом століття в масових гімнастичних виступах.

Методи дослідження – теоретичний аналіз та узагальнення навчально-методичної, довідникової літератури й матеріалів Інтернет-мережі з означеної проблеми.

Результати дослідження. Принцип Всесокільських гімнастичних виступів ґрунтувався на великій масі учасників, які одночасно виконували вільні вправи або вправи на приладах. У той період характерним для виступів була, по-перше, відсутність чіткого взаємозв'язку між окремими номерами програми (кожна група гімнастів виступала наче самостійно – за принципом концерту). По-друге, головна увага приділялася загальному малюнку, який створювався на полі масою учасників виступів, зміною кольорів, перешикувань тощо. Так, наприклад, 17 000 школярів у темно-синіх костюмах із жовтим вінком на голові, надають певний колірний фон стадіону. Достатньо всій масі учасниць лише присісти, зменшуючи перед глядачами видимість їхніх костюмів, і колір стадіону стане жовто-сірим. Із цього положення учасниці, випрямляючи ноги й опускаючи голову, змінять колір усього стадіону на темно-синій і т. ін. Характер та зміст таких вправ здебільшого елементарний – це прості рухи руками, ногами й тулубом, із недостатньою амплітудою, нескладною координацією, які не вимагають високої спортивної майстерності [5]. Низка фахівців [4; 6; 19] переконана, що техніка вправ сокільської гімнастики, краса їх виконання під музичний супровід, заняття в однаковій формі, організація змагань і масових виступів забезпечили їй успіх в усіх країнах світу.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. український народ був роз'єднаний і перебував під владою багатьох держав, але й на ці території прийшла ідея сокільського руху. Б. І. Коверко [12] повідомляє, що народні ідеї на західних землях України виражалися в сокільських злетах, щороку після цього відбувався український руханковий виступ в залі. М. М. Олексюк [18] упевнений, що ідеологи Українського спортивного союзу розглядали фізичну культуру та спорт як засіб плекання національної гідності, віри у власні сили, бажання перемогти. Тому в центрі уваги українських спортивних організацій і була діяльність, орієнтована на широке залучення населення Західної України до фізкультури й спорту. Для цього й проводилися спортивні свята, котрі стосувалися видатних дат в історії України. У них брала участь учнівська молодь (фото 1).

Фото 1. Вправи вінками учениць школи Грінченка в Станіславі

У центральних і східних районах України товариство «Сокіл» почало створюватись у всіх великих містах із 1905 р.: Харкові, Києві, Одесі, Миколаєві, Сумах та ін. [14]. Г. А. Костеллі повідомляє, що в Харкові гімнастичне товариство влаштовувало виступи з різними програмами на вечорах, у садах, на іподромі й у парку. Починаючи з кінця травня, протягом літа кожної неділі проводили платні гімнастичні виступи у дворі гімнастичного товариства. У гімнастичних святах брала участь велика кількість людей. Перехід гімнастів із зимових приміщень на літні майданчики відбувався урочисто,

парадом через усе місто. Після деяких перешикувань починалося свято з масовими виступами, пірамідами, вправами на гімнастичних приладах.

Зі створенням Радянського Союзу, масові гімнастичні виступи в країні стали надзвичайно популярними. Ідеологи СРСР намагалися довести, що справі фізичного виховання й розвитку спорту приділяється величезна увага з боку партії та уряду. І форма масових специфічних за змістом і спеціально оформлених гімнастичних виступів, і фізкультурних парадів притаманна лише соціалістичній державі. У цей період фізкультурні свята, гімнастичні виступи досягли небувалого розвитку й перетворились у своєрідну нову форму масового фізкультурного видовища [5; 25; 28]. І саме в СРСР розроблено низку нововведень, які значно прикрасили масові гімнастичні виступи.

Уже в 1919 р. на фізкультурному святі Всеобучу в Москві продемонстровано вільні вправи, фігурне маршування та ін. Пізніше гімнастичні виступи стали постійними супутниками значних свят і парадів. До режисури й оформлення виступів стали залучати кращих тренерів зі спортивної гімнастики, режисерів і балетмейстерів, художників та композиторів театрів. Із 1930 р. сценарії показових виступів стали розробляти інститути фізичної культури (ІФК), добровільні спортивні товариства й відомства. У творчих розробках сценаріїв фізкультурних свят тих років досяг найбільших успіхів Московський ІФК, із 1935 р. сценарії розроблялись і в Ленінградському ІФК.

До 1937 р. виступи не регламентувались у часі, відмінно виконані, але не пов'язані один з одним, вони були занадто тривалі, що втомлювало глядачів та учасників. Постійно вівся пошук нових мистецьких рішень. Після 1937 р. виступи готували за темами, найуспішніші з них – «Граница на замке» (Білоруська делегація), «Если завтра война» (Ленінградський ІФК) [5]. Виступ білоруської делегації готував не інструктор фізкультури, а вже відомий орденоносний працівник балету Ігор Моїсеєв. Ще в 1936 р. йому вдалося створити короткий ефектний виступ. Студенти фізкультурного технікуму підмосковного селища Малаховка за сім хвилин встигли вибігти на Красну площу, продемонструвати у швидкому темпі зарядку й низку гімнастичних елементів, сплєтених у нескладний сюжет. Принципово новий стиль виконання вправ став сенсацією також Ігоря Моїсеєва почали наперебій запрошувати в ролі режисера представники спортивних організацій різних республік. На його замовлення на одному з московських заводів сконструювали сталю 11-метрову піраміду, на поверхах якої спортсмени синхронно або поточно виконували вправи. Потім піраміди, аналогічні цій конструкції, використовувалися на багатьох виступах [1]. Ця композиція відкрила можливість використання поточних рухів у різних комбінаціях масових гімнастичних виступах. Б. М. Курчаков [16] запевняє, що поточні рухи, які майстерно перенесені з хореографії в масові гімнастичні виступи відомим балетмейстером Касьяном Галейзовським, розвивалися, видозмінювались, удосконалювались.

Н. Колесникова [13] впевнена, що, зрозумівши й оцінивши ефект синхронності, відмовившись від неживої механічності сокольської гімнастики, автори виступів шукали свій стиль, свої виразні засоби в постановках масових спортивних видовищ. Головним принципом спортивно-масової режисури, на думку режисера Б. Н. Петрова [22], є використання на великому майданчику ефекту синхронного руху маси людей. Дійсно, простір стадіону вимагає великого, масштабного рисунка, адже така «дрібничка», як окрема людська фігура або навіть невелика група, тут загубиться. Тому поточні вправи стали виразним засобом постановки на стадіоні – театру без куліс. Секрет ефекту цих вправ полягає в тому, що учасники одні й ті ж самі рухи виконують послідовно, із невеликим відставанням, що викликає враження коливання, пульсації єдиного організму. За допомогою цього прийому можна створити образ бурхливого моря, колосистого поля, блимання сонячних променів тощо. У 30-х роках поточні вправи були вдосконалені – перенесені на особливі конструкції у вигляді пірамід, різних підставок, із яких виникали величезні «вази», рухливі спіралі, різнокольорові фонтани та інші «фігури» зі сплєтених людських тіл.

Можливості спорту-видовища все більше зацікавлювали майстрів мистецтва: Дмитро Шостакович, Ісаак Дунаєвський створювали для виступів музику. Всеволод Меєрхольд розробив сценарій виступів «Фізкультурники – потужний резерв Червоної армії» для студентів Ленінградського ІФК у 1939 р.

Потрібно відзначити, що в кінці 30-х років постановки парадів і виступів строго аналізувались та рецензувались. М. Сегал [24] повідомляє, що рецензенти звертали увагу на недоліки: громіздке оформлення, за яким не було видно учасників, захоплення надмірним технічним спорядженням, надмірна театралізація. Потім автори рецензії відзначали найкращі постановки. Особливо вдалим вважали виступ білоруської делегації на тему «Граница на замке», який був побудований на власне гімнастичній основі, без надмірної театралізації; удалі костюми узбецької делегації – поєднання національного мотиву зі спортивним стилем.

Після Другої світової війни фізкультурні організації стали готувати свої виступи, переважно відображаючи в них характерні особливості самих засобів фізичної культури й спорту в республіці та ту майстерність, якої можна досягти всебічно фізично розвиненим особам. Перервані війною масові фізкультурні свята й видовища відновилися 16 липня 1944 р. в Москві на центральному стадіоні «Динамо». Н. Колеснікова [13] інформує, що серед тих, хто виступав тоді на святі, були переважно студенти й робітнича молодь. Дисципліна на репетиціях була військова, керував підготовкою 33-річний Микола Павлович Серий – на той час абсолютний чемпіон країни та визнаний «законодавець моди» в чоловічій гімнастиці, творець гімнастичного прогресу. Саме через це, ще будучи діючим спортсменом, він став режисером: випадок сам по собі унікальний. У свої постановки масових виступів він переносив власні індивідуальні знахідки. Звичайно, гімнастичні елементи були нескладні, але весь стиль постановки, її динаміка, оригінальність були характерні для почерку майстра. Відкриття Серого «2,8» – це розмітка на полі, по якому проходять маршем і на якому виступають гімнасти. Два і вісім десятих метра – відстань, розрахована на чотири середні кроки. На цю розмітку встановлюють металеві кнопки, за допомогою яких можна тримати стрій у групових вправах. Розмітка відома в масових гімнастичних вправах давно, про них згадується в описах різних сокільських парадів, але «2,8 м» дійсно знайдене Серим.

Ще одне відкриття Серого – удосконалена вежа-піраміда [1]. Елементарні акробатико-гімнастичні піраміди були дуже популярні в довоєнній гімнастиці. Найпростіша піраміда – коли один (вищий та здоровіший) стоїть, слугуючи опорою двом другим (легшим і меншим), які виконують простенькі стійки й рівноваги. А в Миколи Серого в пірамідах брали участь декілька сотень осіб. Піраміда висотою з триповерховий будинок будувалася блискавичним темпом і виглядала з різних ракурсів однаково ефектно. Така вправа вимагала достатньої спортивної майстерності, сміливості та використання різноманітних спеціальних конструкцій. У їх розробці Серий проявляв немало фантазії: бруси й перекладки збиралися–розбиралися із легких металевих трубок, кільця підвішувалися на карколомній висоті, акробаток-солісток піднімали на щитах над головою. Апофеозом успіху Серого-постановника був, мабуть, виступ спортсменів у Празі на Всесокольському злеті гімнастів у 1948 р. На полі стадіону, яке в декілька разів перевищувало звичайні розміри, могли одночасно виступати сорок тисяч осіб. Господарі, наприклад, так і зробили: сорок тисяч виконали вільні вправи. Така кількість, звичайно вражає. У Серого в колоні було лише п'ятсот спортсменів. Але це були дійсно спортсмени: 250 осіб-гімнастів синхронно виконували сальто назад, на полі розставлялися 50 брусів, коней, перекладин. Півгодини продовжувалися виступи й півгодини не змовкали аплодисменти глядачів, які достойно оцінили високий темп, складність, спортивну майстерність, музичне оформлення та технічне забезпечення [1; 5; 13].

Автори гімнастичних виступів були завжди у творчих пошуках і практичних проблемах. Вони роздумували над тим, як зробити, щоб глядачі з неослабною увагою слідкували за видовищем, яке триває не менше ніж звичайна вистава. Тож вони креслили «криву уваги»: гострі піки, які йдуть угору, означали номери, що збуджували увагу, спади – номери, які давали відпочинок. І дійсно, у результаті глядачі то завмирили, спостерігаючи, як мчать мотоцикли, і на кожному з них трійка акробатів виробляє різні трюки, то переводили дух, насолоджуючись вільними вправами, подібними на поле, яке неначе коливається від вітру [3].

Нерідко картатість тильної трибуни стадіону різко заважала сприйняттю видовища глядачам з інших трибун. Щоб виступи проходили на цілісній кольоровій гамі, виникла ідея про створення м'якого забарвлення фонові трибуни. У 1946 р. художник Б. Кноблок запропонував «книгу», зброшуровану з кількох сторінок різного кольору. Листаючи їх у певному порядку, розміщені на трибуні учасники створювали узор, пейзажі, гасла, портрети, тощо [24]. У програмі виступів 1954 р. 7000 фізкультурників протягом усього свята створювали активний фон на південній трибуні стадіону (фото 2) [20].

У 1955 р. відбулася друга поїздка гімнастів у Прагу для участі в I Загальнодержавній спартакіаді ЧССР. Із тих пір радянські гімнасти брали участь у всіх спартакіадах Чехії.

Інтерес до масових спортивних видовищ не згасав і в 60-х та 70-х роках. Але, як зазначає О. М. Худолій [29], свято відкриття й закриття Олімпіади-80 буквально вразило мільйони людей усієї планети своєю величчю, гімнастичною спрямованістю, розмаїтістю, масовістю та високою майстерністю керівників фізкультури й спорту (фото 3). У святі брали участь понад 16 тис. спортсменів, артистів. У створенні художнього фону зайнято майже 5 тис. осіб. У кожного з них було дев'ять кольорових прапорців, три кульки, два віяла і шість кольорових манішок, які синхронно використовувалися для наступного зображення «картин» (174 зображення) [30]. Після Олімпійських ігор у 1980 р. в СРСР

проведено Ігри доброї волі (1986 р.), Всесвітні юнацькі ігри (1988 р.), які теж запам'яталися надзвичайно високою майстерністю виконання масових гімнастичних вправ й оригінальними композиціями, у зміст яких входили цікаві групові та комбінаторно невичерпні піраміди, тематичні написи, фонові вправи, вправи на стандартних і нестандартних гімнастичних приладах. Досвід організації та проведення масових спортивних видовищних заходів перейнятий за кордоном – у Франції на святі газети «Юманіте», на Кубі, у Єгипті та інших країнах, де підготовкою керували радянські фахівці [6].

Фото 2. Всесоюзний парад фізкультурників. На задньому плані – фонові трибуна. 1954 р.

Н. Колеснікова [13] звертає увагу на те, що з часів грецьких олімпіоніків ритуал відкриття та закриття змагань атлетів був урочистим. Із тих пір сценарій спортивних «увертюр» – церемоніалів, які передували стартам, удосконалювався й набував усе більшого забарвлення. Із роками ритуал урочистостей постановники повсякчас намагаються збагатити новими засобами для виконання кожного записаного в Хартії ігор положення. Процес роботи режисера можна порівняти з творчістю музиканта-виконавця: ноти для всіх однакові, але кожний тлумачить їх по-своєму, знаходить у них новий зміст і звучання. Так, автори олімпійських урочистостей, дотримуючись традицій, вносять в атмосферу свята своє ставлення, свій зміст. Розробляючи сценарій свята, режисери, художники, хореографи використовують досвід і традиції всіх попередніх Ігор. Ігри XXVIII Олімпіади в Афінах (2004 р.), Ігри XXIX Олімпіади в Пекіні (2008 р.), Ігри XXX Олімпіади в Лондоні (2012 р.), Ігри XXXI Олімпіади в Ріо-де Женеїро (2016 р.) представили масові виступи, у яких проглядалася своя національна, історична та спортивна тема. А. Сениця [27] зазначає, що видовищні заходи сучасності різноманітні за змістом та композицією, вони вміло художньо оформлені, супроводжуються добре підібраними музичними творами, дикторським текстом, піротехнічними та світловими ефектами.

У країнах Європи масові виступи стали традиційними. У Німеччині це почалося з 1861 р. й сьогодні продовжується в масових гімнастичних фестивалях. Прикладом світових гімнастичних фестивалів сучасності стали гімнастради, які, об'єднуючи всіх – від дитячої гімнастики до гімнастики дорослих, уключають ідею змагань. Організація гімнастрад сприяє розвитку вільної творчості, оригінальності, національних характеристик, пошуку нових ідей. Ще одним таким прикладом є Шведські національні гімнастичні фестивалі, участь у яких беруть усі бажаючі [7; 8].

У Таллінні на стадіоні «Калев» у липні проводиться свято «Птах душі». У традиційних виступах 2016 р. взяло участь близько 5000 гімнастів з усіх кутків Естонії [23].

У Чехії через кожні шість років проводяться сокільські злети. У 2018 р. проводився XVI Все-сокільський злет. В одному з номерів на поле стадіону вийшло 2000 осіб жіночої статі в легких червоних платтях, від молодих дівчат до літніх жінок різної комплекції й навіть вагітні (фото 4). На зеленому полі дуже гарно виглядали вправи танцювального характеру в їхньому виконанні з

численними непротими перешикуваннями. Після них на поле вийшла така сама кількість чоловіків різного віку та виконали вправи, які створили не менш емоційний ефект [2].

Фото 3. Відкриття Олімпіади-80. Піраміда-ваза.1980 р.

Фото 4. XVI Всесокольський злет. Вправи жінок, м. Прага. 2018 р.

Із 1 серпня 2012 р. в Пхеньяні стартували масові гімнастичні виступи й мистецьке видовище «Аріран» (фото 5). 10 тис. студентів і працівників літератури та мистецтва взяли участь у цьому комплексному святі з нагоди 90-річчя «Великого вождя» Кім Ір Сена і 60-річчя Кім Чен Іра. Шоу дебютувало у 2002 р. У 2007 р. видовище «Аріран» занесене в Книгу рекордів Гіннеса та входить в обов'язкову мистецьку програму для іноземних туристів у КНДР [17].

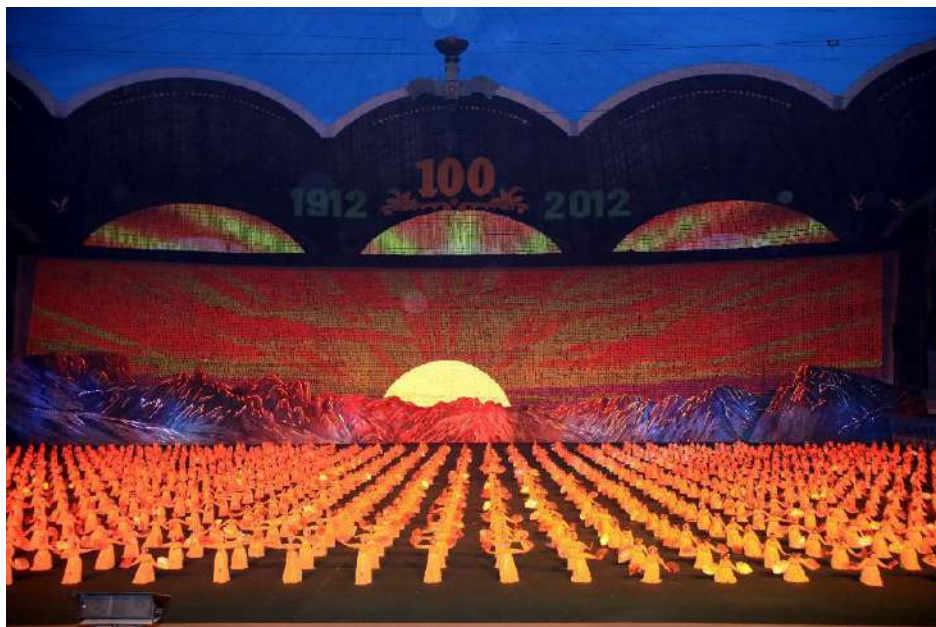

Фото 5. Видовище «Аріан», Пхеньян. 2012 р.

10 вересня 2018 р. на стадіоні під назвою «Травневий день» у КНДР відбулись ігри масової гімнастики на честь 70-річчя заснування Північної Кореї [10]. Масові ігри, або масова гімнастика, – це фестиваль, у якому велика кількість учасників виконують загальні дії, що підкреслює групову динаміку, а не індивідуальну майстерність. У КНДР масові ігри використовують, щоб підкреслити соціалістичний реалізм у поєднанні гімнастики, танцю, акробатики й драматичних виступів, які супроводжуються музикою (фото 6). Учасники дійства будували різні фігури та зображення, наприклад колишнього північнокорейського лідера Кім Ір Сена. Масові гімнастичні виступи також є потужною пропагандою наявного режиму. ООН не раз зауважувала, що під час підготовки таких свят використовують примусову працю дітей, яких також змушують бути присутніми на виступах. Отже, за кордоном масові гімнастичні виступи, зародившись у давнину, продовжують розвиватись. Поєднуючись із різними видами мистецтва та доповнюючись сучасними можливостями технічного прогресу, вони перетворюються в шоу.

Дискусія. Дослідження показали, що, зародившись у кінці XIX ст., масові гімнастичні виступи продовжують існувати й донині. Своєму виникненню вони зобов'язані товариству «Сокіл», де гімнастика слугувала засобом об'єднання чеської молоді, виховання її в дусі патріотизму й підготовки до боротьби за національне визволення. А для того щоб заохотити молодь заняттями гімнастикою, Мирослав Тирш запропонував збагатити її елементами, які недавно вважалися чистою акробатикою та належали цирку; поєднати з музикою й ритмічними рухами на межі мелодії та танцю; перетворити у видовище, елементами впливу на аудиторію якого стали музика, костюми, кольорове оформлення [4; 6; 21]. Про геніальність цієї ідеї свідчить те, що в Чехії продовжують через кожні шість років проводити сокільські злети й у 2018 р. проводився вже XVI Всесокільський злет [2].

Розповсюджуючись по Європі, сокілство приносило із собою в країни та масові виступи як нову форму занять гімнастикою [4; 5; 6; 19; 21]. Популярними вони стали й у Радянському Союзі. Спочатку вони були копією чеських, а у 20- і 30-х роках XX ст. якість фізкультурних видовищних заходів значно покращилася, вони стали динамічними, із національним колоритом, який робив кожний виступ не схожим на інший. Радянські автори [1; 3; 5; 13; 24; 25] заявляють, що для всіх масових спортивних виступів характерні політична спрямованість, зв'язок із завданнями завоювань соціалістичної

революції, підготовки радянських людей до високих показників праці, зміцнення обороноспроможності країни, об'єднання радянського народу навколо комуністичної партії більшовиків і радянського уряду, виховання нової людини – будівельника соціалістичного суспільства. Аналогічна тенденція використання масових гімнастичних виступів для пропаганди наявного режиму збереглася в Північній Кореї. [10; 17]. Це, на нашу думку, стало головним мотивом для розробки нових засобів та форм у програмі масових гімнастичних виступів. Оскільки до підготовки масових видовищ почали залучати й фахівців мистецтва, то й виступи стали синтезувати в собі, крім гімнастики, різні елементи мистецтва [13]. Природно, що великий внесок в еволюцію масових гімнастичних виступів зробив Майстер спорту Микола Серий. Будучи діючим спортсменом та знаючи невичерпані можливості гімнастики він знав, які вправи виглядатимуть ефектно у виконанні великої кількості гімнастів. Неодноразовий чемпіон Олімпійських ігор зі спортивної гімнастики Віктор Чукарін [31] під впливом масових гімнастичних виступів писав: «Вот ты какая – гимнастика! Как преображаешь ты людей, когда повторенное сотнями тел простое движение – поднять руки, повернуть ладони – начинает звучать как мелодия в оркестре, словно давно знакомый мотив, который звучит по-новому, когда к нему прикоснулась рука симфониста».

Фото 6. Ігри масової гімнастики в КНДР. 2018 р.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сокільський рух у 1882 р. започаткував новий вид спортивної діяльності – масові гімнастичні виступи, які вже понад 130 років є засобом пропаганди спорту, виховання естетичних, моральних якостей та виконують гедоністичні функції. Оцінивши ефект цього заходу, послідовники із самого початку почали шукати в них свій стиль, свої виразні засоби в постановках масових спортивних видовищ. Вони можуть бути різного масштабу, але відображають основну ідею свята, якому присвячуються. Сучасним рекордсменом проведення масових гімнастичних виступів стала Північна Корея.

У свій час на еволюцію масових гімнастичних виступів суттєво вплинули творчі ідеї спортсменів та митців Радянського Союзу. Саме ними започатковані тематичні виступи, уведено новий динамічний стиль без довгих перешикувань «на одному диханні», розроблено схему побудови композицій із піками уваги глядачів. Режисери та балетмейстери, які залучалися до постановок, із часом відмовилися від їх театралізації й основну ідею виступів розкривали через спортивний стиль у поєднанні з національними мотивами. Значно прикрасили виступи поточні рухи, які були запозичені з хореографії, із часом вони розвивались, удосконалювались і видозмінювались. Такі з них, як «хвиля», «гвинт», «млин» та інші, почали виконувати на металевих пірамідах різного розміру, створюючи ефект зміни форм, положень і кольорів.

Великий внесок у розвиток масових гімнастичних виступів зробив гімнаст Микола Серий. Йому належить ідея розбірних металевих гімнастичних приладів і гімнастичного стилю виконання як простих, так і складних вправ. І сьогодні в масових гімнастичних виступах існує стандарт відстані між учасниками на полі 2,8 метра, який запропоновано М. Серим. Рекомендовані у 1946 р. художником Б. Кноблоком засоби для створення фонові трибуни широко використовуються й у виступах нашого століття.

Отже, масові гімнастичні виступи, змінюючись протягом тривалого часу, стали невід'ємною складовою частиною спортивних, національних і політичних заходів, виконуючи низку функціональних завдань: пропагандистських, агітаційних, виховних, освітніх та розвивальних.

Подальші наші дослідження будуть присвячені участі студентів Луцька в масових гімнастичних виступах.

Джерела та література

1. Абрамян, А. Массовые гимнастические выступления. Москва: Физкультура и спорт, 1966. С. 4–29.
2. Всесокольський злет. URL: <https://i.ytimg.com/vi/fBh2DIn3j2s/maxresdefault.jpg> XVI. Všesokolský slet 2018, č. 4 / skladba ŽENOBŘANÍ.
3. Генкин, Д. М. Массовые праздники. Москва: Просвещение, 1975. 126 с.
4. Гимнастика и методика преподавания: учеб. для институтов физической культуры / под ред. В. М. Смоленского. Москва: Физ. культура и спорт, 1987. С. 21–22, 256–265.
5. Гимнастика / под общ. ред. А. Т. Брыкина. Москва: Физическая культура и спорт, 1950. С. 172–199.
6. Гимнастика: учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений / под ред. М. Л. Журавина, Н. К. Меньшикова. Москва: Издат. центр «Академия», 2001. С. 35, 357–360.
7. Гимнастические выступления на площади Плац-Парад. URL: <https://oldsaratov.ru/sites/default/files/photos/additional/2017-09/parad.jpg7>
8. Гімнастрада. URL: <https://nashagazeta.ch/node/10106>.
9. Гутин, А. А. Физкультурные праздники и выступления. *Физическая культура в школе*. 2007. № 7. С. 57–60.
10. Игры по массовой гимнастике. URL: <https://img.tsn.ua/cached/1536536075/tsn-aac7b3bbd08e91384419d4ae49bc10f/thumbs/1200x630/59/da/5830f50a1d36e8ad8032a6a9392eda59.jpg>
11. Кенарева, Л. Ф. Массовые гимнастические выступления и праздники. URL: <https://studydoc.ru/doc/4217756/kenareva-l-f.-masovyye-gimnasticheskie-vystupleniya-i-prazd...>
12. Коверко, Б. І. Сокольський і січовий гімнастичний рух у Галичині на початку ХХ століття. *Традиції фізичної культури в Україні: зб. наук. статей / за заг. ред. С. В. Кириленка, В. А. Старкова, А. В. Цюся*. Київ: ІЗМН, 1997. С. 62–74.
13. Колесникова, Н. Театр большой гимнастики. Москва: Сов. Россия, 1981. С. 13–94.
14. Костелли Г. А. Развитие гимнастики в Украине: учеб. пособие. Харьков: ХаГИФК, 1994. 44 с.
15. Кун Л. Всеобщая история физической культуры. Москва: Радуга, 1982. С. 176–177.
16. Курчаков Б. М. Фоны в гимнастических и акробатических выступлениях: учеб. пособие. Киров: КГПИ им. В. И. Ленина, 1973. 99 с.
17. Массовое гимнастическое шоу «Ариран». URL: <http://russian.people.com.cn/mediafile/201208/02/F201208021548282011726789.jpg>
18. Олексюк М. М. Український спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні у 20–30-х роках ХХ століття. *Традиції фізичної культури в Україні: зб. наук. статей / за заг. ред. С. В. Кириленка, В. А. Старкова, А. В. Цюся*. Київ: ІЗМН, 1997. С. 75–86.
19. Палыга В. Д. Гимнастика: учеб. пособие для студентов фак. физ. восп. Москва: Просвещение, 1982. С. 248–254.
20. Парад физкультурников. 1954. URL: <https://www.liveinternet.ru/users/3259969/post163545024/20>
21. Петрина Р. Л., Бубела О. Ю. Основна гімнастика: навч.-метод. посіб. Львів: Укр. технології, 2002. С. 37–42.
22. Петров Б. Н. Массовые выступления на стадионе. Ленинград, 1969. 110 с.
23. Свято «Птах душі». URL: <https://g4.nh.ee/images/pix/1000x654/0a31Qiqr9-w/voimlemispidu-2016-749-64057.jpg>
24. Сегал М. Физкультурные праздники и зрелища. Москва: ФиС, 1967. 195 с.
25. Сегал М. Физкультурные праздники и зрелища. Москва: ФиС, 1977. 223 с.: ил.
26. Сениця А. Музичний супровід та художнє оформлення спортивно-мистецьких свят. *Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту*. Львів. 2004. Вип. 8. Т. 3. С. 339–342.
27. Сениця А. Становлення та розвиток режисури спортивно-мистецьких свят. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики: зб. матеріалів VI наук.-практ. конф.* Львів: ЛДІФК, 2004. С. 70–72.
28. Спортивные парады на Красной площади, (1928–1937). URL: <http://savok.name/uploads/spparad/15.jpg>

29. Худолій О. М. Основи методики викладання гімнастики: навч. посіб.: у 2-х т. 4-те вид., виправл. і доп. Харків: «ОВС», 2008. Т. 2. С. 125–127.
30. Церемония открытия XXII летних Олимпийских игр в Москве. URL: <https://mirtesen.aif.ru/blog/43028338625/TSeremoniya-otkryitiya-XXII-letnih-Olimpiyskih-igr-v-Moskve>
31. Чукарин В. Путь к вершинам. Москва: Молодая гвардия, 1955. С. 25.

References

1. Abramyan, A. (1996). Massovyye gimnasticheskie vystupleniya [Massive Gymnastic Performances]. Moskva: Fizkultura i sport, 4–29.
2. Vsesokolskii zlit [Sokil takeoff]. URL: <https://i.ytimg.com/vi/fBh2DIn3j2s/maxresdefault.jpg>XVI. Vsesokiljskyj zlet2018.4/skladbaZENOBRANI.
3. Genkin, D. M. (1975). Massovye prazdniki [Holidays of mass]. Moskva: Prosveshenie, 126.
4. Smolevskii, V. M. (1987). Gimnastika i metodika prepodavaniya [Gymnastics and teaching methods:]. Ucheb. dlya institutov fizicheskoy kultury. Moskva: Fizicheskaya kultura i sport, 21–22, 256–265.
5. Brykin, A. T. (1950). Gimnastika [Gymnastics]. Ucheb. dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / pod obshej redakciej A. T. Brykina. Moskva: Fizicheskaya kultura i sport, 172–199.
6. Gimnastika (2001) [Gymnastics]. Ucheb. dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / pod red. M. L. Zhuravina, N. K. Menshikova. Moskva: Izdatelskij centr «Akademiya», 35, 357–360.
7. Gimnasticheskie vystupleniya na ploshadi Plac-Parad [Gymnastics performances in the Plaza-Parade.]. URL: <https://oldsaratov.ru/sites/default/files/photos/additional/2017-09/parad.jpg>7
8. Himnastrada [Gimnastrada]. URL:<https://nashgazeta.ch/node/10106>.
9. Gutin, A. A. (2007). Fizkulturnye prazniki i vystupleniya [Sports holidays and performances]. *Fizicheskaya kultura v shkole*, no. 7, 57–60.
10. Iгры po massovoj gimnastike [Mass gymnastics games]. URL:<https://img.tsn.ua/cached/1536536075/tsn-aac7b3bbd08e91384419d4ae49bc10f/thumbs/1200x630/59/da/5830f50a1d36e8ad8032a6a9392eda59.jpg>
11. Kenareva, L. F. Massovyye gimnasticheskie vystupleniya i prazdniki [Mass gymnastics performances and games]. URL: <https://studydoc.ru/doc/4217756/kenareva-l.f.-masovyye-gimnasticheskie-vystupleniya-i-prazdn...>
12. Koverko, B. I. (1997). Sokilskyi i sichovyi himnastychnyi rukh u Halychyni na pochatku XX stolittia [Sokil and Sichovyi Gymnastics Movement in Halychyna at the beginning of XX century]. *Tradysii fizychnoi kultury v Ukraini: zb. nauk. statei / za zah. red. S. V. Kyrylenka, V. A. Starkova, A. V. Tsosia*. Kyiv: IZMN, 62–74.
13. Kolesnikova, N. (1981). Teatr bolshoj gimnastiki [Theater of Great Gymnastics]. Moskva: Sov. Rossiya, 13–94.
14. Kostelli, G. A. (1994). Razvitie gimnastiki v Ukrainie [The development of Gymnastics in Ukraine]. *Uchebnoe posobie*. Harkov: HaGIFK, 44.
15. Kun, L. (1982). Vseobshaya istoriya fizicheskoy kultury [The comprehensive History of Physical Education]. Moskva: Raduga, 176–177.
16. Kurchakov, B. M. (1973). Fony v gimnasticheskikh i akrobaticeskikh vystupleniyah [Gymnastics and Acrobatic performances backgrounds]. *Uchebnoe posobie*. Kirov: KGPI im. V. I. Lenina, 99.
17. Massovoie gimnasticheskoe shou «Ariran» [Gymnastics show «Ariran»]. URL:<http://russian.people.com.cn/mediafile/201208/02/F201208021548282011726789.jpg>
18. Oleksiuk, M. M. (1997). Ukrainskiy sportyvno-himnastychnyi rukh v Zakhidnii Ukraini u 20–30-kh rokakh XX stolittia [Ukrainian Sports and Gymnastic Movement in Western Ukraine in the 20's–30's of the XX century]. *Tradysii fizychnoi kultury v Ukraini: zb. nauk. statei / za zah. red. S. V. Kyrylenka, V. A. Starkova, A. V. Tsosia*. Kyiv: IZMN, 75–86.
19. Palyga, V. D. (1982). Gimnastika [Gymnastics]. *Uchebnoe posobie dlya studentov fak. fiz. Vosp.* Moskva: Prosveshenie, 248–254.
20. Parad fizkulturnikov (1954). [The parade of sportsmen]. URL: <https://www.liveinternet.ru/users/3259969/post163545024/20>
21. Petrina, R. L., Bubela, O. Yu. (2002). Osnovna gimnastika [Basic gymnastics]. *Navchalno-metodichnij posibnik*. Lviv: Ukrayinski tehnologiyi, 37–42.
22. Petrov, B. N. (1969). Massovyye vystupleniya na stadione [Mass Performances at the stadium]. Leningrad, 110.
23. Sviato «Ptakh dushi» [The Soul Bird Feast.]. URL: <https://g4.nh.ee/images/pix/1000x654/0a31Qiqr9-w/voimlemispidu-2016-74964057.jpg>
24. Segal, M. (1967). Fizkulturnye prazniki i zrelishcha [Physical Culture Holidays and Spectacles]. Moskva: FiS, 195.
25. Segal, M. (1977). Fizkulturnye prazniki i zrelisha [Physical Culture Holidays and Spectacles]. Moskva: FiS, 223.
26. Senycja, A. (2004). Muzychnyj suprovid ta khudozhnje oformlennja sportyvno-mystecjkykh svjat [Musical accompaniment and decoration of sports and artistic holidays]. *Moloda sportyvna nauka Ukrajinu: zb. nauk. pr. z ghaluzi fiz. kuljтуры ta sportu*. Ljviv, Vyp. 8, T. 3, 339–342.

27. Senicja, A. (2004). Stanovlennia ta rozvytok rezhisury sportyvno- misteckih svat. Suchasni problemy rozvytku teoriji ta metodyki gimnastyki [Formation and development of directing of sports and artistic holidays]. *Zb. materialiv VI naukovo- praktichnoyi konferenciyi*. Lviv: LDIFK, 2004, S. 70–72.
28. Sportivnyje parady na Krasnoj plosjadi (1928–1937) [Sports parades on Red Square]. URL: <http://savok.name/uploads/sparad/15.jpg>
29. Hudolij, O. M. (2008). Osnovy metodiki vykladannya gimnastyki [Fundamentals of Gymnastics Teaching Methods]. *Navch. posibnik. U 2-h tomah. 4-te vid., vipr. i dop. Harkiv: «OVS», T. 2, 125–127.*
30. Ceremoniya otkrytiya XXII letnih Olimpijskih igr v Moskve [The opening ceremony of the XXII Summer Olympic Games in Moscow]. URL: <https://mirtesen.aif.ru/blog/43028338625/TSeremoniya-otkryitiya-XXII-letnih-Olimpiyskih-igr-v-Moskve>
31. Chukarin, V. (1955). Put k vershinam [The path to the peaks]. Moskva: Molodaya gvardiya, 25.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2020 р.

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Юлія Копочинська¹

¹Міжнародний науково-технічний університет імені акад. Ю. Бугая, Київ, Україна, youliaco@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-21-28>

Анотація

Актуальність теми дослідження. Створення необхідного освітнього досвіду та досвіду підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії до майбутньої професійної діяльності у Великобританії свідчить про необхідність вищої освіти та обов'язкового практичного навчання. **Мета та методи дослідження.** Мета дослідження – представити результати наукового педагогічного дослідження змісту професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії в закладах вищої освіти Великобританії. Для досягнення мети дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, а саме: бібліографічний аналіз, порівняння та узагальнення для виявлення особливостей професійної підготовки фахівців із фізичної терапії у Великій Британії; структурно-функціональний аналіз; інтерпретаційно-аналітичний. **Результати роботи.** Розглянуто зміст навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах Великобританії, де існує трирічна програма професійної підготовки фізичних терапевтів за рівнем бакалавра. Установлено, що навчальний курс орієнтований на функціональні системи людського організму та вивчає їх вплив на здатність організму рухатися й ефективно функціонувати. В університеті студенти співпрацюють зі студентами інших спеціальностей. За результатами аналізу навчальних програм професійної підготовки фізичних терапевтів за освітнім рівнем бакалавра можна констатувати, що навчальний процес орієнтований, насамперед, на роботу з людьми задля максимізації їхніх функціональних можливостей та їхнього потенціалу. **Висновки.** Особливістю практичного навчання майбутніх фахівців із фізичної терапії є навчання студентів через безпосередній контакт із пацієнтами, а також через досвід подолання широкого спектра медичних проблем на різних базах практики. Курс зосереджений на функціональних системах людського організму й вивчає, як вони впливають на здатність організму рухатися та ефективно функціонувати. Університети Великобританії підтримують інноваційні підходи до розробки програм практичної професійної підготовки та їх упровадження в навчальний процес, а характер навчання в рамках окремих програм залежить від старатегії професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії самих університетів.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній фахівець із фізичної терапії, закордонний досвід професійної підготовки, зміст навчальних програм, фізична терапія, професійне навчання фізичних терапевтів.

Юлія Копочинська. Содержание профессиональной подготовки будущих специалистов по физической терапии в Великобритании. Актуальность темы исследования. Создание необходимого образовательного опыта и опыта подготовки будущих специалистов по физической терапии к будущей профессиональной деятельности в Великобритании свидетельствует о необходимости высшего образования и обязательного практического обучения. **Цель и методы исследования.** Цель исследования – представить результаты научного педагогического исследования содержания профессиональной подготовки будущих специалистов по физической терапии в учреждениях высшего образования Великобритании. Для достижения цели исследования использован комплекс взаимосвязанных методов исследования, а именно: библиографический анализ, сравнение и обобщение для выявления особенностей профессиональной подготовки специалистов по физической терапии в Великобритании; структурно-функциональный анализ; интерпретационно-аналитический. **Результаты работы.** Рассматривается содержание учебных дисциплин в высших учебных заведениях Великобритании, где трехлетняя программа профессиональной подготовки физических терапевтов по уровню бакалавра. Установлено, что учебный курс ориентирован на функциональные системы человеческого организма и изучает их влияние на способность организма двигаться и эффективно функционировать. В университете студенты сотрудничают со студентами других специальностей. По результатам анализа учебных программ профессиональной подготовки физических терапевтов по образовательному уровню бакалавра можно констатировать, что учебный процесс ориентирован прежде всего на работу с людьми с целью максимизации их функциональных возможностей и их потенциала. **Выводы.** Особенностью практического обучения будущих специалистов по физической терапии является обучение студентов через непосредственный контакт с пациентами, а также через опыт преодоления широкого спектра медицинских проблем на различных базах практики. Курс сосредоточен на функциональных системах человеческого организма и изучает, как они влияют на способность организма двигаться и эффективно функционировать. Университеты Великобритании поддерживают инновационные подходы к разработке программ практической профессиональной подготовки и их внедрение в учебный процесс, а характер обучения в рамках

отдельных программ зависит от стратегии профессиональной подготовки будущих специалистов по физической терапии самих университетов.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущий специалист по физической терапии, зарубежный опыт профессиональной подготовки, содержание учебных программ, физическая терапия, профессиональное обучение физических терапевтов.

Yuliia Kopochynska. Contents of Professional Training of Future Physical Therapy Specialists in the United Kingdom. Relevance of the Research Topic. Creating the necessary educational experience and the experience of preparing future Physical Therapy professionals for future professional activity in the United Kingdom demonstrates the need for higher education and compulsory practical training. **Purpose and Methods of the Research.** The purpose of the study is to present the results of a scientific pedagogical study of the content of professional training of future Physical Therapy Specialists in the United Kingdom higher education institutions. To achieve the goal of the study, a set of interrelated research methods was used, namely: bibliographic analysis, comparisons and generalizations to identify the peculiarities of the training of Physical Therapy professionals in the United Kingdom; structural and functional analysis; interpretative-analytical. **Results of the Research.** The content of the educational disciplines in higher educational establishments of the United Kingdom, where the three-year program of professional training of Physical Therapists of Bachelor level, is considered. It is established that the training course is focused on the functional systems of the human body and examines their influence on the body's ability to move and function effectively. At the University, students collaborate with students of other specialties. According to the analysis of the training programs of vocational training of physical therapists by the educational level of the Bachelor, it can be stated that the educational process is focused primarily on working with people in order to maximize their functional capabilities and their potential. **Key Findings.** The feature of practical training of future Physical Therapy Specialists is to educate students through direct contact with patients, as well as through the experience of overcoming a wide range of medical problems at different bases of practice. The course focuses on the functional systems of the human body and examines how they affect the body's ability to move and function effectively. The universities of the United Kingdom support innovative approaches to the development of practical training programs and their implementation in the educational process, and the nature of the training within individual programs depends on the strategic training of future specialists in Physical Therapy of the universities themselves.

Key words: vocational training, future Physical Therapy Specialist, foreign experience of vocational training, content of training programs, Physical Therapy, professional training of Physical Therapists.

Вступ. Сьогодні система вищої освіти фахівців із фізичної терапії має завдання – навчити студентів самостійної практики в галузі фізичної терапії, ужити рішучих дій у професійних ситуаціях, тобто стимулювати професійне мислення, активізувати творчий потенціал, розвивати сильний інтерес до освіти, формувати професійну ідентичність майбутніх фахівців.

Створення потрібного освітнього досвіду та досвіду підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії до майбутньої професійної діяльності у Великобританії свідчить про необхідність вищої освіти та обов'язкового практичного навчання. Ураховуючи специфіку цієї професії, значну увагу приділяємо формуванню професійної самосвідомості, самобутності та професіоналізму через практичне навчання [4, с. 153].

У статутному товаристві фізіотерапії зазначено, що навчання на основі практики є важливою й невід'ємною частиною навчального процесу та життєво важливим для навчального й професійного розвитку студентів. Департамент охорони здоров'я визнає, що практичний досвід студентів – це найважливіший спосіб підготувати їх до подолання майбутніх перешкод у будь-яких умовах професійної діяльності [4, с. 156].

Ми вважаємо, що вивчення особливостей підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії у Великобританії є вагомим внеском у модернізацію та підвищення якості підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії у вітчизняних закладах вищої освіти.

Мета дослідження – представити результати наукового педагогічного дослідження змісту професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії в закладах вищої освіти Великобританії.

Матеріали й методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, а саме: теоретичні – бібліографічний аналіз, порівняння та узагальнення для виявлення особливостей професійної підготовки фахівців із фізичної терапії у Великій Британії; структурно-функціональний аналіз – для обґрунтування дидактичних засад професійної підготовки фахівців із фізичної терапії; інтерпретаційно-аналітичний – для проведення аналізу літературних, документальних й інших джерел, зокрема англомовних, із використанням інтерпретації, систематизації, порівняння та узагальнення; пошуковий – для формування узагальнених

висновків, виявлення раціонального й практично-ціннісного у наукових розробках із порівняльної педагогіки.

Результати дослідження. У закладах вищої освіти Великої Британії трирічна програма професійної підготовки фізичних терапевтів за освітнім рівнем бакалавра орієнтована на роботу з людьми для максимізації їхніх функціональних можливостей та їхнього потенціалу.

Навчальний курс зосереджений на функціональних системах організму людини й вивчає їх вплив на здатність організму ефективно рухатися та функціонувати. Основні сфери включають нервово-м'язову, опорно-рухову, серцево-судинну й респіраторну терапію в умовах як гострої, так і хронічної стадії перебігу захворювання. В університеті студенти під час навчання співпрацюють зі студентами з інших, суміжних із фізичною терапією спеціальностей. Саме міжпрофесійна робота в команді стане центральним елементом майбутньої кар'єри студентів [9].

Щойно студенти отримали знання про клінічні науки, які покладено в основу функцій і дисфункцій людського організму, вони починають навчання на практиці, яке зосереджене на конкретних потребах кожного пацієнта/клієнта чи групи пацієнтів/клієнтів. Так, студенти стають експертами в розумінні конкретних психологічних, культурних й соціальних факторів у контексті догляду, а також дізнаються про належне врахування потреб і здібностей інших членів мультидисциплінарної команди, включаючи опікунів й інших працівників охорони здоров'я та соціального обслуговування [3].

Структура навчального курсу в університетах свідчить, що фахова освіта фізичних терапевтів сильна як у теорії, так і в практиці. Кожен із трьох років студенти зобов'язані виконувати обов'язкові модулі, які залежать від ваги кредиту, а також два місяці практики. Для того щоб перейти на наступний рік навчання, студентам потрібно задовільно скласти кожен із модулів [2, с. 179]. Тоді студент має право складати вступні сесії на початку кожного навчального року, щоб підтримати свій перехід між академічними рівнями.

На першому курсі студенти вивчають п'ять обов'язкових модулів, включаючи «Основи професійної практики» (Foundations of professional practice), «Науки про людину» (Human Sciences), «Теорія і практика фізичної терапії 1» (Physiotherapy theory and practice 1), «Інтерпрофесійне навчання – рівень 1» (Interprofessional learning – Level 1), «Обов'язкове навчання 1» (Mandatory training 1) та «Навчальна практика 1» (Practice education 1).

«Основи професійної практики (Foundations of professional practice)» – це мультидисциплінарний модуль першого року з ерготерапії, фізіотерапії й мовної терапії. Він стосується низки стандартів кваліфікації, які є загальними для кожної з цих професій. Цей модуль готує студентів до роботи у сфері охорони здоров'я й соціального захисту. Студенти дізнаються про різноманітність контекстів, у яких надаються послуги, у тому числі громадське здоров'я й зміцнення здоров'я.

Модуль «Науки про людину (Human Sciences)» націлений на ознайомлення студентів із фундаментальними теоретичними основами клінічних наук, необхідних для практичної діяльності. Вивчаються біопсихосоціальні процеси, що покладені в основу функціонування людського організму. Основну увагу приділено розумінню основних анатомічних, фізіологічних, психологічних і соціологічних процесів, що перебувають в основі життя людини. Результати навчання слугуватимуть основою для модулів професійної практики у сфері ерготерапії й фізіотерапії.

У модулі «Інтерпрофесійне навчання – рівень 1 (Interprofessional learning – Level 1)» студенти співпрацюють з іншими представниками програм охорони здоров'я в університеті на двогодинному навчальному заході.

Модуль «Обов'язкове навчання 1 (Mandatory training 1)» призначений для студентів, котрі займаються ерготерапією, фізіотерапією й мовною терапією, котрі повинні пройти частину клінічної практики в рамках свого ступеня. Обов'язкове навчання 1 (Mandatory training 1) є обов'язковою умовою цих програм. Важливо, щоб учні провели низку навчальних занять, щоб забезпечити власну безпеку й безпеку користувачів послуг, персоналу та всіх, із ким вони співпрацюють.

Модуль «Теорія та практика фізичної терапії 1 (Physiotherapy theory and practice 1)» стосується розв'язання проблем і клінічних міркувань, а також, де це можливо, координується з викладанням анатомічних сфер нижніх і верхніх кінцівок і гуманітарними науками. Перед цим вводиться анатомія хребта. В останні тижні вводиться навчання на основі запитів із застосуванням тематичних досліджень. Подальші заняття в рамках модуля «Навчальна практика 1 (Practice education 1)» дають змогу студентам продовжити клінічне застосування та придбання практичних навичок.

«Навчальна практика 1 (Practice education 1)» знайомить студентів із базовими навичками, потрібними для того, щоб стати фахівцем у сфері охорони здоров'я й соціального захисту з навчанням,

заснованим на індивідуальних і міждисциплінарних навичках, у поєднанні з практичними заняттями. Студенти випробовують поточну практику у сфері ерготерапії й фізіотерапії. Акцентовано на ознайомленні студентів з основними клінічними навичками в рамках міжпрофесійного навчання. Протягом усього модуля студенти вивчають ранні атрибути працевлаштування та починають розробляти свій портфель програм підвищення працездатності пацієнтів. На цьому етапі вводиться контент для працевлаштування.

На другому курсі обов'язковий модуль включають «Практику на основі досвіду (Evidence based practice)», «Обов'язкове навчання 2 (Mandatory training 1)», «Теорію та практику фізичної терапії 2 (Physiotherapy theory and practice 2)», «Навчальну практику 2 (Practice education 2)».

Модуль «Практика на основі досвіду (Evidence based practice)» ґрунтується на вступних елементах дослідження, висвітлених на першому році професійної підготовки в рамках модуля «Основи професійної практики (Foundations of professional practice)». Використовуючи педагогічні підходи, засновані на змішаному навчанні, дослідницький компонент запровадить якісні й кількісні методології, використовуючи досвід діяльності для формування базового розуміння первинних досліджень і розуміння критичних навичок оцінювання.

Модуль «Обов'язкове навчання 2 (Mandatory training 1)» розроблений для ерготерапевтів, фізіотерапевтів та мовних терапевтів, які зобов'язані пройти години клінічної практики в рамках свого освітнього ступеня. Важливим є те, щоб студенти провели низку навчальних занять для набуття досвіду із забезпечення власної безпеки та безпеки пацієнтів/клієнтів і персоналу.

Модуль «Теорія та практика фізичної терапії 2 (Physiotherapy theory and practice 2)» об'єднує теорію й практику задля розвитку навичок студента в низці фізіотерапевтичних утручань, які відновлюють функціональний стан і рух людини протягом життя. Модуль спирається на основні знання та навички, отриманих у першому навчальному році, і використовує, заснований на доказах підхід до клінічного обґрунтування й розв'язання проблем. Студенти вчаться адаптувати та модифікувати процес фізіотерапевтичного втручання й оцінки залежно від потреб пацієнта/клієнта. Студентам потрібно інтегрувати та застосовувати гуманітарні науки, щоб продемонструвати своє клінічне мислення з посиланням на структуру Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ). Увагу також приділяють ознайомленню студентів із тим, яка роль фізіотерапевта в системі охорони здоров'я. Студенти починають розглядати питання про профілактику захворювань і підвищення особистого й суспільного благополуччя. Навчання відбувається за допомогою освіти на основі запитів (enquiry-based learning (EBL)), за яким студенти досліджують функції та рухи людини й вплив дисфункції систем організму на них. Навчання на основі запитів розвивається за своєю складністю та комплексним підходом до управління. Студентам буде запропоновано замислитися про свою сферу практики й почати думати про себе як про «агентів змін», що працюють у складі мультидисциплінарної команди.

Модуль «Навчальна практика 2 (Practice education 2)» заснований на модулі «Навчальна практика 1 (Practice education 1)». Викладання здійснюється на основі міждисциплінарних навичок поряд із практичними заняттями студентів. Міждисциплінарний зміст уключає в себе написання змісту й управління інформацією, стійкість і вивчення ролі фізіотерапевта в командах та чітке розуміння теорії й практики наставництва.

На третьому курсі студенти проходять «Контекст практики (Context of practice)», «Фізіотерапевтична практика (Physiotherapy practice)», «Додаткова освіта (Placement education)», «Професійний розвиток (Professional development)».

Модуль «Контекст практики (Context of practice)» спрямований на підготовку студентів до поточних питань обслуговування, які вплинуть на їхню майбутню професійну діяльність. Навчальна програма ґрунтується на знаннях студентів політики охорони здоров'я, отриманих на практиці й в інших частинах курсу, що дає можливість проаналізувати, як розвиваються урядові ініціативи, політика охорони здоров'я, питання участі пацієнтів та громадськості, клінічне керівництво, поліпшення обслуговування, придатність для практики і якісне надання послуг під час роботи у відповідних установах або в соціальних службах. Цей модуль також охоплює більш широкий контекст практики, розглядаючи внесок інших фахівців, пацієнтів й осіб, які здійснюють догляд, надання медичної та соціальної допомоги. Він призначений для того, щоб зосередити увагу на поточних проблемах і практиці надання медичних та соціальних послуг. Заняття проводяться протягом цілих днів викладання й навчання, кожне з яких фокусується на певній темі, що має безпосередній зв'язок із наданням якісних послуг. Усі семінари протягом тематичних днів використовують завдання щодо поліпшення сервісу. До

переліку тем уключені такі теми, як «Вступ в поліпшення якості та обслуговування», «Якості фізичного терапевта», «Розробка бізнес-кейсів», «Управління змінами», «Якість послуг», «Вимірювання якості послуг», «Залучення користувачів послуг, «Практичні питання».

Модуль «Фізіотерапевтична практика 3 (Physiotherapy practice 3)» готує майбутніх фахівців із фізіотерапії до того, щоб стати впевненим і компетентним фізіотерапевтами. Студенти далі розвивають своє розуміння нюансів фізіотерапевтичних утручань, питань поєднання теорії та практики поряд з усе більш складними навичками клінічного мислення. Це сприяє навчанню студентів навичок розв'язання проблем, клінічного мислення й прийняття рішень на основі фактичних даних на практиці. У цьому модулі студенти працюють разом зі студентами з курсу ерготерапії під час загальних тем (суспільна охорона здоров'я, старіння та практичні навички).

Модуль «Додаткова освіта (Placement education)» заснований на модулі «Навчальна практика 2 (Practice education 2)» із викладанням на основі індивідуальних і міждисциплінарних навичок поряд із практичними заняттями студентів. Відбувається перехід студента до компетентної й автономної практичної діяльності. Студенти проходять шеститижневе навчання, що закінчується перехідним періодом, який організовується студентом з урахуванням його бажаної сфери практики. Факультатив дає можливість застосувати основні навички та знання, отримані протягом усієї програми. У рамках модуля учні спираються на свої знання, клінічні навички та професійний розвиток, що свідчить про здатність брати участь в оцінці й утручанні на різних рівнях складності. Це сприяє тому, що студент просуватиме й активно застосовуватиме вже набуті навички управління, догляду та наставництва. Студенти готуються до практики за допомогою серії прогресивних лекцій і семінарів. Навчання орієнтоване на інтеграцію освіти з попередніх навчальних модулів і просування до стандартів нового кваліфікованого фахівця з фізіотерапії. Студенти проводять підготовчі заняття за власним вибором, а також пленарні засідання, щоб планувати розвиток практики. Результати навчання з цього модуля мають прогресивний характер й оцінюються з використанням формальних критеріїв оцінки, уключаючи безпеку практики, професіоналізм, клінічне мислення, навички міжособистісного спілкування, керівництво пацієнтами/клієнтами, управління інформацією, а також особистісний та професійний розвиток.

Модуль «Професійний розвиток (Professional development)» завершує тему професійної підготовки фахівців із фізіотерапії освітнього рівня бакалавра, яка триває протягом трьох навчальних років. Він допомагає студенту завершити дипломну роботу, розпочату на другому році навчання, яка оцінює навички дослідження за допомогою структурованого огляду літератури. Він також готує студентів до практики за темами, що стосуються переходу від учня до практика. Студентів навчають виявляти й реагувати на зміни у сфері охорони здоров'я та соціальної допомоги, а також проявляти новаторство й рішучість у використанні наукових даних для підтримки професійної діяльності.

Великого значення в університетах Великої Британії надають підготовці студентів до перебування на базах практик. Навчальний план рекомендує встановлювати обопільні взаємини між клініками й університетами та вимагає тісно пов'язувати теорію з практикою. Існує певна відмінність у способах підготовки студентів, починаючи від викладання спеціальних загальноприйнятих тем до індивідуальних курсів за темами, такими як здоров'я й безпека чи СЛР (серцево-легенева реанімація). Більшість підготовчої діяльності проводиться в суто професійному напрямі. Серед форм навчання – лекції, семінари, симпозіуми, індивідуальні консультації та інформаційні пакети. Деякі заняття виходять за рамки навчальних тем, інші чітко дотримуються професійного напрямку. Тривалість підготовчої практики до діяльності відрізняється від загальних консультацій до 3-х тижневих ознайомчих програм і факультативних програм за власним вибором студентів. Організаційні питання щодо ознайомчих заходів повністю перебувають на відповідальності викладача практики [10].

Навчання на місцях практичного засвоєння матеріалу робить значний внесок в освіту й професійний розвиток студентів. Перебуваючи на місці практичного навчання, студент-фізичний реабілітолог працює під прямим контролем викладача практики, який здійснює нагляд, допомагає в навчанні та оцінює компетентність студента. В університетах Великої Британії використовуються різні моделі нагляду за діяльністю студентів під час практики. Викладачі-практики можуть контролювати одного (1:1) чи більше ніж одного (2/3/4:1) студента в межах однієї бази. За останні десять років домінувала модель 1:1, але нещодавно почали експериментувати з моделями, у яких один викладач здійснює нагляд за більшою кількістю студентів, а саме: 2:1, 3:1, 4:1, 3:2, та використовувати командні моделі. South East London Education Consortium та South Essex Education and Training Purchasing Consortium схвалили й фінансували моделі нагляду трьох видів: модель 2:1; модель нагляду за

студентами, котрі перебувають на різних базах практик (роз'єднане місце розташування) та командну модель. Університети підтримують модель 2:1 як протидію нестачі баз практик. Найсильніший теоретичний аргумент на користь моделі 2:1 – це можливість двом студентам бути залученими в спільний процес навчання, який виявився досить ефективним у великій різноманітності ситуацій, уключаючи місце розміщення на базі клініки [4, С.154].

Університетами Великої Британії дуже активно підтримуються іноваційні підходи до розробки програм практичного професійного навчання та введення їх у процес навчання, а характер навчання в рамках індивідуальних програм залежить від самих університетів. Навчання в університеті та навчання на базах практик засновано на принципі гармонійного взаємозалежного поєднання теорії й практики [7, с. 821]. І викладачі університету, і викладачі баз практик, а також їхні помічники, залучені в процес навчання студентів, одноставно та чітко розуміють ролі й обов'язки майбутнього кваліфікованого фізичного реабілітолога. Існує тісний взаємозв'язок між університетами й базами практик, а роль викладача на базі практики є ключовою в досягненні навчальних цілей. Плавний перехід від «наглядача» до «викладача» практичного професійного навчання та здатність бути делікатним зі студентами в питаннях культурного й етнічного походження є прикладами, що характеризують справжнього клінічного викладача. Так, на основі навчальних планів університетів Великої Британії, створено стандарти відповідності клінічного викладача в навчанні на практичній основі. Особливістю практичного навчання майбутніх фахівців із фізичної реабілітації є навчання студентів через безпосередній контакт із пацієнтами, а також через досвід подолання широкого спектра медичних проблем на різних базах практики. Зазначимо, що навчання майбутніх фізичних реабілітологів є основним обов'язком кваліфікованих фізичних реабілітологів із метою забезпечення появи наступного покоління професіоналів, практично компетентних у професійних питаннях [4, с. 157].

Дискусія. Питання про професійне навчання майбутніх фахівців із фізичної терапії досліджували С. В. Гук [4], Л. Сущенко та О. Базильчук [11, с. 14]. Дослідники наголосували, що вивчення зарубіжного досвіду підготовки фахівців, його інтеграція в національну освітню сферу є необхідною умовою для вдосконалення вітчизняної системи професійного навчання майбутніх фахівців із фізичної терапії.

С. В. Гук запевняє, що питання вдосконалення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії залишається відкритим [4, с. 157]. Комплексних досліджень щодо того, як слід здійснювати професійне навчання спеціалістів із фізичної терапії з урахуванням затребуваної науково обґрунтованої організації навчального процесу й майстерності передових країн і регіональних особливостей України, ще не проведено, що підтверджує доцільність обговорення цього питання в різних значеннях.

Як один зі способів розв'язання проблем, зокрема підвищення якості професійної підготовки фахівців із фізичної терапії, ми пропонуємо дослідження зарубіжного досвіду підготовки фахівців у цій галузі [1, с. 116].

За даними аналізу публікацій зарубіжних дослідників встановлено, що схема побудови навчальної програми в освітянській організації не тотожна виведенню з навчальної програми: це скоріше деривація організації змісту й практики студентів, а також спосіб прояву професійних та соціальних компетенцій, необхідних випускнику [12, с. 5]. Однією з важливих переваг такої організації навчання, на думку зарубіжних науковців, є те, що розміщення навчальних дисциплін у змістовному навчальному шляху для студентів створює альтернативу традиційній схемі, у якій принципу організації дисциплін за циклами та блоками не має бути математично тематичним, але багато в чому суто похідним і досить абстрактним та, головне, непрозорим для учня й навіть учителя як реальних предметів навчальної програми [6, с. 11]. Модуль дає змогу студенту бачити, які закони поєднують дисципліни, й обирати склад своєї професійної освіти вільно та свідомо. Усе це створює умови для формування гнучкої індивідуалізованої деривації освіти [13, с. 370].

Висновки. За результатами аналізу навчальних програм професійної підготовки фізичних терапевтів за освітнім рівнем бакалавра можна стверджувати, що навчальний процес орієнтований, передусім, на роботу з людьми для максимізації їхніх функціональних можливостей та потенціалу.

Навчальний курс зосереджений на функціональних системах організму людини й вивчає, як вони впливають на здатність організму ефективно рухатися та функціонувати. Основні сфери включають нервову, м'язову, опорну, рухову, серцево-судинну та респіраторну терапію в умовах як гострої, так і хронічної стадії перебігу захворювання.

Університетами Великої Британії дуже активно підтримуються інноваційні підходи до розробки програм практичного професійного навчання та уведення їх у процес навчання, а характер навчання в рамках індивідуальних програм залежить від самих університетів. Навчання в університеті та навчання на базах практик засновано на принципі гармонійного взаємозалежного поєднання теорії й практики.

В університетах простежуємо міждисциплінарний етос. Це означає, що студенти під час навчання співпрацюватимуть зі студентами з інших, суміжних із фізичною терапією, спеціальностей. На нашу думку, це є важливим елементом формування професійної ідентичності студентів, оскільки саме міжпрофесійна робота в команді стане центральним елементом майбутньої кар'єри студентів.

Перспективним питанням для подальших досліджень є більш детальне вивчення особливостей організації практичної підготовки та міжпрофесійної освіти майбутніх фахівців із фізичної терапії в закладах вищої освіти Великої Британії.

Джерела та література

1. Atkinson R., McElroy T. Preparedness for physiotherapy in private practice: Novices identify key factors in an interpretive description study. *Manual Therapy*. 2016. № 22. P. 116–121. URL: <https://doi.org/10.1016/j.math.2015.10.016>
2. Becker M., Dudley-Javoroski S., Shields R. K. Professionalism Values in Health Science Education: Self- and Peer-Assessment of Faculty, Staff, and Students. *Journal of Allied Health*. 2017. № 46(3). P. 178–184.
3. BSc Physiotherapy. URL: https://www2.uea.ac.uk/study/undergraduate/degree/detail/bscphysiotherapy?_ga=2.183960741.2020174664.1564812811379396234.1564812811 (date of appeal 27.02.2020).
4. Guk S. V. Features of the practical training of specialists in physical rehabilitation in the United Kingdom. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. 2014. № 38. P. 152–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimm_2014_38_33 (date of appeal 27.02.2020).
5. Hammond R., Cross V., Moore A. The construction of professional identity by physiotherapists: A qualitative study. *Physiotherapy*. 2016. № 102, P. 71–77, <https://doi.org/10.1016/j.physio.2015.04.002>
6. Harman K., Sim M., LeBrun J., Almost J., Andrews C., Davies H., Khalili H., Sutton E., Price, S. Physiotherapy: an active, transformational, and authentic career choice. *Physiotherapy Theory and Practice*. 2019. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.1080/09593985.2019.1639230>.
7. Korpi H., Piirainen A., Peltokallio L. Practical work in physiotherapy students' professional development. *Reflective Practice*. 2017. P. 821–836. <https://doi.org/10.1080/14623943.2017.1361920>
8. Lee S., Denniston C., Edouard V., Palermo C., Pope K., Sutton K., Waller S., Ward B., Rees C. Supervision training interventions in the health and human services: realist synthesis protocol. *British Medical Journal*, 2019. Open. 9. e025777. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-025777>.
9. Physiotherapy Courses in UK. URL: <https://www.studying-in-uk.org/physiotherapy-courses-in-uk/> (date of appeal 27.02.2020).
10. School of Health Professions. BSc «Hons» Physiotherapy. URL: <https://www.plymouth.ac.uk/courses/undergraduate/bsc-physiotherapy> (date of appeal 27.02.2020).
11. Sushchenko, L., Bazylchuk, O. Comparative Analysis of Professional Training of Future Specialists in Physical Therapy in Higher Educational Establishments of Ukraine and Europe. *Comparative Professional Pedagogy*. 2018. № 8(1), P. 13–19. <https://doi.org/10.2478/rpp-2018-0002>
12. Takashima R., Saeki K. Practical Actions Shaped by the Internal Structures of Occupational Therapists Professional Identities. *The Open Journal of Occupational Therapy*. 2019. № 7. P. 1–16. <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1567>.
13. Tynjala P., Virtanen A., Klemola U., Kostianen, E., Rasku-Puttonen H. Developing social competence and other generic skills in teacher education: Applying the model of integrative pedagogy. *European Journal of Teacher Education*. 2016. № 39, P. 368–387. <https://doi.org/10.1080/02619768.2016.1171314>
14. Ziebart C., MacDermid J. C. Reflective Practice in Physical Therapy: A Scoping Review. *Physical Therapy*. 2019. № 99(8), P. 1056–1068.

References

1. Atkinson, R., McElroy, T. (2016). Preparedness for physiotherapy in private practice: Novices identify key factors in an interpretive description study. *Manual Therapy*, 22, 116–121. <https://doi.org/10.1016/j.math.2015.10.016>
2. Becker, M., Dudley-Javoroski, S., Shields, R. K. (2017). Professionalism Values in Health Science Education: Self- and Peer-Assessment of Faculty, Staff, and Students. *Journal of Allied Health*, 46(3), 178–184.
3. BSc Physiotherapy. Retrieved 27.02.2020 from: https://www2.uea.ac.uk/study/undergraduate/degree/detail/bscphysiotherapy?_ga=2.183960741.2020174664.1564812811379396234.1564812811
4. Guk, S. V. (2014). Features of the practical training of specialists in physical rehabilitation in the United Kingdom. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists:*

- methodology, theory, experience, problems, 38, 152–157. Retrieved 27.02.2020 from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2014_38_33 (in Ukrainian).
5. Hammond, R., Cross, V., Moore, A. (2016). The construction of professional identity by physiotherapists: A qualitative study. *Physiotherapy*, 102, 71–77. <https://doi.org/10.1016/j.physio.2015.04.002>
 6. Harman, K., Sim, M., LeBrun, J., Almost, J., Andrews, C., Davies, H., Khalili, H., Sutton, E., Price, S. (2019). Physiotherapy: an active, transformational, and authentic career choice. *Physiotherapy Theory and Practice*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/09593985.2019.1639230>.
 7. Korpi, H., Piirainen, A., Peltokallio, L. (2017). Practical work in physiotherapy students' professional development. *Reflective Practice*, 821–836. <https://doi.org/10.1080/14623943.2017.1361920>
 8. Lee, S., Denniston, C., Edouard, V., Palermo, C., Pope, K., Sutton, K., Waller, S., Ward, B., Rees, C. (2019). Supervision training interventions in the health and human services: realist synthesis protocol. *British Medical Journal, Open*. 9. e025777. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-025777>.
 9. Physiotherapy Courses in UK. Retrieved 27.02.2020 from: <https://www.studying-in-uk.org/physiotherapy-courses-in-uk/>
 10. School of Health Professions. BSc «Hons» Physiotherapy. Retrieved 27.02.2020 from: <https://www.plymouth.ac.uk/courses/undergraduate/bsc-physiotherapy>
 11. Sushchenko, L., Bazylchuk, O. (2018). Comparative Analysis of Professional Training of Future Specialists in Physical Therapy in Higher Educational Establishments of Ukraine and Europe. *Comparative Professional Pedagogy*, 8(1), 13–19. <https://doi.org/10.2478/rpp-2018-0002>
 12. Takashima, R., Saeki, K. (2019). Practical Actions Shaped by the Internal Structures of Occupational Therapists Professional Identities. *The Open Journal of Occupational Therapy*, 7, 1–16. <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1567>.
 13. Tynjala, P., Virtanen, A., Klemola, U., Kostiainen, E., Rasku-Puttonen, H., (2016). Developing social competence and other generic skills in teacher education: Applying the model of integrative pedagogy. *European Journal of Teacher Education*, 39, 368–387. <https://doi.org/10.1080/02619768.2016.1171314>
 14. Ziebart, C., MacDermid, J. C. (2019). Reflective Practice in Physical Therapy: A Scoping Review. *Physical Therapy*, 99(8), 1056–1068.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2020 р.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ КОСТЯНТИНА УШИНЬСЬКОГО

Сергій Марчук¹

¹Луцький педагогічний коледж, Луцьк, Україна,
Marchuk_Serhiy_Step_2701@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-29-35>

Анотація

Вступ. У статті розкрито педагогічні засади фізичного виховання в науковій спадщині видатного українського педагога, корифея світової й вітчизняної психолого-педагогічної науки Костянтина Ушинського. **Мета дослідження** – проаналізувати методичні засади фізичного виховання школярів крізь призму розгляду педагогічних засобів і форм у гуманістичній та здоров'язберігальній концепції Ушинського. **Методи дослідження** – вивчення літературних джерел, документальних матеріалів, теоретичний аналіз і синтез отриманих даних. **Результати дослідження.** На основі вивчення історико-літературних джерел встановлено, що К. Ушинський (1824–1870) критично порівняв освітні реалії зарубіжжя з актуальним станом вітчизняної школи та зробив вагомі теоретичні узагальнення щодо таких актуальних методичних питань фізичного виховання: місця гімнастики й гімнастичних ігор у змісті навчальних предметів у школах різного типу; впливу режиму дня на нормальний фізичний розвиток вихованців; ролі раціонального харчування в збереженні здоров'я учнів; формування сприятливого психоемоційного клімату та ін. **Висновки.** Дослідження, здійснене на основі історико-педагогічного аналізу праць К. Ушинського, дало змогу виокремити та зафіксувати арсенал засобів фізичного виховання школярів у творчій спадщині видатного педагога: фізичні вправи, гімнастика, гра, праця, ознайомлення учнів із теоретичними відомостями з анатомії, фізіології та гігієни в підручниках «Дитячий світ» і «Рідне слово»; природні й гігієнічні чинники: раціональний режим праці, харчування, відпочинок, сон. Визначено найбільш дієві організаційні форми фізичного виховання учнів у науковому доробку К. Ушинського: уроки гімнастики, фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи, раціональна організація відпочинку учнів на перервах, на свіжому повітрі з рухливими іграми, прогулянками на природу. Загальнопедагогічні положення К. Ушинського істотно вплинули на теорію фізичного виховання царської Росії другої половини XIX ст. Як українського педагога, Костянтина Ушинського, без сумніву, можна вважати засновником національної педагогічної теорії фізичного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, засоби фізичного виховання, форми фізичного виховання, педагогічна спадщина, К. Ушинський.

Сергей Марчук. Методические принципы физического воспитания школьников в педагогическом наследии Константина Ушинского. Введение. В статье раскрываются педагогические принципы физического воспитания в научном наследии выдающегося украинского педагога, корифея мировой и отечественной психолого-педагогической науки Константина Ушинского. **Цель исследования** – проанализировать методические принципы физического воспитания школьников сквозь призму рассмотрения педагогических средств и форм в гуманистической и здоровьесберегающей концепции Ушинского. **Методы исследования** – изучение литературных источников, документальных материалов, теоретический анализ и синтез полученных данных. **Результаты исследования.** На основе изучения историко-литературных источников установлено, что К. Ушинский (1824–1870) критически сравнил образовательные реалии зарубежья с актуальным состоянием отечественной школы и сделал весомые теоретические обобщения относительно таких актуальных методических вопросов физического воспитания: места гимнастики и гимнастических игр в содержании учебных предметов в школах разного типа; влияние режима дня на нормальное физическое развитие воспитанников; роли рационального питания в сохранении здоровья учеников; формирование благоприятного психоэмоционального климата и др. **Выводы.** Исследование, осуществленное на основе историко-педагогического анализа трудов К. Ушинского, дало возможность выделить и зафиксировать арсенал средств физического воспитания школьников в творческом наследии выдающегося педагога: физические упражнения, гимнастика, игра, труд, ознакомление учеников с теоретическими сведениями из анатомии, физиологии и гигиены в учебниках «Детский мир» и «Родное слово»; естественные и гигиенические факторы: рациональный режим труда, питания, отдых, сон. Определяются наиболее действенные организационные формы физического воспитания учеников в научном учении К. Ушинского: уроки гимнастики, физкультурные минутки, физкультурные паузы, рациональная организация отдыха учеников на переменах, на свежем воздухе с подвижными играми, прогулками на природу. Общепедагогические положения К. Ушинского существенно повлияли на теорию физического воспитания царской России второй половины XIX в. Как украинского педагога, Константина Ушинского, без сомнения, можно считать основателем национальной педагогической теории физического воспитания.

Ключевые слова: физическое воспитание, средства физического воспитания, формы физического воспитания, педагогическое наследие К. Ушинский.

Serhii Marchuk. Methodical Principles of Pupils' Physical Education in Kostiantyn Ushynskiy Pedagogical Heritage. Introduction. The pedagogical principles of Physical Education in the scientific heritage of the prominent Ukrainian teacher Kostiantyn Ushynskiy have been described. *The purpose of the study* is to analyze the methodological foundations of pupils' PE through the prism of consideration of pedagogical means and forms in the humanistic and health-saving of K. Ushynskiy's concept. *Research methods* such as the study of literary sources, theoretical analysis and synthesis of the obtained data were used in the paper. *Research Results.* On the basis of the historical and literary sources, it was found that K. Ushynskiy (1824–1870) critically compared the educational realities of foreign countries and the current state of the national school and made significant theoretical generalizations about such actual methodical issues on physical education as: the place of gymnastics and gymnastic games in the content of educational subjects; formation of favorable psycho- emotional climate and other. *Conclusions.* The research, carried out on the basis of the historical and pedagogical analysis of K. Ushynskiy's scientific papers, made it possible to isolate and fix the means of pupils' physical education in the creative heritage of an outstanding teacher: gymnastics, game, work, pupils' acquaintance with theoretical information on anatomy, physiology and hygiene from the «Children's World» and «Native Word» textbooks. The most effective organizational forms of pupils' physical education in K. Ushynskiy's scientific work are defined: gymnastics lessons, physical training minutes, physical training pauses, and rational organization of pupils' rest during breaks, including moving games and walks outdoors. The general pedagogical provisions of K. Ushynskiy significantly influenced the PE theory of Russia in the second half of the 19th century. As a Ukrainian educator, Kostiantyn Ushynskiy can undoubtedly be considered as the founder of the national pedagogical Theory of Physical Education.

Key words: Physical Education, means of Physical Education, forms of Physical Education, pedagogical heritage, K. Ushynskiy.

Вступ. Важливим аспектом педагогічної науки, спрямованої на формування теоретичних і практичних засад національного виховання школярів, є вивчення й узагальнення вітчизняного та світового педагогічного досвіду фізичного виховання дітей і молоді, оскільки наукове розв'язання сучасних освітніх проблем неможливе без знання педагогічної спадщини минулого. Актуальні думки щодо теорії й практики фізичного виховання залишив нам у спадок славетний український педагог XIX ст. Костянтин Ушинський (1824–1870).

Наукову творчість К. Ушинського ґрунтовно досліджували та популяризували українські вчені Л. Березівська [1], Г. Костюк [4], М. Носко [3], Д. Скільський [5], О. Сухомлинська [6], а також зарубіжні науковці Р. Мітценхайм [18], Н. Ханс [19], Й. Петерсен, Н. Петерсен [20]. Погляди Ушинського щодо фізичного виховання вивчали С. Марчук [2], А. Цьось, Т. Чирва [17] та ін.

Мета дослідження – проаналізувати наукову спадщину видатного українського вченого К. Ушинського й визначити методичні засади фізичного виховання школярів крізь призму розгляду педагогічних засобів і форм у гуманістичній та здоров'язберігальній педагогіці Ушинського. **Методи дослідження** – вивчення літературних джерел, документальних й історичних матеріалів, теоретичний аналіз і синтез отриманих даних.

Результати дослідження. Костянтин Ушинський у своїх творах «Педагогічна подорож Швейцарією», «Педагогічні замітки про Швейцарію», «Звіт про відрядження за кордон», «Програма педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів», «Дещо про перші уроки в школі», «Праця в її психічному і виховному значенні», підручниках «Дитячий світ» та «Рідне слово» визначає дієві форми й засоби фізичного виховання школярів. Педагог великого значення надає ознайомленню школярів із теоретичними відомостями в галузі анатомії, фізіології та гігієни. Він вважає, що правила фізичного виховання є лише тоді позитивними, точними й правильними, коли ґрунтуються на глибокому знанні анатомії та фізіології [8, с. 33].

На перших сторінках «Педагогічної антропології» автор визначає важливу роль окремих засобів фізичного виховання (гімнастики, гігієни харчування, дотримання оптимального температурного режиму навчальних приміщень). Під час вивчення теоретичних основ фізичного виховання пропонує слухачкам ознайомлюватися з нормами температури повітря, світла, харчування. Педагог у «Програмі з педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів» розгортає актуальність таких тем: «Вплив свіжого повітря, купання, гімнастики, раціонального способу життя на дітей», «Вплив розумової і фізичної роботи на нервову систему», «Необхідність реального відпочинку в нервовій діяльності», «Сон, його фізіологічне значення, тривалість залежно від віку» [11, с. 26].

Детальне вивчення та науковий аналіз праць К. Ушинського дають підставу окреслити певний перелік тематичних статей щодо певних засобів фізичного виховання: «М'язи», «Фізична теорія

тілесних рухів», «Потреба відпочинку і сну», «Нервова втома і нервове напруження», «Воля як влада душі над тілом», «Виховне значення дитячих ігор», «Праця в її психічному і виховному значенні» та ін.

Історико-педагогічний аналіз творчої спадщини К. Ушинського дав змогу виокремити та зафіксувати систему **засобів фізичного виховання** школярів у науковому спадку педагога: фізичні вправи (педагог їх позначає терміном «тілесні» вправи): гімнастичні вправи, гімнастика, гра, гімнастичні ігри; ознайомлення учнів із теоретичними відомостями в галузі анатомії, фізіології та гігієни, викладеними в підручниках «Дитячий світ» та «Рідне слово»; природні фактори (сонце, повітря, вода); гігієнічні чинники (раціональний режим праці, харчування, відпочинку, сну); фізична праця, сільськогосподарські роботи; самовиховання як важливий фактор формування здорової особистості.

Науково-педагогічний аналіз праць К. Ушинського [7–16] дав змогу виділити в його творчій спадщині такі організаційні **форми фізичного виховання**: уроки (заняття) гімнастики (урочні форми), фізкультхвилинки, фізкультпаузи; організація відпочинку учнів на перервах, на повітрі з рухливими іграми (форми в режимі навчального дня школи), прогулянки в сад, поле, ліс та ін. (позакласні форми роботи).

Гімнастику, гімнастичні вправи, гімнастичні ігри К. Ушинський розглядає як основні засоби та форми фізичного виховання. Науковець аналізує педагогічне та лікувальне значення гімнастики, визначає зміст гімнастичних вправ, їх тривалість під час уроку. Костянтин Дмитрович описує досвід застосування гімнастичних занять у зарубіжних навчальних закладах, учительських семінаріях, пропонує прогресивні ідеї покращення викладання гімнастики у вітчизняній школі. Учений відзначає, що «недалеко той час, коли гімнастика стане наймогутнішим медичним засобом навіть при складних внутрішніх хворобах; гімнастичне лікування спрямовує фізичні сили організму на певний орган тіла, а воля змінює тіло або виліковує його недуги» [8, с. 38]. Педагог поділив гімнастику на розумову та фізичну. Гімнастика розуму – це формальний розвиток пам'яті та мислення. Для того, щоб така гімнастика не завдавала шкоди, потрібно свідомо засвоювати матеріал. Фізична гімнастика, на думку науковця, – це вправи для м'язів і зміцнення нервової системи.

Положення К. Ушинського обґрунтовують виховну, розвивальну, оздоровчу роль ігор для фізичного та духовного розвитку особистості: уважно стежте за іграми дитини, вона тут виявляє свій духовний світ; для дитини гра – дійсність; у грі вона живе, пробує свої сили й самостійно керує своїми фантазіями; ігри провіщають майбутнє дитини; у ранньому віці гра має більше значення для розвитку дитини, ніж навчання; під час колективних ігор виникають перші асоціації з громадськими відносинами; дитині, яка звикла командувати або підкорятися в грі, нелегко відучитися від цього в дійсності [8, с. 296–297]. Ґрунтовний аналіз наукового спадку німецького педагога Ф. Фребеля дав підставу К. Ушинському сформулювати такі педагогічні висновки щодо гри:

- гра є вільною діяльністю дитини; у ній формуються всі сторони людської душі (розум, серце, воля);
- ігри передбачають майбутній характер і долю дитини; сама гра має великий вплив на розвиток дитячих здібностей та нахилів;
- вихователь має великий вплив на гру дитини (навчаючи її гри, підбираючи товаришів, даючи ідею ігор, засоби для виконання дитячих фантазій, припиняючи гру, якщо вона шкідливо впливає на дитину);
- дитячі ігри мають свої національності й власну багатовікову історію;
- велику послугу справі виховання зробив би той педагог, який би вивчив докладно якнайбільшу кількість дитячих ігор і, випробувавши їх на практиці з дітьми, проаналізував би їх психічний вплив на дитячі характери;
- діти безперестанно творять нові ігри, пристосовуючись до місцевості, речей, обставин, дня; у певній грі дитина зазнає труднощів і страждань у зв'язку з тією душевною діяльністю, яку дає гра (що в дорослому житті забезпечуватиме її життєве щастя) [12, с. 332].

Актуальною, на нашу думку, виявилася така думка К. Ушинського: «Ми надаємо такого великого значення дитячим іграм, що коли б влаштували вчительську семінарію, чоловічу чи жіночу, то зробили б теоретичне й практичне вивчення дитячих ігор одним із головних предметів» [12, с. 333].

К. Ушинський важливого значення надає ознайомленню учнів із теоретичними відомостями з галузі анатомії, фізіології та гігієни, викладеними в авторських підручниках «Дитячий світ» та «Рідне слово». Науковий інтерес викликають методичні статті й матеріали К. Ушинського до першого видання «Дитячого світу» (1861). Автор подає відомості про людину, її організм, духовну сферу. Зокрема, у другому розділі «Про людину» педагог помістив 20 пізнавальних статей: «П'ять зовнішніх

чуттів», «Речовини, що складають тіло людини», «Головні частини людського тіла», «Рука і нога», «Голова», «Очі», «Вуха», «Ніс», «Рот», «Внутрішні органи людського тіла», «Харчування», «Мозок і нерви», «Кістки», «Властивості душі», «Створення людини» та ін. [7, с. 41–42]. Зазначимо, що в змісті запропонованих рекомендацій автор подає короткі поради вчителю до вивчення різних тем на уроці. Наприклад, «Описи частин людського тіла повинні супроводжуватися спогляданням. Дуже корисно показувати при цьому малюнки, якщо вони є, ще корисніше було, коли б учні змогли самостійно зобразити той предмет, про який прочитали» [7].

К. Ушинський у статтях до першого видання «Дитячого світу» пропонує цікаві валеологічні поради школярам:

– «Чим міцніші м'язи, тим сильніші наші органи. Щоб зробити м'язи міцнішими, потрібно часто і багато виконувати вправ. У лінивих, хто не любить ні ходити, ні працювати, м'язи в'ялі, м'які, органи слабші, нерухливі і швидко втомлюються» (стаття «Рука і нога») [7, с. 96].

– «Для ока шкідливе надто сильне і довготривале напруження зору. Не потрібно тримати книгу чи зошит ні дуже близько, ні занадто далеко від очей – це шкідливо. Не можна дивитись на сонце, яскраве полум'я, на снігові поля при яскравому сонячному освітленні. Приємно та корисно для очей дивитися на предмети зеленого кольору. Потрібно тримати очі в чистоті, ретельно промивати їх вранці холодною водою. Не потрібно витирати очі брудним рушником і брудною рукою» (стаття «Очі») [7, с. 99–100].

– «Ковтати їжу шматками дуже шкідливо. Розкушування твердих предметів псує зуби, при цьому часто тріскається емаль» (стаття «Рот») [7, с. 103].

– «Як мудро створена людина! Наука, що вивчає будову всіх органів людського тіла, називається *анатомією*; наука, що показує, як кожен із цих органів виконує свою роботу і як всі органи разом дають людині можливість харчуватися, відчувати, рухатися, називається *фізіологією*. Дві ці науки необхідні для медика, який повинен знати як влаштоване і як функціонує людське тіло, щоб мати можливість допомогти йому у випадку хвороби певного органу» (стаття «Кістки») [7, с. 115–116].

У підручнику «Рідне слово» (для першого року навчання) педагог визначив окремі уроки, на яких учні здобувають знання з анатомії, фізіології, гігієни людини, а також отримують корисні поради для зміцнення власного здоров'я. Часто пропонувані матеріали, регламентовані темами уроків, супроводжуються народними загадками, прислів'ями, скоромовками. У методичних матеріалах до «Дитячого світу» автор пропонує вчителю раціональні прийоми проведення «Бесіди про людину з використанням письмових вправ та таблиць» [16, с. 288–291].

К. Ушинський аналізує важливі природні чинники фізичного виховання – сонце, повітря, воду, що діють спільно з фізичними вправами (гімнастикою, іграми) і посилюють оздоровчий вплив на учнів. Він удаю підкреслив важливу роль природи у фізичному розвитку особистості: «Уявіть собі дитину в якомусь глухому сільському закутку, що бавиться цілий день під впливом усереднюючої природи, невпинно рухається, відчуває, думає, по-дитячому, звичайно, плаче або сміється, тобто живе всім своїм духовним і тілесним організмом [16, с. 409]. На думку педагога, природа є одним із наймогутніших «агентів» у вихованні людини, і без неї воно буде проникнуте сухістю, однобічністю, неприємною штучністю. Гігієнічні чинники, визначені К. Ушинським, охоплюють гігієнічне забезпечення раціонального режиму праці, харчування, відпочинку, сну.

Фізичну працю К. Ушинський визначає як дієвий засіб зміцнення здоров'я школярів. Найбільш повно цю важливу проблему педагог дослідив у творі «Праця в її психічному та виховному значенні»: тіло, серце й розум людини потребують праці [10, с. 389–390]; саме праці людина була зобов'язана хвилинами високих насолод [10, с. 389–391]. На нашу думку, Ушинський влучно розкрив призначення праці в житті людини: «Творець зробив працю необхідною умовою фізичного, морального і розумового розвитку, і саме щастя й гідність людини зробив залежним від особистої праці» [10, с. 395]. Педагог обґрунтовує працю як життєвий та здоров'язберігальний принцип: фізична праця потрібна для розвитку й підтримання в тілі людини фізичних сил, здоров'я, фізичних здібностей; необхідність розумової праці для розвитку сил і здорового, нормального стану людського тіла є очевидною; надмірна розумова праця шкідлива; але й надмірна фізична праця також по-руйнівному впливає на організм; будь-яка розумова праця впливає благотворно на обіг крові та травлення [10, с. 390]. Відпочинок після розумової праці полягає не в тому, щоб нічого не робити, а в тому, щоб змінити роботу: праця фізична не лише приємний, а й корисний відпочинок після праці розумової [14, с. 119].

Самовиховання виступає важливим чинником формування здорової особистості в педагогічній концепції К. Ушинського. У статті «Педагогічні твори М. І. Пирогова» (1858) Костянтин Дмитрович пише: «Тільки той, хто зберіг у собі можливість кожної хвилини стояти віч-на-віч із власною

душею, не відокремлюючись від неї жодними упередженнями, жодною звичкою, що вкоренилася глибоко і є несвідомою; тільки той, хто не торгується із самим собою і готовий завжди, у цілісності власної душі, зважитися на щось безоглядно, без прихованих, не виявлених назовні, почуттів, без обманливих фраз, – тільки той здатний іти шляхом самовдосконалювання і вести ним інших» [15, с. 286].

У «Щоденнику університетських років» Ушинський-студент визначає мету самовиховання, фіксує засоби та методи її досягнення, описує власні емоції й почуття. Заслугує на увагу, на нашу думку, «рецепт» самовиховання Костянтина Ушинського: 1. Спокій цілковитий, принаймні, зовнішній. 2. Прямота в словах і вчинках. 3. Обдуманість дій. 4. Рішучість. 5. Не говорити про себе без потреби жодного слова. 6. Не марнувати часу несвідомо; робити те, що хочеш, а не те, що трапиться. 7. Витрачати лише на необхідне або приємне, а не за пристрастями. 8. Кожен вечір добросовісно давати собі звіт у вчинках. 9. Жодного разу не хвалитися ні тим, що було, ні тим, що є, ні тим, що буде. 10. Нікому не показувати цього журналу [13, с. 413]. Цінною ознакою правильно вихованих волі й характеру є сміливість, яку К. Ушинський трактує як життєву енергію людини, як відчуття людиною власних сил. Самовиховання є тим засобом, що допомагає змінити особистість, підготувати її до реалізації життєвої програми. Запропонований «рецепт» самовиховання К. Ушинського, поза сумнівом, може слугувати моделлю формування особистості молодого людини в морально-вольовій сфері та зміцненні її духовного здоров'я.

К. Ушинський визначає оздоровчу роль фізкультхвилинок і фізкультпауз у відпочинку, підвищенні розумової працездатності школяра. Педагог у своїх статтях «Педагогічна практика», «Дещо про перші уроки в школі», «Праця в її психічному і виховному значенні» акцентує на розгляді цієї проблеми. К. Ушинський у власній педагогічній діяльності відразу помічав стомлювання учнів і для 15-хвилинного відпочинку практикував такі *прийоми*: розмова з дітьми про домашні справи, ігри, розказування анекдоту, ознайомлення з життєписом відомої людини [16, с. 302]. Отже, як бачимо, педагог описує важливість фізкультпаузи для відпочинку учнів.

У підручнику «Рідне слово» К. Ушинський радить учителям під час викладання рідної мови використовувати фізкультхвилинки, щоб запобігти неухважності та втомі школярів, переключити їх увагу з одного виду діяльності на інший, дати можливість короточасного відпочинку дитячому організмові. Для цього педагог пропонує такі способи швидкої релаксації:

– привчити дітей до деяких класних рухів за командою, які корисні не тільки тому, що дають дітям змогу рухатися й розім'яти свої стомлені від сидіння органи, а й допомагають учителям збуджувати увагу класу та зосереджувати на своїх словах та рухах;

– ці рухи мають бути нечисленні й прості: устаньте, сідайте, руки на стіл, руки назад, піднесіть праву руку, ліву, вийдіть із-за лав, перемініть місця, перша лава, устань, друга – сідай тощо; доцільно привчити дітей до певних рухів за німою командою – якимись умовними знаками;

– класні співи є прекрасним засобом, що освіжає й гармонізує клас; коли помітили, що клас стомився, неухважний, працює мляво, починаються позіхання, маленькі пустощі, попросіть проспівати якусь пісеньку – і все знову налагодиться, енергія відновиться, діти почнуть працювати, як перед тим; якщо вчитель не вмє співати, хай привчить дітей вимовляти цілим класом якісь молитви, вірші, прислів'я; це може замінити частково співи, як засіб, що освіжає стомлений і неорганізований клас [16, с. 403].

Прогулянки як рекреаційно-оздоровча позакласна форма фізичного виховання школярів. Перебуваючи за кордоном, К. Ушинський неодноразово спостерігав у зарубіжних школах цю сприятливу й найбільш природну для фізичного розвитку учнів форму занять. Так, у школі Фреліха в Берні він чекав на прихід директора закладу у форштегерській кімнаті й на свічниках побачив два вінки з альпійського моху. «Ці вінки без сумніву, принесли дівчатка зі своїх далеких прогулянок у гори. Пан Фреліх перший, здається, запровадив такі прогулянки в жіночі навчальні заклади, у чоловічих вони існують у Швейцарії вже давно» [9, с. 49]. Педагог висловлює думку про запровадження прогулянок у вітчизняні школи: «Непогано було б, якби й наших інституток водили хоч двічі на рік куди-небудь за місто, а жодна з них за 10 років кращої пори, коли саме розвивається любов до природи, що має чудовий вплив на розвиток людської душі, не побачить навіть польової квітки, не те що колосу жита» [9, с. 49–50].

Знання з історії та географії малої батьківщини є чистим і невичерпним джерелом, що живить патріотичні й національні почуття молоді, є могутнім зарядом духовності та моральності. К. Ушинський вважав, що знання про рідний край так само потрібні для духовного розвитку дитини, як уміння читати й писати. Цей інстинкт місцевості, наголошував видатний педагог, буває іноді сильною

природженою здібністю, але часто його слід зміцнювати, розвивати, спрямовувати як здібність надзвичайно корисну і в навчанні, і в практичному житті.

Загалом, погоджуємося з думкою К. Ушинського, що гімнастика, різноманітні фізичні вправи, тілесна втома, що потребує сну та їжі, прогулянка на свіжому повітрі, прохолодна спальня, холодні купання є найкращими засобами для того, щоб завжди тримати організм школяра в нормальному фізіологічному та психічному стані.

Висновки. Здійснений історико-педагогічний аналіз наукової спадщини К. Ушинського дав змогу виокремити й зафіксувати систему методичних засобів фізичного виховання школярів у творчому спадку педагога: фізичні вправи, гімнастика, гра, фізична праця, сільськогосподарські роботи, ознайомлення учнів із теоретичними відомостями з анатомії, фізіології та гігієни в підручниках «Дитячий світ» і «Рідне слово», природні та гігієнічні фактори – раціональний режим праці, харчування, відпочинку, сну. Аналіз праць К. Ушинського дав змогу виокремити низку організаційних форм фізичного виховання в його педагогічній спадщині, як-от: уроки гімнастики, фізкультурні хвилинки («руханки»), фізкультурні паузи; організація відпочинку учнів на перервах, на повітрі з рухливими іграми, прогулянки на природу. Загальнопедагогічні положення К. Ушинського істотно вплинули на теорію фізичного виховання царської Росії другої половини XIX ст. Як українського педагога, Костянтина Ушинського, без сумніву, можна вважати засновником національної педагогічної теорії фізичного виховання. Подальші наукові розвідки вбачаємо у творчому використанні ідей фізичного виховання в сучасній освітній практиці.

Джерела та література

1. Березівська Л. Д. Антропоцентризм – провідна ідея творчості основоположника наукової вітчизняної педагогіки К. Д. Ушинського. *Педагогіка та психологія*. 2013. № 3. С. 5–9.
2. Марчук С. С. Зарубіжний досвід фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. № 4. С. 216–224.
3. Носко М. О. Розвиток педагогічної науки на Чернігівщині в руслі ідей К. Д. Ушинського. *Педагогіка та психологія*. 2013. № 3. С. 10–14.
4. Психологічна спадщина К. Д. Ушинського / за ред. Г. С. Костюка. Київ: Рад. шк., 1963. 234 с.
5. Скільський Д. М. Вчення К. Д. Ушинського про народність виховання. *Педагогіка та психологія*. 2012. № 3. С. 80–87.
6. Сухомлинська О. Педагогічна спадщина як предмет вивчення (на прикладі доробку К. Д. Ушинського). *Шлях освіти*. 2008. № 4. С. 37–41.
7. Ушинский К. Д. Собрание сочинений. Т. 5. Методические статьи и материалы к «Детскому миру» / ред. А. М. Еголин. Москва, Ленинград: Акад. пед. наук РСФСР, 1949. 591 с.
8. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання (спроба педагогічної антропології). *Твори*: в 6 т. Т. 4. Київ: Рад. шк., 1952. С. 21–454.
9. Ушинський К. Д. Педагогічна подорож Швейцарією. *Твори*: в 6 т. Т. 2 Київ: Рад. шк., 1954. С. 17–122.
10. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні. *Твори*: в 6 т. Т. 5. Київ: Рад. шк., 1952. С. 387–395.
11. Ушинський К. Д. Програма педагогічного курсу для жіночих навчальних закладів. *Твори*: в 6 т. Т. 6. Київ: Рад. шк., 1955. С. 16–38.
12. Ушинський К. Д. Стислий підручник педагогіки. *Твори*: в 6 т. Т. 6 Київ: Рад. шк., 1955. С. 237–402.
13. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Рад. шк., 1949. 418 с.
14. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. Т. 1: Теоретичні проблеми педагогіки. Київ: Рад. шк., 1983. 496 с.
15. Ушинський К. Д. Твори: в 6-ти т. Т. 1: Педагогічні статті / відп. за укр. вид. Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. Київ: Рад. шк., 1954. 449 с.
16. Ушинський К. Д. Твори: в 6-ти т. Т. 2: Педагогічні статті та матеріали до «Детского мира» та «Родного слова» / відп. за укр. вид. Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. Київ: Рад. шк., 1954. 449 с.
17. Цьось А. В., Чирва Т. К. Актуальні питання фізичного виховання дітей (за працями Ушинського). *Педагогіка і психологія*. 2002. № 1–2. С. 198–203.
18. Mitzenheim P. Das pädagogische Erbe Ušinskijs. Seine Quelle der Sowjetpädagogik. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena. Gesellschaftswiss. R.* 1988. Jg. 37. № 1. S. 97–101.
19. Hans N. K. D. Ushinski – Russian pioneer of comparative education. *Comparative education Review*. 1962. V. 5. N 3, February. P. 162–166.
20. Petersen J., Petersen N. K. D. Ushinskij (1824–1870) – ein grosser russischer Pädagoge. *Erziehungskunst*. 1997. Hf. 12. S. 1229–1236.

References

1. Berezivska, L. D. (2013). Antropotsentryzm – providna ideia tvorchosti osnovopolozhnyka naukovoï vitchyznianoï pedahohiky K. D. Ushynskoho [Anthropocentrism – the leading idea of creativity of K. D. Ushinsky's scientific Pedagogy]. *Pedahohika ta psykholohiia*, no. 3, 5–9.
2. Marchuk, S. S. (2011). Zarubizhnyi dosvid fizychnoho vykhovannia shkoliariv u pedahohichnii spadshchyni K. D. Ushynskoho [PE's foreign experience of schoolchildren in the pedagogical heritage of K. D. Ushinsky]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoï osvity*, no. 4, 216–224.
3. Nosko, M. O. (2013). Rozvytok pedahohichnoi nauky na Chernihivshchyni v rusli idei K. D. Ushynskoho [Development of pedagogical science in Chernihiv region in accordance to the ideas of K. D. Ushinsky]. *Pedahohika ta psykholohiia*, no. 3, 10–14.
4. Psykholohichna spadshchyna K. D. Ushynskoho (1963). [Psychological heritage of K. D. Ushinsky]/Za red. H. S. Kostiuka (1963). Kyiv: Rad. shk., 234.
5. Skil'skyi, D. M. (2012). Vchennia K. D. Ushynskoho pro narodnist vykhovannia [Ushinsky's studies on the national education]. *Pedahohika ta psykholohiia*, no. 3, 80–87.
6. Sukhomlynska, O. (2008). Pedahohichna spadshchyna yak predmet vyvchennia (na prykladi dorobku K. D. Ushynskoho) [Pedagogical heritage as a subject of study (on K. Ushinsky's research paper)]. *Shliakh osvity*, no. 4, 37–41.
7. Ushynskiy, K. D. (1949). Sobranie sochineniy [Collection of works. Methodical Papers to the «Children's World»]. Metodicheskie staty i materialy k «Detskomy miru» / red. A. M. Egolin. Moskva, Leningrad: Akad. ped. nauk RSFSR, T. 5., 591.
8. Ushynskiy, K. D. (1952). Liudyna yak predmet vykhovannia (Sproba pedahohichnoi antropologii) [An invidious as a subject of education (Attempt at Pedagogical Anthropology)]. *Tvory*. V 6 t. T. 4. Kyiv: Rad. shk., 21–454.
9. Ushynskiy, K. D. (1954). Pedahohichna podorozh Shveitsariieiu [Pedagogical travel to Switzerland.]. *Tvory*. V 6 t. T. 2 Kyiv: Rad. shk., 17–122.
10. Ushynskiy, K. D. (1952). Pratsia v yii psykhiichnomu i vykhovnomu znachenni [Work with its mental and educational significance]. *Tvory*. V 6 t. T. 5. Kyiv: Rad. shk., 387–395.
11. Ushynskiy, K. D. (1955). Prohrama pedahohichnogo kursu dlia zhinochykh navchalnykh zakladiv [The program of pedagogical course for women's educational institutions]. *Tvory*. V 6 t. T. 6. Kyiv: Rad. shk., 16–38.
12. Ushynskiy, K. D. (1955). Styslyi pidruchnyk pedahohiky [A brief textbook of Pedagogy]. *Tvory*. V 6 t. T. 6. Kyiv: Rad. shk., 237–402.
13. Ushynskiy, K. D. (1949). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical compositions]. Kyiv: Rad. shk., 418.
14. Ushynskiy, K. D. (1983). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical compositions]. U 2-kh t. T. 1. Teoretychni problemy pedahohiky. Kyiv: Rad. shk., 496.
15. Ushynskiy, K. D. (1954). *Tvory* [The compositions]. V 6-ty t. T. 1. *Pedahohichni staty / vidp. za ukr. vyd. H. S. Kostiuk, S. Kh. Chavdarov*. Kyiv: Rad. shk., 449.
16. Ushynskiy, K. D. (1954). *Tvory* [The compositions]. V 6-ty t. T. 2. *Pedahohichni staty ta materialy do «Detskoho myra» ta «Rodnogo slova», vidp. za ukr. vyd. H. S. Kostiuk, S. Kh. Chavdarov*. Kyiv: Rad. shk., 449.
17. Tsos, A. V., Chyrvam T. K. (2002). Aktualni pytannia fizychnoho vykhovannia ditei (za pratsiamy Ushynskoho) [Topical issues on Physical Education of children (according to Ushinsky's research papers)]. *Pedahohika i psykholohiia*, 1–2, 198–203.
18. Mitzenheim, P. (1988). Das pädagogische Erbe Ušinskijs. Seine Quelle der Sowjetpädagogik. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena. Gesellschaftswiss. R.* 1988. Jg. 37, no. 1, 97–101.
19. Hans, N. (1962). K. D. Ushinski – Russian pioneer of comparative education. *Comparative education Review*, v. 5, N 3, February, 162–166.
20. Petersen, J., Petersen, N. (1997). K. D. Uschinskij (1824–1870) – ein grosser russischer Pädagoge. *Erziehungskunst*. Hf. 12, 1229–1236.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2019 р.

УДК 796 (091)

ГРА ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ФЕНОМЕН НАУКИ (ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ)

Володимир Наумчук¹

¹Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна, v_i_n_69@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-36-43>

Анотації

Актуальність. Філософське осмислення гри є важливим аспектом її міждисциплінарних досліджень, який сприяє всебічному й ґрунтовному вивченню цього наукового феномену, уможливує ефективне використання його потенцій у різних сферах життєдіяльності людини. Визнання гри глобальним й універсальним явищем, невід'ємною складовою частиною життя означає, що будь-які перетворення та зміни в життєдіяльності кожної людини прямо чи опосередковано співвідносяться з ігровим чинником. **Мета роботи** – розкрити основні положення філософського напрямку міждисциплінарних досліджень гри. **Методи дослідження** – аналіз, синтез та узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, навчально-методичної літератури й Інтернет-джерел. **Результати роботи.** Логіка пізнання ігрового феномену веде до синтезу наук, котрі його вивчають, формуючи таким чином взаємозв'язаний комплекс наукових уявлень щодо гри як цілісної різноманітної системи. Гра розкриває єдність динамічного зв'язку людини й світу. Вона уможливує зустріч та досягнення іншого співбуття, через яке відбувається пізнання себе. Унікальність ігрового буття зумовлена здатністю людини осмислювати світ, можливістю надавати певний сенс речам, подіям, явищам. Сутність гри становлять правила й порядок, які утворюють ігровий простір. Головним у грі є не сама ігрова ціль чи завдання, а динамічність цього процесу, що визначає шляхи й способи її реалізації. **Висновки.** Гра як міждисциплінарний феномен науки є всеосяжним інтегративним чинником існування людини та пізнання нею навколишнього світу й самої себе. Філософія розглядає гру світоглядною категорією, за допомогою якої формується розуміння природи світу та людської сутності, здійснюється пошук сенсу життя. Гра виступає фундаментальною характеристикою буття, універсальним механізмом реалізації всього сущого, а ігрова діяльність є дієвим способом поєднання свободи та необхідності, безперервного й дискретного, сталого та перемінного. Синтезуючи минуле й майбутнє, відоме з незнайомим, ігровий феномен дає змогу можливе перетворити в реальне.

Ключові слова: гра, міждисциплінарні дослідження, філософський підхід, пізнання, феномен.

Владимир Наумчук. Игра как междисциплинарной феномен науки (философский аспект). Актуальность. Философское осмысление игры является важным аспектом ее междисциплинарных исследований, который способствует всестороннему и обстоятельному изучению этого научного феномена, делает эффективное использование его потенций в различных сферах жизнедеятельности человека. Признание игры глобальным и универсальным явлением, неотъемлемой составляющей жизни означает, что любые преобразования и изменения в жизни каждого человека прямо или косвенно соотносятся с игровым фактором. **Цель работы** – раскрыть основные положения философского направления междисциплинарных исследований игры. **Методы исследования** – анализ, синтез и обобщение научной информации по проблеме исследования, учебно-методической литературы и Интернет-источников. **Результаты работы.** Логика познания игрового феномена ведет к синтезу наук, которые его изучают, формируя таким образом взаимосвязанный комплекс научных представлений об игре как целостной разнообразной системы. Игра раскрывает единство динамической связи человека и мира. Она делает возможными встречу и постижение другого сосуществования, через которое происходит познание себя. Уникальность игрового бытия обусловлена способностью человека осмысливать мир, возможностью предоставлять определенное значение вещам, событиям, явлениям. Суть игры составляют правила и порядок, которые образуют игровое пространство. Главным в игре выступает не сама игровая цель или задача, а динамичность этого процесса, которая определяет пути и способы ее реализации. **Выводы.** Игра как междисциплинарный феномен науки является всеобъемлющим интегративным фактором существования человека и познания окружающего мира и самого себя. Философия рассматривает игру мировоззренческой категорией, с помощью которой формируется понимание природы мира и человеческой сущности, осуществляется поиск смысла жизни. Игра выступает фундаментальной характеристикой бытия, универсальным механизмом реализации всего сущего, а игровая деятельность – действенным способом сочетания свободы и необходимости, непрерывного и дискретного, устойчивого и переменного. Синтезируя прошлое и будущее, известное с незнакомым, игровой феномен позволяет возможное превратить в реальное.

Ключевые слова: игра, междисциплинарные исследования, философский подход, познание, феномен.

Volodymyr Naumchuk. The Game as an Interdisciplinary Phenomenon of Science (Philosophical Aspect). *Topicality of the Research.* The philosophical understanding of the game is an important aspect of its interdisciplinary research. It contributes to the comprehensive and deeper study of this scientific phenomenon, makes it possible to use its potential effectively in various human activity areas. The recognition of the game as a global and universal phenomenon, an integral part of life, means that any transformation and changes in the life of each person are directly or indirectly related to the game factor. *The Purpose of the Research* is to reveal the basic principles of the philosophical direction of interdisciplinary game's studies. *Methods of the Research* are analysis, synthesis of scientific information on the research problem, educational literature and Internet resources. *Research Results.* The logic of the game phenomenon cognition is leading to the synthesis of the sciences, forming an interconnected set of scientific ideas about the game as a coherent, diverse system. The game reveals the unity of the dynamic connection between the human and the world. It makes it possible to meet and grasp another co-existence through cognition of oneself. The uniqueness of the game being is due to the ability of a person to understand the world, the ability to give some meaning to things, events and phenomena. The rules and order, making up the game space, are the essence of the game. The key of the game is not the game goal or task, but the dynamism of this process, that determines the ways of its implementation. *Conclusions.* Game as an interdisciplinary phenomenon of science is a comprehensive integrative factor of the existence of humans' cognition of the world and themselves. Philosophy considers the game as a worldview category, through which the understanding of the nature of the world and human essence is formed, the meaning of life is searched. The game is a fundamental characteristic of being, a universal mechanism for the realization of all things, and game activity is an effective way of combining freedom and necessity, continuous and discrete, constant and variable. Synthesizing the past and the future, known and strange, the game phenomenon makes it possible to turn probability into reality.

Key words: game, interdisciplinary research, philosophical approach, cognition, phenomenon.

Вступ. Вивчення природи й суспільства неможливе без філософського осмислення ігрового феномену, у численних формах якого виявляється й осягається сутність людини. Гра охоплює всі аспекти життєдіяльності людини, її свідомість, волю, думки та почуття. Вона визначає орієнтири й смисли існування людини, відкриває шлях до свободи, пізнання та творчості, надає оптимізму, емоційної насиченості й внутрішніх сил для подолання труднощів і перешкод, сприяє розкриттю індивідуальності.

Визнання гри глобальним й універсальним явищем, невід'ємною складовою частиною життя означає, що будь-які перетворення та зміни в життєдіяльності кожної людини прямо чи опосередковано співвідносяться з ігровим чинником. Подальший розвиток людства й надалі актуалізуватиме потребу суспільства та окремої особистості в належному регулюванні цих процесів.

Логіка теперішніх досліджень зумовлює синтез різних наук, формування наукового розуміння та сприйняття гри як феномену. Міждисциплінарний характер досліджень відображає загальну тенденцію сучасної науки, посилення інтегративних процесів, взаємний вплив і проникнення різних галузей знань у процес вивчення гри. При цьому жодна наука, окрім філософії, не спроможна дослідити проблему гри в її методологічному значенні. Антропология, психология, педагогика, соціология, біология, математика та інші наукові дисципліни накопичили різноманітний і значний за обсягом теоретичний та практичний матеріал, що потребує філософського узагальнення й концептуального осмислення. І якщо кожна з наукових дисциплін, що вивчає ігровий феномен, поглиблює та розширює знання щодо цього складного та багатоаспектного явища, то його філософське обґрунтування передбачає вивчення різних форм пізнавальної діяльності й може виступати загальною методологічною основою різнобічних досліджень ігрових проявів.

На сьогодні значення розробки проблеми гри не викликає сумніву, проте у філософському просторі вона ще не посіла належного місця. За висловом Н. Т. Казакової (1999), «складається враження, що філософи уникають рефлексії самого загадкового феномену, що сягає своїми коріннями глибин буття та відіграє роль домінанти всього наявного у світі» (с. 3). На теоретичному й практичному рівні потребує належного виконання завдання опису та вивчення гри в суспільстві як єдиного самототожного феномену, що покладений в основу людського життя й соціальних змін (Барабанов, 2005). Залишаються відкритими питання впливу гри на чинники, які зумовлюють розвиток особистості (Наумчук, 2015). За твердженням А. Королькової (2010), «гра більше не відповідає завданню цілісного розкриття сил і здібностей людини, перетворившись на форму маніпуляції й симуляції» (с. 3). Вона трансформувалася в ігрову залежність, утративши своє споконвічне призначення – повертати людину до її цілісної природи. А для того щоб людина могла адекватно реалізувати свій ігровий імпульс, вона повинна навчитися відрізняти справжню гру від її ілюзії. Адже довільне й непродумане використання ігрового чинника доволі часто призводить на практиці до малоконтрольованих процесів та неочікуваних результатів.

Характерною ознакою для досліджень гри постає міждисциплінарність, що свідчить про універсальність ігрового феномену. Водночас проблемні ситуації, які виникають на шляху нескінченного процесу пізнання, постійно ускладнюються. Саме тому спроби з'ясувати сутність гри в якомусь одному вимірі приречені на поразку. Л. Мацко та І. Головашенко (2012) підкреслюють, що «універсальність гри потребує вивчення науковими дисциплінами її різних аспектів на основі вивчення тих сутнісних характеристик, які виступають у єдності, по-своєму відбиваються в дослідженні залежно від специфіки теоретичного підходу» (с. 2).

Мета дослідження – розкрити основні положення філософського напрямку міждисциплінарних досліджень гри.

Матеріал і методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів, а саме: аналіз, синтез й узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, навчально-методичної літератури та Інтернет-джерел.

Результати дослідження. На сьогодні гра стала предметом дослідження практично всіх наук. Поліфункціональність і багатоаспектність гри, варіативність використання її потенціалу в різних сферах життєдіяльності людини зумовили різноманіття наукових підходів до вивчення ігрового феномену. Представники різних наукових дисциплін із відповідних для них позицій визначають та інтерпретують гру, пов'язуючи її зі змістом конкретних напрямів наукового пошуку, їхніми цілями й завданнями. При цьому сучасні дослідження характеризуються необхідною взаємодією різних наукових галузей, яка передбачає співпрацю двох і більше дисциплін. Така міждисциплінарна взаємодія є, з одного боку, результатом розвитку тієї чи іншої галузі знань, що вимагає вироблення нових підходів у дослідженні феномену гри, а з іншого – виступає ефективним шляхом вивчення цієї комплексної проблеми. Вона може змінюватися «від простого обміну ідеями до взаємної інтеграції цілих концепцій, методології, процедур, епістемології, термінології, даних організації дослідницької та освітньої діяльності» (Студенников, 1995, с. 51). Сам факт існування значної кількості філософських, культурологічних, біологічних, психологічних, педагогічних та інших теорій і концепцій гри, що виникли в процесі розвитку цивілізації, свідчить про постійну потребу ґрунтовного й усебічного вивчення ігрового феномену, яка зумовлює міждисциплінарні дослідження цього складного явища.

Із погляду філософії різноманітні науки діють не поза нею, як щось самостійне та стороннє, а всередині її. Сукупність наук формує філософію й за своєю сутністю включені в неї. Як підкреслює Б. Соколов (1998), «філософія може об'єднувати та об'єднує різні галузі знання в загальному просторі буття, оскільки найістотніше в науках належить і використовується філософією» (с. 211). Водночас кожна окрема наука у ході методичного обґрунтування свого вихідного проекту дробиться на певні сфери дослідження. На думку М. Гайдеггера (1993а), «таке дроблення (спеціалізація) жодним чином не є просто фатальним побічним наслідком зростаючої незорості результатів дослідження. Воно не неминуче зло, а сутнісна необхідність науки як дослідження» (с. 46). Розмежування на окремі галузі не лише не відриває одну науку від іншої, а й створює суміжні області з динамічною взаємодією різних дисциплін, що визначають нові актуальні проблеми. Спеціалізація виступає не продуктом, а основою прогресу будь-якого дослідження.

Передбачаючи бурхливий розвиток наукових дисциплін, які вивчають взаємозв'язок людини й природи, В. Вернадський майже століття тому прийшов до висновку, що цей процес визначатиме не об'єднання вчених за науками, а їх консолідацію навколо проблем. Адже межі й можливості окремої науки «не можуть точно встановлювати сферу наукової думки дослідника, точно характеризувати його наукову роботу. Проблеми, які його займають, усе частіше не вкладаються у рамки окремої, певної, сформованої науки» (Вернадський, 1936–1938).

На сучасному етапі свого розвитку наука як складноорганізована система демонструє тенденції до єдності, до встановлення гармонійного поєднання в інтегративне ціле окремих частин, які є ієрархічно організованими, різновіковими й мають неоднаковий темп еволюції. Процес вивчення спільного об'єкта дослідження різними науковими дисциплінами характеризується їх взаємозумовленістю, взаємовпливом, взаємопроникненням. У різних галузях науки прагнення до єдності знаходить свій прояв у синтезі фундаментальних фізичних взаємодій і вираженні їх у єдиній теорії, у взаємопроникненні різних дисциплін, в інтеграції науки й культури. За висловом О. Палагіна та О. Кургаєва (2009), «усяке міждисциплінарне дослідження полягає у виявленні нових відношень між поняттями вихідних дисциплін, у встановленні нової системи законів, що їх пов'язують, і синтезі прагматики розв'язання нових, дедалі складніших завдань» (с. 15).

Відповідно логіка наукового пізнання ігрового феномену веде до синтезу наук, що його вивчають, формуючи таким чином взаємозв'язаний комплекс наукових уявлень щодо гри як цілісної різноманітної системи. При цьому кожна з наукових дисциплін поглиблює й розширює уявлення про це багатогранне явище, доповнює його специфічними компонентами знань, особливими відкриттями та новаціями. К. Поппер (1983) зазначає, що прагнення єдності знання при максимальній широті охоплення реальності зумовлене єдністю світу, на відображення якого це знання в науці спрямоване, а зростання змістовності – безперервне проникненням науки в глибинну сутність нашої дійсності, що визначає чимраз адекватнішу й досконалішу її модель.

Із погляду фізичної культури й спорту як пріоритетного напрямку гуманізації суспільства доцільно виокремити декілька методологічних позицій – загальні засади, через інтегративні властивості яких забезпечується цілісне функціонування та розвиток різних галузей науки, зумовлюючи філософський, культурологічний, біологічний, психологічний та педагогічний підходи до пізнання ігрового феномену.

Постійний інтерес філософії до гри зумовлений всеохопною проблемою «людина–світ». Формування єдиної картини світу, синтез різноманітних знань потребують належного обґрунтування фундаментальних характеристик людського життя. А гра як символ світу в очах людини істотно визначає її буття. Ігровий феномен пов'язує навколишню дійсність людини в єдине ціле. Він об'єднує в собі свідомість, світогляд, діяльність людини та уможливує її повноцінне існування, реалізацію здібностей і задоволення потреб.

У філософських поглядах Н. Гартмана буття світу постає складною ієрархічною структурою з численними рівнями, пластами та категоріями. Кожен елемент світу є «сутне як сутне» й існує сам по собі. Для людини світ визначається сутнім, яке усвідомлене її думками, переживаннями й почуттями. Сутність та буттєву значущість світ набуває лише завдяки діям свідомості. Людина може розмірковувати про будь-який інший світ, подумки перебувати в ньому, відчувати та оцінювати його, але вона не може жити й діяти в такому світі, який для неї не має ніякого сенсу. Через гру світ, у якому живе людина, стає для неї світом її предметів.

За твердженням німецького філософа, гра виступає одним зі способів існування буття: «грає означає є». Гра пов'язується з радістю та задоволенням і є протилежністю серйозного, прекрасною й осмислювальною «розкішною в житті». Існує гра між розумінням та силою уяви, дійсністю й інтуїцією, чуттєвістю й мисленням. Дотримуючись зрозумілих правил, людина в грі «вступає у світ фантазії, виходячи за межі реального». Тут діє свідомість, яка є надзвичайно творчою та спорідненою до естетичної. На відміну від сфер життєвої актуальності, де створюється щось реальне, творча сила людини проявляється у своїй найвищій формі, там, де формуються можливості для процесу її прояву. Як в естетичній формі творчості не потрібно здійснювати те, що створюється у видимості, так і не все, що можливе в грі, обов'язково реалізується в житті. Гра, як і художнє зображення, рухається шляхом «зняття дійсності». Це і є, на думку Н. Гартмана, велика, єдина своєрідна свобода. Гра переростає рамки особистої установки суб'єкта й визначає творче ставлення до дійсності. При цьому філософ звертає увагу на те, що «позбавлення характеру дійсності не призводить ні до якого відсторонення від реального життя, що, навпаки, від цієї перебуваючої в недійсній творчості тягнуться в реальне життя нитки найтоншої детермінації, і до того ж саме в життя широкого плану, в історичне життя» (Гартман, 2004, с. 634).

Гра набуває онтологічного статусу й символізує відношення буття та небуття, буття й свідомості, явища та сутності. Із самого початку гра за характером буття споріднена з відношенням явища, межі якого аж ніяк не вказують на припинення існування останнього, а означає лише те, що тут більше не проявляється зміст іншого роду. Про це свідчить уже саме висловлювання «чиста гра форми». Гра буття підносить себе через людську гру, світ якої є чимось більшим, ніж самовираження людини. У цьому контексті йдеться здебільшого не про реальність, а «виключно про розгортання суверенної форми на матеріалі, який ця форма закріплює. Реальність у цьому випадку є другорядною справою й простягається лише настільки, наскільки поширюється матеріал» (Гартман, 2004, с. 464).

Ідеальне відтворення реальності здійснюється пізнавальним суб'єктом за допомогою мови, яка, на переконання Л. Вітгенштейна, є провідним способом зв'язку людини з навколишнім світом. У світоглядній концепції австрійського філософа світ людини визначається як світ її мови, а проблема дійсності, наявності людського світу, його існування, буття ґрунтовно пов'язується з мовним відношенням. Мова розглядається не просто засобом вираження думок або системою лінгвістичних знаків, що використовуються в процесі пізнання та комунікації, а визнається суверенною формою розгортання духу й виступає як самостійне буття. Л. Вітгенштейн вважає, що осмислення функціо-

нування мови може бути узагальнено до розуміння людської діяльності в цілому. Значення знака, точність його вживання, а отже, і правильність будь-якої людської дії передбачає її розуміння. На практиці зовнішні аспекти поведінки та внутрішнє розуміння дії тісно взаємопов'язані й проявляються один через одного. Очевидними взірцями мовної практики, динамічної єдності думок, слів і дій мислитель вважає мовні ігри, які представляють «увесь процес уживання слів у мові» (Вітгенштейн, 1994, с. 83).

За словом Л. Вітгенштейна (1994), «термін «мовна гра» покликаний підкреслити, що говорити на мові – компонент діяльності або форма життя» (с. 90). Він указує на можливість вільного використання одних і тих самих лексичних одиниць у різних значеннях. Будь-яка мовна гра має свої власні правила, які й визначають конкретне значення слова. Розуміння в розмові досягається тим, якою мірою кожен учасник діалогу опанував правила мовної гри та включений у неї. Існує безліч мовних ігор, що зумовлено змістовним багатством людської діяльності та комунікації. Їхніми характерними особливостями є самостійність, самодостатність, самобутність, автономність і незалежність. Усе розмаїття мовних ігор становить повсякденний контекст буття людини, створює основу для її діянь та вчинків.

На думку М. Гайдеггера (2003), «буття дефініторно не виводиться з вищих понять і не може бути представленою через нижчі» (с. 10). Воно дано не свідомості, а людській екзистенції. У творчості німецького філософа буття розглядається як глибинна, неосяжна, таємнича сутність, що прокладає нескінченний шлях до істини. При цьому «саме буття зісковзує у свою істину. Воно ховається всередину її, і укриваючись, приховує само себе», запрошуючи таким чином людину пограти з ним (Гайдеггер, 1993а, с. 214).

Оскільки буття має невизначений характер, людина вільна в розбудові власного життя. Людина, яка вибрала свободу, стає відповідальною за свій світ і, перебуваючи всередині буття, затверджує його, тим самим стверджуючи саму себе. За допомогою гри, яка ототожнюється зі свободою, людина творить своє буття, відкриває йому себе. Гра дає змогу вийти з буденності до іншої сфери діяльності, яка має власну спрямованість. Ігрова діяльність відрізняється від повсякденного життя, адже людина завжди розуміє: грає вона чи ні. Гра уможливує зустріч та осягнення іншого співбуття, через яке відбувається пізнання себе.

У філософії М. Гайдеггера гра постає практикою розгортання буття, концентрацією значущих орієнтирів для істинного існування людини, набуття нею свободи, завдяки чому здійснюється історія самого буття. Використовуючи вказані положення, Г.-Г. Гадамер спрямовує свій герменевтичний проект на онтологічну інтерпретацію гри, яка розкриває єдність динамічного зв'язку людини й світу. Спосіб існування гри він ототожнює із саморепрезентацією – універсальним аспектом буття природи, зазначаючи, що «саморепрезентація гри діє таким чином, що той, хто грає, одночасно приходить до власної саморепрезентації, репрезентуючи у той же час саму гру» (Гадамер, 1988, с. 154). При цьому суб'єктом гри виступає не гравець, через якого вона досягає свого втілення, а вона сама, визначаючи тим самим «примат гри щодо свідомості гравця».

Гра як непередбачувана імпровізація є принципово неповторною. Їй притаманний характер творіння. Чарівність гри, її підкорювальний вплив полягає в тому, що вона захоплює гравця та оволодіває ним. Вона виявляє те, що є. В ігровому процесі проявляється й розкривається те, що в інших умовах завжди ховається та вислизає. І якщо гра володіє своєю власною сутністю, незалежною від свідомості тих, хто грає, то сенс гри вбачається Г.-Г. Гадамером у ній самій, пов'язуючись із пізнанням та творчістю.

Будь-яка гра – це становлення стану гри. Її сутність складають правила й порядок, які утворюють ігровий простір. Головним у грі виступає не сама ігрова ціль чи завдання, а динамічність цього процесу, що визначає шляхи та способи її реалізації. Відповідно, справжньою метою гри визнається не її досягнення, а порядок і структура ігрового руху. Через перетворення в структуру гра набуває свого завершення, досягає ідеальності та стає мистецтвом. У поглядах Г.-Г. Гадамера перетворення – це звільнення, повернення в істинне буття. Перетворення в структуру передбачає, що «щось стає іншим відразу й цілісно та що це інше, що існує як перетворене, є його справжнє буття, порівняно з яким, його попереднє буття незначуще» (Гадамер, 1988, с. 158). Воно набуває повного смислу в радості пізнання.

На необхідність структурного аналізу ігрового феномену вказує також і Е. Фінк. Зв'язок людини зі світом у грі не лише дає підставу розглядати гру як символ світу в очах людини, але й потребує вивчення першооснови – того своєрідного місця, яке займає гра в житті людини. За твердженням мислителя, «філософська антропологія зобов'язана вийти за межі емпіричного розуміння гри й

розробити концепцію принципової структури, буттєвого устрою та іманентного буттєвого розуміння гри» (Фінк, 2017, с. 352).

У філософських поглядах Е. Фінка гра виступає винятковою можливістю буття людини, фундаментальною особливістю її існування. Унікальність ігрового буття зумовлена здатністю людини осмислювати світ, можливістю надавати певний сенс речам, подіям, явищам. Поряд зі смертю, працею, владою та любов'ю гра визначається основним феноменом буття, екзистенціалом людини. Вона відображає в собі всі базисні характеристики існування людини, які сплетені між собою, у тому числі й саму себе, що й надає їй, на думку німецького філософа, особливому статусу. «Гра охоплює й осягає всі інші феномени, представляє їх у незвичному елементі уявного та тим самим надає людському буттю можливості самопрезентації й самопоглядання в дзеркалі чистої видимості» (Фінк, 2017, с. 338).

Гра самодостатня. Завдяки своїй харизматичній чарівності, налаштованій на веселий лад натхненності та захоплюючій силі, вона не протистоїть гравцю, а втягує його в себе. На переконання Е. Фінка, гра завжди перебуває у сфері свідомості людини. Вона досягає таких самих результатів, що й рефлексія. Проте робить це простіше, виразніше та з наочною ясністю. Розміщуючи перед собою буття й унаочнюючи його в дзеркалі уявної видимості, ігрова діяльність дарує відчуття щастя. Вона підводить людину до саморозуміння, допомагає їй наблизити себе до сукупного цілого буття й водночас виокремити себе від інших царин суцього. «Адже гра є дією, практикою спілкування з уявним. У людській грі наше буття дієво відображається в самому собі, ми показуємо собі, чим і як ми є» (Фінк, 2017, с. 384).

Ігровий процес не може бути завершеним, оскільки він розглядається як здатність пізнавати й перетворювати світ, як форма вираження свідомості людини, що невпинно розгортається. Гра розкриває змістовне наповнення навколишньої дійсності, розширює межі буття людини. Стимулюючи активність суб'єкта, підвищуючи рівень його свободи, гра долає однаковість, руйнує сталі наявні форми дій і створює безліч різноманітних їх комбінацій, схем, планів і припущень. В ігровій діяльності акумулюється накопичений соціальний досвід, крізь призму якого людина осмислює, оцінює, переживає, зводить у цілісність різні процеси та факти, формується й апробується система ціннісних орієнтирів.

Дискусія. Міждисциплінарні дослідження феномену гри зумовлені взаємозв'язками різних сторін фізичного й духовного життя людини та суспільства. Міждисциплінарність відображає багатомірність взаємодії різних наукових галузей, складність її змістових і функціональних виявів. Активний міждисциплінарний діалог передбачає обіг загальних понять та термінів у спільному дослідженні гри. Для повної характеристики цього наукового напряму, окрім терміна «міждисциплінарність», використовуються ще такі поняття, як інтер-, крос-, мульти-, полі-, мета-, трансдисциплінарність й ін. Указані лексеми є близькими, але не тотожними. Зокрема, кросдисциплінарність пов'язується з дослідженнями, проведеними всередині однієї дисципліни на засадах іншої з утворенням нового способу розуміння ігрового феномену. Ідеї уніфікованого знання охоплює інтердисциплінарність, яка зосереджує увагу на зв'язках і взаєминах між різними дисциплінами, що вивчають спільний об'єкт. Зі свого боку, мультидисциплінарність вимагає чіткого розмежування функцій та сфер дослідження гри різними дисциплінами з подальшим аналітичним синтезом і загальними висновками. На думку О. Князевої (2011), полідисциплінарні дослідження характеризуються одночасним вивченням об'єкта з різних сторін декількома науковими дисциплінами, а трансдисциплінарні – передбачають вихід за межі конкретних дисциплін і спрямовані на запобігання процесам, що призводять до значного зростання фрагментації та роздрібнення знань.

Указані терміни відображають стан співпраці, взаємного наближення й інтегративних процесів, підкреслюють проблемно-орієнтований характер досліджень, що уможливує перенесення методів з однієї дисципліни в іншу. Вони характеризують процеси сполучення різних дисциплінарних знань, поєднання останніх із діяльністю, а також фундаментального й прикладного, традиційного та інноваційного. Вивчення феномену гри через міждисциплінарну взаємодію дає змогу долати вузьку спеціалізацію та певну замкнутість наукових дисциплін, забезпечуючи разом із тим їх подальший розвиток. Ця взаємодія спрямована на формування нових підходів у дослідженні ігрового феномену, вироблення доцільних й актуальних рішень щодо проблеми гри.

Факт тотального розповсюдження ігрового феномену свідчить про те, що гра є такою характеристикою буття людини, без якої неможливе розуміння її сутності та розвитку як особистості. Багатоаспектний прояв феномену гри в бутті людини й суспільства, проникнення його в усі сфери

життєдіяльності дає змогу кожній особистості вчитися відповідати не лише одному, навіть най-досконалішому проекту чи взірцю, а безлічі можливостей.

Висновки. Сутність міждисциплінарних досліджень визначають відношення між різноманітними системами наукових знань, які відображають складність їх змістових і функціональних виявів, стан співпраці, взаємного наближення та інтеграції. Вони характеризують процеси сполучення різних наукових знань, поєднання останніх із діяльністю, а також фундаментального й прикладного, традиційного та інноваційного. Філософське осмислення гри є важливим аспектом її міждисциплінарних досліджень, який сприяє всебічному й ґрунтовному вивченню цього наукового феномену, уможливорює ефективне використання його потенцій у різних сферах життєдіяльності людини.

Філософія розглядає гру як світоглядну категорію, за допомогою якої формується розуміння природи світу та людської сутності, здійснюється пошук сенсу життя. Гра є фундаментальною характеристикою буття, універсальним механізмом реалізації всього сущого. Ігрова діяльність виступає дієвим способом поєднання свободи й необхідності, безперервного та дискретного, сталого й перемінного. Вона з'єднує та інтегрує періоди, стани, позиції, які суперечливі або заперечують один одного, синтезує вже відоме з новим, незнайомим, попереднє – з наступним. Ігровий феномен об'єднує минуле й майбутнє, поєднує їх за допомогою специфічної діяльності. Він дає змогу перетворити можливе в реальне. Саме в процесі гри розкривається складність і невичерпність світу, багатогранність можливостей людини щодо встановлення взаємозв'язків із ним. Отже, гра як міждисциплінарний феномен науки постає всеосяжним інтегративним чинником існування людини й пізнання нею навколишнього світу та самої себе.

Джерела та література

1. Барабанов А. С. Социально-философский аспект феномена игры в обществе: автореф. дис. ...канд. философ. наук: 09.00.01. Чебоксары, 2005. 24 с.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. URL: <http://vernadsky.lib.ru/e-texts/archive/thought.html> (дата звернення 29.11.2019).
3. Витгенштейн Л. Философские работы. Ч. I. / пер. с нем. М. С. Козловой, Ю. А. Асеева. Москва: Гнозис, 1994. 612 с.
4. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: основы философской герменевтики. Москва: Прогресс, 1988. 704 с.
5. Гартман Н. Эстетика / пер. з нем. Т. С. Батищевой, А. В. Дерюгиной, Е. В. Касьяновой, М. К. Мамардашвили. Киев: Ника-Центр, 2004. 640 с.
6. Казакова Н. Т. Феномен игры в философии: методологический анализ: автореф. дис. ...д-ра философ. наук: 09.00.01. Иркутск, 1999. 40 с.
7. Князева Е. Н. Трансдисциплинарные стратегии исследований. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. Томск, 2011. № 10 (112). С. 193–201. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/transdisciplinarnye-strategii-issledovaniy> (дата обращения 29.11.2019).
8. Мацко Л. А., Головащенко І. О. Філософія та психологія гри: game over? (онтологічний аспект гри). *Знання. Освіта. Освіченість*: матеріали I Міжнар. наук. практ. конф. (Вінниця, 25–27 верес. 2012). Вінниця, 2012. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/matsko.pdf> (дата звернення 29.11.2019).
9. Наумчук В. І. Використання педагогічних можливостей гри у процесі становлення особистості. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 8. С. 246–254. <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2015-0>
10. Палагін О., Кургаєв О. Міждисциплінарні наукові дослідження: оптимізація системно-інформаційної підтримки. *Вісник НАН України*. Київ, 2009. № 3. С. 14–25. URL: <http://visnyk-nanu.org.ua/uk/node/2033> (дата звернення 29.11.2019).
11. Поппер К. Логика и рост научного знания. *Избранные работы* / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1983. 606 с.
12. Соколов Б. Г. Герменевтика метафизики. Санкт-Петербург, 1998. 224 с.
13. Студенников И. В. О междисциплинарных исследованиях: к вопросу о содержании понятия. *Записки исторического факультета*. Одесса, 1995. Вып. 1. С. 46–66. URL: <http://zif.onu.edu.ua/article/viewFile/63557/59016> (дата обращения 29.11.2019).
14. Финк Е. Основныe феномены человеческого бытия / пер. с нем. А. В. Гараджа, Л. Ю. Фуксон. Москва: Канон + РООИ «Реабилитация», 2017. 432 с.
15. Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления. Москва, 1993а. 447 с.
16. Хайдеггер М. Работы и размышления разных лет. Москва, 1993b, 464 с.
17. Хайдеггер М. Время и бытие. Харьков, 2003. 503 с.

References

1. Varabanov, A. S. (2005). Sotsialno-filosofskiy aspekt fenomena igry v obshchestve: avtoref. diss. ...kand. filosof. nauk: 09.00.01. Cheboksary, 2005, 24.

2. Vernadskiy, V. I. (2019). Nauchnaya mysl kak planetnoye yavleniye. URL: <http://vernadsky.lib.ru/e-texts/archive/thought.html> (data zvernennya 29.11.2019).
3. Vitgenshteyn, L. (1994). *Filosofskiye raboty. Chast I.* / per. s nem. M. S. Kozlovoy. Yu. A. Aseyeva. Moskva: Gnozis, 1994, 612.
4. Gadamer, Kh.-G. (1988). *Istina i metod: osnovy filosofskoy hermenevtiki.* Moskva: Progress, 1988, 704.
5. Gartman, N. (2004). *Estetika* / per. z nem. T. S. Batishchevoy. A. V. Deryuginoy. E. V. Kasianovoy. M. K. Marmardashvili. Kiyev: Nika-Tsentr, 2004, 640.
6. Kazakova, N. T. (1999). Fenomen igry v filosofii: metodologicheskyy analiz: avtoref. diss. ...d-ra filosof. nauk: 09.00.01. Irkutsk. 1999. 40.
7. Knyazeva, E. N. (2011). Transdistsiplinarnyye strategii issledovaniy. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta.* Tomsk, 2011, № 10 (112), 193–201. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/transdistsiplinarnyye-strategii-issledovaniy>
8. Matsko, L. A., Holovashenko, I. O. (2012). Filosofii ta psykholohiia hry: game over? (ontolohichniy aspekt hry). *Znannia. Osvita. Osvichenist: Materialy I Mizhnar. nauk. prakt. konf. (Vinnytsia, 25–27 veres. 2012).* Vinnytsia, 2012. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/matsko.pdf>
9. Naumchuk, V. I. (2015). Vykorystannia pedahohichnykh mozhlyvostei hry u protsesi stanovlennia osobystosti. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohiiienka. Fizychnye vykhovannia, sport i zdorovia liudyny.* Kamianets-Podilskyyi, 2015, Vyp. 8, 246–254. <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2015-0>
10. Palahin, O., Kurhaiev, O. (2009). Mizhdystsyplinarni naukovy doslidzhennia: optymizatsiia systemno-informatsiinoi pidtrymky. *Visnyk NAN Ukrainy.* Kyiv, 2009, № 3, 14–25. URL: <http://visnyk-nanu.org.ua/uk/node/2033>
11. Popper, K. (1983). *Logika i rost nauchnogo znaniya. Izbrannyye raboty* / per. s angl. Moskva: Progress, 1983, 606.
12. Sokolov, B. G. (1998). *Germenevtika metafiziki.* Sankt-Peterburg, 1998, 224.
13. Studennikov, I. V. (1995). O mezhdistsiplinarnykh issledovaniyakh: k voprosu o sodержanii ponyatiya. *Zapiski istoricheskogo fakulteta.* Odessa, 1995, Vyp. 1, 46–66. URL: <http://zif.onu.edu.ua/article/viewFile/63557/59016>
14. Fink, E. (2017). Osnovnyye fenomeny chelovecheskogo bytiya / per. s nem. A. V. Garadzha. L. Yu. Fukson. Moskva: Kanon + ROOI «Reabilitatsiya», 2017, 432.
15. Khaydegger, M. (1993). *Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya.* Moskva, 1993a, 447.
16. Khaydegger, M. (1993). *Raboty i razmyshleniya raznykh let.* Moskva, 1993b, 464.
17. Khaydegger, M. (2003). *Vremya i bytiye.* Kharkov, 2003, 503.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2020 р.

УДК 37.015.3(498):351

«ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ Й СПОРТУ В РУМУНІЇ» – НОСІЙ ІДЕЙ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА СПОРТУ

Олександра Цибанюк¹, Юрій Мосейчук¹

¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна, molodost.cv@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-44-49>

Анотації

Актуальність. Модернізація українського соціуму постає як практична потреба конкурентоспроможного входження до світового соціокультурного простору. Тому для всіх освітян та фахівців галузі стає актуальною потреба глибокого реформування фізичного виховання підрастаючого покоління. У цьому сенсі актуальною постає проблема вивчення теорії й практики фізкультурної освіти в країнах Європи. **Мета дослідження** – проаналізувати зміст «Енциклопедії фізичного виховання й спорту в Румунії» першого та другого видань із метою використання ідей популяризації фізичного виховання й спорту серед усіх верств населення. **Матеріал і методи дослідження.** Матеріалами визначені теми вищезначеної енциклопедії першого та другого видань. Для реалізації мети дослідження використано комплекс **методів дослідження:** загальнонаукові, конкретно-наукові, конкретно-історичний, проблемно-хронологічний тощо. **Результати дослідження.** Саме «Енциклопедія фізичного виховання й спорту в Румунії» стала, за твердженням румунських науковців, найпотужнішим довідковим галузевим виданням у європейському просторі на цей момент. У 2002 р. така праця надрукована за ініціативи та підтримки Міністерства молоді і спорту країни. Зміст трьох перших томів другого видання представив історію національних федерацій із різних видів спорту, IV і V презентують аспекти історії фізичного виховання й спорту в регіональному контексті. Том VI містив аналіз спорту вищих досягнень в Румунії. Одним із найзмістовніших стає VII том, у ньому вміщено матеріали про систему фізичного виховання Румунії різних історичним періодів, її генезу. **Висновки.** Отже, «Енциклопедія фізичного виховання й спорту в Румунії» виокремлена як одне зі значних довідкових видань у сфері фізичної культури та спорту в сучасному європейському просторі. Авторами енциклопедії зібрано потужний матеріал, що стосувався системи фізичного виховання Румунії, організаційних структур і специфіку їхньої діяльності, процесу впровадження фізичного виховання у військову підготовку, у програми університетів; представлено оригінальні досягнення науковців країни.

Ключові слова: довідкове видання, система, том, фізичне виховання, автори, історичний період.

Олександра Цибанюк, Юрій Мосейчук. «Энциклопедия физического воспитания и спорта в Румынии» – носитель идей физического воспитания и спорта. **Актуальность.** Модернизация украинского социума выступает как практическая потребность конкурентоспособного вхождения в мировое социокультурное пространство. Поэтому для всех педагогов и специалистов отрасли становится актуальной необходимостью глубокого реформирования физического воспитания подрастающего поколения. В этом смысле актуальной встает проблема изучения теории и практики физкультурного образования в странах Европы. **Цель исследования** – проанализировать содержание «Энциклопедии физического воспитания и спорта в Румынии» первого и второго изданий с целью использования идей популяризации физического воспитания и спорта среди всех слоев населения. **Материал и методы исследования.** Материалами исследования есть определенные тома вышеназванной энциклопедии первого и второго изданий. Для реализации цели исследования использован комплекс методов исследования: общенаучные, конкретно-научные, конкретно-исторический, проблемно-хронологический и др. **Результаты исследования.** Именно «Энциклопедия физического воспитания и спорта в Румынии» стала, по утверждению румынских ученых, самым мощным справочным отраслевым изданием в европейском пространстве на данный момент. В 2002 г. такая работа была напечатана по инициативе и поддержке Министерства молодежи и спорта страны. Содержание трех первых томов второго издания представил историю национальных федераций по различным видам спорта, IV и V – представляют аспекты истории физического воспитания и спорта в региональном контексте. Том V содержит анализ спорта высших достижений в Румынии. Одним из самых содержательных становится VII том, который содержит материалы о системе физического воспитания Румынии в различные исторические периоды. **Выводы.** Итак, «Энциклопедия физического воспитания и спорта в Румынии» выделена как один из значительных справочных изданий в сфере физической культуры и спорта в современном европейском пространстве. Авторами энциклопедии собран мощный материал, касающийся системы физического воспитания Румынии, организационных структур и специфики их деятельности, процесса внедрения физического воспитания в военную подготовку, в программы университетов представлены оригинальные достижения ученых страны.

Ключевые слова: справочное издание, система, том, физическое воспитание, авторы, исторический период.

Oleksandra Tsybaniuk, Yurii Moseichuk. Encyclopedia of Physical Education & Sports in Romania as a Source of PE Ideas. Topicality. Modernization of Ukrainian society is a practical need of competitive entering into the world cultural society. That's why, deep reformation of Youth Physical Education (PE) reformation is one of the main demand for all of the scientists and specialists. Studying the theory and practice in European countries is becoming an actual issue. **The purpose of the research** is to analyze the content of the both editions of Romanian Encyclopedia of PE & Sports, using the ideas of popularization of PE & Sports among the population. **Sources and Methods of the Research.** Main sources of the research are the volumes of Encyclopedia. Scientific, historical, chronological and other methods were used in the research paper. **The Results of the Research.** In the Romanian scientists' opinion, the Encyclopedia of PE & Sports has become the most powerful reference source in Europe. In 2002, Ministry of Youth and Sports of Romania initiated and supported publishing of this research work. First three volumes of Encyclopedia have represented a history of different National Sports Federations, fourth and fifth – regional historical aspects of PE & Sports. The sixth volume contains the greatest sports victories in Romania. One of the most meaningful is a seventh volume, where system of PE & Sports of different periods of history and its genesis have been represented. **Conclusions.** Nowadays, the science Encyclopedia of PE & Sports is the most powerful reference source in Europe. The most important information about Romanian PE & sports system, social organizations and specific of its activity, process of PE introduction into university and state military programs and also the main research inventions has been collected by the authors of science Encyclopedia.

Key words: system, Physical Education, volume, historical period.

Вступ. Модернізація українського соціуму постає як практична потреба сучасного етапу державотворення, як завдання конкурентоспроможного входження до європейського й світового соціокультурного простору, ствердження в ньому як привабливого, перспективного, прогнозованого, а тому й надійного партнера. Громадська думка та соціальна практика здебільшого ігнорують можливості фізичної культури та спорту в розв'язанні багатьох важливих соціально-економічних проблем. Проте для всіх освітян і фахівців галузі стає очевидним, що актуальною нині є потреба глибокого реформування фізкультурної освіти й фізичного виховання підрастаючого покоління відповідно до національно-ідейних цінностей та світової динаміки. У цьому сенсі актуальною постає проблема вивчення теорії та практики фізкультурної освіти в країнах Європейського Союзу, оскільки наукове обґрунтування подібної проблематики диктується сучасними тенденціями оптимізації або навіть реформування навчально-виховного процесу. Фізкультурна освіта та фізичне виховання повинні відбуватися з урахуванням і на основі державних особливостей розвитку культури й спорту, що є системою орієнтирів та поглядів на роль, організацію й функціонування сфери вищезазначеної галузі на довгостроковий період з урахуванням розвитку держави й світового досвіду. Вивчення досвіду європейських країн у галузі фізичного виховання та спорту представлено низкою праць педагогів, фахівців галузі тощо. Аспекти реформування фізичного виховання в постсоціалістичних країнах вивчали Г. Арделян, Г. Богданов, А. Карпов, З. Кузнецов, О. Куц. Питання фізичного виховання в Румунії, а саме методіку проведення занять із дітьми старшої дошкільної групи дитячих садочків досліджували А. Ніку й Е. Гібу, у загальноосвітніх школах та ліцеях соціалістичного часу – І. Попеску.

Мета дослідження – проаналізувати зміст «Енциклопедії фізичного виховання й спорту в Румунії» першого та другого видань задля використання ідей популяризації фізичного виховання й спорту серед усіх верств населення.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалами визначено томи «Енциклопедії фізичного виховання й спорту в Румунії» першого (2002 р.) та другого видань (2015 р.). Для реалізації мети дослідження використано комплекс методів дослідження: загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація) – для обґрунтування актуальності дослідження, визначення понятійно-категоріального апарату, формулювання висновків; конкретно-наукові (теоретичний аналіз енциклопедичних видань, історико-педагогічної літератури) – для систематизації та класифікації історико-педагогічної літератури; конкретно-історичний – для визначення змісту, особливостей висвітлення фізичного виховання й спорту країни у відповідній енциклопедії; проблемно-хронологічний – для з'ясування трансформації та розвитку змісту фізичного виховання й спорту в Румунії (початок ХІХ – ХХІ ст.). Вибір комплексу означених методів забезпечує логічність і цілісність наукового дослідження, дає можливість структурувати, порівнювати досліджувані процеси в їх динаміці, визначати та обґрунтовувати практичну значущість результатів дослідження.

Результати дослідження. На початку використання терміна «енциклопедія», він означав певну сукупність педагогічних знань, які потрібно було засвоїти. Сучасного значення він набув у ХVІ ст., коли з'явилися видання, що скомпонували знання з різних галузей науки. Саме формат «об'єднання» та

зведення інформації визначив особливості енциклопедії як жанру наукової або науково-популярної довідкової літератури: синтез простоти викладу з науковою логікою викладу матеріалу, неприпустимість наближеного й однобічного висвітлення явищ та фактів.

На сьогодні саме енциклопедії вважають зразком найповнішого та авторитетного подання інформації, зокрема в певній галузі. Саме енциклопедія фізичного виховання й спорту в Румунії, що охопила часовий проміжок 1952–2012 рр. стала, за твердженням румунських науковців, найпотужнішим довідковим галузевим виданням у європейському просторі на цей момент. Розглянемо ідею створення такої енциклопедії, її структуру та зміст, а також шляхи реалізації запитів населення країни щодо такого видання.

У 2002 р. за ініціативи та підтримки Міністерства молоді й спорту країни надруковано «Енциклопедію фізичного виховання й спорту в Румунії» – «вражаючу, цінну та комплексну працю з даними про виникнення й розвиток фізичного виховання та спорту в Румунії, досягнення з початку ХХ ст. і до 31 грудня 2000 р.». Перше видання опубліковано в 4-х томах. (Інформація включена в текст перекладачем – *О. Ц.*) [1].

На думку редакторів II-го видання, ідея появи такого енциклопедичного видання, що виникла влітку 1994 р., викликана затвердженням нового державного устрою, звільненням від політичних обмежень і тиску та, отже, перегляду історичного минулого. На думку науковців, історія фізичного виховання й спорту країни була значною, тому з досягненнями та здобутками в цій сфері й спортивними подіями на румунських землях варто було б ознайомити всі верстви населення, описати й систематизувати матеріали, а також розширити подальші наукові пошуки.

Ще одним чинником реалізації зазначеної ідеї стала активна участь істориків і громадських діячів, спортсменів та ветеранів фізкультурного руху: «тих, хто останні півстоліття виростили та жили проблемами фізичного виховання». Їхні знання, спогади й свідчення автори назвали «аутентичними». Саме вони спровокували потужні зусилля зі знаходження, синтезування та класифікації інформації, розтягнутої в часі, і її трансформації в «книгу книг» [1].

Авторський склад першого видання згуртував 31 науковця та 65 співпрацівників і консультантів, які через вісім років (1995–2002 рр.) представили громаді унікальну працю в чотирьох томах (3500 сторінок, 2500 фотографій, зображень та схем), настільки високого рівня й складності, що, за свідченнями тогочасних учених, їй не було рівних ні в СРСР, ні у Франції, ні в Угорщині, Чехії, Італії або Англії.

Постаналіз змісту «Енциклопедії...» засвідчив наявність недоліків. Виявлені «білі» плями, неточності й помилки, які можна пояснити дуже великою кількістю інформації та малою кількістю працівників (якщо порівняти, чисельність тих, хто працював над «Енциклопедією румунської мови», була втричі більша – *О. Ц.*), малим досвідом у цьому питанні, недостатнім бюджетом тощо [1].

Навіть значний розмір видання, вражаюча графіка та фотоматеріали не перекрили загальне враження й незадоволення. Тому паралельно з виправленням недоліків першого, майже одразу розпочалась підготовка до другого видання «Енциклопедії фізичного виховання й спорту в Румунії».

У цьому випадку управлінням та координацією зусиль авторів керувала комісія, сформована з чотирьох спеціалістів (Ніку Алексе, Валентин Констандаке, Ангел Врабіє і Тудор Ройбу), потужну участь і підтримку здійснили центральні органи влади та повітові управління, федерації олімпійських і неолімпійських видів спорту, спортивні клуби й асоціації. Координаційна комісія включала в себе видатних фахівців галузі фізичної культури і спорту Румунії, В. Констандаке розробив проект щодо розвитку фізичного виховання й спорту повіту Яси, зокрема в середній школі, прийнятий у 2006 р. Національною агенцією спорту Румунії (ANS) за стратегічну модель для всіх повітів та м. Бухарест із врахуванням регіональної специфіки (кліматичної, конфесійної й ін.). Цікавий підхід запропоновано автором у кадровому питанні. Відзначено, що велика кількість учителів і тренерів є невідомими, працюють у неналежних умовах, не включені до будь-якого каталогу або не згадані в доповідях, медійних інформаціях, не нагороджені дипломами, медалями чи навіть не відзначені оплесками. Саме з такою недооцінкою праці та байдужості В. Констандаке вдалося боротися шляхом оприлюднення. Він запропонував спровокувати інтерес місцевої влади й населення, демонструвати зацікавленість, використовувати системність у зборі інформації про біографічні дані, реальні досягнення, особисті фахові інтереси та, отже, «відновити історію, яка була прожита, але майже втрачена».

Саме такі матеріали подвоїли обсяг другого видання «Енциклопедії фізичного виховання й спорту в Румунії» (2015 р.), опублікованої за участі та підтримки Національного агентства з питань молоді і спорту, Національного управління з питань молоді і спорту, Міністерства молоді і спорту, Олімпій-

ського комітету Румунії, Національного дослідного інституту з питань спорту, національних спортивних федерацій, управлінь з питань молоді і спорту повітів і м. Бухареста.

Авторами текстів дев'ятитомного видання стали професори В. Констандаке та Л. Міклеску, але статті з певних видів спорту редагували, зокрема, М. Кожокару (гандбол, регбі); А. Лезереску (теніс); А. Предеску (баскетбол); А. Мурару (дзюдо); почесний тренер Ф. Грігоре (веслування); Ф. Ціку (боб-санки); О. Ніте (стрільба з лука, спортивна стрільба); Д. Ремеш (фехтування) [1].

Зміст трьох перших томів «Енциклопедії...» представив історію національних федерацій із різних видів спорту – дати, події, учасників, результати у відповідному виді спорту на державному й міжнародному рівнях, ретроспективні фото тощо. Виокремлені відомі спортсмени, тренери, керівники, судді, почесні представники, розглянуто специфіку діяльності федерацій. Зростання кількості федерацій – 55 (2001 р.) і 66 (2009 р.), великий обсяг додаткових знайдених матеріалів – зумовили розділення одного тому в першому виданні на три томи в другому.

Саме IV і V-й презентують іноваційність другого видання «Енциклопедії...» – аспекти історії фізичного виховання й спорту в регіональному контексті: на теренах 41 повіту країни та столиці країни м. Бухарест. Повідомлення супроводжуються стислими географічними й історичними характеристиками кожного регіону. Визначено традиції та особливості, які впливали на розвиток фізичного виховання й спорту на території відповідного повіту. Перераховані специфічні для повіту структури (клуби, асоціації, товариства), профіль секцій, їх назва та потенціал на національному рівні. Окрему увагу приділено представництву профільних мас-медіа, шкільному й університетському спорту.

Із великими труднощами складено каталог педагогічних і профільних кадрів, котрі працювали в навчальних закладах, спортивних клубах упродовж досліджуваного часу [5–6].

Значний обсяг матеріалів присвячено матеріально-технічному забезпеченню фізичного виховання і спорту країни. Наприклад, увагу приділено спортивним базам, описано їхні профіль, розміри, приналежність, форми й розміри фінансування; окремо визначено зниклі, оновлені та передані в користування іншим структурам. Такі дані включено в матеріал про кожен повіт.

Том VI містив аналіз спорту вищих досягнень у Румунії. На його сторінках представлено тренерів і педагогів, науковців, політичних діячів, військових, інтелектуалів, учених, медиків, журналістів, художників, композиторів, поетів, романістів, членів королівської родини, всіх тих, хто займався фізичним вихованням населення країни, пропагував спорт, гідно представляв державу на міжнародних змаганнях, створював умови для найвищих досягнень тощо.

Матеріал включає також цікаву тему – опис історії міжнародних спортивних відносин Румунії впродовж довгого часу, перелік її представників у міжнародних органах, які керували континентальним і планетарним спортом [7].

Одним із найзмістовніших стає VII том. У ньому вміщено матеріали про систему фізичного виховання Румунії різних історичних періодів, її генезу. Представлено керівні органи, визначено організаційні структури, специфіку їхньої діяльності, виокремлено правові засади, починаючи з XIX ст. (Органічний регламент 1832 р.), охарактеризовано процес упровадження фізичного виховання у військову підготовку, у педагогічні програми університетів.

Історію спортивних клубів, асоціацій і товариств відображено у відповідному томі з визначенням профілю секцій, досягненнями впродовж існування й випадковим зникненням. Причому автори визнають, що відновлення їх списку призвело до невтомних і повторних пошуків.

Представлені оригінальні досягнення науковців, авторські методики та програми в контексті практики фізичного виховання й спорту в країні, що існували впродовж півтора століття. Тут же знаходимо перелік книг із теорії та методики фізичного виховання, що написані румунськими авторами.

Особливу увагу приділено друкованим періодичним і радіомовним засобам масової інформації, які забезпечили розповсюдження інформації для населення щодо будь-якої спортивної події. Цей том також охопив історію та сучасність спортивної філателії (1937–2009 рр.), яка визнана презентатором спортивних досягнень румунів, формою пропаганди фізичного виховання в країні, засобом виховання потреби у фізичній активності [8].

Наступний, VIII том стосується термінологічного словника румунською, англійською, французькою, німецькою, іспанською та російською мовами, описує й пояснює специфічні терміни та поняття. Автори пишалися проведеною роботою, визначаючи, що «такий динамічний феномен, як спорт, створює, позичає, асоціює, складає свою специфічну лексику». Крім того, зручність і простота

фахового словника дають змогу використовувати його для спілкування учасниками міжнародних спортивних заходів [9].

У процесі перспективного планування IX том одразу був зарезервований для «Золотої Книги румунського спорту». Тут записані рекорди й найкращі світові та європейські досягнення румунських спортсменів, визначено лауреатів Національної премії зі спорту з 1932 р. по 2010-й, тих спортсменів і тренерів Румунії, котрі отримали трофей легендарних чемпіонів, яких нагороджує Фонд «Дім чемпіонів» [10].

У «Післямові» видання зазначено, що остання частина «Енциклопедії...» може становити новий том. Отже, існує перспектива подальшого розвитку цього потужного видання. Авторський колектив відзначив осіб, які протягом довгих 17 років допомагали реалізації двох видань «Енциклопедії фізичного виховання й спорту в Румунії». До них входили як галузеві функціонери, так і державний секретар Н. Мерешеску, міністри А. Миронов, С. М. Стенеску, К. Антонеску, Д. Джингаш, голови повітів О. Мораріу, К. Дякону, Ф. Георге, О. Белл.

Дискусія. Результати проведеного дослідження дали змогу підтвердити та доповнити вже відомі наукові розробки, а також отримати абсолютно нові дані в аспекті проблеми, що вивчалася. Так, у результаті дослідження авторів доповнено й розширено дані про розвиток фізичного виховання в загальноосвітніх школах і ліцеях як самостійного предмету навчання в системі освіти; досвід організації й змісту навчально-виховної роботи в школах Соціалістичної Республіки Румунії (І. Попеску). Окремі розділи дисертаційного дослідження І. Попеску стосувалися характеристики організації, змісту та методики позакласних і позашкільних форм фізичного виховання румунських школярів. Численні науковці (І. Якоб, П. Кирстя) виділили суперечності у висновках І. Попеску, серед яких – переоцінка ролі комуністичної партії в розвитку фізичної культури й спорту Румунії.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо констатувати, що в нашій розвідці набули подальшого розвитку наукові знання (Г. Арделян) щодо організаційних основ системи фізичного виховання школярів Румунії, про соціальний статус учителя фізичного виховання та його роль у школах, країнах і шляхи реформування цієї системи.

Висновки. На сьогодні саме енциклопедії вважають зразком найповнішого та авторитетного подання інформації, зокрема в певній галузі. Саме «Енциклопедія фізичного виховання й спорту в Румунії», що охопила часовий проміжок 1952–2012 рр., стала, за твердженням румунських науковців, найпотужнішим довідковим галузевим виданням у європейському просторі на цей момент. На думку вчених, історія фізичного виховання та спорту країни була значною, тому з досягненнями й здобутками в цій сфері та спортивними подіями на румунських землях варто було б ознайомити всі верстви населення, описати й систематизувати матеріали, а також розширити подальші наукові пошуки. Авторами «Енциклопедії...» зібрано потужний і різноманітний матеріал, що стосувався значних аспектів фізичного виховання й спорту: про систему фізичного виховання Румунії різних історичних періодів, її генезу, визначено організаційні структури, специфіку їхньої діяльності, виокремлено правові засади, охарактеризовано процес упровадження фізичного виховання у військову підготовку, у програми університетів; представлено оригінальні досягнення науковців, авторські методики та програми; тут знаходимо перелік книг із теорії та методики фізичного виховання, що належали румунським авторам. Особливу увагу приділено друкованим періодичним і радіомовним засобам масової інформації, спортивній філателії (1937–2009 рр.), яку визнано презентатором спортивних досягнень румунів, формою пропаганди фізичного виховання в країні, засобом виховання потреби у фізичній активності.

Крім того, наявність термінологічного словника шістьма європейськими мовами давала можливість використовувати його для спілкування на міжнародних спортивних заходах. У «Післямові» видання зазначено, що остання частина «Енциклопедії...» може становити новий том. Отже, наявна перспектива подальшого розвитку цього потужного видання.

Джерела та література

1. Cuvânt introductiv și explicativ la ediția a II-a. *Enciclopedia Educatiei Fizice si Sportului din Romania*. URL: ru.scribd.com/document/371969824/Enciclopedia-Sportului-vol-1.
2. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 1. 1176. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-1>.
3. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 2. 894. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-2>.

4. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 3. 892. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-3>.
5. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 4. 792. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-4>.
6. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 5. 834. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-5>.
7. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 6. 590. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-6>.
8. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 7. 900. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-7>.
9. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 8. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-8>.
10. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*. 2015. Vol. 9. 792. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-9>.

References

1. Cuvânt introductiv și explicativ la ediția a II-a. *Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România*. URL: ru.scribd.com/document/371969824/Enciclopedia-Sportului-vol-1.
2. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 1, 1176. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-1>.
3. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 2, 894. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-2>.
4. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 3, 892. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-3>.
5. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 4, 792. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-4>.
6. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 5, 834. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-5>.
7. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 6, 590. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-6>.
8. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 7, 900. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-7>.
9. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 8. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-8>.
10. Enciclopedia Educației Fizice și Sportului din România. Ediția a II. *București măiastra*, 2015, Vol. 9, 792. URL: <https://ru.scribd.com/document/371969184/Enciclopedia-Sportului-Vol-9>.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2020 р.

THE ENJOYABLE PHYSICAL EDUCATION LEARNING TO IMPROVE STUDENTS' MOTIVATION AND LEARNING ACHIEVEMENT

Fuaddi¹, Tomoliyus¹, Pamuji Sukoco¹, Soni Nopembri¹

¹Yogyakarta State University, Yogyakarta, Indonesia, anwar92fuaddi.af@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-50-59>

Abstracts

Topicality. The using of appropriate learning model is the key in creating an effective, conducive, and enjoyable learning. Therefore, the supporting of teachers' learning literacy model becomes a research field should be renewed and improved. **Research Purpose.** The purposes of this research are: (a) to know how peer teaching can give motivation and improve the learning achievement of students. (b) The things should be noticed in implementing the peer teaching method. **Methods.** The method used in this research was literature study using research steps by Wolfswinkel et al. **Research Result.** The result of this research shows that the using of peer teaching learning model gives many academic benefits, one of them is the improvement of psychomotor aspect, cognitive aspect, and affective aspect of students. Besides that, another academic benefit obtained such as that learning model can train students' communication skill and also can elevate students' confidence which also can be obtained through the peer teaching learning model. From the analysis of all collected data, there are some recommendations. The peer teaching learning model can be used in every level of education. Peer teaching learning model will be more effective if accompanied by additional teaching media such as task card and other kinds of media. In many writings, the peer teaching learning method is often used in field practice learning which trains the psychomotor skill, but still can improve other domains such as cognitive and affective.

Key word: peer teaching, learning motivation, enjoyable learning.

Фуадді, Томоліус, Памуджі Сукоко, Соні Нонембрі. Правильна фізична освіта для вдосконалення мотивації навчання студентів. Актуальність теми дослідження. Використання відповідної моделі навчання є ключовим у формуванні ефективного, сприятливого та приємного процесу навчання. Тому підтримка моделі грамотності вчителів у процесі навчання стає галуззю дослідження, яку потрібно вдосконалювати. **Мета дослідження** – по-перше, з'ясувати, як навчання може мотивувати та покращити досягнення студентів; по-друге, виявити особливі риси при застосуванні такого методу навчання. **Методи дослідження.** Під час дослідження застосовано літературний метод із використанням поетапних досліджень Wolfswinkel. **Результати дослідження.** У результаті цього дослідження виявлено, що використання моделі навчання студентів-однолітків дає багато академічних переваг, одна з яких – удосконалення психомоторного, когнітивного та афективного аспектів у студентів. Крім того, ще однією академічною перевагою такої моделі навчання є вироблення навичок спілкування студентів, підвищення їх власної впевненості. У результаті зібраних даних автором розроблено деякі рекомендації. Така модель навчання може бути використана для будь-якого освітнього рівня й стане ефективнішою, якщо супроводжуватиметься додатковими навчальними матеріалами, такими як картки завдань, та іншими видами інформаційних засобів. Методика навчання однолітків часто розвиває психомоторні здібності, але все ж може покращити когнітивну та афективну майстерність.

Ключові слова: навчання однолітків, мотивація до навчання, приємне навчання.

Фуадді, Томоліус, Памуджі Сукоко, Соні Нонембрі. Правильное физическое образование для совершенствования мотивации обучения студентов. Актуальность темы исследования. Использование соответствующей модели обучения является ключевым в формировании эффективного, благоприятного и приятного процесса обучения. Поэтому поддержка модели грамотности учителей в процессе обучения становится областью исследования, которую нужно совершенствовать. **Цель исследования** – во-первых, выяснить, как обучение может мотивировать и улучшить достижения студентов; во-вторых, выявить особые черты при применении такого метода обучения. **Методы исследования.** Во время исследования применен литературный метод с использованием поэтапных исследований Wolfswinkel. **Результаты исследования.** В результате этого исследования выявлено, что использование модели обучения студентов-сверстников дает много академических преимуществ, одно из которых – совершенствование психомоторного, когнитивного и афективного аспектов студентов. Кроме того, еще одним академическим преимуществом такой модели обучения является выработка навыков общения студентов, повышение их собственной уверенности. В результате собранных данных автором разработаны некоторые рекомендации. Такая модель обучения может быть использована для любого образовательного уровня и станет более эффективной, если будет сопровождаться дополнительными учебными материалами, такими как

карточки задач, и другими видами информационных средств. Методика обучения сверстников часто развивает психомоторные способности, но все же может улучшить когнитивное и аффективное мастерство.

Ключевые слова: обучение сверстников, мотивация к обучению, приятное обучение.

Introduction. Doing a research and writing about learning models are some efforts in helping teachers to create the more effective, conducive, and enjoyable learning. Nowadays, teachers can use many learning models as their needs in teaching and an enjoyable learning condition will make students to be more motivated in learning [1]. Motivation is something that important in deciding students' achievement, it can force students to begin the learning and also help to maintain the learning motivation of students [2]. Hence, using a suitable learning model with a learning purpose is absolute for teachers [3]. Teaching students by using education principles or learning theory is the main aim of the success in education [4].

The peer tutor learning is the enjoyable way of learning and it can improve the learning motivation of students [5; 6]. According to [7] peer teaching is a set of learning practice where peer tutor teaches each other in an interaction which is promoted by a purpose, the most peer tutor education is conducted by the older people, have many experiences, or have many knowledge from the other friends.

The learning condition by the intimate peer tutor will make tutees follow the learning activity effectively because students will be free to manage their time in learning and the material mastering target which is expected. Therefore, the peer tutor method can be made as alternative learning method by teacher in a learning process [3]. Motivation is an important variable in education, it affects the improvement of education in other fields including the development of social skill, self-confidence and unyielding behavior [8; 9; 10] find that motivated students in learning tend to be more active and have higher participation in learning. [11; 12; 13] confirms that motivation has been proved as a predictor for learning, academic achievement, persistence or continuation in study and prosperity.

The lack of motivation obtained by students will affect the learning productivity. Besides that, it will cause students' boringness and unhappiness in joining the class [14; 15; 16]. Because of that, the motivation of students when learning becomes the main factor that should be well noticed by teacher, one of the efforts which can be done by teachers is by using learning method that can well motivate students.

For some decades, the research about general motivation in learning behavior and education is well researched [17], besides that, there are many researches about the improvement of motivation through the method of peer teaching learning. The good learning motivation is the requirement for the improvement of students' achievement. [18] States that the peer tutor learning is able to improve the academic achievement and other pedagogical benefits. [19] Emphasizes that peer tutor learning can significantly improve students' cognitive skill than compared with the conventional learning. Peer teaching has been proved as an effective learning strategy [20; 21] in improving the quality of learning time, improving the physical activity, improving the moving skill, improving the healthy life behavior, developing interaction and social skill.

Because there are many articles discuss peer teaching learning model, the writer needs to summarize those researches in a writing to ease the teachers. This summary will focus in discussing about: (a) how peer teaching gives motivation and increase the learning achievement of students (b) the things should be considered in implementing the peer learning method.

Methods. This study is a literature review. The selection of study approach in this research was shown to see how peer teaching can give motivation and elevate students' learning achievement. The process of literature review in this study refers to the steps proposed by Wolfswinkel, *et al.* [23] There are five methods of literature review which consist of: 1) deciding the criteria; 2) finding; 3) selecting; 4) analyzing (synthesis); and 5) serving.

The finding of the articles in this study uses the findings in Google Scholar, Taylor & Francis Online and Human Kinetics by using some keywords: «*peer teaching*», «*peer teaching in a physical education*» and «*peer teaching in sport education*» which were published at 2000 until 2018. Then, the appropriate finding of the articles selected in this study is adjusted with the purpose of study.

Results. For fulfilling the two research purposes in this research, it was conducted two groupings: (a) to see how peer teaching gives motivation and improves students' learning achievement. (b) Some things to be noticed in implementing peer tutor learning method. To be clearer, take a look to the explanation of the research findings in the table 1 below.

From the table 1 above, it can be seen that the peer teaching learning model is an enjoyable learning model for students, the selection of model with some considerations can improve motivation [24]. The psychological similarity between tutor and tutee and the involvement of motivation by tutee can indirectly improve intrinsic

motivation of tutee [25] makes the learning process more alive, [26] the expertise level of tutor can also affect the improvement of tutee's motivation which indirectly affect the improvement of tutee's motoric skill.

Table 1

Peer Teaching Document in International Physical Education Learning

Title	Author	Published Year	Method	Note / Result
1	2	3	4	5
Peer-assisted learning in school physical education, sport and physical activity programmes: a systematic review	Kate. A. Jenkinson, Geraldine Naughton and Amanda C. Benson	2002	Systematic Review	Peer teaching has been proved as an effective learning strategy in improving quality of learning time, improving the physical activity, improving the moving skill, improving the healthy-life behavior, developing interaction and social skill.
Peer influence on young athletes' need satisfaction, intrinsic motivation and persistence in sport: A 12-month prospective study	Helen Jõesaar a, Vello Hein and Martin S. Hagger	2011	Prospective design	The similarity of psychological condition between teacher and student and also the involvement of motivation from teacher indirectly affect intrinsic motivation and their persistency in sport through their perception need regarding the autonomy, competence, and relation.
Peer Motivational Climate in Youth Sport: Measurement Development and Validation	Nikos Ntoumanis and Spiridoula Vazou	2005	–	The result shows that the use of model with some considerations which are appropriate and suitable with the statement which states that peer teacher is able to improve students' motivation.
Peer-assisted learning in school physical education, sport and physical activity programmes: a systematic review	Kate. A. Jenkinson, Geraldine Naughton and Amanda C. Benson	2014	Systematic Review	Peer teaching has been proved as an effective learning strategy in improving the quality of learning period, improving physical activity, improving moving skill, improving healthy life behavior, developing interaction and social skill.
A didactic analysis of content development during the peer teaching tasks of a Sport Education season	Tristan Wallheada and Mary O'Sullivanb	2007	Systematic Review	The analysis of changing in knowledge and performance of students as the result of the teaching partner indicates that students understand and consistently do many solutions for the offensive rugby problem, including to defend the belonging and use the space.
The effects of peer teaching on the university students achievements in cognitive, affective, psychomotor domains and game performances in volleyball courses	Ayşe Dilşad Mirzeoğlu	2014	experiment	Peer teaching learning model can more significantly increase students' cognitive skill than the conventional learning. So do with the students' skill in playing volleyball at the experiment group which is better than the control group.

End of the Table 1

1	2	3	4	5
<p>Peers as Teachers in Physical Education Hip Hop Classes in Finnish High School (Peer tutor as the teacher in physical education at every Hip Hop class in Finland)</p>	<p>Anna-Maria Nurmi & Marja</p>	<p>2015</p>	<p>Qualitative</p>	<p>The peer teacher for dance subject is considered as the important subject in the weekly curriculum. In other sides, partner teachers enjoy the freedom to make the class as theirs. The learning process becomes quicker and students' self-confidence is increased. In other sides, many of them are critical to themselves and feeling ashamed when make mistakes. They also feel uncomfortable to teach the peer tutor or the person who is older than them, and surprise to the unpredictable characteristics such as arrogant characteristic. This article illustrates that the difficulties are not only found by the experiment of partner-teaching, but also the value of peer teaching in offering the positive experience and involving the students in physical education class.</p>
<p>Mediating Peer Teaching for Learning Games: An Action Research Intervention Across Three Consecutive Sport Education Seasons</p>	<p>Cláudio Farias , Isabel Mesquita, Peter A. Hastie, and Toni O'Donovan</p>	<p>2018</p>	<p>Action research</p>	<p>Through the implementation of the systematical preparation strategy, trainer-student can successfully do the team instruction which produces the development of students' tactic and the improvement of work performances. The aspects such as learning dominant configuration of players' gym and the tactical principles which are similar in all gyms especially in the same category to prevent the setback in learning content complexity which is addressed in the beginning if the season. Players also show the improvement of skill to adjust the gameplay with the condition of the game. Conclusion: Although the physical education has capacity to develop competent players, every level of teachers' guidance and instructional responsibility of students is urgently needed when teaching the tactics.</p>

End of the Table 1

1	2	3	4	5
Improving Academic Performance of Sport and Exercise Science Undergraduate Students in Gross Anatomy Using a Near-Peer Teaching Program	Ricardo Borges Viana, Mario Hebling Campos, Douglas de Assis Teles Santos, Isabela Cristina Maioni Xavier, Rodrigo Luiz Vancini, Mari'lia Santos Andrade & Claudio Andre Barbosa de Lira	2018	Retrospective cross-sectional research	The final academic score of students which follows the peer teaching learning program is higher which is significantly seen rather than does not follow the program.
The effects of formalized and trained non-reciprocal peer teaching on psychosocial, behavioral, pedagogical, and motor learning outcomes in physical education	Peter R. Whipp, Ben Jackson, James A. Dimmock & Jenny Soh	2015	Experiment	The data collect more than 10 lessons in football unit for five weeks. It is significantly improved in the game work action among students who join the program. The students who are included to T-PT also provide the feedback level and the more structured learning period to report more positive feelings about the peer teaching and less obstacles faced in assessing the learning output. The finding shows that the reciprocal partner-teacher which accepts the supports through the training and the resource tactical approach based learning which can improve the performance of behavior, pedagogy, and motoric in physical education.
Reciprocal peer tutoring in a physical education setting: influence of peer tutor training and gender on motor performance and self-efficacy outcomes.	Pierre Jean Ensergueix & Lucile Lafont	2010	Experiment	In this research, the participants obtain better motoric development and manifest the belief of self-efficacy which is more accurate from their partners from only physical training and spontaneity. That all beginner students obtain benefits from the symmetrical pair training and the role of teachers in managing table tennis only if they have been prepared before.
Effects of Peer Mediated Instruction with Task Cards on Motor Skill Acquisition in Tennis	Peter Iserbyt, Bob Madou, Lieven Vergauwen, Daniel Behets	2016	Experiment	The finding shows that peer mediated learning by using assignment card which is almost same with the format centered on teachers in technical sport such as tennis. Besides that, it is also discussed that the managing of peer mediated learning can offer strong learning environment, emphasizing the social purpose and also the motor in physical education.

End of the table 1

1	2	3	4	5
Improving Academic Performance of Sport and Exercise Science Undergraduate Students in Gross Anatomy Using a Near-Peer Teaching Program	Ricardo Borges Viana, Mario Hebling Campos, Douglas de Assis Teles Santos, Isabela Cristina Maioni Xavier, Rodrigo Luiz Vancini, Mari'lia Santos Andrade, Claudio Andre Barbosa de Lira	2016	Action research	<p>This study shows that the learning program of close partner which is implemented in a university about functional anatomy from locomotors tool is an effective, decent, and reachable strategy to improve the academic performance of students in sport bachelor degree program and the exercise of sciences.</p> <p>Besides that, the findings also contribute to the understanding of the values from some programs and potential effects to the students' academic performance.</p> <p>For the institution which has similar program, the policy of the institution should stimulate students' participation, especially for them who have difficulties in learning and / or low academic achievement. Finally, the teaching program of the close partner which is reported and have functions as the model for other institutions.</p>
Peer-to-peer Teaching in Higher Education: A Critical Literature Review	Martin Stigmar	2003	Literature Review	The peer teaching learning model produces the benefits of academic achievement and other pedagogical advantages such as increasing students' critical thinking, motivation, collaboration, and communicative skill.
Peer-Assisted Learning in Physical Education: A Review of Theory and Research	Phillip Ward and Myung-Ah Lee	2005	Literature Review	Although one of the studies does not show significant difference, but in 14 other studies with special intervention show the improvement of academic learning period, improving physical activity from medium to strong, improving the right work percentage of motoric skill, and improve the scores in motoric skill test.

Furthermore, peer teaching is proven as an effective teaching model [21], in improving the quality and improvement in the academic learning and also can improve the involvement of physical activity [21; 27; 28], improve the moving skill [21; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34], improve healthy life behavior [21], develop the interaction and social skill [21; 33]. The improvement of moving skill produced by peer teaching model is very various, not only in one kind of sport but also in other kinds of sport.

Besides the improvement of motoric aspect, peer teaching also gives the improvement on students' cognitive aspect [30; 35] and it seems easier to find solution from the problem in a learning process [29], the

improvement of students' critical thinking skill [18], it is obviously shown by the improvement of students' final score [18; 31]. The other academic benefits obtained by the using of peer teaching learning model such as to improve students' confidence [32; 34; 35], and to improve students' communication skill [18]. To monitor the improvement process of motivation and learning result through peer teaching model, as presented in diagram. 1 below:

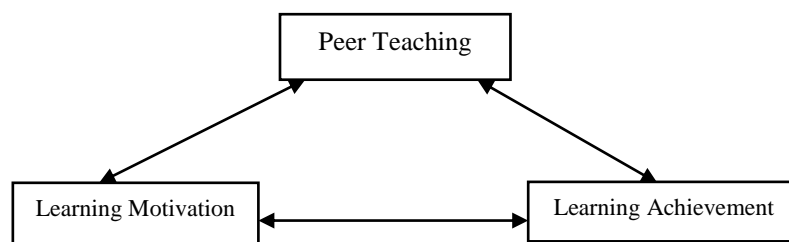

Diagram. 1. *The Use of Peer Teaching Learning Model and the Improvement of Motivation and Students' Learning Achievement*

Discussion. The good learning should be enjoyable for students [5; 6], and it can improve students' learning motivation. If the motivation of students in attending the learning process in class is good, it will affect the improvement of students' learning achievement [25; 26]. Teacher should be careful in using learning method which can support all aspects which are involved. One of them is by conducting peer teaching learning model.

a) How Peer Teaching Can Give Motivation and Improve Students' Learning Achievements.

Peer teaching is one of compensational learning models. This method is enjoyable not only for students but also for teachers [5; 6]. For students, the age distance and the same status with tutor make them comfort and more active in interacting [25]. Whereas, for teachers, it will decrease the teaching duty and will more focus to the supervision of the learning as appropriate with the learning objectives. There are some reasons why the peer teaching learning model can improve students' motivation and learning achievement:

1) The close psychological distance between tutor and tutee makes them becoming more intensive in communication [25].

2) The good tutor will give more motivations for students [25].

3) For tutor, belief and motivation are improved becoming the belief from teachers to them in giving the lesson material. For tutee, the motivation is increasing because there is no clumsiness in interacting either in asking or responding.

4) For tutor, by the obligation of mastering the materials before the class, makes the learning achievements becoming better. And for tutee by the increasing of motivation, there is intensive interaction in learning that makes the learning achievement becoming better [25; 26].

b) The Things to be Noticed in Implementing the Peer Teaching Learning Method.

The peer teaching learning model has many benefits, but every learning model should have the strengths and weaknesses.

1) It is difficult to find student who is convenient to be made as tutor, because the quality of tutor also affects the learning [26] should be responded with earlier preparation.

2) Doing some detail monitoring to anticipate the students who have less participation in learning.

c) Recommendation.

From the analysis of all collected data, there are some recommendations that the writer wants to deliver.

1) The peer teaching learning model can be used in every level of education.

2) Peer teaching learning model will be more effective if accompanied by additional teaching media such as task card [33] and other kinds of media.

3) In many writings, the peer teaching learning method is often used in field practice learning which trains the psychomotor skill, but still can improve other domains such as cognitive and affective.

References

1. Febianti, Y. N. (2014). Peer Teaching (Tutor Sebaya) Sebagai Metode Pembelajaran Untuk Melatih Siswa Mengajar. *Eduonomic Jurnal Pendidikan Ekonomi*, 2(2).
2. Dörnyei, Z., & Csizér, K. (1998). Ten commandments for motivating language learners: Results of an empirical study. *Language teaching research*, 2(3), 203–229.

3. Kusumah, M. I., Sutisna, S., & Septian, D. (2018). Pengaruh Metode Pembelajaran Tutor Sebaya (Peer Teaching) Terhadap Hasil Belajar Siswa Pada Mata Pelajaran Fisika Pokok Bahasan Vektor Kelas X MIPA MAN 1 Cirebon. *Jurnal Pendidikan Fisika dan Sains (JPFS)*, 1(1), 33–39.
4. Sagala, S. (2010). *Konsep dan Makna Pembelajaran*. Bandung: Alfabeta.
5. Alwi, M. (2009). Pengaruh metode tutor sebaya terhadap motivasi dan prestasi belajar matematika siswa SMA. Tesis Fakultas Psikologi UGM, Yogyakarta.
6. Lim, L. L. (2014). A Case Study on Peer Teaching. *Open Journal of Social Sciences*, 2(8), 35–40.
7. Bradford-Watts, K. (2011). Students teaching students? Peer teaching in the EFL classroom in Japan. *The Language Teacher*, 35(5), 32–35.
8. Ntoumanis N and Standage M (2009) Motivation in physical education classes: A self-determination theory perspective. *Theory and Research in Education*, 7(2), 194–202.
9. Van den Berghe L, Vansteenkiste M, Cardon G, et al. (2014) Research on self-determination in physical education: Key findings and proposals for future research. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 19(1), 97–121.
10. Ntoumanis, N. (2005). 'A prospective study of participation in optional school physical education based on self-determination theory', *Journal of Educational Psychology*, 97, 444–53.
11. Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Sheldon, K. M., Deci, E. L. (2004). Motivating learning, performance, and persistence: The synergistic effects of intrinsic goal contents and autonomy-supportive contexts. *J Pers Soc Psychol*, 87(2), 246–260.
12. Vansteenkiste, M., Simons, J., Lens, W., Soenens, B., Matos, L. (2005). Examining the motivational impact of intrinsic versus extrinsic goal framing and autonomy-supportive versus internally controlling communication style on early adolescents' academic achievement. *Child Dev*, 76(2), 483–501.
13. Hustinx, P. W. J., Kuiper, H., van der Werf, M. P. C., Dijkstra, P. (2009). Achievement motivation revisited: New longitudinal data to demonstrate its predictive power. *Educ Psychol*, 29(5), 561–582.
14. Mouratidis, M., Vansteenkiste, M., Lens, W. and Sideridis, G. (2008) 'The motivating role of positive feedback in sport and physical education: Evidence for a motivational model', *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 30, 240–68.
15. Ntoumanis, N. (2001) 'A self-determination approach to the understanding of motivation in physical education', *British Journal of Educational Psychology*, 71, 225–42.
16. Standage, M., Duda, J. L. and Ntoumanis, N. (2005) 'A test of self-determination theory in school physical education', *British Journal of Educational Psychology*, 75, 411–33.
17. Kusurkar, R. A., Ten Cate, T. J., Van Asperen, M., & Croiset, G. (2011). Motivation as an independent and a dependent variable in medical education: a review of the literature. *Medical teacher*, 33(5), e242–e262.
18. Stigmar, M. (2016). Peer-to-peer teaching in higher education: A critical literature review. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 24(2), 124–136.
19. Dikmen, Y., Ak, B., Yildirim Usta, Y., Ünver, V., Akin Korhan, E., Cerit, B., & Yönder Ertem, M. (2017). Effect of peer teaching used in nursing education on the performance and competence of students in practical skills training. *International Journal of Educational Sciences*, 16(1–3), 14–20.
20. Marc Campolo, P. T., Maritz, C. A., Gregory Thielman, P. T., & Lora Packel, M. S. (2013). An evaluation of peer teaching across the curriculum: student perspectives. *International Journal of Therapies and Rehabilitation Research*, 2(1), 1.
21. Jenkinson, K. A., Naughton, G., & Benson, A. C. (2014). Peer-assisted learning in school physical education, sport and physical activity programmes: a systematic review. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 19(3), 253–277.
22. Farias, C., Mesquita, I., Hastie, P. A., & O'Donovan, T. (2018). Mediating peer teaching for learning games: An action research intervention across three consecutive Sport Education seasons. *Research quarterly for exercise and sport*, 89(1), 91–102.
23. Wolfswinkel, Joost F, Elfi Furtmueller and Celeste P M Wilderom. (2013). Using grounded theory as a method for rigorously reviewing literature. *European Journal of Information Systems*, 22, 45–55.
24. Ntoumanis, N., & Vazou, S. (2005). Peer motivational climate in youth sport: Measurement development and validation. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 27(4), 432–455.
25. Jösaar, H., Hein, V., & Hagger, M. S. (2011). Peer influence on young athletes' need satisfaction, intrinsic motivation and persistence in sport: A 12-month prospective study. *Psychology of Sport and Exercise*, 12(5), 500–508.
26. d'Arripe-Longueville, F., Gernigon, C., Huet, M. L., Cadopi, M., & Winnykamen, F. (2002). Peer tutoring in a physical education setting: Influence of tutor skill level on novice learners' motivation and performance. *Journal of Teaching in Physical Education*, 22(1), 105–123.
27. Ward, P., Lee, M. A., & Lee, M. A. (2005). Peer-assisted learning in physical education: A review of theory and research. *Journal of teaching in physical education*, 24(3), 205–225.

28. Whipp, P. R., Jackson, B., Dimmock, J. A., & Soh, J. (2015). The effects of formalized and trained non-reciprocal peer teaching on psychosocial, behavioral, pedagogical, and motor learning outcomes in physical education. *Frontiers in psychology*, 6, 149.
29. Wallhead, T., & O'sullivan, M. (2007). A didactic analysis of content development during the peer teaching tasks of a sport education season. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 12(3), 225–243.
30. Mirzeoğlu, A. D. (2014). The effects of peer teaching on the university students achievements in cognitive, affective, psychomotor domains and game performances in volleyball courses. *Educational Research and Reviews*, 9(9), 262–271.
31. Viana, R. B., Campos, M. H., Santos, D. D. A. T., Xavier, I. C. M., Vancini, R. L., Andrade, M. S., & de Lira, C. A. B. (2018). Improving academic performance of sport and exercise science undergraduate students in gross anatomy using a near-peer teaching program. *Anatomical sciences education*, 12(1), 74–81.
32. Ensergueix, P. J., & Lafont, L. (2010). Reciprocal peer tutoring in a physical education setting: influence of peer tutor training and gender on motor performance and self-efficacy outcomes. *European Journal of Psychology of Education*, 25(2), 222–242.
33. Iserbyt, P., Madou, B., Vergauwen, L., & Behets, D. (2011). Effects of peer mediated instruction with task cards on motor skill acquisition in tennis. *Journal of Teaching in Physical Education*, 30(1), 31–50.
34. Legrain, P., d'Arripe-Longueville, F., & Gernigon, C. (2003). Peer tutoring in a sport setting: Are there any benefits for tutors? *The Sport Psychologist*, 17(1), 77–94.
35. Nurmi, A. M., & Kokkonen, M. (2015). Peers as teachers in physical education hip hop classes in Finnish high school. *Journal of Education and Training Studies*, 3(3), 23–32.
36. Vansteenkiste M, Simons J, Lens W, Sheldon KM, Deci EL. 2004. Motivating learning, performance, and persistence: The synergistic effects of intrinsic goal contents and autonomy-supportive contexts. *J Pers Soc Psychol*, 87(2), 246–260.
37. Vansteenkiste M, Simons J, Lens W, Soenens B, Matos L. 2005a. Examining the motivational impact of intrinsic versus extrinsic goal framing and autonomy-supportive versus internally controlling communication style on early adolescents' academic achievement. *Child Dev*, 76(2), 483–501.
38. Hustinx PWJ, Kuyper H, van der Werf MPC, Dijkstra P. 2009. Achievement motivation revisited: New longitudinal data to demonstrate its predictive power. *Educ Psychol*, 29(5), 561–582.
39. Mouratidis, M., Vansteenkiste, M., Lens, W. and Sideridis, G. (2008) 'The motivating role of positive feedback in sport and physical education: Evidence for a motivational model', *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 30, 240–68.
40. Ntoumanis, N. (2001) 'A self-determination approach to the understanding of motivation in physical education', *British Journal of Educational Psychology*, 71, 225–42.
41. Standage, M., Duda, J.L. and Ntoumanis, N. (2005) 'A test of self-determination theory in school physical education', *British Journal of Educational Psychology*, 75, 411–33.
42. Kusurkar, R. A., Ten Cate, T. J., Van Asperen, M., & Croiset, G. (2011). Motivation as an independent and a dependent variable in medical education: a review of the literature. *Medical teacher*, 33(5), e242–e262.
43. Stigmar, M. (2016). Peer-to-peer teaching in higher education: A critical literature review. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 24(2), 124–136.
44. Dikmen, Y., Ak, B., Yildirim Usta, Y., Ünver, V., Akin Korhan, E., Cerit, B., & Yönder Ertem, M. (2017). Effect of peer teaching used in nursing education on the performance and competence of students in practical skills training. *International Journal of Educational Sciences*, 16(1–3), 14–20.
45. Marc Campolo, P. T., Maritz, C. A., Gregory Thielman, P. T., & Lora Packel, M. S. (2013). An evaluation of peer teaching across the curriculum: student perspectives. *International Journal of Therapies and Rehabilitation Research*, 2(1), 1.
46. Jenkinson, K. A., Naughton, G., & Benson, A. C. (2014). Peer-assisted learning in school physical education, sport and physical activity programmes: a systematic review. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 19(3), 253–277.
47. Farias, C., Mesquita, I., Hastie, P. A., & O'Donovan, T. (2018). Mediating peer teaching for learning games: An action research intervention across three consecutive Sport Education seasons. *Research quarterly for exercise and sport*, 89(1), 91–102.
48. Iserbyt, P., Madou, B., Vergauwen, L., & Behets, D. (2011). Effects of peer mediated instruction with task cards on motor skill acquisition in tennis. *Journal of Teaching in Physical Education*, 30(1), 31–50.
49. Nurmi, A. M., & Kokkonen, M. (2015). Peers as teachers in physical education hip hop classes in Finnish high school. *Journal of Education and Training Studies*, 3(3), 23–32.
50. Viana, R. B., Campos, M. H., Santos, D. D. A. T., Xavier, I. C. M., Vancini, R. L., Andrade, M. S., & de Lira, C. A. B. (2018). Improving academic performance of sport and exercise science undergraduate students in gross anatomy using a near-peer teaching program. *Anatomical sciences education*.

51. Wallhead, T., & O'sullivan, M. (2007). A didactic analysis of content development during the peer teaching tasks of a sport education season. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 12(3), 225–243.
52. Ward, P., Lee, M. A., & Lee, M. A. (2005). Peer-assisted learning in physical education: A review of theory and research. *Journal of teaching in physical education*, 24(3), 205–225.
53. Whipp, P. R., Jackson, B., Dimmock, J. A., & Soh, J. (2015). The effects of formalized and trained non-reciprocal peer teaching on psychosocial, behavioral, pedagogical, and motor learning outcomes in physical education. *Frontiers in psychology*, 6, 149.

Стаття надійшла до редакції 02.01.2020 р.

ITALIAN HORSE RIDING SCHOOL

Zbigniew Wójcik¹

¹Department of Tourism and Recreation, University of Warmia & Mazury in Olsztyn, Poland, zbigniew-wojcik@o2.pl

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-60-63>

Abstracts

The system solutions in the field of horse riding technique appeared for the first time in Italy in the 16th century, but at the same time equestrian academies also functioned in other countries, e.g. Austria, France, Germany and Russia. They formed the horse riding system which was based on such movements that horse never performs in its natural habitat. Therefore, according to the methodology research, applicable in historical and pedagogical sciences, an attempt was made to determine stages of the Art of Horsemanship on the European continent. In the research process, it was established that the horse riding style that had been being practiced for several centuries, was not changed until the late 19th century. The revolutionary changes, based on years of observation and experience, were made by Captain Federico Caprilli of the Military Equestrian School in Pinerolo (Italy). The result of his observations accepted in 1906 was an innovative horse riding system called natural. A great number of officers from 22 countries were coming to Italy at that time to learn the new system. As it was very practical, it became quickly adapted by equestrian sport.

Key words: horse riding technique, horse, academy, natural system.

Збігнев Войчік. Італійська школа верхової їзди. Системні дослідження в галузі техніки верхової їзди вперше з'явилися в Італії в XVI столітті. Проте в той же час кінні академії функціонували також в інших країнах, наприклад Австрії, Франції, Німеччині та Росії. Вони розробили таку техніку верхової їзди, яка ґрунтувалася на рухах, які кінь ніколи не здійснював у природному середовищі свого існування. Тому, відповідно до методологічних досліджень у історичних та педагогічних науках, зроблено спробу визначити етапи розвитку мистецтва конярства на європейському континенті. У процесі дослідження встановлено, що стиль верхової їзди, який практикували впродовж декількох століть, не змінювався до кінця XIX століття. Революційні зміни в цій галузі як результат багаторічних спостережень та досвіду здійснив капітан Військової кінної школи в Пінероло (Італія) – Федеріко Капрілі. Результатом його спостережень у 1906 році стала розробка інноваційної системи технік верхової їзди під назвою «природна». Багато офіцерів більш як із 22 країн світу приїздили до Італії для навчання новітньої техніки верхової їзди. З огляду на її практичність, така методика почала швидко застосовуватися в кінному спорті.

Ключові слова: техніка верхової їзди, кінь, академія, природна система.

Збігнев Войчік. Итальянская школа верховой езды. Системные исследования в области техники верховой езды впервые появились в Италии в XVI веке. Однако, в то же время конные академии функционировали также в других странах, например Австрии, Франции, Германии и России. Они разработали такую технику верховой езды, которая основывалась на движениях, которые лошадь никогда не совершала в естественной среде своего существования. Поэтому, согласно методологических исследований в исторических и педагогических науках, была предпринята попытка определить этапы развития искусства коневодства на европейском континенте. В ходе исследования установлено, что стиль верховой езды, который практиковали в течение нескольких веков, не менялся до конца XIX века. Революционные изменения в этой области как результат многолетнего наблюдения и опыта совершил капитан Военной конной школы в Пинероло (Италия) Федерико Каприлли. Результатом его наблюдений в 1906 году стала разработка инновационной системы техник верховой езды под названием «естественная». Многие офицеры более чем из 22 стран мира приезжали в Италию для обучения новой техники верховой езды. Учитывая ее практичность, такая методика быстро стала применяться в конном спорте.

Ключевые слова: техника верховой езды, лошадь, академия, естественная система.

Introduction. The aim of the initiated research was to determine the stages of shaping the art of horse riding in Europe. On the other hand, the inspiration was the fact that there was no broader study on this subject in Polish scientific journals. Therefore, the study was based on the hypothesis that the innovative trends appeared in the Renaissance period and along with a strong trend of humanism including particular countries. For this reason, the following research questions were formulated:

1. What criteria influenced directly on the development of horse riding technique?
2. In what time periods was it composed in a coherent conception?
3. When and where was the up-to-day current system born?

In the research process the following methods of sciences were applied:

- a) historical (direct, indirect, comparative);
- b) pedagogic (documents analysis).

The Beginnings of the Art of Horse Riding. The beginnings of the Art of horse riding ought to be found in the middle of the sixteenth century [6; 10]. Then, as a result of technical inventions, changes were introduced in mounted cavalry arms and knight's gear that were successively replaced with firearms. It is worth mentioning in this context that the keystone of a strong state was horseback army at that time and every knight possessed one heavily and two lightly-armed horsemen [1]. The further development was closely bound up with conquests and warfare and the changes in horse riding manners ensuing mainly the evolution of tactics of warfare [8]. The end of the sabre and lance era coincided with the beginning of the age of Enlightenment relating to the strong trend of humanism. It provided mankind with new possibilities and challenges.

Considering the above mentioned reasons, the structured horse breeding farms on the west of Europe, especially in Italy, gained much bigger significance [3]. Italy was the place that gave rise to the new idea that was spread throughout the neighbouring nations. The humanists from Milan, Rome and Florence are reckoned to be creators of the new concepts that resulted in a wide response throughout the whole Europe. Their visionary ideas also found their reflection in the development of the knowledge of horses – hippology that deals with horse breeding, its improvement, as well as the discourse of artistic horse riding academy. During that time, Federico Grisone's horse riding academy became particularly famous [3]. It is a nobleman Grisone of Naples who, as the author of a treaty on dressage *Gli ordini di cavalcare* (1550), is considered to be the father of classical equitation [7; 12] and the precursor of modern horse riding manege school. Whereas Italy, due to the fact that the first academy was established there in the sixteenth century, it is considered to be the cradle of contemporary art of horse riding. In the spirit of the Italian humanism, horse-riding centers began to evolve in other countries as well. In the past centuries, the study of horsemanship played also a substantial role in bringing up youth. A Czech educator, a philosopher and Protestant thinker, Jan Amos Komeński (1592–1670), was among the first who noticed the advantages of such classes by launching teaching it in his schools.

Nevertheless, it is essential to underline in this point that the art of horseback riding in Europe has been developing for over a number of centuries and characterized by many varieties. Imported but also captured fast horses from the East were its complement. Existing to the present day, the Spanish Royal Riding School in Vienna powerfully impressed upon the horse riding evolution process. The school was established in the sixteenth century initiated by an Austrian archduke Charles of Lipiza. The achievements made by its students were widely known on the European continent. The queens, princes and high born men who were studying there horse riding basics induced additional glamour to the school [4]. Established in 1775, the French Cavalry School of Saumur brought equally a big contribution to the horsemanship progress. Another well-known, but much later established institute was the German Cavalry School in Hannover. It is worth mentioning that among its graduates was Claus Schenk von Stauffenberg, the author of an assassination attempt on Adolf Hitler. Equally interesting seems to be the fact that breeding of Trakehner horse developed well on the Polish territory of Prussian annexation. In 1790, there were as many as 530,000 horses in Prussia, and the studs located there belonged to the main suppliers of these animals for the army. Napoleon's army during the conquest of Europe took over over 75,000 mounts at that time. Preparing for war with Russia, the Emperor commandeered in 1812 additionally nearly 104,000 horses. They were used mainly for horseback riding.

The substantial role in shaping the horse riding system was also played by functioning since 1877 the Russian horse riding school in Saint Petersburg and the Austrian Milibar Reitlehrer Institute in Vienna (1875). Horse riding classical-manege schools dominated in all the outposts. The real and radical change, however, occurred in the turn of the nineteen and twentieth century at the Italian Cavalry School at Pinerolo, a small country town located about 30 kilometers west of Turin.

The System of Horse Riding

As it was mentioned above, Italy has already become the cradle of the talented horse riding reformers in the sixteenth century and the elaborated concept together with spiritual humanism infiltrated to the neighbouring countries. The appropriate system, however, was formed much later, established in 1824 by the king of Sardinia, Charles Felice- above mentioned- at the Italian Cavalry School in Pinerolo. Worth noticing is the fact that the cavalry school in Pinerolo in its beginnings did not distinguish itself in this matter. Hence, the level of horse riding training was not high. The results of this situation were noticed by military authorities. The Italian army failure in the Battle of Custoza (1866) disclosed the hitherto system deficiencies. While searching for the means to counteract this stagnation, the school commander colonel Lauzavecchia di Burii, having no competent candidates among Italian officers, employed a distinguishing Austrian horseman, lieutenant Casare Paderni on a civil law contract [5]. Influenced by horse riding manege school, Paderni was at the same time

open to off-road horse riding as well as *par force* hunting (a type of horse hunting with a pack of dogs). Therefore, he opened in Tor di Quito a branch of the school in the interest of increasing the riders' skills in the off-road horse riding. The post was situated a few kilometers north of Rome, where the second stage of learning (after Pinerolo) was implemented. Here, according to R. Urban, the riders and horses were developing a quick sense of direction and making decisions, will to risk, courage, character, territory cognition and adjusting to its requirements. It harmonized with an Italian cavalry motto: *sempre avanti* (it means 'Ever Forward' and 'Always Ahead'). Being responsible for 25 years of horse riding training, Paderni personally conducted many instructor courses. Additionally, he educated various horsemanship masters from whom the most talented one proved to be the later captain Federico Caprilli [5]. In 1980, he took up the education in the cavalry academy. As a lieutenant, he noticed that mounting a horse and the principles of manege horse riding were in a striking contrast to off-road riding, especially in overcoming obstacles [7]. On the basis of a countless number of experiments, tests and long-term observations, he searched for optimum mounting position and the principles of a rider's proper position corresponding to natural horse movements.

In the traditional horse riding system provoking natural movements is not enough, it also requires many different movements as well, even these ones that horses living in its natural habitat never perform. According to many famous experts, a horse, being trained and ridden too long in the manege system, becomes an artificial and unnatural show mount. 'A horse that always moves 'at attention', gets tired very quickly and is less free in its movements' [2]. Such situation is clearly visible on uneven, and covered with obstacles terrain. Then, the horse possessing its natural, free posture can help itself with keeping balance as well as adjusting and shaping up properly to an obstacle or area. F. Caprilli was the first who spotted such reliance. For many years he had been observing horses' behaviour under the rider in many different situations, and paid particular attention to horses moving in its natural environment – open area. In 1901, as a lieutenant, he published in military magazine 'Rivista di Cavalleria' a sole article entitled 'Principia di equitazione del tenente Federico Caprilli' [5]. There, he included his conclusions and remarks regarding carried out studies and observations that helped him dominate over the world top competitive riders on the international equestrian competitions in Turin (1902) [10]. Captain Caprilli outclassed his opponents by overcoming a 208-centimeter high obstacle and another 660 centimeters wide one. Adopted in 1906, in the Italian Cavalry Schools, the innovative horse riding system called the natural one was the result of his achievements and experiences. It has been specific revolution in the hitherto horsemanship in the world since it set the foundation for the modern forward riding system. Its basic principles, comprehensible for a rider and natural for the horse, were as following:

1. Not to use at the same time two different riding aids, that is working with calves not hands (reins) at the opposite.
2. Demanding from the horse direction, using one hand (rein), do not work like in manege system, with the opposite hand at the same time.
3. Demand from the horse only natural, simple movements it executes without a rider.
4. Demand from the horse movements by leaving it free of performing it in such a way that would be the easiest and most convenient for it without any form of interference.
5. Always leave the horse at ease so that it can catch on the most uncomplicated an appropriate posture i.e. natural' [2].

All in all, the general principle of Caprilli's system was to allow the horse the greatest freedom (of its neck, trunk, head) by staying, at the same time, in contact with it using hands, reins as well as the seat and calves. The rider was also supposed to adjust their position to the horse's movements in such a way so as not to interfere in its inborn rhythm. Another rule was to mount it mainly outdoors, in the terrain. The cavalry school good equipment and training base highly contributed to this revealing conception. The school in Pinerolo possessed three riding halls: two slightly older and one- named after Caprilli – with dimensions of 70x20 meters, equipped with very modern, considering those times, facilities. In the barrack complex there also was a jumping arena (*campo d'Ostacoli*) of 1200 metres in circumference with deliberately built-up obstacles. The training base was completed by official competitive horse riding track and another, called a training one. According to the connoisseurs of this subject, however, the biggest role in equestrian training was assigned to situated about 4 500m from the town, the *Galoppatoio generale Berta* terrain [7].

This revolutionary school brought generally awaited results and made its founder the chief of horse riding in a Cavalry Training Centre in Pinerolo, in 1906. On the threshold of the twentieth century, Caprilli's revealing system conquered nearly all horse riding schools existing at that time. The main idea was that the rider had to adjust to the horse, what was contrary to the manege system, where the horse had to submit to a rider. In such circumstances the rider assumed jumping position on shortened from the length stirrups instead of the deep riding position of manege school [7]. Continuous series of Italian competitors' triumphs on

international equestrian contests were noticed by many riders around the world. Therefore, during the years 1920–1930, the rest of the riding community from 22 countries came to learn from them [2; 11]. At that time, the Olympians from Stockholm stood out among the Polish officers: Second Lieutenant Karol Rómmel and Lt. Sergiusz Zahorski. The above mentioned system compelled the necessity of elaborating a new saddle, the so-called Italian one. Over the time it became, after the English design, another basic model eagerly used in sports rivalry. The future, however, showed that the natural system, although revelational and practical one, did not pass an exam in all the equestrian disciplines. Such incoherence was also spotted by the Polish instructors after the First World War. It is also worth mentioning here about English traditions since in that country mounting the horse was practised in a different way than elsewhere in Europe. For many years, the English favourite styles were hunt riding system, par force hunting and horse races. Hence, big numbers of packs of hounds were kept on the island. It was a peculiar system of horse riding that originated from national traditions and was deeply rooted in them. It is necessary to underline that on the basis of these customs in the decadent period of the eighteenth century, a special type of English saddle was created, and then used for quite a long time in equestrian events [10]. The riding system of the British was to some extent similar to a modern Caprilli's system, and that is why these continental standards arrived later. Horsemanship in the past centuries developed mainly in military surroundings. The horse was then perceived in a category of effective means of transport. For that reason, in the nineteenth century, the Germans noticed a connection between horse-breeding and sport that strongly correlated with cavalry training. Even officers in East Prussia were obliged to participate in horse and hunt races [3]. Not accidentally, equestrian sport has its origins in the army. After all, it was a perfect way to stop soldier's monotony. Elaborated basics of a natural riding school, in force up till today, is the merit of Italian Captain Federico Caprilli. The Poles also applied these methods skillfully, that was proved by Adam Królikiewicz in the Olympic Games in Paris (1924). His success had a tremendous importance while constructing assumptions of the Polish riding school [12].

Conclusions. The relationship between the horse and the man impressed upon on the military art. Evolving tactics of waging wars remained in a close connection with horse riding technique. Introduced in the sixteenth century in the knighthood ranks firearms, drove out lances and sabres consecutively extorting changes in horse riding technique. Its concepts, entitled then as manege school were elaborated during the Renaissance period in Italy. A new method of mounting a horse quickly spread over the European continent. This, in consequence, led to establishing cavalry schools where the students were trained new methods of a horseback riding. In the past centuries, a couple of classical riding school varieties were elaborated. However, at the turn of the nineteen and twentieth century, its proper system called natural one was compiled by the Italian Cavalry School at Pinerolo graduate, Captain Federico Caprilli. Masses of 22 officers from different countries arrived to Italy just to study it. The natural system of forward riding, a very practical one, was very quickly adopted by the supporters of developing at that time equestrian sports. Nowadays, it has been widely practiced in modern horsemanship.

References

I. Publications

1. Kamzolov, G. W. (2002). The history of the Trakehners. *Chevalier*.
2. Królikiewicz, A. (1958). Rider and the horse in the terrain and in the jump. *Sport and Tourism*.
3. Osterloff, W. K. (1976). The history of sport. *Our Bookshop*.
4. Pruchniewicz, W. (2003). Horse riding academy. *Equestrian Academy*.
5. Pruski, W. (1982). The history of equestrian competitions in Poland. *Sport and Tourism*.
6. Pruski, W., Grabowski, J., Schuch, S. (1963). Horse breeding. *State Agricultural and Forestry Publishers*.
7. Urban, R. (2013). Equestrian sport in Poland between 1945 and 1989. *Academy of physical education*.
8. Wadowski, S., Wadowski, A. (1984). Horse riding principles for the agricultural university students. *The University of Agriculture and Technology*.
9. Wagner, R. (1986). The influence of horse riding schools on building of horse tack in Poland. *National Scientific Publishing House*.
10. Wójcik, Z. (2010). Equestrian sport in Warmia and Mazury regions in the years 1945–1975. *ERZET*.
11. Wójcik, Z. (2011). Leading schools and systems of horse riding in Europe (1550–1920). *Academic Yearbooks of the College of Physical Education and Tourism*, 102–104.

II. Unreleased works

12. Urban, R. (2003). Development of horse riding sport in Poland between years 1918 and 1939. *Academy of Physical Education*.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2019 р.

Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

УДК 798.011.1:378

ТЕОРЕТИЧНІ ЗНАННЯ СТУДЕНТОК ФАКУЛЬТЕТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Галина Безверхня¹, Вікторія Цибульська²

¹Луцький національний технічний університет, Луцьк, Україна, bezverxnyagv@gmail.com

²Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, Україна, vikaydpy@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-64-73>

Анотації

Мета – визначити рівень теоретичних знань студенток факультету початкової освіти різних форм навчання в галузі фізичної культури. **Матеріал. Учасники.** Дослідження проводили в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті початкової освіти. У констатувальному експерименті брали участь 60 студенток денного й 60 – заочного відділення II і IV курсів навчання. У формульованому експерименті взяли участь студентки III курсу заочної форми навчання, у контрольній – 25, в експериментальній – 28. Усі досліджувані були жіночої статі. Середній вік студенток II курсу – 18–19 років, IV-го – 21–22 роки. Опитування досліджуваних проводили задля оцінки теоретичних знань із фізичного виховання. Розроблено 62 питання, які стосувались олімпійської тематики, теорії фізичної культури, здорового способу життя й методики використання фізичних вправ і самоконтролю. Студентам надавалося чотири варіанти відповідей, із яких один був правильний. Питання входили не лише в програму фізичного виховання студентів ВНЗ, а й у програму учнів молодших класів із фізичної культури. **Організація дослідження.** Дослідження проводили за кілька етапів: I-й – лютий–травень 2017 р. – проведення констатувального експерименту. Дослідження теоретичних знань студенток II і IV курсів різних форм навчання. Порівняння їхніх результатів, визначення динаміки від II до IV курсу навчання, аналіз і визначення особливостей їхньої професійно-прикладної фізичної підготовки. II етап – вересень–грудень 2017 р. – проведення формульованого педагогічного експерименту для перевірки ефективності організаційно-методичних умов формування мотивації студенток III курсу заочного навчання до самовдосконалення протягом навчального року. **Результати.** У процесі дослідження нами відібрано фактори, які негативно впливають на стан професійно-прикладної фізичної підготовленості студенток заочного відділення факультету початкової освіти, а також розроблено організаційно-методичні умови формування мотивації студенток заочної форми навчання до фізичного виховання й перевірено їх ефективність на практиці. **Висновки.** Проведені дослідження дають підставу рекомендувати розроблені організаційно-методичні умови формування мотивації студентів педагогічних спеціальностей, які навчаються заочно, у практику роботи кафедр фізичного виховання.

Ключові слова: організаційно-методичні умови, мотивація, фізична культура, педагогічні спеціальності, професійно-прикладна фізична підготовка, самовдосконалення.

Галина Безверхня, Вікторія Цибульська. Теоретические знания студенток факультета начального образования различных форм обучения в области физической культуры. **Цель.** определить уровень теоретических знаний студенток факультета начального образования различных форм обучения в области физической культуры. **Материал. Участники.** Исследование проводили в Уманском государственном педагогическом университете имени Павла Тычины на факультете начального образования. В констатирующем этапе эксперимента приняли участие 60 студенток дневного и 60 – заочного отделений III и IV курсов. В формирующем этапе эксперимента принимали участие студентки III курса заочной формы обучения, в контрольной группе – 25 человек, в экспериментальной – 28. Все исследуемые были женского пола. Средний возраст студенток II курса – 18–19 лет, IV-го – 21–22 года. Опрос студентов проводился с целью оценки теоретических знаний по физическому воспитанию. Разработаны 62 вопроса, касающихся олимпийской тематики, теории физической культуры, здорового образа жизни и методики использования физических упражнений и самоконтроля. Студентам

дентам надавалося чотири варіанти відповідей, з яких один був верний. Питання входило не тільки в програму по фізичному вихованню студентів вузів, але й в програму учасників молодших класів по фізичній культурі. **Організація дослідження.** Дослідження проводилося в декількох етапах: I – лютий–травень 2017 р. – проведення констатуючого експерименту. Дослідження теоретичних знань студенток III і IV курсів різних форм навчання. Порівняння їх результатів, визначення динаміки від II до IV-го курсу навчання, аналіз і визначення особливостей їх професійно-прикладної фізичної підготовки. II етап – вересень–грудень 2017 р. – проведення формуючого педагогічного експерименту для перевірки ефективності організаційно-методических умов формування мотивації студенток III курсу заочної освіти до самосовершенствуюванню в процесі навчального року. **Результати.** В процесі дослідження нами обрані фактори, які негативно впливають на стан професійно-прикладної фізичної підготовленості студенток заочної освіти факультету початкової освіти, а також розроблені організаційно-методическі умови формування мотивації студенток заочної форми навчання до фізичного виховання і перевірено їх ефективність на практиці. **Висновки.** Проведені дослідження дозволяють рекомендувати розроблені організаційно-методическі умови формування мотивації студенток педагогічних спеціальностей, навчаючись заочно, в практику роботи кафедр фізичного виховання.

Ключові слова: організаційно-методическі умови, мотивація, фізична культура, педагогічні спеціальності, професійно-прикладна фізична підготовка, самосовершенствуюванню.

Bezverkhnia Halyna, Viktoriia Tsybulska. Theoretical skills of female students of the Faculty of the Different Primary Education Forms in the field of Physical Culture. *The purpose of the research* is to determine the level of theoretical knowledge of the female students of the Faculty of Primary Education of both full-time and part-time education in the field of Physical Culture. The research was conducted at the Faculty of Primary Education of the Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. 60 female students of the full-time department and 60 female students of the part-time department of the 2nd and the 4th years of study took part at the ascertaining stage experiment. At the formative stage of the experiment, 3rd year female students of part time took part. There were 25 students in the control group and 28 students in the experimental groups. The average age of the female students of 2nd year of study was 18–19 years and of the 4th year of study – 21–22 years. Students' surveys were conducted to assess theoretical knowledge on Physical Education. 62 questions concerned the Olympic topics, Physical Culture Theory, healthy lifestyles, and exercises techniques and self-control. The students were provided with four answers, one of which was correct. The questions were included not only into the Physical Education Program of high school, but also into the Physical Education Program of primary school. **The Organization of the Research.** The study was conducted in several stages. The 1st stage (February-May 2017) – conducting the ascertaining stage of the experiment. It was the research of theoretical skills study of the 2nd-year and the 4th-year of study students of both full-time and part-time education. The comparison of their results, determined the dynamics of the students from the 2nd to the 4th-year of study, analysis and identifying the features of their professional and applied physical training were conducted. The 2nd stage of the experiment (September-December 2017) included the pedagogical experiment conducting for verifying the effectiveness of organizational and methodological conditions for the formation of the students' motivation of 3rd-year of part-time study to self-improvement during the school year. **The Research Results.** During the researching process, the factors that negatively affect the state of professional and applied physical training of the part-time female students of the Faculty of Primary Education have been selected. Also the organizational and methodological conditions for the formation of the part-time female students' motivation to Physical Education have been studied and checked their practice effectiveness. **Conclusions.** The organizational and methodical conditions of the students' motivation of Pedagogical Specialties could be recommended in practical activity of the Department of Physical Education.

Key words: organizational-methodological conditions, motivation, physical training, Pedagogical Specialties, professional and applied physical training, self-improvement.

Вступ. Одним із найважливіших завдань національної освіти є підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів. Вчитель виконує важливу соціальну функцію – здійснює духовний, розумовий, фізичний розвиток і виховання особистості. Його праця спрямована не лише на організацію навчально-пізнавального процесу, а й позакласної оздоровчої діяльності учнів, систематичного виконання завдань формування активного громадянина. Тому основні напрями розвитку сучасної вищої школи потребують пошуку ефективних шляхів формування особистої фізичної культури майбутнього вчителя, яка зумовлює прояв моральних і волевих якостей, є важливим засобом поліпшення фізичного, психічного й соціального здоров'я, а також водночас, одним із показників ефективності процесу професійної підготовки, оскільки особиста фізична культура вчителя проектується на учнів і є прикладом для наслідування [1].

Згідно з думкою вчених [1; 6], професійно-прикладні компетентності майбутнього педагога повинні забезпечувати оволодіння практичними вміннями й навичками, що сприяють збереженню та зміцненню власного здоров'я й здоров'я учнів, забезпечувати загальну та професійно-прикладну фізичну підготовку, визначену психофізичну готовність випускника педагогічного ЗВО до професії

вчителя, набуття досвіду творчого використання фізкультурно-спортивної діяльності для досягнення життєвих цілей.

Мотивацію як фактор виконання різного роду діяльності вивчали багато науковців [7; 9; 4; 2; 3]. Зважаючи на те, що діяльність характеризує, передусім, постановку мети, вибір засобів досягнення мети, процес реалізації й кінцевий результат, основним рушійним чинником є мотив, тобто для чого вибудовується весь ланцюг дій людини. Результативність діяльності залежатиме від усвідомленості вибору мети та значущості її досягнення для соціальної й духовної життєдіяльності людини.

Досягнення рівня освіченості в галузі фізичної культури характеризується грамотністю, теоретичною й практично-методичною підготовленістю та впливом її на сформованість потребо-мотиваційної сфери, рухової активності, а також фізичного розвитку й фізичної підготовленості [8; 10; 13].

Таке складне завдання можна виконати, лише організувавши ефективну систему фізичного виховання, посиливши роль професійно-прикладної фізичної підготовки. Для цього в ЗВО викладається навчальна дисципліна «Фізичне виховання», мета якої – сприяння підвищенню рівня неспеціальної фізкультурної освіти [12], суть якої полягає у фізкультурно-спортивній діяльності як організованій, так і самостійній [5]. Професійно-прикладна фізична підготовка є складовою частиною цієї дисципліни, однак на заочній і дистанційній формах навчання вона відсутня, що й зумовлює пошук шляхів формування мотивації студенток до самостійного набуття теоретичних і методичних знань із фізичної культури, практичних умінь та навичок і досягнення фізичної кондиції для успішного виконання професійної діяльності вчителя.

Професійно-прикладна фізична підготовленість учителів початкових класів має теоретичну й практичну складові частини, орієнтовані на професіограму вчителя. Згідно з теоретичним розділом програми з фізичної культури для молодшої школи, учитель має бути підготовленим із питань здорового способу життя, історії виникнення та проведення олімпійських ігор, теоретичних основ фізичної культури, що включають термінологічний апарат та знання фізіології рухової активності, а також методичних питань, пов'язаних із використанням засобів фізичного виховання для самопідготовки й самовдосконалення.

Мета дослідження – визначити рівень теоретичних знань студенток факультету початкової освіти різних форм навчання в галузі фізичної культури.

Матеріали й методи дослідження. Дослідження проводили в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті початкової освіти. У констатувальному експерименті брали участь 60 студенток денного і 60 – заочного відділення II і IV курсів, у формульовальному – III-курсниць заочної форми навчання, у контрольній – 25 студенток, в експериментальній групі – 28 осіб. Усі досліджувані були жіночої статі. Середній вік студенток II курсу – 18–19 років, IV-го – 21–22 роки. Від усіх респондентів отримано письмову згоду на участь у нашому дослідженні, яке проводилось за кілька етапів:

– I – лютий–травень 2017 р. – проведення констатувального експерименту; дослідження теоретичних знань студенток II і IV курсів різних форм навчання; порівняння їх результатів, визначення динаміки від II- до IV-го курсу навчання, аналіз і визначення особливостей їхньої професійно-прикладної фізичної підготовки;

– II етап – вересень–грудень 2017 р. – проведення формульовального педагогічного експерименту для перевірки ефективності організаційно-методичних умов формування мотивації студенток III курсу заочного навчання до самовдосконалення протягом навчального року.

Опитування студентів проводили задля оцінки теоретичних знань із фізичного виховання. У процесі дослідження використано методику «Тестування теоретичних знань з дисципліни «Фізичне виховання»». Розроблено 62 питання, які стосувались олімпійської тематики, теорії фізичної культури, здорового способу життя й методики використання фізичних вправ і самоконтролю. Студентам надавалося чотири варіанти відповідей, із яких один був правильний. Питання входили не лише в програму фізичного виховання студентів ВЗО, а й у програму учнів молодших класів із фізичної культури. Теоретичні тести склалися з восьми питань олімпійської тематики, 14 – про здоровий спосіб життя, 26 – із теорії фізичного виховання та 14 – методичного характеру, що стосувалися самостійного використання фізичних вправ і самоконтролю. Для обчислення загальної кількості відповідей ми множили кількість студенток у групі на кількість питань окремого напрямку, що приймалося нами за 100 %. Далі кількість правильних відповідей порівнювалася зі 100 %, що дало можливість розрахувати відсоток успішності з кожного напрямку теоретичних знань.

Оцінку виставляли за кількістю правильних відповідей: низький рівень – 50 % і нижче; середній рівень – 51–60 %; достатній рівень – від 61 % правильних відповідей. Отримані результати оброблялися за допомогою методів математичної статистики.

Результати дослідження. Професійно-прикладна фізична підготовленість учителів початкових класів має теоретичну й практичну складові частини, орієнтовані на професіограму вчителя. Згідно з теоретичним розділом програми з фізичної культури для молодшої школи, учитель має бути підготовленим із питань здорового способу життя, історії виникнення та проведення олімпійських ігор, теоретичних основ фізичної культури, що включають термінологічний апарат і знання фізіології рухової активності, а також методичних питань, пов'язаних із використанням засобів фізичного виховання для самопідготовки та самовдосконалення.

На основі проведеного дослідження рівня якості теоретичних знань ми отримали дані, які подано в табл. 1. У студенток денної форми навчання помітний певний прогрес від II-го до IV курсу, про що свідчить зменшення кількості студенток із низьким рівнем знань із 66,7 до 33,3 % ($p < 0,01$) та збільшення із середнім рівнем із 33,3 до 60 % ($p < 0,01$). Однак достатній рівень на IV курсі мали лише дві студентки.

Таблиця 1

Рівні теоретичних знань студенток із фізичної культури

Рівень знань	Форма навчання							
	денна				заочна			
	II к (n=30)		IV к (n=30)		II к (n=30)		IV к (n=30)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
I (низький)	20	66,7	10	33,3	15	50	14	46,6
II (середній)	10	33,3	18	60	14	46,6	16	53,4
III (достатній)	0	0	2	6,7	1	3,3	0	0

На заочній формі навчання динаміка покращення теоретичної підготовленості в галузі фізичної культури не спостережена. Кількість студенток із низьким рівнем знань – у межах 46,6–50 %, із середнім – 47–53 %. Імовірно, це пов'язано з відсутністю обов'язкових занять із фізичного виховання, які є в навчальному плані студентів денної форми навчання.

Для більш детального вивчення рівня знань студенток ми диференціювали питання за тематикою: олімпійська, здоровий спосіб життя, теорія фізичної культури, методичні знання. Такий аналіз дав нам можливість визначити прогалини в знаннях студенток (табл. 2).

Студентки показали найбільш високий рівень знань на олімпійську тематику (66–84 %). Простежуємо динаміку правильних відповідей від II-го до IV курсу стаціонару (67,1 і 84,0 %). Імовірно, це пов'язано з тим, що студентки, які відвідують заняття з фізичного виховання, постійно бачать стенди з олімпійськими плакатами й тематичну інформацію кафедри фізичного виховання. Крім того, на практичних заняттях відбувається обговорення спортивного життя колективу, області та виступів спортсменів на Олімпійських іграх. Студентки заочного відділення таку інформацію отримують самостійно з літературних джерел і засобів масової інформації. Рівень підготовленості студенток IV курсу стаціонару вищий за рівень підготовленості заочниць майже на 14 %.

Менше студентки розуміються на питаннях здорового способу життя. Показники рівня знань у II- та IV-курсниць стаціонару мало відрізняються – 55,2 і 60,0 %, а це свідчить про те, що цьому приділяється мало уваги на заняттях із фізичного виховання. Студентки заочної форми навчання мають приблизно такий самий рівень знань (56,1–55,9 %): вони користуються загальновідомими джерелами, які ще вивчали в загальноосвітній школі, і спеціальними знаннями, необхідними для організації свого способу життя й дітей молодшого шкільного віку, не володіють.

Нами з'ясовано, що студентки мало знають такі питання, що стосуються здорового способу життя: які м'язи відіграють основну роль у підтримці постави? (50 %); як повинні рухатися руки під час проведення самомасажу? (50–53 %); що означає термін «фізична реабілітація» (40–46 %), «фізична рекреація»? (7–46 %); що собою становить особиста гігієна? (26–40 %); яка норма пульсу в здорових молодих людей? (40–50 %); як потрібно починати загартовування водними процедурами? (20–40 %); яка норма ЖЄЛ? (36–50 %); які функції нирок? (30–40 %); питання раціонального харчування? (23–40 %).

Найнижчий рівень знань мають студентки з теоретичних базових питань у галузі фізичного виховання, хоча на стаціонарній формі навчання існує суттєва позитивна динаміка (на II курсі – 31,8 % правильних відповідей, на IV – 46,3 %), однак загальний рівень знань не досягає 50 %. Збільшується

кількість правильних відповідей і на заочному відділенні (із 32 до 41,5 %), але все одно менше, ніж на стаціонарі на 5 %.

До теоретичних питань, які погано знають студентки, належать такі: що таке фізична вправа? (33–36 % правильних відповідей); що таке «спорт»? (13–33 %); ознаки рухового навику? (33–40 %); ознаки рухового вміння? (30–40 %); що позначає термін «фізичне здоров'я»? (20–30 %); що позначає термін «фізична культура»? (43–48 %); що включає поняття «фітнес»? (26–30 %); що позначає термін «онтогенез»? (33–40 %); що таке «гомеостаз» й «адаптація»? (34–40 %); що позначає термін «фізичне вдосконалення»? (20–33 %).

У студентів стаціонару рівень знань із методичних питань вищий, ніж на заочному, на 15 %.

Відзначено явно виражену позитивну динаміку рівня знань від II до IV курсу (49 і 65,5 %), чому сприяють практичні заняття з фізичного виховання, де студентки отримують знання з профілактики травматизму, вивчають основні прийоми самоконтролю за методикою розвитку фізичних якостей сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості.

Таблиця 2

Кількість правильних відповідей студенток за змістом теоретичних знань із фізичної культури

Напрямок питання	Форма навчання							
	денна				заочна			
	II к (n=30)		IV к (n=30)		II к (n=30)		IV к (n=30)	
	п	%	п	%	п	%	п	%
Олімпійські	161	67,1	201	84,0	159	66,2	170	70,8
ЗСЖ	232	55,2	251	60,0	236	56,1	235	55,9
Теоретичні	248	31,8	365	46,8	251	32,0	324	41,5
Методичні	206	49,0	275	65,5	213	50,7	212	50,5
Усього	847	50,8	1092	64,1	859	51,25	941	54,7

У студенток заочної форми навчання рівень правильних відповідей не перевищує 30–40 %, хоча саме ці знання покладено в основі самопідготовки та організації процесу фізичного виховання молодших школярів.

Очевидно, студентки відчувають брак теоретичних і методичних знань для самопідготовки й самовдосконалення. Студентки оцінювали відповідь на запитання «Чи хотіли Ви більше дізнатися про свій фізичний стан?» за десятибальною системою. Результати опитування подано в табл. 3. При порівнянні середнього бала відповідей виявлено позитивну динаміку. Навчаючись у ВНЗ, студентки більше хочуть мати інформації (на II курсі стаціонару – 7,3 бала, на IV – 8,2 бала; на II курсі заочного відділення – 7,7 бала, на IV – 8,7 бала). Тестування засвідчує, що на заочній формі навчання така потреба вища, ніж на стаціонарі (різниця 0,4–0,5 бала), що, очевидно, пов'язано з меншим рівнем знань і з необхідністю ліквідувати цю прогалину у зв'язку з розумінням значення цієї інформації для власного рівня освіти.

Таблиця 3

Чи хотіли б студентки дізнатися більше про свій фізичний стан? (від 1 до 10 балів)

Бал	Форма навчання							
	денна				заочна			
	II к (n=30)		IV к (n=30)		II к (n=30)		IV к (n=30)	
	п	%	п	%	п	%	п	%
1	3	10	1	3,3	1	3,3	0	0
2	0	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	0
4	2	6,7	0	0	1	3,3	1	3,3
5	2	6,7	1	3,3	5	16,7	1	3,3
6	2	6,7	1	3,3	1	3,3	1	3,3
7	2	6,7	3	10	4	13,3	3	10
8	6	20	7	23,3	4	13,3	4	13,3
9	6	20	3	10	4	13,3	7	23,4
10	7	23,4	13	43,3	10	33,3	13	43,3
Σ	219		246		232		261	
\bar{x}	7,3		8,2		7,7		8,7	
δ	0,1		0,2		0,1		0,1	

Брак знань студенти заочного відділення хочуть компенсувати, вивчаючи методичні матеріали, яких їм не вистачає (табл. 4). Якщо студентки стаціонарної форми навчання оцінили це питання на 6,1–6,2 бала, то заочного відділення – на 1,2–2,6 бала вище. Причому потреба знань із самоконтролю за фізичним станом у студенток IV курсу на 1,4 бала вища, ніж у II-курсниць.

Студентки стаціонару менше відчувають необхідність у методичних матеріалах, оскільки вони мають можливість систематично спілкуватися з викладачами фізичного виховання й, за необхідності, можуть отримувати інформацію від них.

Таблиця 4

**Чи потрібні студенткам методичні матеріали про методи самоконтролю за фізичним станом?
(від 1 до 10 балів)**

Бал	Форма навчання							
	денна				заочна			
	II к (n=30)		IV к (n=30)		II к (n=30)		IV к (n=30)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1	5	16,7	2	6,7	0	0	0	0
2	2	6,7	1	3,3	2	6,7	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	2	6,7	1	3,3	1	3,3
5	8	26,7	6	20	5	16,7	1	3,3
6	0	0	4	13,3	2	6,7	1	3,3
7	3	10	6	20	4	13,3	1	3,3
8	1	3,3	6	20	4	13,3	4	13,3
9	5	16,7	1	3,3	4	13,3	10	33,3
10	6	20	2	6,7	8	26,7	12	40
Σ	183		185		221		264	
\bar{x}	6,1		6,2		7,4		8,8	
δ	0,1		0,1		0,2		0,2	

Оцінюючи свій рівень знань, студенти досить об'єктивно відповіли на питання про те, чи змогли б вони скласти для себе індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять (табл. 5). Практично 90 % студентів заочної форми навчання оцінили свої можливості нижче ніж на 4 бали. Деяко вища оцінка в студенток стаціонару (3,8 бала – на II курсі та 4,9 бала – на IV-му). Але в цілому такі показники свідчать про низький рівень теоретичних і методичних знань для реалізації практичної самопідготовки.

Отже, тестування теоретичних знань із фізичного виховання свідчить про недостатній їх рівень у студенток заочної форми навчання, який є нижчим від рівня успішності тих, хто навчається на стаціонарі, на 15 %, хоча ступінь оволодіння необхідними знаннями в галузі професійно-прикладної фізичної підготовки студенток стаціонару неоднаковий. Найкраще студентки вивчили питання олімпійської тематики (80 % правильних відповідей), методику організації занять (65,5 %), питання організації ЗСЖ (60 %).

Таблиця 5

**Чи мають студентки достатній рівень знань, щоб скласти індивідуальну програму ФОЗ?
(від 1 до 10 балів)**

Бал	Форма навчання							
	денна				заочна			
	II к (n=30)		IV к (n=30)		II к (n=30)		IV к (n=30)	
	N	%	n	%	n	%	n	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	10	33,3	3	10	5	16,7	1	3,3
2	2	6,7	2	6,7	7	23,3	2	6,7
3	2	6,7	2	6,7	6	20	17	56,6
4	2	6,7	6	20	5	16,7	8	26,7
5	6	20	8	26,7	3	10	2	6,7
6	4	13,3	2	6,7	1	3,3	0	0

Закінчення таблиці 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
7	2	6,7	2	6,7	2	6,7	0	0
8	1	3,3	3	10	0	0	0	0
9	1	3,3	0	0	0	0	0	0
10	0	0	2	6,7	1	3,3	0	0
Σ	113		147		102		98	
\bar{x}	3,8		4,9		3,4		3,3	
δ	0,05		0,06		0,05		0,05	

Найнижчі показники знань з основ теорії фізичного виховання (46,8 %). У питаннях теорії найбільш важливими є основи самоконтролю рівня фізичного стану, підбору фізичних вправ, адекватних своєму фізичному стану й основам (принципам) складання індивідуальних програм фізкультурно-оздоровчих занять. Недостатній рівень знань найбільше відчувають студентки заочного відділення через відсутність у них обов'язкового практичного предмета «Фізичне виховання», що включає професійно-прикладну фізичну підготовку. Для самопідготовки з цього предмета необхідні методичні матеріали, які в ЗВО обмежені, а затребуваність (мотивація) у студентів заочного відділення досить висока.

У процесі дослідження нами відібрано фактори, які негативно впливають на стан професійно-прикладної фізичної підготовленості студенток заочного відділення факультету початкової освіти, зокрема відсутність обов'язкових занять із дисципліни «фізичне виховання»; низький рівень зайнятості фізичними вправами у вільний час; відсутність знань про професіограму вчителя початкових класів; низький рівень теоретичних знань із методики фізичного виховання молодших школярів; низький рівень фізичної підготовленості, що не відповідає вимогам професійної діяльності; відсутність знань про самоконтроль фізичного стану; низький рівень знань про контрольні нормативи фізичної підготовленості молодших школярів; відсутність знань, що дають можливість скласти власну програму індивідуальних фізкультурно-оздоровчих занять; низький рівень мотивації навчання, яка спрямована на отримання диплома, а не на оволодіння професією; нерівномірність діяльності студенток у різні тижні й місяці року; відсутність плану діяльності та видимого кінцевого результату; недоведення справи до завершення; відсутність ініціативи під час виконання завдання.

Це спонукало до розробки організаційно-методичних умов формування мотивації студенток заочної форми навчання до фізичного виховання.

Організаційно-методичні умови формування мотивації студенток заочної форми навчання до професійно-прикладної фізичної підготовки.

На III курсі в V семестрі на настановчій сесії кафедра теорії й методики фізичного виховання дала низку настанов та завдань:

1. Студенти отримали зошити для 1–4-х класів «Разом з фізкультуркіним» (Н. В. Москаленко).

Завдання:

- а) виписати перелік теоретичних знань, якими повинні володіти школярі 1-, 2-, 3-, 4-х класів;
 - б) розподілити ці знання на чотири групи: здоровий спосіб життя, методи самоконтролю, олімпійська освіта, правила безпеки на заняттях;
 - в) скласти перелік рухових умінь, якими повинні оволодіти школярі 1–4 класів;
 - г) скласти перелік і нормативи для контрольних вправ для учнів 1–4-х класів (хлопчиків і дівчаток);
 - г) скласти лист педагогічного контролю показників фізичного розвитку й фізичної підготовленості для школярів молодших класів;
 - д) скласти перелік питань вікторини для учнів 1–4-х класів.
2. Укласти структуру та зміст професійно-прикладної фізичної підготовки вчителя початкових класів за такими розділами:
- теоретична підготовка та практична підготовка (знати; уміти);
 - нормативний рівень розвитку фізичних якостей (сили; швидкості; витривалості; спритності; гнучкості).

3. Студенти отримують методичні матеріали та індивідуальні карти тестування фізичної підготовленості, де записують результати тестування за місяцями: вересень, грудень, квітень.

4. Вибрати форми занять фізичними вправами (організовані або самостійні), на базі одного виду спорту або комплексні. Кількість занять на тиждень 3–4 рази не менше ніж 30 хв. Під час вибору самостійних занять викладачі кафедри теорії і методики фізичного виховання допомагають студенткам скласти індивідуальну програму занять.

5. Перевірка виконання 1- і 2-го завдань відбувається в VI семестрі під час вивчення дисципліни «Фізична культура з методикою викладання».

6. У травні VI семестру студенти оцінюють результати тестування своєї фізичної підготовленості відповідно до нормативів і визначають відповідність чи відхилення від них.

7. У VII семестрі оцінюється теоретична та практична підготовленість студентів за результатами тестування, що враховується в залік із дисципліни «Фізична культура з методикою викладання».

Експеримент проводився зі студентками III курсу заочної форми навчання факультету початкової освіти з вересня по травень 2017 р. В експериментальній групі було 28 осіб, а в контрольній – 25. В обох групах не було обов'язкових занять із фізичного виховання, але обов'язковою була дисципліна «Фізична культура з методикою викладання» в обсязі 90 год, із них аудиторних – 10 год.

Експериментальна група отримувала завдання від кафедри теорії і методики фізичного виховання для самостійної роботи. Формування експериментальної групи здійснювалося на добровільних засадах з урахуванням бажання студенток.

Критеріями ефективності розроблених організаційно-методичних умов формування мотивації студенток до професійно-прикладної фізичної підготовки вчителя початкових класів були такі: залученість до систематичних занять фізичними вправами; мотиви відвідування занять фізичними вправами; мотивація успіху; емпатія; рівень теоретичних знань; рівень фізичного здоров'я; рівень фізичної підготовленості.

Важливою частиною професійно-прикладної фізичної підготовки є теоретичні знання. У ході констатувального експерименту виявлено, що «достатнього» рівня теоретичних знань не мали ні студентки стаціонару, ні заочники. Найбільші проблеми були з відповідями на питання, що стосуються загальних знань теорії фізичного виховання, методичних питань використання фізичних вправ під час самостійних занять.

Рівень теоретичних знань із фізичного виховання студенток денної форми навчання покращується від II-го до IV курсу з 50,8 % правильних відповідей до 64,1 %. У студенток заочної форми навчання він покращується несуттєво (із 51,2 до 54,7 %) і відрізняється від денної форми на 10 %.

Дискусія. Результати проведеного дослідження дали змогу підтвердити та доповнити вже відомі наукові доробки, а також отримати абсолютно нові дані в аспекті проблеми, що вивчалася. Так, у результаті досліджень автори В. В. Приходько, Т. В. Сичова, А. В. Самошкіна, Н. В. Москаленко, указували на те, що більшість студентів має низький рівень теоретико-методичної підготовленості. Підтверджено дані О. А. Томенко, О. Ю. Марченко про низький рівень теоретичних знань студентів у галузі фізичного виховання. Доповнено та розширено дані В. Б. Базильчук, О. Г. Гладошук, Н. І. Турчинової про те, що на формування ціннісних орієнтацій та позитивної мотивації до систематичних занять руховою активністю й спортом у позанавчальний час студенток впливають організаційно-методичні умови навчально-виховного процесу ЗВО, а також доповнено дані О. І. Подлесного, О. Ю. Марченко, В. Є. Білогур, О. О. Біліченко, М. І. Маєвського про особливості мотивації студентів до занять фізичною культурою.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можемо констатувати, що розроблені організаційно-методичні умови активізації самостійної діяльності студентів заочної форми навчання, спрямовані на підвищення їхньої загальної та професійно-прикладної фізичної підготовки, досягли позитивного ефекту; підвищили рівень теоретичних знань у галузі фізичного виховання й рівень рухової активності за допомогою різних форм систематичних занять фізичними вправами.

Висновки. Отже, рівень теоретичних знань із фізичного виховання студенток денної форми навчання покращується від II-го до IV-го курсу з 50,8 % правильних відповідей до 64,1 %. У студенток заочної форми навчання він покращується несуттєво (із 51,2 до 54,7 %) і відрізняється від денної форми на 10 %.

Формувальний експеримент, який проводився зі студентками III курсу заочного відділення, дав змогу виявити ефективність розроблених організаційно-методичних умов формування мотивації до

професійно-прикладної фізичної підготовки. Більше студенток експериментальної групи (до 75 %) почали займатися самостійно фізичними вправами. Проведені дослідження дають підставу рекомендувати розроблені організаційно-методичні умови формування мотивації студентів педагогічних спеціальностей, які навчаються заочно, у практику роботи кафедр фізичного виховання.

Джерела та література

1. Богачёва Е. В. Структура подготовки будущего учителя-предметника к физкультурно-оздоровительной деятельности в школе. *Научно-теоретический журнал «Учёные записки»*. 2011. №11 (81). С. 32–33.
2. Бондарчук Н., Чернов В. Застосування психолого-мотиваційного критерію при реалізації диференційованого підходу до фізичного виховання студентів. *Спортивний вісник Придністров'я*. 2014. №1. С.17–23.
3. Вінярська Т., Ковтун А. Мотивація студентів ВНЗ до спеціально організованої рухової активності з урахуванням їх психофізіологічного стану. *Спортивний вісник Придністров'я*. 2014. №1. С. 28–33.
4. Гончар Г. И. Организационно-методические условия формирования мотивации студентов к профессиональной деятельности учителя физической культуры. *Спортивный вестник Приднестров'я*. 2013. № 1. С. 20–28.
5. Горелов А. А., Горелов С.А., Соколов В.В. Проблемы и перспективы современного физкультурного образования. *Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта*. 2008. № 5. С. 40–44.
6. Каплінський В. В., Асаулук І.О. Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури: навч. посіб. Вінниця: ПП «ТД Едельвейс і К», 2014. 294 с.
7. Круцевич Т., Томенко О. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: концептуальні підходи до розгляду. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2009. № 3. С. 48–51.
8. Лукина Л. Б. Педагогическая модель самообразования и самосовершенствования студентов в области физической культуры: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Майкоп, 2007. 25 с.
9. Марченко О. Ю. Формування ціннісних категорій особистої фізичної культури у студентської молоді: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
10. Наукові методи дослідження у фізичному вихованні: навч. посіб. для студентів / Ніна Автономівна Деделюк. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 184 с.
11. Плачинда Т. С. Педагогічні умови стимулювання активності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до фізкультурної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2008. С. 3.
12. Томенко О. А. Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Київ, 2012. 38 с.
13. Kirk David. Physical Culture, Physical Education and Relational Analysis. *Sport, Education and Society*. 1999. Vol. 4(1). P. 63–73. URL: <https://doi.org/10.1080/1357332990040105>

References

1. Bogachjova, E. V. (2011). Struktura podgotovki budushhego uchitelja-predmetnika k fizkul'turno-ozdorovitel'noj dejatel'nosti v shkole. *Nauchno-teoreticheskij zhurnal «Uchjonye zapiski» – Scientific and theoretical journal «Scientific notes»*, 11, 32–33 [in Russian].
2. Bondarchuk, N., Chernov, V. (2014). Zastosuvannia psykhologo-motyvatyivnoho kryteriiu pry realizatsii dyferentsiiovanoho pidkhodu do fizychnoho vykhovannia studentiv. *Sportyvnyi visnyk Prydnistrovia – Dnipro Sports Bulletin*, 1, 17–23 [in Ukrainian].
3. Viniarska, T., Kovtun A. (2014). Motyvatsiia studentiv VNZ do spetsialno orhanizovanoi rukhovoї aktyvnosti z urakhuvanniam yikh psykhofiziolohichnoho stanu. *Sportyvnyi visnyk Prydnistrov'ia – Dnipro Sports Bulletin*, 1, 28–33 [in Ukrainian].
4. Gonchar, G. I. (2013). Organizacionno-metodicheskie uslovija formirovanija motivacii studentov k professsional'noj dejatel'nosti uchitelja fizicheskoi kul'tury. *Sportivnij visnik Pridniprov'ja – Sports Newsletter of Dnieper*, 1, 20–28 [in Ukrainian].
5. Gorelov, A. A., Gorelov, S. A., Sokorev, V. V. (2008). Problemy i perspektivy sovremennogo fizkul'turnogo obrazovaniija. *Uchenye zapiski universiteta im. P. F. Lesgafta – Scientific notes of the University. P. F. Lesgaft*, 5, 40–44 [in Russian].
6. Kaplinskyi, V. V., Asauliuk, I. O. (2014). Osnovy vykhovnoi diialnosti vchytelia fizychnoi kultury. Vinnytsia: PP «TD Edelweis i K» [in Ukrainian].
7. Krutsevych, T., Tomenko, O. (2009). Nespetsialna fizkulturna osvita uchnivskoi molodi: kontseptualni pidkhody do rozghliadu. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu – Theory and methodology of physical education and sports*, 3, 48–51 [in Ukrainian].
8. Lukina, L. B. (2007). Pedagogicheskaja model samoobrazovaniija i samovershenstvovaniija studentov v oblasti fizicheskoi kul'tury. *Extendend abstract of candidate's thesis*. Majkop [in Russian].
9. Marchenko, O. Yu. (2010). Formuvannia tsinnisnykh katehorii osobystoi fizychnoi kultury u studentskoi molodi. *Extendend abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
10. Dedeljuk, N. A. (2010). *Naukovi metody doslidzennja u fizychnomu vykhovanni*. Luc'k. Volyn. nac. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

11. Plachynda, T. S. (2008). Pedagogichni umovy stymuliuvannya aktyvnosti studentiv vyshchych pedagogichnykh navchalnykh zakladiv do fizkulturnoi diialnosti. *Extendend abstract of candidate's thesis*. Kirovohrad [in Ukrainian].
12. Tomenko, O. A. (2012). Teoretyko-metodolohichni osnovy nespetsialnoi fizkulturnoi osvity uchnivskoi molodi. *Extendend abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Kirk, David. (1999). Physical Culture, Physical Education and Relational Analysis. *Sport, Education and Society*, Vol. 4(1), 63–73. <https://doi.org/10.1080/1357332990040105>

Стаття надійшла до редакції 10.02.2020 р.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СПОРТОМ НА ФОРМУВАННЯ МАСКУЛІННИХ ТА ФЕМІНІННИХ РИС ХАРАКТЕРУ В ШКОЛЯРІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

Тетяна Круцевич¹, Оксана Марченко¹

¹Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, o.mar4enko17@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-74-89>

Анотація

Актуальність. У статті викладено різноманітні аспекти гендерної проблематики у фізичному вихованні школярів та досліджено актуальне питання щодо прояву гендерної ідентичності в учнів, які займаються й не займаються спортом. **Завдання роботи** – визначити вплив занять спортом на формування гендерних характеристик юнаків і дівчат різних вікових груп. **Методи.** Застосовано теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання. Для дослідження вікових особливостей прояву психологічної статті використовували тест-опитувальник С. Бем «Маскуліність-фемінінність», факторний аналіз та загальноприйняті методи математичної статистики. У дослідженні взяли участь хлопці й дівчата 5–11 класів ЗЗСО (638 особи). **Результати роботи.** Обґрунтовано актуальність обраної теми, проаналізовано та узагальнено дані вітчизняних і зарубіжних авторів щодо гендерної проблематики у сфері фізичної культури й спорту. Одержано нові знання щодо впливу занять спортом на формування маскуліних рис характеру школярів. Виявлено, що в юнаків, які займаються спортом, на груповому рівні прояв властивостей маскуліності з віком посилюється на 50 %. Прояв ознак маскуліності на груповому рівні в дівчат, які займаються спортом, більше на 40 %, ніж у тих із них, які не займаються спортивною діяльністю. Із 303 юнаків 92,77 % мають показник IS андогінного типу. Лише 5,12 % юнаків репрезентують гендерну ідентичність маскуліного типу та 1 % – характеристики фемініного типу. Із-поміж 335 дівчат 73,89 % віднесено до андогінного типу особистості, 23,33 % – до фемініного, маскуліні характеристики мають 2,78 % дівчат. Виявлено наявність у юнаків жіночих рис характеру, а в дівчат – чоловічих. Це підтверджує максимальний розвиток фемініного та маскуліного в одній людині, що сприятиме більшій соціальній адаптації школярів. **Висновки.** Отримані в результаті проведеного дослідження дані дали підставу зробити висновок про те, що заняття спортом сприяють розвитку певних маскуліних рис характеру. Причому більшою мірою це стосується представниць жіночої статі. Дівчата, які активно залучені до спортивної діяльності, є більш маскуліні за тих, котрі спортом не займаються. За допомогою добору ефективних засобів і методів фізкультурно-спортивної діяльності, орієнтації на вподобанні видів рухової активності в школярів закріплюються моделі поведінки та особистісні якості, що формують гендер. Отримані дані є підставою для подальших поглиблених гендерних досліджень у сфері фізичної культури й спорту, результати яких стануть теоретичною основою концепції гендерного підходу у фізичному вихованні школярів.

Ключові слова: маскуліність, фемінінність, андогінність, гендер, гендерна ідентичність, школярі, фізична культура, спорт.

Татьяна Круцевич, Оксана Марченко. Влияние занятий спортом на формирование маскулинных и феминных черт характера у школьников разных возрастных групп. Актуальность. В статье рассматриваются различные аспекты гендерной проблематики и гендерного подхода в физическом воспитании школьников. **Задачи работы** – определение влияния занятий спортом на формирование гендерного типа личности юношей и девушек разных возрастных групп. **Методы.** Используются теоретические методы исследования: анализ, сравнение, обобщение, систематизация, теоретическое моделирование, тест-опросник Сандры Бем «Маскулинность-феминность», факторный анализ и методы математической статистики. В исследовании приняли участие школьники 5–11 классов (638 человек). **Результаты работы.** Получены новые знания о влиянии занятий спортом на формирование маскулинных черт характера подростков. Подтверждается, что у юношей, занимающихся спортом, на групповом уровне проявление свойств маскулинности с возрастом усиливается на 50 %. Проявление признаков маскулинности на групповом уровне у девушек, занимающихся спортом, больше на 40 %, по сравнению с теми, которые не занимаются спортивной деятельностью. Наблюдается специфичность проявления гендерной идентичности у школьников, которая определилась общим количеством респондентов, отнесенных к андогинному типу личности. Из 303 юношей 92,77 % имеют показатель IS андогинного типа, из 335 девочек 73,89 % относятся к андогинному типу личности, 23,33 % – к феминному, маскулинные характеристики имеют 2,78 % девочек. Наблюдается наличие у юношей женских черт характера, а в девушек – мужских. Это подтверждает максимальное развитие феминного и маскулинного в одном человеке, что способствует социальной адаптации школьников. **Выводы.** Полученные в результате проведенного

исследования данные позволили сделать вывод о том, что занятия спортом способствуют развитию определенных маскулинных черт характера. Причем в большей степени это касается представительниц женского пола. Девушки, которые активно вовлечены в спортивную деятельность, больше маскулинные, чем те, которые спортом не занимаются. При помощи подбора эффективных средств и методов физкультурно-спортивной деятельности, ориентации на понравившиеся виды двигательной активности у школьников закрепляются модели поведения и личностные качества, формирующие гендер. Полученные данные являются основанием для дальнейших углубленных гендерных исследований в сфере физической культуры и спорта, результаты которых станут теоретической основой концепции гендерного подхода в физическом воспитании школьников.

Ключевые слова: маскулинность, фемининность, андрогинность, гендер, гендерная идентичность, школьники, физическая культура, спорт.

Tetiana Krutsevych, Oksana Marchenko. The Influence of Participating in Sports on Shaping Masculine and Feminine Character Traits of Schoolchildren of Different Age Groups. Topicality. The different aspects of gender problem and gender approach at pupils' physical education are considered in the research. **Tasks of the Research.** Gender identity manifestations of schoolchildren were investigated. An influence of participation in sports on shaping a gender personality type for young men and young women from different age groups was identified. **The Research Methods.** Theoretical methods of research were used: analysis, comparison, generalization, systematization, theoretical modeling. The questioner worked out by Sundry Bam «Masculinity-femininity» and methods of mathematical statistics were used. Pupils of 5–11 grades (638 pupils) took part in the researching. **The Results of the Research.** The knowledge of the influence of participation in sports on formation masculinity traits of teenagers' characters was taken. It was founded that for young men who participates in sports, on the group level, the occurrence of masculinity becomes bigger. It is 50 % more than for men who do not participate in sports. The occurrence of masculinity, on the young women' group level, who participates in sport more than 30 % in comparison with young women who do not participate in sports.

Conclusions. After the carried out study we drew a conclusion that practicing sport promotes the development of certain masculine characteristics. What is more it concerns female. It means that females who actively participate in sport are more masculine in comparison with those who do not. Due to effective approaches and methods of physical activity, orientation on motor activity, pupils are consolidated with patterns of behavior and personality qualities which shape the gender. Received data are the ground of the further and depth studying in the field of physical culture and sport, the results of which will become a theoretical ground of the conception of the gender approach at pupils' physical education.

Key words: pupils, gender differences, physical culture, sport, masculinity, femininity, androgenity.

Вступ. Головною метою освітньої політики щодо модернізації фізичного виховання молоді є забезпечення нової якості навчання шляхом упровадження інноваційного змісту, форм і методів навчання школярів у сфері фізичної культури й спорту. На думку провідних українських учених Т. Ю. Круцевич, Н. В. Москаленко, Н. Є. Пангелової, О. М. Томенко, О. Фащук, шкільна система фізичного виховання стане ефективною лише тоді, коли будуть створені максимально сприятливі умови для розкриття та розвитку фізичних, духовних і моральних якостей школярів [9; 11; 12; 22]. Система фізичного виховання має забезпечити кожній дитині повноцінний і гармонійний розвиток її здібностей, а також озброїти педагогів методиками особистісно зорієнтованого виховання.

Сьогодні гендерні дослідження потрібно розглядати не лише як напрям наукової думки, але і як освітню програму. Гендерні дослідження як навчальна програма, на думку І. Кльоциної, «спираються» на нову парадигму – концепцію гендерного підходу, в основу якої покладено розуміння гендеру як соціально сконструйованого відношення нерівності за статевою ознакою [9]. Вирішення питань, пов'язаних із феноменом статі, є важким не лише складністю та багатомірністю цієї проблеми, а й унаслідок недостатньої визначеності й однозначності термінів, які використовуються. Ключове поняття в гендерних дослідженнях – поняття «гендер» (*gender*). Цей термін уперше використано в 1968 р. психологом Р. Столлером, який установив залежність між розумінням чоловічих і жіночих ролей, між позиціями, рисами характеру й особливостями суспільного розвитку. Існування в англійській літературі термінів «sex» і «gender», для яких у нашій мові немає аналогів, призвело до того, що трактування цих понять не є загальноприйнятими та вимагають авторського самовизначення. Під гендером розуміємо соціальну стать людини. Гендер визначаємо як сукупність соціальних і культурних норм, які в суспільстві, завдяки владі та домінуванню, приписують виконувати людям у зв'язку з їх статтю (С. Бем, 2004, с. 281) [3]. Термін «гендер» (*gender*) використовується в сучасних вітчизняних і західних гуманітарних дослідженнях для визначення статі як соціального терміна та явища на різницю від суто біологічної статі (*sex*). Стать (*sex*) є біологічною, а гендер – культурно-символічним визначенням статі. Дослідники вважають, що введення гендеру полягає в тому, щоб визначити стать продуктом людської культури. Прибічники гендерного підходу вважають, що дитина народжується

чоловічої чи жіночої статі, але стає маскулінною або фемінінною в результаті виховання та процесу ідентифікації з гендерною роллю [1; 9]. Маскуліність і фемінінність (від лат. *masculinus* – чоловічий та *femininus* – жіночий) – нормативні уявлення про соматичні психічні й поведінкові властивості, які характерні для чоловіків та жінок (Психологічний словник, 1990).

Незважаючи на те, що гендерна тематика належить до нової сфери наукового знання й дуже повільно охоплює академічне середовище, існує достатня кількість науково-педагогічної літератури, яка, з огляду на свою значущість, може бути використана нами як науковий фундамент сучасних досліджень у галузі проблеми, що вивчається. Той факт, що чоловіки відрізняються від жінок не лише за фізіологічними характеристиками, але й за низкою психологічних рис характеру, відомо на рівні буденної свідомості вже досить довгий час. На сьогодні у світовій практиці нараховується понад 50 000 робіт, у яких автори констатують наявність статевих відмінностей у різноманітних сферах онтогенезу людини [4]. Учені висловлюють думку, що за допомогою підбору засобів і методів фізкультурно-спортивної діяльності, орієнтації на види рухової активності, які подобаються, у школярів закріплюються моделі поведінки та особистісні якості, що формують гендер.

Аналіз документів, спостереження, матеріали анкетувань, аналіз наукової літератури є підставою, щоб стверджувати, що сучасний стан фізичної культури демонструє деякі суперечності у сфері гендерного підходу у фізичному вихованні загалом. Науковцями відзначено, що особливо гостро питання гендерної диференціації пов'язано з дійством (Б. Д. Ельконін 2001). Програма з фізичного виховання загальноосвітніх шкіл розрахована на середньостатистичну дитину й передбачає розвиток лише в тестових нормативах для хлопців і дівчат. Але, на жаль, не враховує гендерний підхід у формуванні особистості дитини, що може деформувати процес розвитку та негативно впливати на здоров'я [5].

Спільне виховання й навчання в школах В. Ф. Базарний (2005 р.) називає безстатевим, відзначаючи протягом декількох поколінь зникнення з навчальних закладів статево-особистісної самоідентифікації молодих людей (особливо хлопчиків). Результатом цього стають пригніченість і нейтралізація чоловічих задатків у хлопців та жіночих – у дівчат, причому на генетичному рівні [3].

У теорії фізичної культури, як ні в одній іншій гуманітарній дисципліні, постійно враховуються природні основи статевих відмінностей. А численні дослідження в галузі спорту стосуються загалом статевого диморфізму (С. Соха, 1991, Г. Соха, 1991; М. Меснер, 2000; Я. Шахліна, 2006; 2010; Maers A. M., Lips H. M., 1978). Проблемі гендерної освіти у своїх дослідженнях приділяли увагу такі науковці, як Здравомислова О. Л., Москальова А. С., Попова Л. В., Штильова Л. В.

Результати дослідження зарубіжних учених: Т. Ryan, Y. Poirier, В. Murphy, R. A. Dionigi, С. Litchfield, С. S. Pawlowski, С. Ergler, Т. Tjørnhø Thomsen, J. Schipperijn, К. L. Oliver, D. Kirk [21–29] свідчать про низький рівень теоретичних знань майбутніх фахівців сфери фізичного виховання щодо гендерних особливостей дітей, підлітків й учнівської молоді в процесі фізичного виховання. Саме тому в європейському освітньому просторі здійснюються ефективні крос-культурні дослідження проблем гендерної соціалізації та гендерного виховання молоді. Поліаспектне вивчення найкращих зразків зарубіжного досвіду у сфері гендерних питань сприятиме інтенсивнішій реалізації гендерного підходу у вітчизняну систему фізичного виховання, яка в Україні з різних причин розгортається надто повільно. Особливо значущим використання гендерного підходу є серед учнів у підлітковому й старшому шкільному віці, коли відбувається перебудова всієї системи відносин людини з дійсністю, формується світогляд особистості та її уявлення про власне призначення й сенс життя, а логіка психосоціального розвитку вимагає активного осмислення соціально вироблених способів поведінки [12].

Тому методологічною основою нашого дослідження є міждисциплінарний, крос-секторальний підхід щодо гендерної проблематики, який охоплює відповідні філософські, психолого-педагогічні, соціологічні, правові й інші аспекти до його розуміння. Наголошено на синкретичному поєднанні відомостей теорії та практики фізичної культури, педагогіки, психології в контексті організації навчання й виховання школярів у процесі їхньої гендерної соціалізації. Вищевикладене підтверджує актуальність проблеми, детермінує її вибір як теми наукового дослідження і є підґрунтям для більш детального вивчення впливу рухової активності на формування гендерних характеристик школярів.

Роботу виконано відповідно до «Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою: 3.1 «Удосконалення програмно-нормативних основ фізичного виховання в навчальних закладах» (№ держреєстрації 0111U001733) та згідно з тематичним планом наукових досліджень і розробок, що виконуються за рахунок коштів державного бюджету МОН на 2016–2019 рр. за темою «Історичні та організаційно-

методичні засади формування гендерного підходу у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді» шифр 1.2Ф. (№ державної реєстрації 0117U002386).

Мета дослідження – вивчення впливу спортом на формування гендерних характеристик хлопців та дівчат різних вікових груп.

Матеріал і методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс таких методів:

– теоретичні: аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання проводили з метою узагальнення досвіду науковців, які займаються вивченням проблеми гендерного підходу в навчанні й вихованні, сучасних підходів до розвитку та вдосконалення системи фізичного виховання й визначення проблемного поля дослідження;

– психолого-діагностичні: опитувальник С. Бем «Маскуліність – фемінінність» (Bem Sex Role Inventori – BSRI)) використовувався для визначення індивідуальних гендерних характеристик школярів;

– загальноприйняті методи математичної статистики з розрахунком середніх арифметичних величин (\bar{x}), середнього квадратичного відхилення (S), розраховувався коефіцієнт кореляції рангів Спірмена й проводився факторний аналіз, при якому застосовується метод головних компонент. Усі розрахунки виконувалися в програмі SPSS 17.0. Усі дані оброблялися на персональному комп'ютері з використанням пакета стандартних програм (Excel – 2007; Statistica – 10.0)

У науковому експерименті брали участь школярі 5–11 класів ЗЗСО м. Полтави. Процедура наукових досліджень проводилася відповідно до етичних стандартів відповідального комітету з прав людини за погодженням управління освіти Полтавського міськвиконкому та письмової згоди директорів шкіл і батьків респондентів, що підтверджується відповідними документами.

Результати досліджуваних стратифікувалися відповідно до вікових періодів фізіологічного розвитку дітей і біологічної статі. Достовірність різниці між окремими результатами вираховувалася на рівні надійності $p < 0,05$ до $p < 0,01$, що свідчить про можливість їх урахування під час розробки практичних рекомендацій для вчителів фізичної культури, а також для подальших інтерпретацій.

Результати дослідження. Терміни «маскуліність» та «фемінінність» дають нормативні уявлення про психологічні й поведінкові якості, які характерні для чоловіків і жінок, які пов'язані з диференціацією статевих ролей. У людини статева диференціація соціально зумовлена [4]. Хлопці та дівчата традиційно відрізняються за характером діяльності: вони виконують різні статеві ролі. Розподіл цих ролей відбувається в дитинстві, він містить не лише ігри, звичайні для дітей різної статі, але й інші значущі відмінності між хлопцями та дівчатами. У 1974 р. Сандра Бем увела в психологію поняття андрогінії – поєднання високих показників за шкалою маскуліності з високими показниками за шкалою фемінінності. Запропонований тест фіксував маскуліність – фемінінність як незалежні виміри, що дало змогу описати чотири статево-рольові типи (маскуліний, фемінінний, андрогінний, недиференційований).

Фактор біологічної статі автоматично подвоює кількість визначених типів. Це слугувало основою для переходу від біологічної статі до психологічної; остання тлумачиться як ступінь виразності якостей і характеристик, властивих чоловічій та жіночій статтям.

Маскуліний тип характеризується найбільшою виразливістю таких якостей особистості, як незамінність, наполегливість, власність, схильність до захисту власних поглядів, до ризику, аналітичний склад мислення, віра в себе, самодостатність. Фемінінному типу особистості більшою мірою притаманні такі риси, як сором'язливість, ніжність, віддаленість, співчуття, здатність утішати, сердечність, м'якість, довірливість та любов до дітей. Андрогінному типу особистості приблизно однаковою мірою притаманні маскуліні й фемініні якості особистості та риси характеру, що виявляються в поєднанні традиційно чоловічих і жіночих характеристик в одній людині [4; 12].

Запропонований С. Бем опитувальник (BSR) – один із найбільш використовуваних у науці інструментів для вимірювання того, як людина оцінює себе з погляду гендеру. Опитувальник містить 60 якостей характеру особистості, які стосуються стереотипів маскуліності, фемінінності й андрогінності.

Респондентам запропоновано оцінити наявність чи відсутність у себе зазначених рис. Основний індекс (IS) визначається за відповідною формулою. Спочатку, згідно з методикою С. Бем, ми розділили випробуваних на підгрупи за параметром «основний індекс» (IS) на фемінінних, маскуліних й андрогінних. Основний індекс IS розраховується за відповідною формулою. Величина індексу IS у

межах від -1 до $+1$ свідчить про андрогінність, менша за -1 ($IS < -1$) – про маскулінність, більша від $+1$ ($IS > +1$) – про фемінінність [4].

Спочатку, відповідно до методики С. Бем, розділяємо випробуваних на підгрупи за параметром «основний індекс» (IS) на фемінінних, маскулінних та андрогінних. Результати дослідження представляємо в табл. 1; 2.

Таблиця 1

Розподіл респондентів згідно з їх психологічним типом (хлопці), (n= 303)

Клас	Кількість осіб у класі	IS маскулінного типу		IS андрогінного типу		IS фемінінного типу	
		n	%	n	%	n	%
5-й	21	0	2,00	20	98,00	0	0,00
6-й	50	2	4,00	47	94,00	1	2,00
7-й	34	0	0,00	33	97,06	1	2,94
8-й	55	3	5,45	51	92,73	1	1,82
9-й	90	6	6,67	82	91,11	2	2,22
10-й	12	0	0,00	12	100,00	0	0,00
11-й	41	5	12,20	34	82,93	2	4,88
Усього	303	16	5,12	280	92,77	7	2,31

Таблиця 2

Розподіл респондентів згідно з їх психологічним типом IS (дівчата), (n= 335)

Клас	Кількість осіб у класі	IS маскулінного типу		IS андрогінного типу		IS фемінінного типу	
		n	%	n	%	n	%
5-й	53	0	0,00	43	80,77	10	19,23
6-й	54	2	5,56	42	77,78	9	16,67
7-й	39	0	0,00	33	84,62	6	15,38
8-й	54	0	0,00	37	68,52	17	31,48
9-й	55	7	12,73	37	67,27	11	20,00
10-й	15	0	0,00	11	73,33	4	26,67
11-й	65	0	0,00	43	66,15	22	33,85
Усього	335	10	2,78	246	73,89	79	23,33

На підставі аналізу отриманих даних визначено, що більшість юнаків і дівчат, незалежно від віку, мають IS андрогінного типу особистості. Із 303 юнаків для 92,77 % властивий показник IS андрогінного типу. Лише 5,12 % юнаків репрезентують гендерну ідентичність маскулінного типу та 1 % – характеристики фемінінного типу (табл. 1). Із-поміж 335 дівчат 73,89 % віднесено до андрогінного типу особистості, 23,33 % – до фемінінного, маскулінні характеристики мають 2,78 % дівчат (табл. 2).

Загальні дані, отримані під час визначення основного індексу IS респондентів, та факт того, що більшість школярів належить до андрогінного типу особистості, породжують питання: «Які ж індивідуальні риси характеру й властивості особистості, котрі відображають стереотипи маскулінності–

фемінінності, відзначають у своєму характері юнаки та дівчата різних вікових груп?» У зв'язку з цим проведено окремий аналіз індивідуальних якостей і рис характеру, які помітили в собі юнаки та дівчата. Проаналізуємо виокремлені під час тестування риси і якості характеру.

«Віра в себе» – риса характеру особистості, цілеспрямованої та впевненої у своїх силах. Таку якість побачили в собі, незалежно від віку, більше хлопців, ніж дівчат. Проте 96 % дівчат 3- і 5-го класів та 83 % 6-го помітили в собі цю рису характеру. Далі, із 7-го по 10-й клас, кількість дівчат, які виокремили якість «віра в себе», знижується. Привертає увагу те, що 100 % юнаків, які займаються спортом, назвали цю якість. Різниця між юнаками й дівчатами становила 30–40 % на користь юнаків.

«Сильна особистість» – якість, яку вчені відносять до маскулінних характеристик особистості. 60–70 % хлопців 3- та 5-го класів указують на наявність у собі такої риси. «Наполегливість» – також маскулінна характеристика, яку помічають у собі на 15–20 % більше юнаків, ніж дівчат. «Мужність» так само вважається суто чоловічою характеристикою. Відповідно, її простежили в собі від 80 до 100 % юнаків. Цікаво, що 96,5 % хлопців 3-го класу (вік 8 років) також підкреслили наявність у своєму характері такої якості. Проте зауважимо, що для дітей такого віку «мужність» є радше бажаною, ніж реально наявною якістю. На нашу думку, 8-річні хлопчики виокремлюють її під впливом засвоєних статево-рольових стереотипів як властивість, обов'язково притаманну справжнім чоловікам, а не як уже сформовану в собі особистісну рису. Достовірність нашого припущення підтверджує й те, що школярі цієї вікової групи помічають у собі й таку характеристику, як «атлетичність». Так само 86,2 % хлопців 3-го класу швидше прагнуть бути атлетично складеними та бажане приймають за дійсне. Насправді ж юнаки, які займаються атлетичною гімнастикою, ставляться до себе більш критично. Лише 68,7 % виокремили в собі цю характеристику й насправді вважають себе атлетично складеними. Дівчата до атлетичності не виявили відповідної зацікавленості. Тільки 14,6 % п'ятикласниць, які займаються спортом, відповіли, що мають таку якість. До 11-го класу відсоток «атлетичних» дівчат зменшився з 16,6 до 13,3 %.

«Відданість» як властиву для себе характеристику більшою мірою виділили дівчата. Прикметно, що такою її позначили 96 % третьокласниць і лише 46 % дев'ятикласниць. Важливо, що 87,5 % юнаків (віком 17 років), які займаються атлетичною гімнастикою, назвали «відданість» рисою характеру, що їм притаманна. На 20 % більше хлопців, порівняно з дівчатами, назвали властивою собі характеристику «аналітичні здібності». Суто маскулінні якості – «схильність до ризику» та «здібності до лідерства» – також помічають у собі частіше хлопці, а не дівчата. Але досить значна кількість дівчат (56 %) у 3-му класі, 35,7 % – у 5-му, 41 % – у 6-му, 46 % – в 11-му вбачали в собі «здібність до лідерства». Також від 40 до 60 % дівчат 5-, 6-, 7-, 10- та 11-го класів обрали «схильність до ризику» однією з важливих якостей свого характеру. Із різницею в 10–15 % «життєрадісність» позначається частіше хлопцями. «Любов до дітей» помітили в собі більше дівчат, ніж хлопців і юнаків. Проте така різниця невелика. Наприклад, 5-й клас – 60 % хлопців та 71,4 % дівчат; 6-й клас – 73,9 % хлопців і 88,2 % дівчат. Надалі відсоток респондентів, котрі позначили «любов до дітей» як властиву собі рису, знижуються і в юнаків, і в дівчат. Наприклад, учні 9-го класу – 47,3 % хлопців та 57,6 % дівчата; 10-го класу – 58,3 % хлопців і 73,3 % дівчат.

Виявлено, що значна кількість юнаків підкреслила наявність у собі психологічних характеристик, які традиційно вважаються жіночими. Зокрема, «сором'язливість» виділили 33 % у 5-му, 62 % – у 7-му, 59 % – у 8-му класах. Далі з віком відсоток юнаків, які назвали «сором'язливість» властивою їм рисою, знизився. «Ніжність» як притаманну собі рису позначили 62 % хлопців 3-го класу, 53,9 % – 5-го, 53 % – 7-го, 81 % – 8-го класу, 64 % – 11-го. Зауважимо, що 87,5 % юнаків, які займаються атлетичною гімнастикою, помітили у своєму характері «відданість». Зі свого боку, чимало дівчат позначили як властиві їм ті якості, що традиційно належать до чоловічих. Зокрема, «здатність до лідерства» та «аналітичні здібності» відзначили в себе 41,0 % шестикласниць і 46,0 % випускниць, а «схильність до ризику» – дівчата 5-, 6-, 7-, 10- й 11-го класів (40–60 % від загальної кількості школярок).

Отримані дані дають підставу констатувати наявність у юнаків та дівчат одночасно маскулінних і фемінінних характеристик. Цей факт підтверджується загальною кількістю респондентів, які, згідно з отриманими результатами тестування, віднесені до андрогінного типу особистості. Тобто, з одного боку, суто маскулінні якості помічають у собі частіше юнаки, а фемінінні – дівчата. Проте їхні відповіді можуть бути результатом статево-рольового виховання в школі, яке формує визначену стереотипну поведінку хлопців і дівчат. З другого боку, хлопці та юнаки помічають у собі фемінінні якості, а дівчата – маскулінні. Це дає нам підставу говорити про наявність в одній людині одночасно

маскулінних і фемінінних якостей, що підтверджує достовірність концепції андрогінії, запропонованої на початку 1970-х рр. американським психологом С. Бем.

Наступний крок у нашому науковому дослідженні для отримання більш детальної інформації – аналіз запропонованих під час тестування якостей на груповому рівні (табл. 3).

Таблиця 3

**Динаміка прояву ознак маскулінності в юнаків
за віковими періодами, (n = 303), %**

№ з/п	Маскулінна якість	Віковий період			
			11–13 років	14–15 років	16–17 років
Збільшуються з віком					
1	Здатність захищати свої погляди		63,16	68,60	83,02
2	Незалежність		60,53	53,49	64,15
3	Наполегливість		47,37	45,35	62,26
4	Здатність до ризику		78,95	53,49	79,25
5	Самодостатність		34,21	46,51	64,15
6	Власна позиція		50,00	46,51	73,58
7	Сила		73,68	73,26	75,47
8	Амбітність та честолюбство		28,95	31,40	33,96
9	Індивідуалізм		39,47	47,67	58,49
Слабовиражені або знижуються з віком					
1	Віра в себе		89,47	74,42	77,36
2	Атлетичність		57,89	54,65	60,38
3	Сильна особистість		47,37	51,16	49,06
4	Аналітичні здібності		44,74	40,70	47,17
5	Здатність до лідерства		65,79	52,33	49,06
6	Швидкість прийняття рішень		73,68	45,35	54,72
7	Мужність		89,47	65,12	77,36
8	Дух змагання		63,16	56,98	67,92
9	Власність		21,05	27,91	26,42
10	Агресивність		26,32	25,58	37,74
11	Здатність вести за собою		50,00	38,37	47,17

Таблиця 4

**Динаміка прояву ознак маскулінності в дівчат
за віковими періодами, (n = 335), %**

№ з/п	Маскулінна якість	Віковий період			
			11–13 років	14–15 років	16–17 років
1	2	3	4	5	6
Збільшуються з віком					
1	Здатність захищати свої погляди		65,52	53,57	67,50
2	Здатність до ризику		48,28	42,86	52,50
3	Власна позиція		24,14	46,43	55,00
4	Індивідуалізм		41,38	44,64	55,00
5	Самодостатність		17,24	37,50	46,25
6	Амбітність та честолюбство		31,03	32,14	47,50
Знижуються з віком					
1	Віра в себе		93,10	53,57	73,75
2	Атлетичність		31,03	23,21	12,50
3	Сила		62,07	41,07	38,75
4	Швидкість прийняття рішень		48,28	46,43	41,25
5	Мужність		20,69	21,43	17,50
6	Дух змагання		34,48	32,14	40,00
7	Незалежність		44,83	51,79	46,25
8	Наполегливість		37,93	32,14	41,25
9	Сильна особистість		44,83	57,14	41,25
10	Аналітичні здібності		37,93	28,57	23,75

Закінчення таблиці 4

1	2	3	4	5	6
11	Здатність до лідерства		37,93	39,29	33,75
12	Власність		17,24	19,64	11,25
13	Здатність вести за собою		34,48	28,57	35,00
14	Агресивність		20,69	26,79	22,50

Аналіз прояву властивостей маскулінності в дівчат доводить, що на груповому рівні з віком посилюється прояв таких психологічних характеристик (6 із 20): захищати власні погляди (із 47,17 до 67, 50 %), самодостатність (із 32,08 до 46,25 %), здатність до ризику (із 30,19 до 52,50 %), власна позиція (із 35,85 до 55,0 %), індивідуалізм (із 33,96 до 55,0 %), амбітність та честолюбство (із 24,53 до 47,50 %), агресивність (із 16,98 до 22,50 %) (табл. 4). Також відзначається зниження прояву таких якостей, які вважаються головними ознаками маскулінності (14 із 20): віра в себе (із 96,23 до 73,75 %), атлетичність (із 62,23 до 12,50 %), сила (із 58,49 до 38,75 %), аналітичні здібності (із 49,06 до 23,75 %), здатність до лідерства (із 45,28 до 33,75 %), мужність (із 62,2 до 17,5 %), швидкість прийняття рішень (із 64,15 до 41,25 %) та дух змагань (із 54,72 до 52,0 %).

Отже, нами з'ясовано, що з віком ознак маскулінності в юнаків стає більше, ніж у дівчат. Згідно з отриманими результатами нашого дослідження (методика Сандри Бем «Маскуліність – фемінінність»), юнаки, які займаються спортом, належать до таких типів особистості: 91,86 % – до андрогінного, 5,81 % – до маскуліного, 2,33 % – до фемініного. Натомість маскуліні характеристики мають 27,3 % дівчат-спортсменок, що, відповідно, більш ніж на 20 % перевищує кількість юнаків, які займаються спортом. Фемініному типу відповідають 13,6 % дівчат, андрогінному – 59,1 %. Усі опитані нами дівчата, які займаються тхеквондо, мають маскуліний тип характеру.

Окремий аналіз індивідуальних рис та якостей характеру, які відзначили в собі спортсмени, дав підставу отримати більш детальну інформацію про вплив спортивної діяльності на формування психологічних рис характеру школярів. За результатами відповідей юнаків і дівчат можна простежити вибір спортсменами переважно маскуліних характеристик, але водночас констатувати більш критичне ставлення до власної статури в юнаків, які займаються атлетичною гімнастикою. Важливо вказати, що спортсмени обирали не лише маскуліні характеристики. Наприклад, 87,5 % юнаків, які займаються атлетичною гімнастикою, назвали як властиву своєму характеру якість «відданість», що є більш жіночою. Традиційно вважається, що вживання в спілкуванні «міцного слова», тобто вульгарної, грубої лексики – прерогатива чоловіків. Проте результати дослідження засвідчують, що серед дівчат лише 5,88 % негативно ставляться до вживання так званих нецензурних висловлювань, а 17,65 % вважають послугування ними цілком прийнятним. Крім того, лише 5,8 % дівчат-спортсменок помітили в собі такі фемініні характеристики, як «сором'язливість», «скритність» та «відданість». Проте 29,41 % спортсменок не знаходять у собі таких якостей.

Дівчата, які займаються спортивною діяльністю, є більш маскуліні в психологічному плані, ніж ті, які спортом не займаються. Їх відрізняє більш висока самооцінка низки якостей, які зазвичай асоціюються з мужністю, розвинутою волею та більш високою агресивністю. У спортсменів чоловічої статі меншою мірою проявляються фемініні характеристики особистості. Рівень прояву емпатії до навколишніх і комунікативні характеристики також більшою мірою виражені в дівчат та юнаків, котрі займаються спортом. Серед тхеквондистів тенденція до маскулінності характерна більшою мірою для дівчат, ніж для юнаків. За результатами, отриманими під час тестування респондентів за методикою С. Бем, лише 5,81 % юнаків, які займаються спортом, мають маскуліні характеристики, фемініні – 2,33 % респондентів, андрогінний тип особистості мають 91,86 % спортсменів. Серед дівчат-спортсменок маскуліні характеристики мають 27,3 %. Це більше на 20 %, порівняно з кількістю маскуліних юнаків-спортсменів. Фемініному типу відповідають 13,6 % дівчат, котрі займаються спортом, андрогінному – 59,1 %. Дівчата, які займаються тхеквондо, мають маскуліний тип характеру (100 %).

Як уже зазначено, отримані за методикою С. Бем дані, для нас не були інформативними. У зв'язку з цим зроблено детальний аналіз запропонованих під час тестування якостей та рис характеру, визначених спортсменами на груповому рівні. Результати представлено в табл. 5, 6.

Динаміка прояву ознак маскулінності в хлопців, які займаються спортом, (n=97), %

№	Маскулінна якість	Віковий період	
		14–15 років	16–17 років
Збільшуються з віком			
1	Віра в себе	78,26	92,50
2	Здатність захищати свої погляди	76,09	82,50
3	Незалежність	47,83	62,50
4	Атлетичність	54,35	62,50
5	Наполегливість	47,83	65,00
6	Сильна особистість	50,00	52,00
7	Сила	71,74	77,50
8	Здатність до ризику	54,35	85,00
9	Швидкість у прийнятті рішень	39,13	50,00
10	Самодостатність	56,52	67,50
11	Мужність	58,70	77,50
12	Власна позиція	47,83	77,50
13	Індивідуалізм	58,70	65,00
14	Дух змагання	56,52	65,00
15	Агресивність	32,61	42,50
Слабо визначені або знижуються з віком			
1	Аналітичні здібності	45,65	47,50
2	Здатність до лідерства	56,52	47,50
3	Власність	23,91	25,00
4	Здатність вести за собою	45,65	47,50
5	Амбіційність, честолюбство	39,13	35,00

Отже, у хлопців, які займаються спортом, на груповому рівні прояв властивостей маскулінності з віком посилюється за 15 із 20 позицій (табл. 5). Це більше ніж 50 %, порівняно з юнаками, які не займаються спортом. У дівчат, котрі займаються спортом, прояв властивостей маскулінності з віком посилюється за 15-ма позиціями із 20-ти (табл. 6). Це такі риси характеру, як віра в себе (із 78,26 до 92,50 %), здатність захищати свої погляди (із 76,09 до 82,50 %), незалежність (із 47,83 до 65,0 %), наполегливість (47,83 до 65,0 %), сильна особистість (із 50,0 до 52,2 %), здатність до ризику (із 54,25 до 85,0 %), самодостатність (із 56,52 до 67,5 %), власна позиція (із 47,83 до 77,5 %), атлетичність (із 54,35 до 62,5 %), індивідуалізм (із 58,7 до 65,0 %), дух змагань (із 56,52 до 65,0 %), наполегливість (із 47,83 до 62,5 %), швидкість у прийнятті рішень (із 39,13 до 55,0 %) та мужність (із 58,7 до 77,5 %). За результатами нашого дослідження, що прояв ознак маскулінності в дівчат, які займаються спортом, більший на 30 %, порівняно з тими респондентками, які не займаються спортивною діяльністю.

Також відзначимо той факт, що суто маскулінні якості особистості на 20–40 % більше простежують юнаки, ніж дівчата, а суто жіночі якості – на 40 % більше дівчата.

Отримані в результаті проведеного дослідження дані дали підставу зробити висновок про те, що заняття спортом сприяють розвитку певних маскулінних рис характеру. Причому більшою мірою це стосується представниць жіночої статі. Дівчата, які активно залучені до спортивної діяльності, є більш маскулінні, ніж ті, які спортом не займаються. Їх вирізняє вища самооцінка низки якостей, які зазвичай асоціюються з мужністю, розвинутою волею й більш високою агресивністю. У спортсменів чоловічої статі менше проявляються фемінінні характеристики особистості. Рівень прояву емпатії до оточення та комунікативні характеристики більше виражені в дівчат і юнаків, котрі займаються спортом.

Таблиця 6

**Динаміка прояву ознак маскулінності в дівчат,
які займаються спортом, (n = 29), %**

№ з/п	Маскулінна якість	Віковий період	
		14–15 років	16–17 років
Збільшуються з віком			
1	Віра в себе	53,57	73,75
2	Здатність захищати власні погляди	53,57	67,50
3	Здатність до ризику	42,86	52,50
4	Власна позиція	46,43	55,00
5	Індивідуалізм	44,64	55,00
6	Наполегливість	32,14	41,25
7	Самодостатність	37,50	46,25
8	Здатність вести за собою	28,57	35,00
9	Дух змагання	32,14	40,0
10	Амбіційність, чистолубство	32,14	47,50
Знижуються з віком			
1	Незалежність	51,79	46,25
2	Сильна особистість	57,14	41,25
Слабовизначені			
1	Атлетичність	23,21	12,50
3	Сила	41,07	38,75
4	Аналітичні здібності	28,57	23,75
5	Здатність до лідерства	39,29	33,75
6	Швидкість прийняття рішень	46,43	41,25
8	Власність	19,64	11,25
9	Мужність	21,43	17,50
10	Агресивність	26,79	22,50

Аналітичний аналіз отриманих даних дав нам підставу також виділити індивідуальні психологічні характеристики особистості, які більшою мірою притаманні школярам, які не займаються спортом. Для юнаків – це показники, які практично не були названі: ніжність, теплота, щедрість, співчуття, турбота про людей, м'якість, жіночність, здатність допомагати, вміння поступатися, здатність співчувати, розуміння інших, вміння втішати, життєрадісність, надійність, віра в себе, прямота. Для дівчат – це такі психологічні характеристики, як довірливість, вміння дружити, любов до дітей і спокій, відзначено лише в 5,8 % респонденток. 11,% спортсменок проігнорували вищезазначені якості. Тільки 5,88 % дівчат, які займаються спортом, відзначили «нелюбов до лайок», натомість 17,65 % вважають для себе цю характеристику абсолютно прийнятною. Лише 5,8 % дівчат-спортсменок назвали в собі риси характеру, які вчені відносять здебільшого до фемінінних характеристик особистості: «сором'язливість», «потайність», «відданість». 29,41 % спортсменок не відзначають у собі таких якостей. За результатами нашого дослідження виявлено, що серед тхеквондистів тенденція до маскулінності більше властива дівчатам, ніж юнакам.

Дослідивши характерні особливості прояву ознак психологічної статі школярів, їхні особливості та відмінності в гендерному аспекті, визначивши характерні відмінності цих показників у спортсменів, наступним етапом у вивченні гендерної ідентичності школярів, які займаються й не займаються спортом, було встановлення динаміки прояву характерних гендерних ознак юнаків і дівчат за віковими періодами (табл. 7).

Наступним етапом нашого експерименту було проведення факторного аналізу показників психологічних характеристик. Розрахунки здійснювали в пакеті SPSS 17.0. За результатами факторного аналізу показників тестування юнаків ми отримали чотири найбільш значущі фактори (табл. 8).

Таблиця 7

Динаміка прояву характерних гендерних ознак школярів за віковими періодами (кількість ознак), (n = 638)

Гендерна ознака (вище за 50 %)	Стать	Вік		
		11–13 років	14–15 років	16–17 років
Маскулінність	Юнаки	12	10	13
	Юнаки, які займаються спортом	-	11	14
	Дівчата	7	4	5
	Дівчата, які займаються спортом	-	4	5
Фемінінність	Юнаки	15	11	12
	Юнаки, які займаються спортом	-	8	13
	Дівчата	12	11	16
	Дівчата, які займаються спортом	-	9	13
Андрогінінність	Юнаки	9	7	11
	Юнаки, які займаються спортом	-	-	-
	Дівчата	9	8	12
	Дівчата, які займаються спортом	-	-	-
Усього		68	83	114

Таблиця 8

Провідні фактори гендерних ознак юнаків

№ з/п	Фактор	Дисперсійний внесок, %	Загальний внесок, %
I	Ніжність (0,733), щирість (0,582), теплота (0,727), м'якість (0,541)	14,66	49,67
II	Атлетичність (0,533), сильна особистість (0,534), сила (0,794)	5,68	19,23
III	Здатність допомогти (0,679), уміння співчувати (0,599), уміння дружити (0,717)	5,41	18,31
IV	Совісність (0,640), співчуття (0,557), тактовність (0,678), амбіційність (0,532)	3,77	12,79
	Усього	29,52	100,00

1-й фактор об'єднав риси характеру, які засвідчують рівень прояву доброти й щирості до людей, а саме: привабливість, ніжність, теплота, щирість, м'якість. Ці психологічні характеристики відносять до фемінінних. 17,5 % юнаків відзначили в собі вищевказані риси характеру, які увійшли в 1-й фактор. Чи не проявилися ці риси особистості у 23,3 % юнаків-спортсменів. Отже, можемо відзначити, що в спортсменів меншою мірою проявляються фемінінні характеристики особистості.

2-й фактор об'єднав маскулінні риси характеру (мужність, сила, сильна особистість) й атлетичного. Цей фактор яскраво виражений усього лише в 11,2 % юнаків, не прийняли його – 18,5 % респондентів. Між вибірками спортсменів і юнаками, які спортом не займаються, цих якостей не виявлено.

3-й фактор об'єднав характеристики, що визначають рівень прояву емпатії до оточення: уміння дружити, здатність допомогти, уміння співчувати, уміння поступатися, відданість. Ці психологічні

характеристики відзначили 10,2 % юнаків. 17 % респондентів заперечують наявність цих характеристик у своєму характері, у спортсменів, які займаються – 11,3 проти 9,2 %).

4-й фактор об'єднав характеристики, які визначають, найімовірніше, комунікативні якості характеру: тактовність, совісність, співчуття, амбітність, адаптивність, індивідуалізм, життєрадісність, любов до дітей. Це яскраво виражено у 21,8 % юнаків. Більшою мірою такі психологічні характеристики відзначено в спортсменів (28,2 проти 18,5 %).

У результаті факторного аналізу 60-ти показників опитувальника С. Бем у дівчат також виявлено чотири найбільш значущі фактори (табл. 9).

Таблиця 9

Значущі фактори гендерних ознак дівчат

№ з/п	Фактор	Дисперсійний внесок, %	Загальний внесок, %
I	Здатність допомогти (0,562), життєрадісність (0,503), уміння співчувати (0,741), розуміння інших (0,550), здатність утішати (0,776)	13,70	45,38
II	Теплота (0,602), м'якість (0,698), уміння дружити (0,607), довірливість (0,698), любов до дітей (0,640)	7,31	24,19
III	Незалежність (0,537), ласий до лестощів (0,678), традиційність (0,632)	5,03	16,65
IV	Сильна особистість (0,538), здатність до лідерства (0,739)	4,16	13,78
	Усього	30,20	100,00

1-й фактор об'єднав у собі риси характеру, що визначають рівень емпатії до навколишніх: здатність утішити, співчуття, здатність прийти на допомогу, розуміння інших, життєрадісність, співчуття, турбота про людей, надійність, віра в себе. Наявність вищевказаних характеристик відзначили в себе всього 8 % респонденток. Відсутні ці характеристики в 16 % дівчат. Рівень прояву емпатії до навколишніх більшою мірою виражений у дівчат, які займаються спортом (23,5 проти 6,6 %).

2-й фактор містить лише фемінінні характеристики: довірливість, м'якість, любов до дітей, дружба, теплота, спокій, жіночність. 10,8 % дівчат зазначили такі риси у своєму характері. Цікавий факт, що 29,4 % дівчат, які займаються спортом, не бачать себе вищевказаних рис характеру. Це свідчить про те, що дівчатам, які не займаються спортивною діяльністю, характерний більш високий рівень фемінінності, ніж спортсменкам.

3-й фактор засвідчує рівень амбіцій людини й об'єднує в собі такі якості характеру, як бажання лестощів, традиційність, марнославство, незалежність та атлетичність. Ці психологічні характеристики більш маскулінінні й переважають у дівчат, які займаються спортом (23,5 проти 19,4 %).

4-й фактор об'єднує в собі якості сильної особистості: здатність до лідерства, сильна особистість і дух змагань. Такі риси характеру також більшою мірою притаманні дівчатам, котрі займаються спортивною діяльністю (23,5 проти 18,9 %).

Отже, факторний аналіз засвідчив, що прояв фемінінності й маскулінінності школярів детерміновані особливостями їхньої діяльності, у цьому випадку ми говоримо про заняття спортом. Згідно з аналізом прояву гендерних ознак у юнаків і дівчат, за результатами факторного аналізу можемо припустити, що деякі з них є лімітуючими в поведінці статевих груп.

Так, у юнаків потребує уваги виховання таких комунікативних якостей, як щирість у відносинах, доброта й відвертість (вплив до 50 %). Хоча вищезазначені риси С. Бем відносить до фемінінних, однак для адаптації мікросередовища сучасним школярам їх не вистачає. Те ж саме стосується й структури гендерних особливостей і дівчат. Серед виділених 4-х факторів у юнаків три так чи інакше об'єднують соціальні й комунікативні риси (ставлення навколишніх, здатність допомогти, уміння дружити, співчуття, тактовність). Мінімальний прояв цих психологічних якостей у підлітків і є свідченням їхньої агресивної поведінки з однолітками, що відзначається педагогами та психологами. До 20 % виховного впливу потребує формування маскулінінних ознак, таких як атлетичність, сила, сильна особистість, які більшою мірою проявляються в тих, хто займається спортом. Звертає на себе увагу структура факторів у дівчат. 3- і 4-й фактори об'єднують маскулінінні ознаки (загалом 30 %), які в дівчат виражені меншою мірою. Із погляду статево-рольового підходу до виховання школярок, можемо припустити, що для їх адаптації до мікросередовища й соціалізації не вистачає прояву амбітності, сильної особистості,

здатності до лідерства, що можна віднести більшою мірою до маскулінних ознак. На нашу думку, вихованню вищевказаних психологічних якостей сприяють заняття спортом.

Дискусія. Отже, незважаючи на низку критичних зауважень щодо концепції андрогінії, вона зберігає своє значення та використовується в подальших дослідженнях, у тому числі й в Україні. На сьогодні такі ідеї, як поєднання фемінінних і маскулінних рис характеру в одній людині, популяризується в науці. Це підтверджується загальною кількістю школярів, віднесених до андрогінного типу особистості. Також потрібно відзначити той факт, що суто маскулінні риси особистості на 20–40 % більше відзначають юнаки, ніж дівчата, а суто жіночі риси – на 40 % більше дівчата. Науковці довели, що маскулінність, андрогінність, фемінінність як психологічні характеристики особистості формуються в процесі соціалізації згідно з нормативними конструктами для хлопців і дівчат, а їх прояв є важливим компонентом гендерної ідентичності особистості [3]. Учені наголошують, що гендерна соціалізація, у процесі якої відбувається становлення гендерної ідентичності особистості, триває протягом усього життя людини [6; 8; 9; 12]. Дослідниці Л. Н. Слепова та Т. Н. Хаїрова висловлюють слушну думку про те, що людина відкриває фізичну культуру не стільки для себе, скільки відкриває себе у світі фізичної культури [16]. Від своєчасності та повноти сформованості психологічних рис чоловічості й жіночності багато в чому залежать упевненість у собі, цільність переживань, визначеність установок, що в майбутньому впливатимуть на ефективність спілкування з людьми, на стосунки в сім'ї та колективі [13]. Агентами соціалізації дослідники вважають сім'ю, батьків, школу, друзів, однолітків, ЗМІ. На нашу думку, фізична культура й спорт, безперечно, є одними із суттєвих засобів гендерної соціалізації школярів. За допомогою добору ефективних засобів і методів фізкультурно-спортивної діяльності, орієнтації на вподобані види рухової активності в школярів закріплюються моделі поведінки та особистісні якості, що формують гендер.

Учені, які займаються гендерною проблематикою, активно студіюють питання впливу занять спортом на формування певних психологічних характеристик особистості. Зокрема, доведено, що чоловікам, які займаються спортивною діяльністю, більшою мірою характерна виразність сили процесів збудження, що визначають ступінь активності, енергії та працездатності [6]. Існують окремі дослідження, у яких указано на істотні відмінності вікової динаміки психологічних показників у спортсменів різної статі. У цьому разі вчені акцентують на тому, що з віком у спортсменів різної статі відмінності стають менш помітними, натомість у тих, хто не займається спортом, – зростають [6; 8; 12; 16; 22; 23]

Отже, ми погоджуємося з думкою науковців, що основою гендерної ідентичності є біологічна стать людини [5; 8]. Особистість сприймає, засвоює, конструює власну гендерну ідентичність на основі належності до чоловічої чи жіночої статі. Надбудовою до біологічного заснування гендерної ідентичності є інтеріоризовані психологічні риси: маскулінність, фемінінність чи андрогінність, – що формуються відповідно до соціокультурних норм суспільства. Фізична культура й спорт як інститут соціалізації є однією з високоспеціалізованих сфер діяльності людини, що здатна формувати гендерні якості особистості, оскільки саме в діяльності, у тому числі спортивній, особистість формується й проявляється [12]. Тому отримані результати нашого дослідження дали підставу підтвердити певну думку науковців про вплив занять спортом на формування маскулінних рис характеру (більшою мірою в представниць жіночої статі) [2; 6; 8; 16; 22]. Також результати нашого дослідження збігаються з результатами досліджень, проведених зарубіжними вченими А. М. Maers, Н. М. Lips., S. Spence, R. Helmrich, які свідчать, що дівчата, які займаються спортом, чудово поєднують у собі низку маскулінних якостей, маючи високий рівень фемінінності [20; 21; 22; 23; 25].

На нашу думку, фізичне виховання володіє величезним потенціалом емоційного та фізичного впливу на формування гендерної ідентичності учнів і їхнього уявлення про жіночність та мужність. Це безпосередньо може впливати на формування життєвих ціннісних орієнтацій школярів загалом, у тому числі на формування цінностей у сфері фізичної культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані в результаті проведеного дослідження дані дали підставу зробити висновок про те, що заняття спортом сприяють розвитку певних маскулінних рис характеру. Причому більшою мірою це стосується представниць жіночої статі. Дівчата, які активно залучені до спортивної діяльності, є більш маскулінні за тих, які спортом не займаються. Їх вирізняє вища самооцінка низки якостей, які зазвичай асоціюються з мужністю, розвинутою волею й більш високою агресивністю. У спортсменів чоловічої статі менше проявляються фемінінні характеристики особистості. Рівень прояву емпатії до оточення та комунікативні характеристики більш виражені в дівчат і юнаків, які займаються спортом. Аналітичний аналіз отриманих

даних дав нам підставу також виділити індивідуальні психологічні характеристики особистості, які більше притаманні школярам, котрі не займаються спортом. Для юнаків це показники, які практично не були відзначені: ніжність, теплота, щедрість, співчуття, турбота про людей, м'якість, жіночність, здатність допомагати, уміння поступатися, спроможність співчувати, розуміння інших, уміння втішати, життєрадісність, надійність, віра в себе, прямота. Для дівчат це такі психологічні характеристики, як довірливість, уміння дружити, любов до дітей і спокій (були відзначені лише в 5,8 % респонденток). 11 % спортсменок проігнорували вищезазначені якості. Тільки 5,88 % дівчат, котрі займаються спортом, відзначили «нелюбов до лайок», натомість 17,65 % вважають для себе цю характеристику абсолютно прийнятною. Лише 5,8 % дівчат-спортсменок відзначили в собі риси характеру, які вчені відносять здебільшого до фемінінних характеристик особистості: сором'язливість, потайність, відданість. 29,41 % спортсменок не помічають у собі таких якостей. За результатами нашого дослідження виявлено, що серед тхеквондистів тенденція до маскулітності більш властива дівчатам, ніж юнакам.

Отже, використання гендерного підходу в теорії й методиці фізичного виховання надає широкі можливості для переосмислення концепцій фізичного виховання, але разом із тим потрібно усвідомлювати, що це не просто нова теорія, а теорія, прийняття якої передбачає зміну ціннісних орієнтирів і перегляд багатьох усталених уявлень щодо досліджуваної теми. Тому подальші наші дослідження будуть стосуватися вивчення впливу психологічної статі (маскулітність, фемінітність, андрогінність) на мотиваційні пріоритети у сфері фізичної культури й спорту в школярів різних вікових груп.

Джерела та література

1. Азарова Е. О. Влияние культуры на формирование и изменение моральных гендерных стереотипов. *Российские женщины и европейская культура: материалы науч. конф.* Санкт-Петербург, 2001. С. 213–219.
2. Арканцева Т. А. Отношение родителей и детей в гендерном измерении: учеб. пособие. Москва: НОУ ВПО Моск. психол.-соц. ин-т, 2011. 70 с.
3. Базарний В. Ф. О трагических последствиях смешанного воспитания и обучения в школах. *Образование и здоровье учащихся: материалы Всерос. форума с междунар. участием.* Ч. III. Москва: 4Д «Класс –С», 2005. С. 29–37.
4. Бем С. Линзы гендера: трансформация взглядов на проблему неравенства полов/[пер. с англ.]. Москва: Рос. полит. энцикл. (РОССПЭН), 2004. 336 с.
5. Грошев И. В. Психофизиологические различия мужчин и женщин. Москва: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЕК», 2005. 464 с.
6. Дамадаева А. С. Специфика гендерной дифференциации личности в спорте. *Журнал «Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта».* 2010. № 10 (68).
7. Дульмухаметова Г. Ф. Педагогические условия половой дифференциации обучения младших школьников: дис. ... канд. пед. наук. Казань, 2011.
8. Ильин Е. П. Пол и гендер. Питер, 2010. 686 с.
9. Клецина ИС. Психология гендерных отношений: теория и практика. Санкт-Петербург: Алтейя, 2004. 408 с.
10. Коган В. Є. Когнітивні й емоційні аспекти гендерних установок у дітей 3–7 років. *Питання психології.* 2000. № 2. С. 65–69.
11. Круцевич Т. Ю., Марченко О.Ю. Проблемы гендерного подхода в физическом воспитании. *Materialele Congresului Științific Internațional «SPORT. OLIMPISMSM. SĂNĂTATE VOLUMUL»* Chișină, Republica Moldova, 5–8 octobrie 2016. С. 233–240.
12. Марченко О. Ю. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу до формування аксіологічної значущості фізичної культури школярів: монографія. Переяслав-Хмельницький, 2018. 292 с.
13. Марченко О. Ю. Особливості гендерної ідентичності у школярів різного віку. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2014. №1. С. 37–41.
14. Москаленко Н. В. Інноваційні технології у фізичному вихованні школярів: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Дніпропетровськ: Інновація. 2014. 332 с.
15. Пангелова Н. Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання: [дисертація]. Київ: Нац. ун-т фіз. вих. і спорту України, 2014. 445 с.
16. Родоманова С. С. Социально-педагогические проблемы гендерных отношений в спорте: диссертация. Санкт-Петербург: Санкт-Петерб. гос. ун-т физ. культуры, 2007. 243 с.
17. Рымарев Н. Ю. Личностные особенности подростков с различной гендерной идентичностью: дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01. Краснодар, 2006.

18. Слепова Л. Н., Хаирова Т. Н., Диожнова Л. Б. Гендерный подход к физическому воспитанию студентов. *Современные наукоемкие технологии*. 2010. № 5. С. 129–130.
19. Тарасенко Л. В. Гендерный подход в физическом воспитании как фактор оздоровления младших школьников: автореф. дис. ... канд. наук: спец.: 13.00.04 «Теория». Москва: РГБ, 2007. 18 с.
20. Томенко О. А., Бондар А. С. Особливості залучення дітей та молоді до фізкультурно-оздоровчої діяльності у сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2018. (11). 69–73.
21. Abraham W. T., Gramer R. E., Fernandes A. M., Mahler E. Infidelity, race and gender. An evolutionary on asymmetries in subjective distress to violations – of – trust [Infidelity, race and gender. An evolutionary on asymmetries in subjective distress to violations – of – trust]. *Current Psychology, winter*. 2001–2002. Vol. 2. № 4. P. 337–348.
22. Meyer J. D., Schmidt A. M. Gender political in four contexts: Political interest and values among junior high school students in China, Japan, Mexico and United States. *Social Science journal*. 2004. №. 41 (3). P. 393–407.
23. Myers A. M., Lips H. M. Participation in competitive amateur sports as a function of psychological and aging. *Sex Roles*. 1978. V. 4. P. 571–578.
24. Scott S. Gender: a useful category of historical analysis. *The American Historical Review*. 1986. Vol. 91. № 5. P. 10–67.
25. Spence S., Helmrich R. Androgyny vs. gender schema: A comment of Bem's gender shame theory. *Psychological Review*. 1981. V. 88. P. 365–368.
26. Gonsoulin M. Women's Rights and Women's Rites. Religion at the Historical Root of Gender Stratification [Women's Rights and Women's Rites. Religion at the Historical Root of Gender Stratification]. *Electronic journal of Sociology*. 2005. P 329–334.
27. Oliver K. L. Kirk D. Girls, gender and physical, education: an activist approach (routledge studies in physical education and youth sport). *Routledge*. 2015. 136 p.
28. Pawlowski C. S., Ergler C., Tjørnhø j-Thomsen T., Schipperijn J. et al. 'Like a soccer camp for boys'. A qualitative exploration of gendered activity patterns in childrens self-organized play during school recess. *European Physical Education Review*. 2015. Vol. 21. P. 275–291.
29. Slingerland M., Haerens L., Cardon G., Borghouts L. Differences in perceived competence and physical activity levels during single-gender modified basketball game play in middle school physical education. *European Physical Education Review*. 2014. Vol. 20. P. 20–35.

References

1. Azarova, E. O. (2001). Vliyanie kultury na formirovanie i izmenenie moralnyh gendernykh stereotipov [The influence of culture on the formation and change of moral gender stereotypes]. *Rossijskie zhenshiny i evropejskaya kultura*. Mat. nauch. konf., 213–219.
2. Arkanceva, T. A. (2011). Otnoshenie roditel'ej i detej v gendernom izmerenii [The relationship of parents and children in the gender dimension]: uchebnoe posobie. Moskva: NOU VPO Moskovskij psihologo-socialnyj institut, 70.
3. Bazarnyj, V. F. (2005). O tragicheskikh posledstviyakh smeshannogo vospitaniya i obucheniya v shkolah [About the tragic consequences of mixed education and education at schools]. *Obrazovanie i zdorove uchashih'sya: Materialy Vserossijskogo Forumy s mezhdunarodnym uchastiem. Chast III*. Moskva, 29–37.
4. Bem, S. (2004). Linzy gendera: Transformaciya vzglyadov na problemu neravenstva polov [Gender Lenses: transforming views on inequality of sexes]. Moskva: «Rossijskaya politicheskaya enciklopediya» (ROSSPEN), 336.
5. Groshev, I. V. (2005). Psihofiziologicheskie razlichiya muzhchin i zhenshin [Psychophysiological differences between men and women]. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo psihologo-socialnogo instituta; Voronezh: Izdatel'stvo NPO «MODEK», 464.
6. Damadaeva, A. S. (2010). Specifika gendernoj differenciacii lichnosti v sporte [The specifics of gender differentiation of personality in sports]. *Uchenye zapiski universiteta imeni P. F. Lesgafta*, no. 10 (68).
7. Dulmuhametova, G. F. (2011). Pedagogicheskie usloviya polovoj differenciacii obucheniya mladshih shkolnikov [Pedagogical conditions of sexual differentiation of education of primary school students.]. *Dissertaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk*, Kazan.
8. Ilin, E. P. (2010). Pol i gender [Sex and gender]. Piter, 686.
9. Klecina, I. S. (2004). Psihologiya gendernih otnoshenij: teoriya i praktika [Psychology of gender relations: theory and practice]. Sankt-Peterburg: Alteja, 408.
10. Kohan, V. Ye. (2000). Kohnityvni y emotsiini aspekty hendernykh ustanovok u ditei 3–7 rokov [Cognitive and emotional aspects of gender attitudes in children of 3–7 years old]. *Pytannia psykholohii*, no. 2, 65–69.
11. Krutsevych, T. Yu., Marchenko, O. Iu. (2016). Problemy hendernoho podkhoda v fizycheskom vospytanyy [Problems of a gender approach in physical education.]. *Materiale Congresului Științific Internațional «SPORT. OLIMPISMSM. SĂNĂTATE VOLUMUL»* Chișinău, Republica Moldova, 5–8 octobrie, 233–240.
12. Marchenko, O. Iu. (2018). Teoretyko-metodolohichni osnovy hendernoho pidkhodu do formuvannia aksiolohichnoi znachushchosti fizychnoi kultury shkoliariv: monohrafiia [Theoretical and methodological foundations of the gender approach to the formation of axiological significance of physical culture of schoolchildren]. *Pereiaslav-Khmelnitskyi*, 292.

13. Marchenko, O. Yu. (2014). Osoblyvosti hendernoï identychnosti u shkoliariv riznoho viku [Features of gender identity in students of all ages.]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, no. 1, 37–41.
14. Moskalenko, N. V. (2014). Innovatsiini tekhnolohii u fizychnomu vykhovanni shkoliariv [Innovative technologies in physical education of schoolchildren] navch. posibnyk dlia stud. vyshch. navch. Zakladiv, Dnipropetrovsk: Innovatsiia, 332.
15. Panhelova, N. Ye. (2014). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia harmoniino rozvynenoï osobystosti dytyny doshkilnoho viku v protsesi fizychnoho vykhovannia [Theoretical and methodological foundations of forming a harmoniously developed personality of a preschool child in the process of physical education]. *Dysertatsiia*, Kyiv: Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy, 445.
16. Rodomanova, S. S. (2007). Socialno-pedagogicheskie problemy gendernykh otnoshenij v sporte [Socio-pedagogical problems of gender relations in sports.]. *Dissertatsiia*. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet fizicheskoy kultury, 243.
17. Rymarev, N. Yu. (2006). Lichnostnye osobennosti podrostkov s razlichnoj gendernoï identychnostyu [Personal characteristics of adolescents with different gender identities.]. *Dis. kand. psih. nauk, spec. 19.00.01*, Krasnodar.
18. Slepova, L. N., Hairova, T. N., Dizhonova, L. B. (2010). Gendernyj podhod k fizicheskomu vospitaniiu studentov [Gender approach to physical education of students]. *Sovremennye naukoemkie tehnologii*, no. 5, 129–130.
19. Tarasenko, L. V. (2007). Gendernyj podhod v fizicheskom vospitanii kak faktor ozdorovleniya mladshih shkolnikov [Gender approach in physical education as a factor in the recovery of primary school children]: *avtoref. dis. na soisk. nauchn. step. kand. nauk: spec.: 13.00.04 «Teoriya»*. Moskva: RGB, 18.
20. Tomenko, O. A., Bondar, A. S. (2018). Osoblyvosti zaluchennia ditei ta molodi do fizychno-ozdorovchoï diialnosti u suchasnykh umovakh [Features of involvement of children and young people in physical and recreational activity in modern conditions]. *Molodyi vchenyi*, 69–73.
21. Abraham W. T., Gramer R. E., Fernandes A. M., Mahler E. Infidelity, race and gender. An evolutionary on asymmetries in subjective distress to violations – of – trust [Infidelity, race and gender. An evolutionary on asymmetries in subjective distress to violations – of – trust]. *Current Psychology, winter, 2001–2002, Vol. 2, № 4, P. 337–348*.
22. Meyer J. D., Schmidt A. M. Gender political in four contexts: Political interest and values among junior high school students in China, Japan, Mexico and United States. *Social Science journal*, 2004, 41 (3), 393–407.
23. Myers A. M., Lips H. M. Participation in competitive amateur sports as a function of psychological and raging. *Sox Roles*, 1978, vol. 4, 571–578.
24. Scott S. Gender: a useful category of historical analisis. *The American Historical Review*, 1986, Vol. 91, № 5, 10–67.
25. Spence S., Helmrich R. Androgyny vs. gender schema: A comment of Bem's gender shame theory. *Psychological Review*, 1981, Vol. 88, 365–368.
26. Gonsoulin M. Women's Rights and Women's Rites. Religion at the Historical Root of Gender Stratification [Women's Rights and Women's Rites. Religion at the Historical Root of Gender Stratification]. *Electronic journal of Sociology*, 2005, 329–334.
27. Oliver K. L. Kirk D. Girls, gender and physical, education: an activist approach (routledge studies in physical education and youth sport). *Routledge*, 2015, 136 p.
28. Pawlowski C. S., Ergler C., Tjørnhø j-Thomsen T., Schipperijn J.et al. 'Like a soccer camp for boys'. A qualitative exploration of gendered activity patterns in childrens self-organized play during school recess. *European Physical Education Review*, 2015, Vol. 21, 275–291.
29. Slingerland M., Haerens L., Cardon G., Borghouts L. Differences in perceived competence and physical activity levels during single-gender modified basketball game play in middle school physical education. *European Physical Education Review*, 2014, Vol. 20, 20–35.

Стаття надійшла до редакції 24.02.2020 р.

СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ ПЛАВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЛІТНЬОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ТАБОРІ

Ольга Ображей¹, Ірина Маляренко², Ольга Кольцова²,
Борис Кедровський³

¹Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, obrik102119@ukr.net

²Херсонський державний університет, Херсон, Україна

³Херсонський регіональний центр з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт», Херсон, Україна

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-90-95>

Анотація

Вступ. Формування позитивної мотивації в молодших школярів для успішного оволодіння навичкою плавання має важливе значення. Однак у повсякденному житті ця проблема до сьогодні залишається недостатньо вивченою. Відчувається нестача конкретних рекомендацій і розробок, упровадження яких мало сприяти більш свідомому та успішному оволодінню молодших школярів навичкою плавати, тим самим залучати їх до фізичної активності як підвищення якості життя дитини. **Мета** дослідження – розробити структуру процесу початкового навчання плавання на відкритих водоймах у літньому оздоровчому таборі як стимулювання молодших школярів до занять із плавання. Для досягнення мети використано такі **методи дослідження**: аналіз даних науково-методичної літератури, нормативно-правових документів, узагальнення досвіду передової педагогічної практики, соціологічні та статистичні методи дослідження. У статті представлено **результати дослідження** з указаної проблеми, а саме: результати анкетування дітей молодшого шкільного віку, які перебували на базі літнього оздоровчого табору «Ластівка» в місті Скадовську, 2018 р., протягом однієї зміни (14 днів) у червні, а також бесід із ними й спостережень, що відбувались у реальних умовах проведення навчальних занять із плаванням. Визначено причини відвідування та причини небажання молодших школярів навчатися плавання під час перебування в літньому оздоровчому таборі. Розглянуто основні прийоми виховання інтересу дітей молодшого шкільного віку до виконання плавальних вправ. **Висновки.** Розроблено структуру процесу початкового навчання плавання як стимулювання молодших школярів до занять із плавання та заохочення досягнень кожної дитини – акварозряди. Основними завданнями запропонованої структури процесу початкового навчання плавання на відкритих водоймах у літньому оздоровчому таборі є сприяння розвитку гармонійної особистості, організація дозвілля та активного відпочинку, підвищення мотивації до регулярних занять плаванням.

Ключові слова: плавання, мотивація, молодший шкільний, літній оздоровчий табір.

Ольга Ображей, Ірина Маляренко, Ольга Кольцова, Борис Кедровський. Структура процесса начального обучения младших школьников плаванию в летнем оздоровительном лагере. Вступление. Формирование позитивной мотивации у младших школьников для успешного овладения навыком плавания имеет исключительное значение. Однако в повседневной жизни эта проблема до сих пор остается недостаточно изученной. Испытывается недостаток в конкретных рекомендациях и разработках, внедрение которых должно было способствовать более сознательному и успешному овладению младших школьников навыком плавать, тем же привлечь их к физической активности как повышению качества жизни ребенка. **Цель** исследования – разработать структуру процесса начального обучения плаванию на открытых водоемах в летнем оздоровительном лагере как стимулирование младших школьников к занятиям по плаванию. Для достижения цели использованы такие **методы исследования**, как анализ данных научно-методической литературы, нормативно-правовых документов, обобщение опыта педагогической практики, социологические и статистические методы исследования. В статье представлены **результаты исследования** по указанной проблеме, а именно: результаты анкетирования детей младшего школьного возраста, находившихся на базе летнего оздоровительного лагеря «Ласточка» в городе Скадовске, 2018 г., в течение одной смены (14 дней) в июне, а также бесед с ними и наблюдений, которые происходили в реальных условиях проведения учебных занятий с плаванием. Определяются причины посещения и причины нежелания младших школьников учиться плаванию во время пребывания в летнем оздоровительном лагере. Рассматриваются основные приемы воспитания интереса младших школьников к выполнению плавательных упражнений. **Выводы.** Разработана структура процесса начального обучения плаванию как стимулирование младших школьников к занятиям по плаванию и поощрение достижений каждого ребенка – акварозряды. Основными задачами предлагаемой структуры процесса начального обучения плаванию на открытых водоемах в летнем оздоровительном лагере является содействие развитию гармоничной личности, организация досуга и активного отдыха, повышение мотивации к регулярным занятиям плаванием.

Ключевые слова: плавание, мотивация, младший школьный, летний оздоровительный лагерь.

Olha Obrazhei, Iryna Maliarenko, Olha Koltsova, Borys Kedrovskiy. Structure of Initial Teaching Swimming Process of Primary School-Age Children at a Summer Health Camp. Topicality. Forming a positive motivation for primary school-age children to successful master of the swimming skills is crucial. Motivation is considered as implementation of a motive in a particular activity in the process of choosing possible actions aimed at achieving certain goals. **Methods** of analysis of scientific and methodological literature, normative and legal documents, generalization of advanced pedagogical practice, sociological and statistical research methods have been used for the goal achievement. The research paper covers results of research on mentioned issue. Survey results of primary school-age children who were in June 2018 14 days at a summer health camp «Lastochka» in Skadovsk, as well as conversations with them and observations took place in real conditions of conducting swimming training sessions. The research focuses on reasons for attending and reasons for reluctance to swim by primary school-age children at summer health camp. The research introduces with the basic methods of raising interest of primary school-age children for implementation of swimming exercises. **Findings.** The structure of initial swimming training process as stimulation of primary school-age children for swimming trainings and encouraging achievements of each child – Aqua jerks – has been developed. The main objectives of proposed structure of initial swimming trainings outdoors at summer health camp are the promotion of the harmonious development of children, the organization their leisure and active free time, also increase motivation for regular swimming activities.

Key words: swimming, motivation, primary school-age children, summer health camp.

Вступ. Відсутність навичок плавання є суттєвим фактором ризику для життя людини та значно обмежує можливості її повноцінної життєдіяльності, активного відпочинку й оздоровлення, розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей із метою гармонійного формування особистості [5; 6].

За даними дослідження, проведеного Федерацією плавання України, щороку в нашій країні тоне близько 3000 людей. Із них понад 10 % – це діти до 14 років. Навчання плавання більшості дітей переважно унеможлиблюється через відсутність басейнів не лише в школі, а й у цілому за місцем проживання, що призводить до високого відсоткового рівня наявності молодших школярів, котрі не тільки не вміють плавати, але й навіть триматися на воді [5; 7].

Питання навчання плавання розкриваються в численних роботах учених (О. О. Пилипко; В. К. Бальсевич; В. О. Биков; І. Л. Гончар; Ю. М. Віхляєв; А. Ю. Нікольський; З. І. Філатова).

При цьому думки щодо спрямованості методики навчання плавання різняться, але більшість дослідників відзначають потребу впровадження сучасних педагогічних технологій, створення комплексу науково-методичного забезпечення, належних умов для організації безпеки життєдіяльності в процесі навчання плавання, свідомого підвищення мотивації до занять з оволодіння його початковими навичками.

Проблема мотивації до навчання дітей шкільного віку розглядали відомі психологи й педагоги, серед яких – М. І. Алексєєва, Б. Ф. Басєв, Л. І. Божович, А. К. Маркова, В. А. Семиченко та ін. [1; 2; 3].

Мотивація (moveo – рухаю) нині розглядається як реалізація мотиву в конкретній діяльності в процесі вибору можливих дій, спрямованих на досягнення певних цілей [2; 4].

Мотив – спонукання або прагнення до досягнення мети та усвідомлення дії щодо цього [2].

Науковці виокремлюють різні критерії до класифікації мотивів у системі навчання. За видом бувають соціальні та пізнавальні мотиви, за характером прояву, ступенем усвідомленості учнем власних потреб у навчанні – зовнішні (*загроза й очікування покарання, очікування нагороди за успіхи, морально-психологічний тиск (батьків, педагогів, однолітків тощо), намагання уникнути неприємностей, очікування на майбутні блага*) і внутрішні мотиви (*інтерес до знань і процесу їх здобуття, розуміння ролі знань у самореалізації, допитливість, розширення кругозору, бажання підвищити культурний рівень, потреба в новій інформації*) [2].

Науковці [1; 3] наголошують, що в молодших школярів переважають зовнішні мотиви, внутрішні лише починають формуватися й від педагога залежить, які саме мотиви переважатимуть у навчальній діяльності його учнів.

Аналіз літературних джерел свідчить, що до прийомів виховання інтересу молодших школярів до виконання плавальних вправ належать:

- новизна, різноманітність засобів, методів і способів організації молодших школярів на занятті з плавання;
- постановка конкретних, посильних завдань навчання й оздоровчого тренування, які можна виконати вже до кінця заняття з плавання;
- застосування ігрового та змагального методів на різних етапах навчання;

- широке застосування наочних і технічних засобів навчання, нестандартного обладнання та інвентарю;
- проведення занять із музичним супроводом;
- систематичний контроль за досягненням школярів [3; 4].

Формування позитивної мотивації в молодших школярів для успішного оволодіння навичкою плавати має виняткове значення [5]. Однак у повсякденному житті ця проблема до сьогодні залишається недостатньо вивченою. Відчувається нестача в конкретних рекомендаціях і розробках, упродовження яких мало сприяти більш свідомому та успішному оволодінню навичкою плавати молодшими школярами, тим самим залучати їх до фізичної активності як підвищення якості життя дитини.

Мета дослідження – розробити структуру процесу початкового навчання плавання на відкритих водоймах у літньому оздоровчому таборі як стимулювання молодших школярів до занять із плавання.

Матеріал та методи дослідження. Для досягнення мети використано такі методи дослідження, як аналіз даних науково-методичної літератури, нормативно-правових документів, узагальнення досвіду передової педагогічної практики, соціологічні та статистичні методи дослідження.

Аналіз даних науково-методичної літератури, нормативно-правових документів, узагальнення досвіду передової педагогічної практики проводився задля пошуку, систематизації та узагальнення матеріалу стосовно сучасних підходів до початкового навчання дітей молодшого віку плавання, його організації в літніх оздоровчих закладах. Опрацювання інформаційних джерел із теорії й методики фізичного виховання, педагогіки, психології дало можливість виокремити проблему формування позитивної мотивації в молодших школярів для успішного оволодіння навичкою плавати, виявити невирішені питання, визначити наукові завдання для власних досліджень й окреслити основні шляхи їх реалізації.

Із метою отримання необхідної інформації про причини небажання навчатися плавання проводилось анкетування серед молодших школярів. Анкетування здійснювали згідно з основними положеннями та вимогами до соціологічних досліджень. Для цього розроблено анкету, яка містить п'ять питань. В анкетуванні взяли участь 80 осіб (46 дівчаток та 34 хлопчики) 8–9 років, які перебували в літньому оздоровчому таборі «Ластівка» в місті Скадовську (2018 р.) протягом однієї зміни (14 днів) у червні. Обробка та аналіз результатів дослідження дали змогу визначити мотиви відвідування молодшими школярами занять із плавання під час перебування в літньому оздоровчому таборі, причини страхів і небажання дітей молодшого шкільного віку навчатися плавання.

Результати дослідження. Результати проведеного анкетування засвідчили, що використання старих, звичних форм, засобів та методів навчання молодших школярів плавання не дають можливості стовідсотково виконувати завдання навчання плавання. Так, з'ясовано, що заняття з плавання в літньому оздоровчому таборі протягом зміни відвідують із задоволенням 48,7 %; не люблять відвідувати – 46,3 %; не можуть однозначно відповісти – 5 % молодших школярів.

У табл. 1 відображено причини відвідування молодшими школярами занять із плавання під час перебування в літньому оздоровчому таборі у відсотковому співвідношенні.

Таблиця 1

Причини відвідування молодшими школярами занять із плавання під час перебування в літньому оздоровчому таборі у відсотковому співвідношенні

Причина відвідування занять	Хлопці (n-34)	Дівчата (n-46)
Підвищення фізичної підготовленості	64,7	65,2
Збереження й зміцнення здоров'я	29,4	39,1
Випробувати свої сили	38,2	19,5
Подобається займатися фізичними вправами	44,1	54,3
Цікаво провести час	8,8	10,8

Більшість опитаних молодших школярів займаються для того, щоб стати фізично сильнішими (64,7 % хлопців та 65,2 % дівчат). Набагато менше респондентів займаються для того, аби випробувати свої сили (38,2 % хлопців і 19,5 % дівчат), а також зміцнити власне здоров'я (хлопців – 29,4 % та дівчат – 39,1 %). Серед причин, що спонукають дітей до відвідування занять із плавання, переважною є

позитивне ставлення до занять фізичними вправами (44,1 %) хлопців та 54,3 % дівчат. Досить мала кількість дітей займаються, аби цікаво провести час (8,8 % хлопців і 10,8 % дівчат).

Результати анкетування молодших школярів, які до сьогодні не оволоділи навичкою плавання, засвідчили, що причиною небажання навчатися плавання є невдале купання у відкритих водоймах, коли дитина впала, наковталася води; ситуація, пов'язана з перекиненням човна; невдале використання допоміжних засобів, таких як надувний жилет, плавальні дошки та м'ячі, нарукавники, нудлів й інших засобів, порушення методики навчання плавання батьками або тренерами.

З'ясовано, що негативну інформацію про небезпечність плавання діти дізнаються від батьків, які переказують у їх присутності про трагічні події, пов'язані з відкритими водоймами; причиною страхів дітей є також перегляд різних фільмів жахів, сюжет яких пов'язаний із трагедією на відкритих водоймах, що супроводжується кривавими сценами та смертю.

Унаслідок осмислення й узагальнення даних літератури [1; 3; 4; 5; 6; 7] та проведеного дослідження нами розроблено структуру процесу початкового навчання плавання як стимулювання молодших школярів до занять із плавання й заохочення досягнень кожної дитини – акварозряди. Систему стимулювання молодших школярів до занять із плавання представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Структуру процесу початкового навчання плавання на відкритих водоймах у літньому оздоровчому таборі

Етап навчання	Період зміни	День табірної зміни	Номер заняття	Вимога	Назва акварозряду
1	2	3	4	5	6
Освоєння з водним середовищем	Організаційний період	2 день табірної зміни	1–4	Виконувати вправу «Крокодил»; виконувати вправу «Млин»; виконувати вправу «Ножиці»; виконувати вправу «Фонтанчик»	Краб
Навчання занурення у воду з головою та видиху у воду	Основний період	5 день табірної зміни	5–10	Мати акварозряд «Краб»; робити видих у воду, тримаючись за опору; виконувати стрибки («Хто вище»); виконувати вправу «Поплавок»; виконувати вправу «Зірочка»; виконувати вправу «Крокодил» із видихом у воду; виконувати вправу «Гвинт», тримаючись за опору; виконувати вправу «Фонтанчик» із видихом у воду	Морська черепашка
Навчання ковзання	Основний період	8 день табірної зміни	11–16	Мати акварозряд «Краб»; виконувати вправу «Шукання 5 перлин»; виконувати стрибки в довжину у воді; виконувати ковзання на грудях та спині з підтримувальними засобами; виконувати вправу «Тунель» із підтримувальними засобами	Рибка
Навчання роботи ногами й навчання роботи руками	Основний період	11 день табірної зміни	17–22	Мати акварозряд «Рибка»; виконувати вправу «Шукання 8 перлин»; уміння ковзати на грудях із дощечкою з витягнутими руками, ноги кроль; виконувати вправу «Тунель» без підтримувальних засобів; уміння ковзати на спині з дощечкою	Дельфін

Закінчення таблиці 2

1	2	3	4	5	6
				з витягнутими руками, ноги кріль; плавання на грудях із дошкою ноги-кріль, чергуючи руки, видих у воду; уміння працювати лише руками; кріль на спині; уміння працювати тільки руками; кріль на грудях	
Навчання плавання в координації	Завершальний період	14 день табірної зміни	23–28	Виконувати комбінацію «ковзання на спині» без підтримувальних засобів – «зірочка»; виконувати комбінацію «ковзання на грудях» без підтримувальних засобів – зірочка; уміння плавати в координації.	Акула

Основними завданнями запропонованої структури процесу початкового навчання плавання на відкритих водоймах у літньому оздоровчому таборі є сприяння розвитку гармонійної особистості, організація дозвілля та активного відпочинку, підвищення мотивації до регулярних занять плаванням.

Кожен етап має систему наступності й послідовності. На кожному новому етапі перед молодшими школярами постає завдання щодо подолання нової проби – своєрідний рівень, який вони мають досягнути. Рівнів передбачено п'ять, це дає змогу молодшим школярам діставати вищій ступінь як підтвердження особистого росту.

Знання та вміння з кожного акварозряду розвиваються поступово, від простішого до складнішого, від акварозряду до акварозряду. Перехід рівня завершується контролем, який не є іспитом, а швидше – грою, під час якої діти молодшого шкільного віку виявляють свої знання та плавальні навички. Молодші школярі, які успішно проходять змагання, отримують підвищення ступеня.

Під час навчання плавання важливий максимально швидкий ефект (успіх), бо в молодших школярів спочатку ще відсутній стійкий інтерес до занять плаванням, який би допомагав долати неприємні суб'єктивні відчуття, що виникають при значних функціональних напружених, допомагав би проявляти вольові зусилля. Тому тривалі нервово-функціональні напруги молодших школярів, без очевидних для них результатів, відштовхують їх від занять плаванням і тим самим знижують інтерес до занять плаванням. І навпаки, чим швидше досягнуть першого результату, тим вищій первинний інтерес до плавальних вправ.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Дослідження показало необхідність розробки додаткових методик, спрямованих на підвищення мотивації учнів молодшого шкільного віку до занять плаванням. Створення стійких мотиваційних установок на оволодіння плавальними навичками передбачає застосування низки стимулів, зокрема нагородження за успіхи.

Запропоновано структуру процесу початкового навчання плавання на відкритих водоймах у літньому оздоровчому таборі, яка спрямована на формування мотивації учнів молодшого шкільного віку до занять із плавання.

Подальші дослідження полягають у впровадженні розробленої системи стимулювання молодших школярів до занять плаванням у практику спортивно-масової роботи в літньому оздоровчому таборі та оцінку її ефективності.

Джерела та література

1. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5–11-х класів: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2004. 258 арк. С. 225–244.
2. Волков И. П. Практикум по спортивной психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 288 с: ил. (Серия «Практикум по психологии»)
3. Воробйова О. В. Формування позитивної мотивації учнів до занять фізичними вправами на уроках та в позаурочний час. Золотоноша, 2012. 58 с.
4. Гавришко С. Г. Характеристика мотивів до занять фізичними вправами у молодших школярів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2018. Вип. 1(7). [https://doi.org/10.31339/2413-3329-2018-1\(7\)-249-252](https://doi.org/10.31339/2413-3329-2018-1(7)-249-252)

5. Криводуд Т. Є. Навчання плаванню дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: навч.-метод. посіб. для студентів пед. навч. закл. / Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. 64 с.
6. Савченко М. І. Плавання на відкритих водоймах: навч.-метод. посіб. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. 412 с.
7. Скалій О. В. Комп'ютерні технології диференціації процесу фізичного виховання школярів (на прикладі навчання плавання): дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02 / Скалій Олександр В'ячеславович. Тернопільський держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2002. 213 с.

References

1. Bezverkhnia, H. V. (2004). Motyvatsiia do zaniat fizychnoiu kulturoiu i sportom shkoliariv 5–11-kh klasiv [Motivation for physical education and sports pupils of 5–11 grade]. *Dys.kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu: 24.00.02, Umanskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. Pavla Tychyny*. Uman, 225–244.
2. Volkov, Y. P. (2002). Praktikum po sportivnoi psikhologii [Workshop on Sports Psychology]. Sankt-Peterburg: Pyter, 288 (Seriia «Praktikum po psikhologii»).
3. Vorobiova, O. V. (2012). Formuvannia pozytyvnoi motyvatsii uchniv do zaniat fizychnymy vpravamy na urokakh ta vpozaurachnyi chas [Formations of pupils' positive motivation to physical exercises at the lessons and at the extracurricular time]. *Zolotonosha*, 58.
4. Havryshko, S. H. (2018). Kharakterystyka motyviv do zaniat fizychnymy vpravamy u molodshykh shkoliariv [Characteristics of younger schoolchildren physical trainings motives]. *Naukovyi Visnyk Mukachivskoho Derzhavnoho Universytetu, Seriiia «Pedahohika ta psikhohohiia», Vyp. (1(7), 249–252. DOI: 10.31339/2413-3329-2018-1(7)*
5. Kryvodud, T. Ye. (2003). Navchannia plavanniu ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Swimming lessons for children of preschool and younger school age]. *Navch.-metod. posibnyk dlia stud. ped.navch. zakladiv, Sumskyi derzh. pedahohichnyi un-t im. A. S. Makarenka*. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, 64.
6. Savchenko, M. I., Kovalova, Y. (2005). Plavannia na vidkrytykh vodoimakh [Swimming outdoors]. *Navchalno-metodychnyi posibnyk*, Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 408–412.
7. Skalii, O. V. (2002). Kompiuterni tekhnologii dyferentsiatsii protsesu fizychnoho vykhovannia shkoliariv (na prykladi navchannia plavannia) [Computer technologies of differentiation of pupils' physical education process (on the example of swimming training)]. *Dys.kand. nauk z fizychnoho vykhovannia i sportu: 24.00.02. Ternopil'skyi derzh. pedahohichnyi un-t im. Volodymyra Hnatiuka*. Ternopil, 153–179.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2020 р.

ВПЛИВ РОЗВИТКУ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 15–16-РІЧНОГО ВІКУ НА РІВЕНЬ ЗАСВОЄННЯ ПРЯМОГО НАПАДАЮЧОГО УДАРУ У ВОЛЕЙБОЛІ

Олександр Швай¹, Юрій Цюпак¹, Андрій Ковальчук¹, Володимир Тарасюк², Леонід Гнітецький²

¹Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, oleks0463@gmail.com

²Луцький педагогічний коледж, Луцьк, Україна

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-96-101>

Анотації

Актуальність дослідження зумовлена потребою в розвитку координаційних здібностей школярів 15–16-річного віку, що забезпечують їхнє вміння виконувати прямий нападаючий удар у волейболі. **Мета дослідження** – проаналізувати стан проблеми розвитку координаційних здібностей школярів 15–16-річного віку для покращення засвоєння ними прямого нападаючого удару. **Методи дослідження** – теоретичний аналіз й узагальнення літературних джерел, педагогічне тестування та педагогічне спостереження, методи математичної статистики. **Учасники дослідження.** Дослідження проводили на базі ЗОШ № 10 м. Луцька. Під час проведення дослідження задіяно 60 школярів 15–16-річного віку. Дітей та їхніх батьків інформовано про всі особливості дослідження, вони дали згоду на участь в експерименті. **Результати дослідження.** Після проведення експерименту виявлено, що в контрольній та експериментальній групах відбулися зміни в показниках розвитку координаційних здібностей школярів. Так, в експериментальній групі (ЕГ) вони зросли в межах від 12 до 58 %, тоді як у контрольній (КГ) – лише в межах 1–9 %. Результати експертної оцінки володіння учнів прямим нападаючим ударом виявили, що теоретична підготовленість досліджуваних ЕГ підвищилася на 14,5 % (у КГ – 6 %); рівень техніки виконання прямого нападаючого удару зріс на 65 % в ЕГ та лише на 6,5 % – у КГ; показник контрольного нормативу мав приріст 55 % в ЕГ, 15 % – у КГ. **Висновки.** За результатами експертної оцінки виконання прямого нападаючого удару до й після експерименту можна зробити висновок про ефективність застосування авторської програми розвитку координаційних здібностей школярів для покращення засвоєння ними прямого нападаючого удару.

Ключові слова: волейбол, нападаючий удар, фізична підготовленість, технічна підготовленість, координаційна здібність.

Александр Швай, Юрий Цюпак, Андрей Ковальчук, Владимир Тарасюк, Леонид Гнитецкий. Влияние развития координационных способностей учащихся 15–16-летнего возраста на уровень усвоения прямого нападающего удара в волейболе. **Актуальность** исследования обусловлена необходимостью в развитии координационных способностей школьников 15–16-летнего возраста, которые обеспечивают их умение выполнять прямой нападающий удар в волейболе. **Цель исследования** – проанализировать состояние проблемы развития координационных способностей школьников 15–16-летнего возраста для улучшения усвоения ими прямого нападающего удара. **Методы исследования** – теоретический анализ и обобщение литературных источников, педагогическое тестирование и педагогическое наблюдение, методы математической статистики. **Участники исследования.** Исследование проводили на базе школы № 10 г. Луцка. Во время проведения исследования задействовано 60 школьников 15–16-летнего возраста. Дети и их родители осведомлены обо всех особенностях исследования, они дали согласие на участие в эксперименте. **Результаты исследования.** После проведения эксперимента установлено, что в контрольной и экспериментальной группах произошли изменения в показателях развития координационных способностей школьников. Так, в экспериментальной группе (ЭГ) они выросли в пределах от 12 к 58 %, тогда как в контрольной (КГ) – только в пределах от 1 % к 9 %. Результаты экспертной оценки владения учащимися прямым нападающим ударом обнаружили, что теоретическая подготовленность учащихся ЭГ повысилась на 14,5 % против 6 % в КГ; уровень техники исполнения прямого нападающего удара вырос на 65 % в ЭГ и только на 6,5 % – в КГ; показатель контрольного норматива имел прирост 55 % в ЭГ против 15 % – в КГ. **Выводы.** По результатам экспертной оценки выполнения прямого нападающего удара до и после эксперимента можно сделать вывод об эффективности применения авторской программы развития координационных способностей школьников для улучшения усвоения ими прямого нападающего удара.

Ключевые слова: волейбол, нападающий удар, физическая подготовленность, техническая подготовленность, координационная способность.

Oleksandr Shvai, Yuri Tsiupak, Andrii Kovalchuk, Volodymyr Tarasiuk, Leonid Gnitetski. The Influence of the Coordination Abilities Development of Pupils at 15–16 Years of Age on the Level of Assimilation of a Direct Attack Hit in Volleyball. **Topicality** of the study is caused by the need to develop the coordination skills of pupils at 15–

16 of age, which provide their ability to perform a direct volleyball hit. *The Purpose of the Research* is to analyze the problem of development of coordination abilities of schoolchildren at 15–16 years of age for improving their direct striking hit. *The Research Methods* are theoretical analysis and generalization of literary sources, pedagogical testing, and pedagogical observation, methods of mathematical statistics. *The Participants of the Research*. This study was conducted on the basis of Lutsk secondary school № 10. The study involved 60 schoolchildren at 15–16 years of age. The children and their parents were informed about all research features and they agreed to participate in the experiment. *The Research Results*. After the experiment, it was found that in the control and experimental groups there were changes in the indicators of pupils' coordination abilities development. Thus, in the experimental group (EG) they increased in the range of 12 % – 58 %, whereas in the control group (CG) – only in the range of 1–9 %. The results of students' expert review of direct attack hit revealed that theoretical preparedness of the EG students increased by 14,5 % versus 6 % in the CG; the level of direct attack hit technique increased by 65 % in the EG and only by 6,5 % in the CG; the control standard indicator had an increase of 55 % in the EG compared to 15 % in the CG. *Conclusions*. According to the results of the expert review of the direct attack hit performance before and after the experiment, it can be concluded that the effectiveness of the author's program of the pupils' coordination abilities development for improving their mastery of the direct attacking hit.

Key words: volleyball, attack hit, physical training, technical training, coordination ability.

Вступ. Аналіз спеціальної літератури та узагальнення практичного досвіду свідчать, що волейбол є доволі популярним засобом фізичного виховання серед учнів середнього й старшого шкільного віку. Це пояснюється значним інтересом дітей до ігрових видів спорту та волейболу зокрема, оскільки участь у них дає можливість не лише реалізувати свою потребу в русі, але й проявити себе через емоційно-чуттєву сферу. Практика свідчить, що рівень техніко-тактичної підготовленості школярів у волейболі є низьким. На нашу думку, це є результатом того, що вчителі не приділяють увагу детальному вивченню техніки цього технічного елементу, тобто не дають учням чітких рекомендацій щодо вдосконалення їхнього рівня розвитку координаційних здібностей та інших, не менш вагомих для виконання обговорюваної рухової дії фізичних якостей. Усі елементи техніки виконуються учнями з грубими порушеннями, тому сама гра перетворюється на елементарне утримування м'яча в повітрі. Тому можна дійти висновку, що існує потреба у вдосконаленні рівня виконання всіх технічних елементів у волейболі та прямого нападаючого удару зокрема [3; 5; 8].

Прямий нападаючий удар є чи не найскладнішим елементом техніки гри у волейбол. Правильне його виконання забезпечує видовищність волейболу та викликає захоплення в школярів. Утім, учні не володіють технікою цього складнокоординаційного елементу. Однією з причин такого явища є недостатній розвиток координаційних здібностей школярів, що визначають якість засвоєння техніки прямого нападаючого удару. Також оскільки учні не здатні повною мірою досягнути високого рівня володіння технікою прямого нападаючого удару, знижується їхній інтерес до цієї захопливої гри [2; 3; 4; 12].

Мета дослідження – проаналізувати стан проблеми розвитку координаційних здібностей школярів 15–16-річного віку для покращення засвоєння ними прямого нападаючого удару.

Матеріал та методи дослідження. Дослідження проводили на базі ЗОШ № 10 м. Луцька. Задіяно 60 школярів 15–16-річного віку (n=60). Дітей та їхніх батьків проінформовано про всі особливості дослідження, вони дали згоду на участь в експерименті.

У контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах було по тридцять учнів десятих класів. У контрольній групі уроки проводили без акценту на розвиток координаційних здібностей. В ЕГ застосовували авторську програму для розвитку загальних, спеціальних і специфічних координаційних здібностей. Під час визначення переліку координаційних здібностей ми керувалися класифікацією, запропонованою В. М. Платоновим та М. М. Булатовою [11].

Для визначення рівня розвитку координаційних здібностей використовувалася батарея тестів: диференціація просторових і часових характеристик – учасник тестування пробігає 30 м із максимальною швидкістю, час фіксується з точністю до 0,1 с. Потім повторює вправу з розміщеними на дистанції 11 гімнастичними обручами. По три на старті й на фініші, п'ять – на середині дистанції. Оцінка: різниця часу між 1 і 2 забігами; відтворення динамічних характеристик – виконується стрибок у довжину з місця з оптимальним зусиллям. Потім відтворити результат тричі з тим самим показником довжини. Експериментатор розраховує 25 %, 50 %, 75 % від першого результату, а обстежуваний відтворює в стрибках розраховані величини. Оцінка: розраховують середній показник довжини похибки; оцінка просторових характеристик – обстежуваний стоїть спиною до набивного м'яча (з умовною назвою «Мітка»), за яким на відстані 3 м і 1,5 м один від одного лежать у колах п'ять набивних м'ячів з номерами (нумерація довільна). Експериментатор називає цифру, учень повертається на 180°, біжить

до названого номера м'яча, торкається його рукою й повертається до лінії старту, де розміщена «Мітка», торкається її, у цей час експериментатор називає наступну цифру – і вправа продовжується ще двічі. Оцінка: визначається час виконання з точністю до 0,1 с. Для кожного учня розстановка м'ячів змінюється; здатність узгоджувати рухи в руховій дії – виконується задана вправа. Оцінка: порушення узгодженості й послідовності виконання вправи (кількість помилок; здатність утримувати динамічну рівновагу – стоячи на вузькій поверхні гімнастичної лави, учасник тестування виконує чотири повороти (праворуч і ліворуч). Вправа закінчується, коли обстежуваний повертається у вихідне положення. Оцінка: визначається час виконання чотирьох поворотів. Вони дали змогу установити, на якому рівні перебуває розвиток координаційних здібностей на відповідному етапі педагогічного експерименту.

Для визначення компетенцій володіння учнями технікою прямого нападаючого удару на шостому році навчання варіативного модуля «Волейбол» розроблено технологію оцінювання з урахуванням критеріїв, запропонованих МОН молоді та спорту України [10], що передбачає комплексний підхід до оцінювання досягнень учнів: знань, володіння технікою контрольної вправи та кількісного показника під час складання контрольного нормативу. Уроки в контрольній та експериментальній групах проходилися за однакових умов.

Експеримент тривав протягом 2018–2019 рр. й охоплював два етапи науково-педагогічного пошуку. На першому проводився констатувальний експеримент, під час якого проведено тестування КЗ школярів та експертна оцінка рівня володіння прямим нападаючим ударом. На другому етапі відбувалося проведення педагогічного експерименту з упровадженням програми розвитку КЗ, перевірялася її ефективність, уносилися корективи. Експериментальна методика передбачала випереджувальний розвиток загальних координаційних здібностей. На вивчення варіативного модуля «Волейбол» відведено 10 годин, цьому модулю передували такі: «Легка атлетика», «Баскетбол». Ураховуючи це, в експериментальній методиці розвиток загальних КЗ відбувався засобами легкої атлетики, спортивних ігор, естафет та рухливих ігор, аби забезпечити випереджувальний розвиток координаційних здібностей, що є вагомим під час вивчення прямого нападаючого удару. На всіх уроках із варіативних модулів, що передували волейболу, відбувалося вдосконалення саме таких здібностей, що необхідні для вивчення прямого нападаючого удару. На кожному уроці розвиток загальних координаційних здібностей відбувався в підготовчій та завершальній частинах. Виконувалися такі вправи, що збагачували фонд життєво важливих умінь і навичок, збільшували руховий досвід. Але й в основній частині уроку ми також пропонували відповідні засоби. Утім, це відбувалося в умовах дефіциту часу, оскільки в цій частині уроку розв'язувались основні завдання конкретного заняття. У методиці розвитку КЗ школярів головним методичним прийомом була новизна вправ, неочікуваність наступних дій.

Статистичний аналіз результатів експериментального дослідження здійснено за допомогою програми STATISTICA V.6.0 (StatSoft, USA). Результати подано як середнє значення \pm стандартне відхилення ($M \pm \sigma$). При нормальному розподілі кількісних перемінних для порівняння 2-х груп застосовували t-тест Стьюдента для незалежних категорій.

Результати дослідження. Біомеханічний аналіз прямого нападаючого удару виявив, що учень повинен володіти комплексом координаційних здібностей, серед них – оцінювати просторово-часові характеристики, просторові характеристики; диференціювати просторово-часові характеристики; диференціювати просторові, динамічні характеристики, координацію рухів, здатність до довільного розслаблення м'язів, спроможність утримувати рівновагу [1; 8; 9; 11; 14].

Аналіз результатів дослідження тестувань рівня розвитку координаційних здібностей десятикласників на початку експерименту не виявив достовірних розбіжностей ($p > 0,05$) між показниками рівня розвитку КЗ учнів експериментальної та контрольної груп (табл.1).

Аналіз результатів тестування на початок експерименту засвідчив, що рівень розвитку здібності до диференціації просторових і часових характеристик руху в учасників ЕГ у середньому становив $1,2 \pm 0,02$ с, а в учнів КГ цей показник виявився дещо кращим і дорівнював $1,1 \pm 0,03$ с. У КГ здібність до відтворення динамічних характеристик становила $23 \pm 0,26$ см, натомість в ЕГ рівень розвитку цієї здібності певною мірою нижчий – $24 \pm 0,26$ см.

Показники досконалості здібності до оцінки просторових характеристик руху виявився на рівні $10 \pm 0,03$ с у КГ та $10 \pm 0,2$ с в ЕГ, перебуваючи фактично на одному рівні. Визначивши стан розвитку здібності до узгодження рухів у рухові дії, у КГ ми виявили, що учні під час виконання контрольної вправи допустили в середньому $6 \pm 0,21$ помилок; в ЕГ цей самий показник дещо гірший –

7±0,22 помилки. Здібність до утримання рівноваги в учасників КГ виявилася на рівні 7,2±0,03 с, а в ЕГ ця величина становила 7,3±0,03 с.

Таблиця 1

Рівень розвитку координаційних здібностей учнів 15–16-річного віку на початку експерименту

Координаційна здібність	Група	М	М±m	σ	Р
Диференціація просторових і часових характеристик, с	К	1,1	0,03	0,16	p>0,05
	Е	1,2	0,02	0,16	p>0,05
Відтворення динамічних характеристик, см	К	23	0,26	1,44	p<0,05
	Е	24	0,26	0,47	p>0,05
Оцінка просторових характеристик, с	К	10	0,03	0,2	p>0,05
	Е	10	0,2	0,16	p>0,05
Узгодження рухів у рухових діях, кількість помилок	К	6	0,21	1,15	p>0,05
	Е	7	0,22	1,24	p>0,05
Утримання рівноваги, с	К	7,2	0,03	0,18	p>0,05
	Е	7,3	0,03	0,18	p>0,05

Примітка. *t* граничне = 2,01 при *p*<0,05.

Для перевірки ефективності впровадження експериментальної методики розвитку координаційних здібностей у навчально-виховний процес і з метою визначення зрушень у показниках рівня розвитку координаційних здібностей та рівня засвоєння учнями прямого нападаючого удару в школярів досліджених груп проведено повторне тестування. Результати дослідження засвідчують, що показники рівня розвитку координаційних здібностей покращилися, як в експериментальній, так і в контрольній групах. Проте в експериментальній групі показники вищі, ніж у контрольній (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень розвитку координаційних здібностей учнів 15–16-річного віку в кінці експерименту

Координаційна здібність	Група	М	М±m	σ	р	Приріст, %
Диференціація просторових і часових характеристик, с	К	1	0,02	0,17	p>0,05	9
	Е	0,7	0,02	0,15	p<0,05	42
Відтворення динамічних характеристик, см	К	22	0,33	1,8	p<0,05	4,5
	Е	16	0,3	1,6	p<0,05	34
Оцінка просторових характеристик, с	К	9,9	0,05	0,3	p>0,05	1
	Е	8,8	0,05	0,3	p<0,05	12
Узгодження рухів у рухових діях, кількість помилок	К	5,6	0,15	0,8	p>0,05	7
	Е	3	0,2	1,05	p<0,05	58
Утримання рівноваги, с	К	7,1	0,02	0,14	p>0,05	1,5
	Е	6,1	0,04	0,2	p<0,05	17

У школярів експериментальної групи покращилися результати за всіма показниками рівня розвитку координаційних здібностей. Так, в учнів експериментальної групи в кінці експерименту середньостатистичний показник рівня здібності до диференціації просторових і часових параметрів становив 0,7±0,02 с, приріст результату відбувся на 42 %; під час виконання нормативу на виявлення ступеня розвитку здібності до відтворення динамічних характеристик руху становив –16±0,3 см, приріст результату відбувся на 34 %; рівень розвитку здібності до оцінки просторових характеристик становив 8,8±0,05 с, приріст результату відбувся на 12 %; тестування здібності до узгодження рухів у руховій дії показало значні покращення результатів її розвитку з 7±0,22 помилки до 3±0,2 і приріст результату 58 %; здатність утримувати динамічну рівновагу становила – 6,1±0,04 с, а приріст результату – 17 %.

Школярі контрольної групи в кінці експерименту відповідно покращили свої результати: рівень здібності до диференціації просторових і часових параметрів становив – $1,0 \pm 0,02$ с, приріст результату – лише на 9 %; під час виконання нормативу на виявлення ступеня розвитку здібності до відтворення динамічних характеристик руху становив – $22 \pm 0,3$ см, приріст результату відбувся на 4,5 %; рівень розвитку здібності до оцінки просторових характеристик становив – $9,9 \pm 0,05$ с, а приріст результату – 1 %; тестування здібності до узгодження рухів у руховій дії – $5,6 \pm 0,15$ помилки, приріст результату – 7 %; здатність утримувати динамічну рівновагу – $7,1 \pm 0,02$ с, приріст результату – 1,5 %.

Дискусія. Численними дослідженнями встановлено, що розвивати КЗ школярів можна в будь-якій частині уроку. Завдання уроку щодо розвитку спеціальних КЗ виконувалися на початку або в середині основної частини уроку за винятком здібності до довільного розслаблення м'язів [8; 9; 15]. Результати дослідження значно розширюють дані про розвиток КЗ як частини фізичної підготовки школярів, які потрібні для засвоєння прямого нападаючого удару у волейболі. На жаль, у науково-методичній літературі цьому питанню приділяється недостатньо уваги. Відтак можемо стверджувати, що в нинішній ситуації у сфері фізичної культури запропонована методика розвитку КЗ є актуальною, адже нове покоління дітей бажає чогось нового. Школярі потребують як зовнішніх, так і внутрішніх стимулів щодо занять фізичною культурою й спортом, зокрема волейболом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, результати наших досліджень свідчать, що спеціально підібрана методика використання програми розвитку КЗ найкраще вплинула як на рівень розвитку координаційних здібностей, так і на рівень засвоєння прямого нападаючого удару школярами 15–16 років. Після проведення експерименту виявлено, що як у КГ, так і в ЕГ відбулися зміни в показниках розвитку КЗ школярів. Так, в ЕГ вони зросли в межах від 12 до 58 %, тоді як у КГ – лише в межах від 1 до 9 %. Результати експертної оцінки володіння учнями прямим нападаючим ударом виявили, що теоретична підготовленість членів ЕГ підвищилася на 14,5 проти 6 % у КГ; рівень техніки виконання прямого нападаючого удару зріс на 65 % в ЕГ і лише на 6,5 % у КГ; показник контрольного нормативу мав приріст 55 % в ЕГ проти 15 % у КГ.

Подальші дослідження вбачаємо у вивченні індивідуалізації й творчого підходу до кожного учня при застосуванні спеціальних вправ, необхідних для розвитку координаційних здібностей для засвоєння та виконання ними прямого нападаючого удару у волейболі.

Джерела та література

1. Бойчук Р. І. Розвиток координаційних здібностей юних волейболістів на етапі початкової підготовки: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. та спорту. Київ, 2012. 19 с.
2. Галицька А. Значення та класифікація координаційних здібностей у фізичній підготовці волейболістів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. № 3(35). С. 91–95.
3. Грабик Н. Засоби розвитку координаційних здібностей могулістів. *Молода спортивна наука України*. 2007. Вип. 11. Т. 3. С. 104–109.
4. Грінченко І. Б. Основні методи фізичної підготовки юних волейболістів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2000. № 24. С. 8–12.
5. Двейрена О. Перенос координаційних способностей: методологічний аспект. *Олімпійський спорт та спорт для всіх: проблеми здоров'я та рекреації, спортивної медицини та реабілітації*: зб. матеріалів ІV міжнар. наук. конгресу. Київ, 2000. С. 120.
6. Кічук С. Ф. Методичні аспекти навчання техніки гри у волейбол. Тернопіль: ТНПУ, 2004. 60 с.
7. Кириченко В. Порівняльний аналіз специфічних проявів координаційних здібностей хлопчиків та дівчаток основної школи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2016. 4(28). С. 65–69.
8. Лях В. И. Совершенствование специфических координационных способностей. *Физическая культура в школе*. 2000. № 2. С. 7–14.
9. Лях В. И. Координационные способности школьников. *Физическая культура в школе*. 2000. № 4–5. С. 6–13; 3–5.
10. Навчальна програма з фізичної культури для 10–11 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки № 1407 від 23 жовт. 2017 р.
11. Платонов В. М., Булатова М. М. Фізична підготовка спортсмена. Київ: Олімп. літ., 1995. 320 с.
12. Устінова Т. Б., Прекурат О. О. Методика розвитку координаційних здібностей юних волейболістів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 8. С. 153–156.
13. Фізична культура в школі: 5–11 класи: метод. посіб. / [за заг. ред. С. М. Дятленка]. Київ: Літера ЛТД, 2011. 368 с.

14. Швай О., Поляковський В., Гнітецький Л., Приступа Є. Роль швидкісно-силових здібностей у формуванні технічної підготовки волейболістів 10–14 років. *Фізичне виховання спорт і культура, здоров'я у сучасному суспільстві*. 2011. № 1(13). С. 73–76.
15. Щирба В. Проблема розвитку швидкісно-координаційних здібностей старших школярів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2019. № 4(48). С. 82–87.

References

1. Boichuk, R. I. (2012). Rozvytok koordynatsiinykh zdbnostei yunyk voleibolistiv na etapi pochatkovoї pidhotovky [Development of coordination skills of young volleyball players at the initial stage of training]: avtoref. dys. ... kand. nauk z fiz. vykh. ta sportu. Kyiv, 19.
2. Halytska, A. (2016). Znachennia ta klasyfikatsiia koordynatsiinykh zdbnostei u fizychnii pidhotovtsi voleibolistiv [The value and classification of coordination skills in the physical training of volleyball players] *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, no. 3(35), 91–95.
3. Hrabuk, N. (2007). Zasoby rozvytku koordynatsiinykh zdbnostei mohulistik [Means of development of athletes` coordination abilities]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy*, Vyp. 11, T. 3, 104–109.
4. Hrinchenko, I. B. (2000). Osnovni metody fizychnoi pidhotovky yunyk voleibolistiv [Basic methods of physical training of young volleyball players]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, no. 24, 8–12.
5. Dveirena, O. (2000). Perenos koordynatsyonnykh sposobnostei: metodolohycheskyi aspekt [Transfer of coordination abilities: methodological aspect]. *Olimpiiskyi sport ta sport dlia vsikh: problemy zdorovia ta rekreatsii, sportyvnoi medytsyny ta rehabilitatsii: zb.materialiv IV mizhnar.nauk.konh*, Kyiv, 120.
6. Kichuk, S. F. (2004). Metodychni aspekty navchannia tekhniky hry u voleibol [Methodical aspects of learning the volleyball technique]. Ternopil: TNPU, 60.
7. Kirichenko, V. (2016). Porivnialnyi analiz spetsyfichnykh proiaviv koordynatsiinykh zdbnostei khlopchykiv ta divchatok osnovnoi shkoly [Comparative analysis of specific manifestations of boys and girls` coordination abilities of primary school]. *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, no. 4 (28), 65–69.
8. Porivnialnyi analiz spetsyfichnykh proiaviv koordynatsiinykh zdbnostei khlopchykiv ta divchatok osnovnoi shkoly. *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 2016, 4(28), 65–69.
9. Liakh, V. I. (2000). Sovershenstvovaniie spetsyficheskikh koordynatsionnykh sposobnostei [Improving of specific coordination abilities]. *Fizycheskaia kultura v shkolie*, no. 2, 7–14.
10. Liakh, V. I. (2000). Koordynatsyonnyie sposobnosti shkolnikov [Coordination abilities of schoolchildren]. *Fizycheskaia kultura v shkolie*, no. 4–5, 6–13; 3–5.
11. Navchalna prohrama z fizychnoi kultury dlia 10–11 klasiv zahalnoosvitnikh shkil, zatverdzhena Nakazom Ministerstva osvity i nauky no. 1407 vid 23 zhovtnia 2017 roku [Physical Education Curriculum for Grades of 10–11, approved by the Order of Ministry of Education and Science No. 1407 since October 23, 2017].
12. Platonov, V. M., Bulatova, M. M. (1995). Fizychna pidhotovka sportsmena [Physical training of the athlete], Kyiv: Olimpiiska literatura, 320.
13. Ustinova, T. B., Prekurat, O. O. (2009). Metodyka rozvytku koordynatsiinykh zdbnostei yunyk voleibolistiv [Methodology of development of coordination skills of young volleyball players]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, no. 8, 153–156.
14. Diatlenko, S. M. (2011). Fizychna kultura v shkoli: 5–11 klasy: metodychnyi posibnyk [za zahalnoiu redaktsiieiu S. M. Diatlenka] [Physical education at school: 5–11 forms: methodological text-book], Kyiv: Litera LTD, 368.
15. Shvai, O., Poliakovskiyi, V., Hnitetskyi, L., Prystupa, Ye. (2011). Rol shvydkisno-sylovykh zdbnostei u formuvanni tekhnichnoi pidhotovky voleibolistiv 10–14 rokiv [The role of speed-power abilities in the formation of technical training of volleyball players at 10–14 years of age]. *Fizychnе vykhovannia sport i kultura, zdorov`ia u suchasnomu suspilstvi*, no. 1(13), 73–76.
16. Shchyrba, V. (2019). Problema rozvytku shvydkisno-koordinatsiinykh zdbnostei starshykh shkolariv [The problem of development of high-speed coordination skills of high school children]. *Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, no. 4(48), 82–87.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2020 р.

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

UDC 616-001

THE EFFECT OF GIVING COLD THERAPY TO DECREASED PAIN SPRAIN ANKLE BASKET BALL PLAYERS

Martha Pastari¹, Syokumawena¹

¹Faculty of Nursing, Health Polytechnic Public Health Ministry, Palembang, Indonesia, marthapasta02@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-102-106>

Abstracts

Sprain, is an injury to a joint that results in a torn ligament that functions as a binding between bones and as a stabilizer for the joint that occurs due to excessive pressure and sudden movements repeatedly. It is estimated that nearly 1,6 million injuries occur in connection with basketball in Indonesia. The epidemiology of injuries to male basketball players during training is 4,3 per 1000 while the competition is 9,9 per 1000. This study is an experimental study with a Two Group Pre-Test and Post-Test Design. The research subjects were 30 permanent members of the Bangau Basketball Club which were divided into 2 groups: O1 group was a group that was given cold therapy before training alone, O2 group was a group that was given cold therapy after exercise alone. The study was conducted in October-November 2018. There was a difference between pain intensity and the degree of ankle sprain O1 group before and after exercise with the pain intensity difference test value of 0,000 and the value of the ankle sprain degree difference test result of 0,029 ($p < 0,05$). There was a difference between the intensity of pain and the degree of ankle sprain in the O2 group before and after exercise with the test value of the pain intensity difference of 0,024 and the value of the test result of the degree of ankle sprain difference of 0,047 ($p < 0,05$). Wilcoxon test results showed that there was an effect of cold therapy to reduce ankle sprain pain with $p < 0,05$.

Key words: Heat Therapy, Cold Therapy, Sprain Ankle.

Марта Пастарі, Сіокумавена. Вплив холодової терапії на зменшення больових відчуттів при розтягненні зв'язок гомілково-стопного суглоба баскетболістів. Розтягнення зв'язок – це травма суглоба, яка може призвести до розриву волокон, які є зв'язуючим елементом між кістками та стабілізатором суглоба, що виникає через надмірний тиск і раптові рухи. За підрахунками, майже 1,6 мільйона травм індонезійці отримують під час гри в баскетбол. Епідеміологія травм баскетболістів-чоловіків під час тренувань становить 4,3 на 1000, тоді як під час змагань – 9,9 на 1000. Дослідження є експериментальним із двогруповим передтестовим та післятестовим оформленням. У дослідженні взяли участь 30 постійних членів баскетбольного клубу «Бангау», котрі були розділені на дві групи: група O1 перед тренуванням пройшла холодову терапію, група O2 холодовій терапії була піддана після тренувань. Дослідження проводилось із жовтня по листопад 2018 року. У групі O1 виявлена різниця в інтенсивності болю та ступені розтягнення гомілково-стопного суглоба до й після фізичного навантаження зі значенням тесту різниці інтенсивності болю в 0,000 та значенням різниці результатів тесту на розтягнення голеностопа в 0,029 ($p < 0,05$). Виявлена різниця між інтенсивністю болю та ступенем розтягування голеностопа в групі O2 до й після фізичного навантаження з тестовим значенням різниці інтенсивності болю 0,024 і значенням результату тесту на ступінь різниці розтягування голеностопа в 0,047 ($p < 0,05$). **Результати дослідження.** Вілкоксона показали, що показник застосованого ефекту холодової терапії для зменшення болю при розтягненні гомілково-стопного суглоба становив $p < 0,05$.

Ключові слова: теплова терапія, холодова терапія, розтягнення гомілково-стопного суглоба.

Марта Пастарі, Сіокумавена. Влияние холодовой терапии на уменьшение болевых ощущений при растяжении связок голеностопного сустава баскетболистов. Растяжения связок – это травма сустава, которая может привести к разрыву волокон, которые являются связующим элементом между костями и стабилизатором

сустава, возникающее из-за чрезмерного давления и внезапного движения. По подсчетам, почти 1,6 миллиона травм индонезийцы получают во время игры в баскетбол. Эпидемиология травм баскетболистов-мужчин во время тренировок составляет 4,3 на 1000, тогда как во время соревнований – 9,9 на 1000. Исследование является экспериментальным с двухгрупповым предтестовым и послетестовым оформлением. В исследовании приняли участие 30 постоянных членов баскетбольного клуба «Бангау», которые были разделены на две группы: группа O1 перед тренировкой прошла холодовую терапию, группа O2 холодовой терапии была подвергнута после тренировок. Исследование проводилось с октября по ноябрь 2018 года. В группе O1 обнаружена разница в интенсивности боли и степени растяжения голеностопного сустава до и после физической нагрузки со значением теста разницы интенсивности боли в 0,000 и значением разницы результатов теста на растяжение голеностопа в 0,029 ($p < 0,05$). Выявленная разница между интенсивностью боли и степенью растяжения голеностопа в группе O2 до и после физической нагрузки с тестовым значением разницы интенсивности боли 0,024 и значением результата теста на степень разницы растяжения голеностопа в 0,047 ($p < 0,05$). Результаты исследования Вилкоксона показали, что показатель примененного эффекта холодовой терапии для уменьшения боли при растяжении голеностопного сустава составлял $p < 0,05$.

Ключевые слова: тепловая терапия, холодовая терапия, растяжение голеностопного сустава.

Introduction. In United States there are more than 23 000 peoples per day, whether athlete or non athlete, that happen *ankle* injury. This incident is estimated 1 from 10 000 per day. Women athlete 25 % has an incident rate more rather than men athlete. Then in Indonesia, it estimate almost 1,6 million injury occurring related with basket ball sport. Epidemiology injury in men players while exercise is 4,3 per 1000 while in league is 9,9 per 1000 [3].

In Indonesia also has a injury casses that happen by people that doing a silat in contest category in POPDA Athlete East Java Nganjuk District in 2014 that shown swallow with percentage 37,24 %, scratched 18,11 %, hemorrhage 13,04 %, *strain* 10,87 %, ***sprain* 17,93 %**, *fractur* 5,97 % and dislocation 3,81 % [7].

At school age, the risk that happen injury is nine times more higher while competing than while exercise. The injury is happen more than 60 % in low extrimity, where the injury in *ankle joint ligament* is often happen both men or women. Based on mechanisme occuring injury, physical contact that happen while in competency and exercise, it is called to men contact while competency more higher, around 52 %, than while exercise, 44 %, whereas on women, physical contact is occuring 46 % while competing and 31 % while exercise [3].

Nowadays, high speed, physical contact and aggressiveness are a common thing that occurs to basket ball exercise, until causing the higher risk occurring injury. The injury that often happen to athlete is *ankle sprain*, which is injury to ligament that causing torn in ligament. Sprain happen because an excessive pressure and suddenly to joint or because excessive using that repeatedly. According to [1] *American College Health Association* (ACHA) sprain is divided to **Sprain mild (First Degree)**; usually accompanied with pain feeling, hematoma (inflammation) and decreasing function, **Sprain Moderate (Second Degree)**; occur the infusion fluid that cause swollen and felt hot, then in **Sprain Severe (Third Degree)**; all the entire ligament fibers break up cannot be moved as usual with severe pain, swelling, and the presence of blood in the joints. Basket ball player occur a trauma because *Inversion Injury*, where the players landing a leg and *ankle* is rotating [5].

Based on the previous study that happen to research, there are a lot of extracurricular groups and basketball clubs among teenagers throughout the city of Palembang, South Sumatra Province, one of which is the Bangau Basketball Club «Bangau Sport Center» that located in Mayor Ruslan Street No 207 B RT 029 Urban Village 9 ilir District East Ilir III Palembang City. Bangau Basket Club «Bangau Sport Center» is the longest-running club, managed independently by youth groups who love basketball, actively participating in various tournaments at the City and National level, often getting awards, supported also that the effect of cold therapy on reducing ankle sprain pain has never been done on members of this basketball club, based on this, researchers are interested in examining «the effect of giving cold therapy through decreased pain sprain ankle to basket ball players».

Research Method. This research is experimental research with **Two Group Pre-Test and Post-Test Design Plan**. The subject is divided into 2 groups there are: the groups O1 is group that given cold therapy before exercise only, group O2 is group that given cold therapy after exercise only. Intervention is given on fixed schedule exercise basket is do. Before and after exercise assessed the intensity of pain using Pain Tools Scale (*Visual Analog Scale*) and Sprain Ankle degree. There are the design table researches **Two Group Pre-Test and Post-Test Design**. The subject research is divide into 2 groups there are: the O1 groups is the group that given cold therapy before exercise only, group O2 is group that given cold therapy after exercise only. Intervention is given to fixed schedule basket exercise do. Exercise before and after is assessed the intensity of

the pain by using Pain Tools Scale (*Visual Analog Scale*) and sprain ankle degree. There are the research design tables *Two Group Pre-Test and Post-Test Design*.

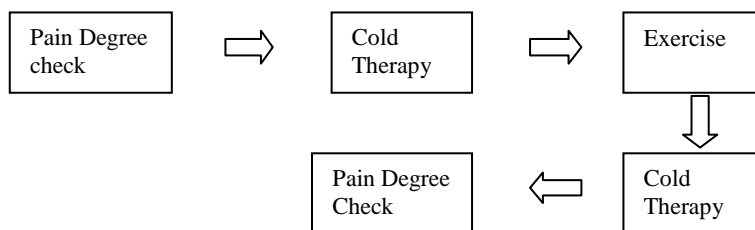

Fig. 1. Concept Framework

Result.

Table 1

The Result Hypothesis Test

Group	Data Sources	Wilcoxon Signed Ranks Test (sig 2-Tailed)	Result
O1	Pain Intensity Before And After Exercise	0,008	Any Effect
	Sprain Ankle Degree before and after Exercise	0,000	Any Effect
O2	Pain Intensity before and after Exercise	0,000	Any Effect
	Sprain Ankle Degree before and after Exercise	0,000	Any Effect

Discussion. Based on the result, it can explain that the pain that experienced by group O1 basket player before exercise (pretest) is 15 people with mild intensity pain (50,0 %) and 15 people with moderate (50,0 %).

The result is in line with research of (Nurjannah, 2016), where the pain can be understood with different between individual, it depends on perception. Even though, any one differences about pain perception. In simple pain can be interpreted as a sensation that not fun whether sensory or emotional that related with any tissue damage or other factor.

Based on the research, it can get that pain experienced by group O1 basket ball player after exercise most of it is 27 people with mild pain intensity (90,0 %). The result is in the line with research [5], the Pain happen if any mechanical stimulation, thermal or chemistry that past certain stimuli of excitement. These stimuli are detected by nociceptors which are the free nerve endings. The stimulation will be carried as nerve impulses through Delta A fibers which myelinated, has fast delivery speed, and responsible to handle fast, sharp, and localized pain, and C fibers that are not myelinated with slow nerve speed and are responsible for painful blunt and not localized pain. The factors that related with causing pain is the conditions that causing injury whether Biology, Chemistry, Physical, or Psychology.

Based on the research, it can get that the part of sprain ankle degree that experienced by group O1 basket player before exercise is Degree I where ligament feels pain, it occur hematoma (hematoma) mild is 21 people (70,0 %). The result is in line with research of [5], the injury can be happened because muscle coordination and not perfect joint, until causing the wrong moving and causing injury. This is can be happen because lack of warming up, lack of concentration or the condition of athlete in physical and mental is weak.

Based on the research, it is obtained that part of sprain ankle degree that experienced by group O2 basket player before exercise is 18 people with moderate pain intensity (60,0 %). Based on the research that done by [4]. Sprain is an injury that related injury to ligament (tissue that connects bone to other bone) or joint capsule. The Severe damage on this joint it will cause the joint is become not stable. The symptom is causing a **pain feeling**, swollen, bruised, inflammation, instability and losing the ability to moving. But, the signs and symptom can be variation in intensity, it depends on the severity of the sprain.

Based on the research, it is obtained the pain that experienced by group O2 basket player after exercise as part of 23 people with mild pain intensity (76,7 %). Based on the research [4], sport injury can cause by internal factor and from external, this is like referring by Arif Setyawan [4] that exercise Injury between them it can cause by collision while in exercise or competency, weak muscle, *overuse* or facility and pre-facility that not

good. The exercise that is causing injury sports is **exercise** (30 %), competency (35 %), sport class (20 %), and informal playing (15 %).

The result is showing that part of sprain ankle degree that experienced by group O2 basket player before exercise is Degree II where Ligament is felt hot and swollen is 16 people (53,3 %). According *International Olympic Committee Medical Commission in Sport Medicine Manual* that is quoted by [4]. Based on the injury levels, the exercise is divided are 1). Higher risks sport, 2). Moderate risks sport, 3). Lower risks sport. The exercise that include moderate risks is; all the athletic exercise, including marathon running 30 km and walking 50 km, badminton, baseball, **basket ball**, biathlon, *bobsled and luge*, *cross country skiing*, *canoeing*, rowing, softball, tennis outdoor.

The result research is showing that part of sprain ankle degree that experienced by group O2 basket player after exercise is Degree II where ligament is felt hot and swollen is 23 people (76,7 %). In line with the [5] Research that *Sprain* is injury in joint that causing torn ligament that the function as binding between bones and as joint stability. This is happen because an excessive pressure and the moving is suddenly in repeatedly, where pain in swollen is usually mild into moderate and swelling that accompanies moderate to severe.. The injury is often experienced by basket players. This injury occurs when a player lands on the foot of another player or the ankle curls too out. While basket players playing, *ankle* injury is often happen **while wrong landing jump shoot**. *Jump shoot* that unstable will causing wrong landing position until the balance of the body while landing will causing *ankle* occur *disposition*. While this thing happen, the ligament can torn a half or entire.

The research is showing different intensity pain test is 0,000 and result of different ankle sprain degree test is 0,029 so this thing can be showed that both those value is $< 0,05$, can be conclude that H_0 is reject and H_1 is accept are a differences between pain intensity or sprain ankle degree group O1 before and after exercise. Based on research [2], *Ankle sprain* occur because excessive pain (*overstretching* and *hypermobility*) or sudden inversion and plantar flexion trauma, while exercising, physical activity, while leg is not resting perfectly to the floor/ground until causing ligament structures to stretch beyond normal physiological and functional lengths. Elongation causes tearing of the lateral complex ligaments, this will cause pain when contracting. The pain causes immobility resulting in decreased muscle strength and limited mobility.

Then based in [4] Research ankle injury is caused by the pressure to make a sudden turning motion. Ankle injury can affect not only the side of the ankle but usually can also damage the outer (*lateral*) ligaments. With the support of a lot of nutrients and oxygen, metabolism at the site of injury will increase with the rest of the metabolism in the form of heat. That condition causes the location of the injured ankle area to be hotter (hot) compared to other locations that did not experience injury. Stacks of metabolic waste and other chemicals will stimulate nerve endings in the injured ankle and **causing pain (dolor)**. This pain feeling is triggered by depressed nerve endings. Those inflammation signs symptoms will decrease the organ function or dislocation joint injury that called with the term joint decrease or *functiolaesa*.

The result is showing pain intensity difference test is 0,024 and sprain ankle degree different test is 0,47 so this thing is showing that those both values $< 0,05$, can concluded H_0 accepted and H_1 rejected are a differences between pain intensity and sprain ankle degree group O2 before and after exercise.

Based on [2] research, ankle injury can be happen when sprained at suddenly continue with any response from body with inflammation signs that include from *rubor* (red), *kalor* (hot), *tumor* (swollen), *dolor* (pain), and *functiolaesa* (function decrease).

Then according to [6] research, causing exercise injury is usually from traumatic/collision in direct or exercise that repeatedly in a long time. This causing is divided into 1) external factor, is: (a) football, **basket**, boxing, karate; (b) exercise tools: stick hockey, racket, ball; (c) Field conditions: slippery, uneven, muddy; 2) internal factor, are: (a) anatomy factor. Unequal leg length, flat foot arch, tiptoe, so that when running it will interfere with movement; (b) Wrong movement/stroke exercises for example: backhand punch; (c) Muscle weakness; d) Low fitness level; 3) Overuse. Excessive and repetitive movements or exercises in a relatively long time/micro trauma that can cause injury.

Conclusion

Analysis Univariate Group O1

1) Pain that experienced by group O1 basket players before exercise is 15 people with mild intensity pain (50,0 %) and 15 people with moderate intensity pain (50,0 %).

2) The pain that experienced by group O1 basket players after half of exercise is 27 people with mild intensity pain (90,0 %).

3) Half of sprain ankle degree that experienced group O1 basket player before exercise is I degree where the ligament is feels sick, become inflammation (hematoma) mild is 21 peoples (70,0 %).

4) Half of sprain ankle that experienced by group O1 basket player after exercise is I degree where ligament is feels sick, occur inflammation (hematoma) mild is 27 peoples (90,0 %).

Analysis Univariate Group O2

1) Most of the pain that experienced by group O2 basket player before exercise is 18 peoples with moderate pain intensity is (60,0 %).

2) The pain that experienced by Group O2 basket players after exercise most of it is 23 peoples with mild pain intensity (76,7 %).

3) Most of it is sprain ankle degree experienced by group O2 basket player before exercise is Degree II where Ligament it felt hot and swollen is 16 people (53,3 %).

4) Most of it sprain ankle degree that experienced by group O2 basket player after exercise is Degree II where the Ligament is felt hot and swollen is 23 peoples (76,7 %).

Analysis Bivariate

1) Pain intensity different test is 0,000 and the result of sprain ankle degree different test is 0,29 so this thing showing that those both values $<0,05$, can conclude H_0 is rejected and H_1 is accepted are a different between pain intensity and sprain ankle degree group O1 before and after exercise.

2) Pain intensity different test is 0,024 and sprain ankle degree different test is 0,047 so this thing is showing that those both value $<0,05$, can be conclude H_0 is accepted and H_1 is rejected are a different between pain intensity and sprain ankle group O2 before and after exercise.

3) Based on the result of wilcoxon test to know is there any effect of giving cold therapy through sprain ankle pain decreased, it show that all the values is showing each variable comparison $<0,05$ is 0,008,0,000,0,000,0,000 that means any effect giving cold therapy through sprain ankle pain decreased.

References

1. American Collage of Emergency (AAOS) (2012) *Pertolongan Pertama dan Pencegahan Cedera Olahraga*. Jakarta: Erlangga.
2. Atmojo, W. T. (2017) *Efektivitas Kombinasi Terapi Dingin dan Masase Dalam Penanganan Cedera Ankle Sprain Akut Pada Atlet Pencak Silat DIY*. State University of Yogyakarta.
3. Haddar, D. (2015) *Cedera Pada Pebasket*. Available at: www.Orthopaeditrauma.blogspot.co.id (Accessed: 19 March 2018).
4. Hermawan, A. (2015) *Presentase Cedera Olahraga Pada Atlet Sepak Bola Usia di Bawah 12 Tahun Dalam Kompetisi Sepak Bola Antar SSB Tingkat Nasional*. State University of Yogyakarta.
5. Nurjannah, S. (2016) *Keefektifan Kombinasi Terapi Panas dan Dingin dengan Terapi Panas, Terapi Dingin Terhadap Cedera Otot Hamstring*. State University of Yogyakarta.
6. Setiawan, A. (2011) 'Faktor Timbulnya Cedera Olahraga.', *Jurnal Media Ilmu Keolahragaan Indonesia*, 1(1). doi: <https://doi.org/10.15294/miki.v1i1.1142>.
7. Yudi, E. W. P. (2014) *Identifikasi Cedera Pada Cabang Olahraga Pencak Silat Kategori Tanding Pada Atlet POPDA Kabupaten Nganjuk*. State University of Yogyakarta.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2020 р.

ANALYSIS OF THE ROLE OF MODERATING SOCIO-CULTURAL PRESSURE FOR WEIGHT LOSS AND PHYSICAL CHANGES IN OBESE AND NORMAL WEIGHT ADOLESCENTS

Seyed Mohammad Hossein Hosseini Ravesh¹

¹Department of Physical Education and Sport Sciences, Zabol Branch, Islamic Azad University, Zabol, Iran, Hhoseinir@yahoo.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-107-115>

Abstracts

Topicality. Obesity is a global epidemic. Obesity is on the rise in developing countries due to changes in lifestyle. **The Aim of the Research.** This study aimed to compare body image problems and social-physical anxiety in obese and normal-weight adolescents by examining the moderating role of cultural social pressure for weight loss and physical change. **Method.** In this descriptive cross-sectional study, 70 adolescents obese and 72 adolescent girls with normal weight were selected through one-stage cluster sampling from high school students in Mashhad. Data collection and measurement tools included: high-sensitivity portable digital scales, Multidimensional Self-Relationships Questionnaire, Physical Social Anxiety Questionnaire, and Cultural Social Pressure Questionnaire. The groups were matched for education, gender, and age. Data were analyzed using SPSS 22 software. **The Results of the Research.** Results of multivariate analysis of variance showed that there was a significant difference in body image and physical and social anxiety between obese adolescents and normal weight adolescents. The results also showed that high cultural social pressure for weight loss and physical change has a significant role in increasing physical social anxiety. But it does not have a moderating role in the extent of body image problems and physical social anxiety. Obesity and high cultural social pressure for weight loss and physical change are important factors in increasing body image problems and physical and social anxiety. But cultural social pressure does not mitigate the role of obesity in increasing or decreasing body image problems and physical social anxiety. **Conclusions.** Therefore, it can be concluded that body image problems in obese individuals are more influenced by their body mass and not by the socio-cultural pressure for weight loss and body change.

Key words: Obesity, Body image, Physical social anxiety, Social-cultural pressure, Weight loss, Physical change.

Сидів Мохаммед Хоссейн Хоссейні Равеш. Аналіз значення стримання соціально-культурного тиску на підлітків із нормальною та надмірною масою тіла під час схуднення й фізичних змін. **Актуальність.** Ожиріння – це глобальна епідемія. Ожиріння зростає в країнах, що розвиваються через зміни способу життя. **Мета дослідження.** Це дослідження мало на меті порівняти проблеми з тілобудовою та соціально-фізичну тривожність у підлітків з ожирінням і нормальною вагою, вивчаючи помірковану роль соціального-культурного тиску для схуднення та фізичних змін. **Методи.** У дослідженні взяло участь 70 підлітків з ожирінням та 72 дівчини-підлітки з нормальною вагою, які були відібрані за допомогою одноетапного кластерного відбору з учнів середньої школи в Мешхеді. У процесі дослідження використано: високочутливі портативні цифрові ваги, багатовимірну анкету щодо взаємозв'язків, анкету фізичної соціальної тривоги та анкету культурного соціального тиску. Групи були зіставні за освітою, статтю та віком. Дані аналізували за допомогою програмного забезпечення SPSS22. **Результати дослідження.** Результати багатофакторного дисперсійного аналізу показали, що існує значна різниця щодо тілобудови та фізичної й соціальної тривожності в підлітків з ожирінням та підлітків із нормальною вагою. Результати також показали, що високий соціально-культурний тиск щодо схуднення й фізичних змін відіграє значну роль у збільшенні фізичної соціальної тривожності. Але це не є досить суттєвим у масштабах проблем із тілобудовою та фізичною соціальною тривожною. Ожиріння й високий соціально-культурний тиск для схуднення та фізичних змін є важливими факторами посилення проблем із зображенням тілобудови та фізичною й соціальною тривожністю. Але соціально-культурний тиск не зменшує ролі ожиріння в збільшенні чи зменшенні проблем із тілобудовою та фізичною й соціальною тривожністю. **Висновки.** Тому можна зробити висновок, що проблеми з тілобудовою в людей з ожирінням більшою мірою впливають на їхню масу тіла, а не на соціокультурний тиск для схуднення та зміни тіла.

Ключові слова: ожиріння, тілобудова, фізична соціальна тривога, соціально-культурний тиск, схуднення, фізичні зміни.

Сидел Мохаммед Хоссейн Хоссейні Равеш. Анализ значения сдерживания социально-культурного давления на подростков с нормальной и избыточной массой тела во время похудения и физических изменений. **Актуальность.** Ожирение – это глобальная эпидемия. Ожирение растет в развивающихся странах из-за изменений в образе жизни. **Цель исследования.** Это исследование было нацелено на сравнение проблем с телосложением и социально-физической тревожностью у подростков с ожирением и нормальной массой тела путем изучения сдер-

живающей роли культурно-социального давления для потери веса и физических изменений. **Методы.** В этом перекрестном исследовании 70 подростков с ожирением и 72 девочки с нормальным весом были отобраны путем одностадийной кластерной выборки от учащихся старших классов в Мешхеде. Инструменты сбора и измерения данных включали высокочувствительные портативные цифровые весы, вопросник многомерных отношений в себе, вопросник физического социального беспокойства и вопросник культурного социального давления. Группы были сопоставимы по образованию, полу и возрасту. Данные проанализированы с использованием программного обеспечения SPSS 22. **Результаты исследования.** Результаты многомерного дисперсионного анализа показали, что существует значительная разница в телосложении, физической и социальной тревожности у подростков с ожирением и подростков с нормальным весом. Результаты также показали, что высокое социально-культурное давление для снижения веса и физических изменений играет важную роль в повышении физической социальной тревожности, но не играет сдерживающей роли в масштабах проблем с телосложением и физической социальной тревожностью. Ожирение и высокое социально-культурное давление для снижения веса и физических изменений являются важными факторами в увеличении проблем с социальной, и физической и социальной тревожностью. Но социально-культурное давление не уменьшает роли ожирения в увеличении или уменьшении проблем с телосложением и физической социальной тревожностью. **Выводы.** Таким образом, можно сделать вывод, что на проблемы с телосложением у людей с ожирением больше влияет их масса тела, а не социокультурное давление для потери веса и изменения тела.

Ключевые слова: ожирение, телосложение, физическая социальная тревожность, социокультурное давление, потеря веса, физические изменения.

Introduction. Obesity is a chronic and common disorder that is a predisposing factor for certain diseases such as cardiovascular disease, type 2 diabetes and some types of cancer. With the increasing prevalence of obesity, it is projected that by 2030, 50 percent of the world's population will be obese [43]. Obesity is not only the cause of physical problems but as one of the interactions between the body and the psyche that has been observed in research literature, it is one of the causes of behavioral problems [41]. Research shows that obese children face many adverse behaviors and are more likely to use aggressive behaviors. Obesity has a two-way association with psychological distress and one's psychiatric status. In other words, many psychological problems as a primary and constant factor can cause obesity, and on the other hand, obesity itself can lead to many unpleasant psychological consequences and dissatisfaction with life. Obesity is positively and significantly correlated with internalized and extrinsic symptoms reported by parents [44] And in internal studies, Dehkordi reported that overweight and coping disorder in overweight boys was greater than in normal weight boys [6]. Therefore, one of the areas of research related to obesity is the study of the correlates and psychological treatments of obesity. Many external and internal studies have shown that psychological treatments are effective in reducing obesity. While this weight loss is minor in some cases. some believe that many obesity-related illnesses, such as diabetes, hypertension, and hyperlipidemia, have been significantly improved by slight 5 % body weight reductions [4].

Considering the above findings and the many researches that confirm the correlation between psychological disorders and obesity, it is necessary to examine the problem of obesity from a psychological perspective. Looking at the research literature on obesity, we come to two very important concepts that have been studied in relation to this issue: body image and physical social anxiety. The body image can be defined as the subjective image of one's body size and shape (the perceptual dimension) and his or her sense of these physical (emotional dimensions). The link between obesity and body image has been established in many studies [20]. Singh, Ashok, Bino, Parskar [36], Bihomika [2] and Schwartz & Brownell [35] attribute this to the incorrect estimation of body size and shape in obese individuals. on the other hand, severe cultural pressure on The slim, especially in Western societies, leading to the prevalence of body image dissatisfaction, especially among obese adolescents [17].

Another variable associated with obesity and little research has been done on it is physical social anxiety. Research has shown that physical social anxiety is associated with anxiety about the body, obesity, and eating disorders [2]. Physical social anxiety is one of the problems associated with dissatisfaction with the physical state and subset of social anxiety and occurs when a person feels that his or her physical characteristics are a potential source of ridicule or humiliation [25]. Every time a person perceives himself or herself as different from others, this means that he or she will evaluate his or her outward appearance negatively, may experience more social problems, receive weaker reactions from others, and thus exhibit poorer overall adaptation [32]. Because obese people have distorted estimates of their physical characteristics, and evaluate their appearance negatively, they are at risk for social anxiety, so that obese children are concerned about their body image and body image. Girls who are overweight are more likely to have social interaction problems than boys [14].

According to the findings, it is necessary to investigate the psychological problems of obese people, especially the two variables of body image and physical social anxiety. In recent years, however, researchers have found that the relationship between obesity and psychological problems is ambiguous and contradictory [21]. These findings point to the fact that most studies are looking for a simple link between obesity and psychological problems. Therefore, the researchers recommend that mediating and moderating variables be considered in examining the psychological problems of obese individuals.

Socio-cultural pressure in the general sense is the actual or potential social and cultural forces controlling or guiding human thought, behavior, or action in a particular direction. In a more limited sense, social-cultural pressure refers to public opinion. Many people think that sometimes socio-cultural pressure can affect people's sense of the world. Hence, some view the totality of the explicit and implicit, direct and indirect effects that the social and cultural environment exerts on the people in whom they live, as sociocultural pressure. The emergence of public opinion requires at least information, shared culture and human contact. The power of public opinion originates from the fact that certain behavior patterns are imposed by these thoughts and become behavioral norms [2]. Mass media, public opinion, fashion, advertising, and so on are important social and cultural forces to change the lifestyle and pressure on obese and overweight people to form inappropriate body image and strive to improve it [19]. The present study aimed to investigate the moderating role of cultural social pressure for weight loss and physical change in the incidence of physical image problems and physical and social anxiety in obese individuals. One of the influencing factors in behavioral and psychological problems such as body image problems and physical and social anxiety in overweight and obese women and girls, cultural social factors and extreme emphasis on fashion media and aesthetics of certain societies on excessive weight loss as [27; 41]. Recent research supports the social-cultural model of body image dissatisfaction in obese individuals. This model states that the more obese individuals feel the more pressured to lose weight, the more they are exposed to body image problems [22] and this dissatisfaction with body image results in increased physical social anxiety [15].

A 2011 study in several different countries found that ideal body image and body image dissatisfaction were influenced by parents, peers, the media, and religious attitudes. These socio-cultural factors even influence the type and amount of people's eating and physical activity. This study showed that cultural values and norms and messages received by the media, peers, and parents play an important role in ideal limb characteristics and as a result of body image dissatisfaction [30]. Numerous other studies have also shown that socio-cultural factors contributing to body image dissatisfaction include media pressure, peer pressure, and parental pressure [18]. However, numerous studies have also attempted to show that these three factors are culturally dependent and apply only to Western countries [23]. In other words, given the wide cultural differences between different societies, it is possible that obese individuals in one country may be less susceptible to self-esteem and increase physical social anxiety but not in another [29]. This approach has been supported by studies showing that Asian women are less physically dissatisfied with Western women and less likely to engage in weight loss behaviors [26]. But in recent years, Western culture about the ideal body is penetrating into Asian countries, including Iran, and the easiest way to identify the popularity of American and European films or to use fashion magazines among industry professionals, Fashion and clothing [31].

Given the widespread impact of socio-cultural factors, especially those of parents, peers, and the media, the present study hypothesizes that body image and physical social anxiety in obese individuals are affected by cultural social pressure for weight loss and physical change. And these problems are tempered by the cultural social pressure to lose weight and change. Previous studies have reported that the vacuum is of interest, age, gender, and environment, with no specific attention being given to this group, nor to the differences in the culture of different countries. In addition, most of the internal research has been done in the field of medical sciences and psychology, and has received less attention from a physical education perspective. This study attempts to address the issue of obesity with an interdisciplinary perspective on the particular age and gender spectrum that most teachers and physical education teachers deal with from a different science perspective. It should be noted that due to the increasing influence of western social and cultural standards and ideals of physical activity in our country and the increasing pressure on obese people to gain lean body, it is necessary to recognize the psychological effects of these standards on individuals and psychological functioning. Their social, especially among obese young girls, is increasingly felt. Understanding the consequences of obesity and their exacerbated socio-cultural factors will lead to the design of more effective treatments and more careful planning to control obesity. However, there is no need for any internal studies to examine the social cultural

pressure for weight loss and physical change in obese individuals. Finally, the theoretical and research foundations reinforce the idea that body image and social anxiety are different in obese and obese adolescents. Therefore, the purpose of the present study was to compare body image problems and physical social anxiety in Normal weight and obese adolescents with regard to the moderating role of cultural social pressure for weight loss and physical change.

Methodology. The present study is fundamental in terms of objectives and in terms of causal-comparative data collection. The statistical population of this study included all female adolescents studying in the school year of 2019, in high school in Mashhad, with the age range of 14–18 (50,000). The sample consisted of 70 obese and 72 normal weight girls who were selected by one-stage cluster sampling. First of them were selected randomly from seven districts of Mashhad city, then referring to all high schools of this area and weight measurement. And the height of the students, the obese were screened using the BMI. Health experts were measured every school. All students who were obese, a questionnaire survey was given. People with normal weight and obese subjects were matched for age and education groups and completed a similar questionnaire.

In the present study, since the sample studied were adolescents and the body ratios changed naturally during adolescence, so we defined the CDC as the z-score by age, or we defined over 30 as obese. BMI stands for Body Mass Index (BMI) is a statistical measure for comparing a person's weight and height. It is very simple to calculate and is used in many places to determine overweight and weight loss. Body mass index is obtained by dividing a person's weight in kilograms by the second power (x^2) of his height in meters. In this index, individuals with a score above 30 are considered obese, with a range between less than 16 and more than 40 [9].

Measurement tools included high-sensitivity portable digital scales and a non-dilatable tape meter (for measuring body mass index), self-reported multidimensional relationship questionnaire, physical social anxiety questionnaire, and cultural social pressure questionnaire for weight loss and change.

During the study, after coordinating with the school authorities, students who appeared to have a body mass index above 30 were first used to measure height and weight by the school health officer to measure their height and weight. After determining their BMI, they completed the questionnaires if their BMI was above 30 and were willing to participate in the study. After data collection, they were entered into SPSS software and the results were discussed. In this study, descriptive and inferential statistics were used for data analysis. Descriptive statistics were used to show the status of the data such as mean and standard deviation. Multivariate analysis of variance was used to analyze the hypotheses in the inferential statistics section. For the purpose of the analysis, the Sociocultural pressure variable for weight loss and body change was transformed from the interval variable to the ordinal variable, so that the mean of Sociocultural pressure for weight loss and body change was calculated first for the research data and then they received lower than average scores as the group that had low pressure for weight loss and physical change, and those who had higher than average scores on cultural social pressure for weight loss and physical change, as the group who had high stress. To lose weight and have a change in body, they were grouped and so on Multivariate Analysis of Variance Analysis to Investigate the Main Effect of Weight (on Two Obese and Normal Weight Levels) and the Main Effect of Cultural Social Pressure on Weight Loss and Physical Change (with Two Levels of High and Low Pressure) on Components Body image and physical community anxiety as well as the interaction of weight effect and socio-cultural stress were used for weight loss and physical change.

Findings. The mean age of the participants in this study was 14–18 years and the mean age of the obese group was 16,6 years and the mean age of the normal weight group was 16,2 years. The participants had a weight range of 25 to 110 kg, The average weight of obese and normal weight group was 84 kg and 62 kg, respectively. All participants were single. Multivariate analysis of variance was used to investigate the differences in body image problems in obese and overweight adolescents and to examine the moderating role of cultural social pressure on weight loss and body change in increasing or decreasing body image problems. Table 1 presents descriptive information on body image problems by obese and normal-weight individuals as well as by the level of cultural social pressure for weight loss and physical change.

As can be seen in Table 1, the average body image score in obese individuals is lower than in normal-weight individuals. In addition, in both obese and normal-weight groups, people who experience high cultural social pressure for weight loss and physical change have lower body image scores than those who experience low cultural social stress.

Table 1

**Mean and Standard Deviation of Body Image by Weight and Social Cultural Pressure
for Weight Loss and Body Change**

Weight	The Amount of Pressure	Mean	SD
Obese	high pressure	25,43	2,44
	low pressure	26,37	1,84
	Total	25,62	2,35
Normal weight	high pressure	27,16	2,90
	low pressure	27,96	2,47
	Total	27,76	2,59
Total	high pressure	25,89	2,66
	low pressure	27,67	2,44
	Total	26,78	2,69

Examination of the assumptions of the multivariate analysis of variance showed that the assumption of homogeneity of variances is true using Levene's test ($F = 0,927$ and $P > 0,430$). In addition, the normal distribution of the body image variable measured by the Kolmogorov-Smirnov test showed a normal distribution of this variable ($F = 0,594$ and $Z = 0,770$). The results of multivariate two-factor variance analysis are presented in table 2. As can be seen in table 2, the effect of body weight was significant ($F = 10,87$, $P = 0,001$). That is, obese and normal-weight people differ in body image. According to table 1, since the average obese person is less than the normal body weight, it can be said that obese people have more body image problems than the normal weight person. According to the results of table 2, the main effect of pressure was not significant ($P = 0,087$ and $F = 2,96$). That is, there is no evidence of a difference between the two groups of high and low cultural social pressure for weight loss and physical change in both obese and normal-weight groups in terms of body image. Also, according to the results of table 2, the interaction between weight and pressure factor was not significant ($P = 0,890$ and $F = 0,019$). In other words, the amount of cultural social pressure for weight loss and physical change does not have a moderating role in increasing or decreasing body image problems.

Table 2

Multivariate Analysis of Variance for Body Image

Components	The Sum of the Squares	Degrees of Freedom	Mean Squares	F	Significance Level	Eta Coefficient
weight	66,69	1	66,69	10,87	0,001	0,073
The amount of pressure	18,19	1	18,19	2,96	0,087	0,021
Group interaction and pressure levels	0,118	1	0,118	0,019	0,890	0,001
Error	846,06	138	6,131			
Total	102 904,52	141				

To investigate the difference of physical social anxiety in obese and normal-weight adolescents and also to examine the moderating role of cultural social pressure for weight loss and physical change in increasing or decreasing physical-social anxiety in obese and normal-weight adolescents by multivariate analysis of variance. Variables were used. In table 3, descriptive information on physical social anxiety is presented in terms of obese and normal-weight individuals as well as the level of cultural social pressure for weight loss and physical change. As can be seen in table 3, the mean total score of physical social anxiety in obese individuals was higher than in normal-weight individuals, and in both obese and normal-weight groups, individuals who experienced high cultural social pressure to lose weight and experience physical change. They have higher levels of physical social anxiety than people who experience less cultural social stress.

Table 3

Mean and Standard Deviation of Physical Social Anxiety by Weight and Cultural Social Pressure for Weight Loss and Physical Change

Weight	The Amount of Pressure	Mean	SD
Obese	high pressure	24,23	6,50
	low pressure	20,30	6,65
	Total	23,44	6,67
Normal weight	high pressure	18,73	6,09
	low pressure	17,13	6,98
	Total	17,53	6,76
Total	high pressure	22,76	6,81
	low pressure	17,71	6,98
	Total	20,23	7,32

Examination of hypotheses of multivariate analysis of variance analysis indicates that the assumption of homogeneity of variances is true using Levon's test ($F = 0,075$ and $P > 0,973$). In addition, the normal distribution of the somatic social anxiety variable measured by the Kolmogorov-Smirnov test showed a normal distribution of this variable ($F = 0,354$ and $Z = 0,929$). The results of two-factor multivariate analysis of variance are presented in table 4.

As can be seen in table 4, the effect of body weight was significant ($P = 0,002$ and $F = 10,167$). That is, obese and normal-weight individuals differ in terms of physical and social anxiety. Taking into account table 3, since the average obese person is higher than the normal body weight, it can be said that obese people have more physical social anxiety than the normal weight person. Also, based on the results of table 4, the main effect of pressure was also significant ($P = 0,044$ and $F = 4,130$). That is, there is evidence of a difference between the two groups of high and low cultural social pressure for weight loss and physical change in terms of physical social anxiety. Considering table 3 because the average physical social anxiety of people who experience high stress for weight loss and physical change is higher than those who experience less stress, it can be said that high cultural social pressure for weight loss and physical change has a significant role. There is an increase in physical social anxiety. Based on the results of table 4, the interaction between weight and pressure factor was not significant ($P = 0,394$, $F = 0,732$). In other words, the extent of cultural social pressure for weight loss and physical change has no moderating role in increasing or decreasing physical social anxiety.

Table 4

Multivariate Two-Factor Analysis of Variance for Physical Social Anxiety

Components	The Sum of the Squares	Degrees of Freedom	Mean Squares	F	Significance Level	Eta Coefficient
The amount of pressure	452,09	1	452,09	10,167	0,002	0,069
Group interaction and pressure levels	183,65	1	183,65	4,130	0,044	0,029
Error	32,535	1	32,535	0,732	0,394	0,005
Total	6036,58	138	44,46			
The amount of pressure	65 734,00	142				

Conclusion. The purpose of this study was to compare body image problems and physical and social anxiety in normal weight and obese adolescents with regard to the moderating role of cultural social pressure for weight loss and physical change. The findings of this study showed that body image problems in obese adolescent girls were more than normal adolescent girls. This finding is in line with the findings of Singh, Bihomika [22], Dennis, Mohdbahar, Jesus, and Adiline [14] and Smolak [25]. The results can be inferred from the above studies that the reason for the high prevalence of body image problems in obese adolescents is the recent acceptance of lean forms of female body image that depict traits such as beauty, cleanliness, success, Fitness and health are all about weight loss. Researchers have shown that among both boys and girls, those with

higher body mass index are more likely to lose weight, and this increase in body mass index with related structures such as body dissatisfaction, striving to lose weight, self-esteem. Low value and worry about being overweight and being dependent on a diet. On the other hand, according to research, the importance of physical attraction and body image among adolescents is more important than other parts of the population. During adolescence, people experience many physiological, psychological, and social changes that result from adolescence and can have potential effects on adolescent life. These physical changes are consistent with adolescent body image changes and believe that changes in physical appearance and increased introspection of adolescents may cause them to become extremely vulnerable to increased body dissatisfaction and image. A negative body will form in them. The findings showed that body image problems in obese and normal-weight female adolescents were not moderated by social cultural pressure for weight loss and body change.

Given the findings of the present study, the main effect of cultural social pressure for weight loss and physical change has no role in increasing body image problems of obese and overweight girls. This finding is inconsistent with research by Ashok, Allen, Byrne, McLean & Davis, [28] and McCabe & Ricciardi [21]. The result can be explained by the above studies, which is in line with the findings of the study, which can be attributed to the different social and cultural contexts of Iran with the communities in which the results are cited. Studies show that racial, cultural and social factors are effective in interpreting patterns of physical attractiveness. For example, in an intercultural study, Akiba [1] citing specific conditions and in his view the lack of mainstream media models in fashion and beauty in Iran, attributes this to the higher level of physical self-esteem of the students under study than the American students. The lack of official media propaganda in the field of fashion and beauty in Iran may have partly contributed to the immunity of the public from the commercial bombardment of fashion and beauty establishments overseas. Another reason that may explain this finding is inconsistent with previous research is how to assess cultural social pressure for weight loss and physical change.

The study measured social-cultural pressure from the media, father, mother, and best friend, and this tool may not have the high potential to assess the pressure applied to obese adolescent girls to lose weight. As for the media, there is no official media propaganda about fashion and beauty in Iran. On the other hand, given that lean body ideals are not as prevalent in Iran as many years ago, parents' body ideals are not as lean as their teenage children. The best friend may also not comment on the weight of a close friend unlike his less close friends. In addition, the results of the present study showed that there was no significant interaction between obesity and cultural social pressure for weight loss and physical change in body image problems. In other words, increasing or decreasing cultural social pressure for weight loss and body change has no role in increasing or decreasing obesity in obese individuals. So it can be said that body image problems in obese people are more influenced by their body mass than the amount of cultural social pressure to lose weight and change body.

The findings of the present study showed that physical social anxiety in obese female adolescents was higher than normal adolescent female adolescents. This finding is consistent with the research of Yousefi et al [44] and Blank et al [14] and Schwartz & Brownell [33]. According to research by Lindwall and Lindgren [28], weight gain, weight loss indices and characteristics of physical fitness affect physical self-esteem and a sense of physical self-efficacy, and these factors will increase physical social anxiety. In addition, exercise has a profound effect on the level of physical social anxiety, which in obese individuals is extremely low in exercise and physical activity [10]. On the other hand, as mentioned in the findings section, obese adolescents have more body image problems than normal-weight adolescents, and one condition of social acceptance by others depends on one's physical structure and physical attractiveness, and therefore Worry about body image can contribute to increased social anxiety in obese individuals. Findings showed that high cultural social pressure for weight loss and physical change significantly increased physical social anxiety in obese adolescent girls. This finding is in line with the findings of Bino, Parskar, Levin and Piran [4] and Sandus, Cortez, and Straw [41].

The results can be inferred from the above studies that one of the variables that explain the reasons for the high level of physical dissatisfaction and social anxiety in women compared to men is the social cultural factors and the extreme emphasis on media advertising patterns. The fashion and beauty of some societies is overweight as a criterion of proportion in women. Although this pressure may be much lower in Iranian culture and society, it has a significant role in increasing physical social anxiety. However, according to the research findings, the interaction between weight factor and cultural social pressure for weight loss and physical change is not significant. In other words, high or low cultural social pressure for weight loss and physical change has no role in increasing or decreasing physical social anxiety in obese individuals. So it can be said that increasing

or decreasing physical social anxiety in obese people is more influenced by their body mass, not because of the cultural social pressure to lose weight and body change, but because the social cultural pressure to lose weight and physical change also increase social anxiety. Physical has a role, so it can be said that each of these factors contributes separately to the development of physical social anxiety, and none modulates the other role in increasing or decreasing physical social anxiety. According to the research findings, it can be concluded that two factors of weight and the amount of cultural social pressure for weight loss and physical change have an important role in increasing the psychological problems of obese individuals. But neither of these factors moderates the other role in increasing or decreasing body image problems and physical social anxiety.

The limitations of the present study were the use of self-reporting tools and the limitation of the research sample to women, which did not allow comparisons of gender differences in the variables studied. The strength of this study was to investigate the moderating role of cultural social pressure in obese individuals and its role in causing problems in these subjects. Because behavior is complex and influenced by multiple variables, it is better to predict behavior by more variables than fewer variables.

References

1. Agliata, D. & Tantelef-Dunn, S. (2004). The impact of media exposure on male's body image. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(1), 7–22.
2. Akiba, D. (1998). Cultural variations in body esteem: how young adults in Iran and the United States view their own appearances. *The journal of social psychology*, 14, 539–40.
3. Ali Akbari Dehkordi, M. (2015). Comparison of Extraverted Disorders in Overweight Boys with Normal Weight Boys: Emphasis on Conduct Disorder, *Journal of Health Psychology*, No. 16, 30–30.
4. Allen, K. L.; Byrne, S. M.; McLean, N. J. & Davis, E. A. (2008). Overconcern with weight and shape is not the same as body dissatisfaction: Evidence from a prospective study of pre-adolescent boys and girls. *Body Image*, 5, 261–270.
5. Assar Kashani, H., Roshan, R., Khalaj, H. R., Mohammadi, J. (2012). Comparison of physical misunderstanding and body image in obese, overweight and normal weight. *Journal of Health Psychology*, No. 2, 70–80.
6. Blank M. J., Berg, A. C. & Melaville, A. (2006). Growing Community schools: The role of Cross-boundary leadership. Washington, DC: Coalition for Community Schools.
7. Brewer, B. W., Diehl, N. S., Cornelius, A. E., Joshua, M. D. & Van Raalte, J. L. (2004). Exercising caution: Social physique anxiety and protective self-presentational behavior. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 7(1), 47–55.
8. Brownell, K. D. (1991). Dieting and the search for the perfect body: where physiology and culture collide. *Behavior Therapy*, 22, 1–12.
9. Burgess G., Grogan S. & Buwitz L. (2006). Effects of a 6-week aerobic dance intervention on body image and physical self-perceptions in adolescent girls. *Body image*, 3, 57–66.
10. Clark, L. & Tiggemann, M. (2006). Appearance culture in nine- to 12-year-old girls: Media and peer influences on body dissatisfaction [Electronic version]. *Social Development*, 15(4), 628–643.
11. Danis, A., Mohd Bahar, N., Isa, K. A. M. & Adilin, H. Body image perspectives among adolescents in rural environment setting. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 153, 436–442.
12. Dion, J., Blackburn, M. E., Auclair, J., Laberge, L., Veillette, S., Gaudreault, M., Vachon, P., Perron, M. & Touchette, É. (2015). Development and etiology of body dissatisfaction in adolescent boys and girls. *International Journal of Adolescence and Youth*, 20(2), 151–166.
13. Faith, M. S., Calamaro, C. J., Dolan, M. S. & Pietrobelli, A. (2004). Mood disorders and obesity. *Current Opinion in Psychiatry*, 17, 9–13.
14. Fitzsimmons-Craft, E. E., Harney, M. B., Koehler, L. G., Danzi, L. E., Riddell, M. K. & Bardone-Cone, A. M. (2012). Explaining the relation between thin ideal internalization and body dissatisfaction among college women: The roles of social comparison and body surveillance. *Body Image*, 9, 43–49.
15. Gordon, K. H., Perez, M. & Joiner, T. E. (2002). The impact of racial stereotypes on eating disorder recognition. *International Journal of Eating Disorders*, 32, 219–224.
16. Halliwell, E. & Harvey, M. (2006). Examination of a sociocultural model of disordered eating among male and female adolescents. *British Journal of Health Psychology*, 11, 235–248.
17. Hart, E. A., Leary, M. R. & Rejeski, W. J. (1989). The measurement of social physique anxiety in female. *Journal of sport and exercise psychology*, 11, 94–104.
18. Levine, M. P. & Piran, N. (2004). The role of body images in the prevention of eating disorders. *Body image*, 1, 57–70.
19. Lindwall, M. & Lindgren, E. C. (2005). The effects of a 6-month exercise intervention program on physical self-perceptions and social physique anxiety in non – physically active Swedish girls. *Psychology of sport and exercise*, 6, 643–658.

20. Louis, J. (2005). Personality tests. Translation: Mohammad Ali Besharat and Mohammad Habibnejad. Tehran: Aigie Publishing. First Edition
21. Lowry, R., Galuska, D. A., Fulton, J. E., Wechsler, H., Kann, L. & Collins, J. L. (2000). Physical activity, food choice, and weight management goals and practices among U.S. college students. *American Journal of Preventive Medicine*, 181, 18–27.
22. McCabe, M. P & Ricciardelli, L. A. (2001). Body image and body change techniques among young adolescent boys. *European Eating Disorders Review*, 9, 335–347.
23. McCabe, M. P., Mavoa, H., Ricciardelli, L. A., Schultz, J. T., Waqa, G. & Fotu, K. F. (2011). Socio-cultural agents and their impact on body image and body change strategies among adolescents in Fiji, Tonga, Tongans in New Zealand and Australia. *Obesity Reviews*, 12, 61–67.
24. Mellor, D., McCabe, M., Ricciardelli, L., Yeow, J., Daliza, N. & Mohd Hapidzal, N. F. (2009). Sociocultural influences on body dissatisfaction and body change behaviors. *Body Image*, 6, 121–128.
25. Moss, T. P. (2005). The relationships between objective and subjective ratings of disfigurement severity, and psychological adjustment. *Body Image*, 2, 151–159.
26. Motle, R. W. & Conroy, D. E. (2000). Validity and factorial invariance of the social physique anxiety scale. *Medicine and Science in Sport & Exercise*, 32, 1007–1017.
27. Pope, A., McHairl, M., et al. And Karihada, A. (2014). Increase self-esteem in children and adolescents. Translated by Parisa Tajli, Roshd Publications, Tehran, p. 237.
28. Purgasem Gargari, H. Hamedbadzad, M. Seyed Sajjadi, N. Kouchavar, N. Karami, P. (2010). The Relationship between Body Mass Index and Nutritional Attitude in Tabriz Female High School Students Medical. *Journal of Tabriz University of Medical Sciences*, Vol. 23, 3, 29–24.
29. Rosenblum, G. D. & Lewis, M. (1999). The relations among body image, physical attractiveness, and body mass in adolescence. *Child Development*, 70, 50–64.
30. Sadeghi, Gharai str., 2 Fathi, L. (2012). The Effectiveness of Cognitive Behavioral Therapy in the Treatment of Obesity Patients, Iranian. *Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, No. 2, 117–107.
31. Salehi, J. Rahmani, A. (1979). The Role of Social Anxiety in Exercise Determination of Motivation for Participation in Exercise Exercises, *Journal of Sport Development and Motor Learning*, No. 6.
32. Schwarz, M. B. & Brownell, K. D. (2004) Obesity and body image. *Body Image*, 1, 43–56.
33. Shaw K., O'Rourke P., Del Mar C. & Kenardy J. Psychological interventions for overweight or obesity. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2005, Issue 2. Art. No.: CD003818.
34. Singh, M. M., Ashok, L., Binu, V. S., Parsekar, S. S. & Bhumika, T. V. (2015). Adolescents and body image: a cross sectional study. *Indian Journal of Pediatrics*, 82(12), 1107–1111.
35. Sjoberg, L. R., Nilsson, W. K. & Leppert, J. (2005). Obesity, Shame, and Depression in School-Aged Children: A Population-Based Study. *Journal of the American Academy of Pediatrics*, 116(3), 389–392.
36. Smolak, L. (2004). Body image in children and adolescents: Where do we go from here? *Body Image*, 1, 15–28.
37. Sobol-Goldberg, S & Rabinowitz J. (2016). Association of childhood and teen school performance and obesity in young adulthood in the US National Longitudinal Survey of Youth. *Preventive Medicine*, 89, 57–63.
38. Sondhause, E. L., Kurtz, R. M. & Strube, M. J. (2001). Body attitude, gender and selfconcept: a 30 years perspective. *Journal of psychology*, 135(4), 413–429.
39. Storch, E. A., Milsom, V. A., Debraganza, N., Lewin, A. B., Geffken, G. R. & Silverstein, J. H. (2007). Peer victimization, psychosocial adjustment, and physical activity in overweight and at risk for overweight Youth. *Journal of Pediatric Psychology*, 32(1), 80–89.
40. Time, M. (2012). Predicting body image dissatisfaction based on psychological and socio-cultural factors. MSc thesis. Tabriz University.
41. Tsai, G. (2000). Eating disorders in the Far East. *Eating and Weight Disorders*, 5, 186–197. Ung, E. K. (2005). Eating disorders in Singapore; Coming of age. *Singapore Medical Journal*, 46, 254–256.
42. Villiers, M. D. (2006). *Body image and dating relationships amongst adolescents*. (Thesis of Master of Arts (psychology). University of Stellenbosch.
43. Yousefi, B., Tadiabi, and 2. Hosni, Z. (2010). The Effect of Gender and Exercise on Satisfaction with Physical Dimensions and Physical Social Anxiety among Students of Islamic Azad University District 11. *Journal of Sport Management*, No. 6, 136–121.
44. Yousefi, B., Hassani, Z. & Shokri, O. (2009). Reliability and factor validity of the 7-item of social physique anxiety scale (SPAS-7) among university students in Iran. *World Journal of Sport Sciences*, 2(3), 201–204.
45. Zardasht, A. H., Besharat, M. A., Pourhossein, R., Bahrami Ehsan, A. H., Poursharifi, H. (2015). Comparing the Effectiveness of Interpersonal Relationship Therapy and Emotional Management on Weight Loss in Overweight and Overweight Women, *Journal of Health Psychology*, No. 14, 14–1.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2020 р.

Рецензії, хроніки та персоналії

До 85-річчя від дня народження професора Едуарда Станіславовича Вільчковського

Вільчковський Едуард Станіславович народився 19 січня 1935 р. у місті Нижній Тагіл Свердловської області (Росія). Батько був лікарем, мама – працівник культури.

У 1956 році Едуард Станіславович закінчив Київський державний інститут фізичної культури за спеціальністю «Фізична культура і спорт».

У період 1956–1961 рр. працював вчителем середньої школи та викладачем Педагогічного училища міста Переяслава-Хмельницького Київської області. На той час у районі працювало лише три особи з вищою освітою, серед яких був і Едуард Станіславович Вільчковський. Згодом він вступив до аспірантури Харківського педагогічного інституту імені Григорія Сковороди, де навчався в період 1961–1964 рр. По завершенню аспірантури протягом чотирьох років (1964–1965 рр.) Е. С. Вільчковський працював викладачем Харківського педагогічного інституту імені Григорія Сковороди. Наполеглива науково-дослідницька робота, яку проводив Едуард Станіславович, була представлена в кандидатській дисертації, яку він успішно захистив у 1966 р.

Досвідченого на той час фахівця запросили в Міністерство освіти України, де він працював директором навчально-методичного кабінету з фізичного виховання впродовж 1966–1967 рр.

Едуард Станіславович не зупинявся на досягнутому й продовжував науково-дослідницьку роботу, працюючи в різних установах і закладах освіти. Із 1967–1974 рр. – старший науковий співробітник лабораторії фізичного виховання НДІ педагогіки України; 1974–1982 рр. – доцент кафедри педагогіки Центрального інституту підвищення кваліфікації вчителів України; 1982–1995 рр. – доцент, професор Київського педагогічного інституту імені Максима Горького.

Логічне поєднання наукової й практичної діяльності сприяло написанню докторської дисертації. У 1989 р. Едуард Станіславович захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за двома спеціальностями 13.00.01 та 13.00.04 на тему: «Педагогічні основи процесу формування рухової підготовленості дітей 3–7 років».

У 1992 році Е. С. Вільчковський отримав наукове звання професора, а в 1995 р. став членом-кореспондентом Академії педагогічних наук України, із 1996 є дійсним членом Академії соціальних і педагогічних наук (Росія, Москва).

У період 1995–1999 рр. працював завідувачем лабораторії фізичного виховання Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України.

Із моменту утворення Вищої атестаційної комісії України Едуард Станіславович був її членом упродовж семи років. Також 10 років був членом спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій у Київському державному інституті фізичної культури.

Із 2000 р. Едуард Станіславович працював на посаді професора кафедри теорії і методики фізичного виховання Львівського інституту фізичної культури. Упродовж шести років був членом спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій у цьому вищому навчальному закладі.

У 2006 р. Едуард Станіславович приїхав на Волинь, де працював на посаді професора кафедри спортивно-масової та туристичної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки. Викладав навчальні дисципліни «Організація і методика спортивно-масової роботи», «Організація і управління спортивно-масовою роботою», «Спортивна анімація»; керував написанням магістерських та дипломних робіт. Протягом шести років у Волинського національного університету

імені Лесі Українки був членом спеціалізованої вченої ради по захисту дисертацій за спеціальностями: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки, 13.00.02 – теорія та методика навчання (фізична культура, основи здоров'я).

Професор Е. С. Вільчковський брав участь у розробці стратегічних державних документів: Базового компонента дошкільної освіти в Україні, стандартів освіти в галузі фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл України, стандартів рухової підготовленості дітей та учнівської молоді в Україні. Є автором понад 15 програм із фізичного виховання дітей дошкільного віку в загальних і спеціальних дошкільних навчальних закладах, 8 програм із фізичної культури для початкової школи. Під керівництвом і консультуванням Едуарда Станіславовича було успішно захищено 12 кандидатських і 3 докторські дисертації. Окрім того активно опонує дисертації.

Едуард Станіславович є членом редколегії наукових фахових видань Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» та «Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки».

Тривала наукова робота у вищій школі спонукала професора вивчати стан фізичного виховання не лише в Україні. Він також досліджував становлення, зміст, структуру та особливості фізичного виховання в Україні, Польщі, Греції, Японії, США, Франції, Чехії й скандинавських країнах.

У науковому доробку Едуарда Станіславовича нараховується понад 450 наукових публікацій, серед них – 38 монографій та підручників із теорії і методики фізичного виховання дітей, які були першими підручниками українською мовою для закладів вищої освіти в незалежній Україні, а також для вихователів, інструкторів із фізичного виховання, учителів фізичної культури.

Нині професор Е. С. Вільчковський продовжує плідно працювати, свідчення чого – видання таких наукових праць, як:

➤ **Система** фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі та України (XVI – початок XXI століття): порівняльний аналіз: монографія / Е. С. Вільчковський, Б. М. Шиян, А. В. Цьось, В. Р. Пасічник. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 240 с.

➤ **Фізичне** виховання школярів у різних країнах світу (історія та сучасність): монографія/ Е. С. Вільчковський, А. Е. Вільковська, В. Р. Пасічник. Пйотркув-Трибунальський: NWP. 2016. 404 с.

➤ **Теорія** і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. для студентів дошк. ф-тів вищ. навч. закл./Е. С. Вільчковський, О. І. Курок; МОНУ. 3-тє вид., стер. Суми: Університет. кн., 2017. 428 с.

➤ **Фізичне** виховання дітей дошкільного віку/Е. С. Вільчковський, Т. Ю. Круцевич. *Теорія і методика фізичного виховання*. Т. 2. Методика фізичного виховання різних груп населення/за ред. Круцевич Т. Ю. Київ: Олімп. літ., 2017. 368 с.

➤ **Теорія** і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: підручник/Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”». 2019. 467 с.

Едуард Станіславович практикує викладання в польському Університеті Яна Кохановського в Кельцах, філії в Пйотркуві Трибунальському. Професор вільно володіє польською мовою, був опонентом 13 докторських дисертацій у Польщі, видає монографії польською мовою (Psychology and pedagogy of creative development of development of gifted person/M. B. Yevtukh, E. S. Vilchkovsky, I. S. Voloshchuk, V. M. Rudyk. Piotrkuv-Trybunalski: NWP, 2018. 361 s.).

Шанований професор постійно перебуває у творчому пошуку та й надалі активно продовжує науково-дослідницьку, викладацьку роботу, яка є плідною, актуальною й завжди необхідною для виховання майбутніх науковців. Також Едуард Станіславович сприяє розвитку міжнародної діяльності, взаємообміну досвідом між викладачами, студентами, закладами вищої освіти різних країн.

Завідувач кафедри спортивно-масової та туристичної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор

Алла Альошина

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Наукове видання «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» містить такі рубрики:

- ✓ Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту.
- ✓ Технології навчання фізичної культури.
- ✓ Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.
- ✓ Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація.
- ✓ Олімпійський і професійний спорт.

Щоб мати можливість подавати рукописи в журнал та перевіряти їх поточний статус, потрібно зареєструватися на сайті (<http://sport.eenu.edu.ua>) або надіслати матеріали на e-mail: sport@eenu.edu.ua

Матеріал публікації повинен відповідати тематиці журналу.

Журнал приймає до розгляду наукові статті за умови, якщо робота:

- не була опублікована раніше в іншому журналі;
- не перебуває на розгляді в іншому журналі;
- усі співавтори погоджуються з публікацією статті.

Статті приймаються лише з оригінальним авторським текстом, запозичення в обсязі не більше ніж 10 % повинні бути оформлені із зазначенням посилань на джерела.

Подаючи статтю в журнал, автор тим самим:

- висловлює згоду на розміщення повного її тексту в мережі Інтернет;
- погоджується з рекомендаціями Всесвітньої асоціації медичних редакторів і стандартів COPE відповідно до принципів етики наукових публікацій (https://publicationethics.org/files/International%20standards_authors_for%20website_11_Nov_2011.pdf).

Автори дають згоду на збір й обробку персональних даних із метою їх уключення в базу даних згідно із Законом України № 2297-VI «Про захист персональних даних» від 01.06.2010. Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього видання, використовуватимуться винятково для виконання внутрішніх технічних завдань; вони не поширюватимуться та не передаватимуться стороннім особам.

Мови рукопису – українська, російська, англійська, польська.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

Стаття повинна супроводжуватись анотацією, ключовими словами й містити пристатейний список використаних джерел.

Файл рукопису повинен містити:

- ✓ індекс УДК статті (верхній лівий кут)
- ✓ назву статті (до 12 слів прописними літерами);
- ✓ прізвище, ім'я автора (-ів), афіліацію (науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи або навчання, місто, країна);
- ✓ e-mail контактного автора;
- ✓ анотацію (230–250 слів), структуровану таким чином (із виділенням підзаголовків напівжирним шрифтом): актуальність теми дослідження, мета й методи або методологія дослідження, результати роботи та висновки; ключові слова (5–6 слів або стійких словосполучень, за якими надалі виконуватиметься пошук статті), що відображають специфіку теми, об'єкт і результати дослідження та жодне з яких не дублює слова з назви статті;
- ✓ текст статті;
- ✓ висловлення вдячності (за необхідності);
- ✓ джерела та літературу.

Метадані (анотації) подаються мовою оригіналу статті та англійською (якщо мова статті англійська, то метадані – англійською й українською/російською).

Використання комп'ютерного перекладу не допускається.

Неприпустимим є застосування нерозшифрованих абревіатур і вперше введених термінів. Усі абревіатури повинні бути розшифровані при першому вживанні. Якщо абревіатур багато, то можна зробити список із розшифровкою кожної з них перед текстом статті.

Текст статті повинен відповідати формату IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion), тобто потрібно виділити такі розділи, як вступ; мета дослідження; матеріал і методи дослідження; результати дослідження; висновки.

Вступ (*постановка наукової проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз досліджень, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор; виокремлення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми, які розкриває означена стаття*).

Мета дослідження (*метою повинно бути розв'язання проблеми або отримання знань щодо неї. Мета дослідження орієнтує на його кінцевий результат, завдання формулюють питання, на які потрібно отримати відповідь для реалізації мети дослідження. Для формулювання мети бажано використовувати слова встановити, виявити, розробити, довести та ін.*)

Матеріал і методи дослідження. Цей розділ повинен бути коротким, але достатнім, щоб дати змогу іншим науковцям повторити дослідження, та містити три підрозділи (*можна додати інші підрозділи, якщо є така потреба*):

(1) Учасники

Указати кількість учасників, вік, спортивну кваліфікацію досліджуваних. Відзначити, що від усіх учасників отримано інформовану згоду на участь у цьому експерименті.

(2) Організація дослідження

Ця частина повинна бути короткою, точною й логічною (*коротка інформація про кожен крок виконання досліджень, тривалість і послідовність проведення експерименту*). Указати використовувані прилади, обладнання, тести.

(3) Статистичний аналіз

У підзаголовку «Статистичний аналіз» автори повинні пояснити, які статистичні методи використано під час аналізу представлених даних у розділі «Результати дослідження», та обґрунтувати їх застосування. Статистичні методи повинні бути описані детально, щоб забезпечити перевірку представлених результатів. Статистичні значення мають бути показані разом із даними в тексті, а також у таблицях і малюнках. У кінці статистичного аналізу автори повинні вказувати рівень значущості та використані статистичні програми.

Звертаємо увагу авторів, що просте перерахування використаних методів дослідження редакцією не приймається.

Протокол збору даних, процедури, досліджувані параметри, методи вимірювань й апаратура повинні бути описані досить докладно, щоб дати змогу іншим ученим відтворити результати. Мають бути представлені посилання на використовувані методи. Маловідомі та істотно модифіковані методи повинні бути описані докладно, назви використаних пристроїв – супроводжуватись інформацією про виробника (*назва, місто й країна*), зазначеного в дужках.

Надання інформації про учасників експериментів (пацієнтів) вимагає наявності їхньої офіційної згоди. Дослідження пацієнтів і добровольців вимагають усвідомленої згоди, документованої в тексті рукопису. За участі дітей в експериментах потрібно мати отриману письмову згоду їхніх батьків, про що зазначаємо в цьому розділі. У звітах щодо експериментів на людях потрібно зазначити, чи проводилася процедура відповідно до етичних стандартів відповідального комітету з прав (*експериментів або інституційного регіонального*) чи Гельсінської декларації 2008 р.

Редакція залишає за собою право затребувати будь-які вихідні дані від авторів на будь-якій стадії в процесі розгляду або публікації, у тому числі після публікації. Відмова надання запитуваної інформації може призвести до затримки публікації або скасування прийому праці.

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (*результати досліджень з обов'язковою статистичною обробкою даних потрібно подавати у вигляді таблиць, графіків, діаграм. Дані, які відображаються в таблицях, мають бути суттєвими, повними, достовірними. Заголовок таблиці, назва графіка або діаграми повинні відповідати їхньому змісту. Переказувати словами дані таблиць і графіків неприпустимо. Результати дослідження мають бути обов'язково проаналізовані. Варто провести паралелі з даними, отриманими іншими вітчизняними й закордонними вченими*).

Дискусія. Цей розділ повинен містити інтерпретацію результатів дослідження, а також результати, розглянуті в контексті підсумків в інших дослідженнях науковців, котрі займаються вивченням цієї проблеми. Потрібно включити в дискусію питання, що впливають із висновків, а також зазначити, яким чином дослідження інших авторів підтверджують правомірність дослідження. Слід виділити новизну отриманих результатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У цій частині подається коротке формулювання результатів дослідження, осмислення та узагальнення теми, а також перспективи для майбутніх досліджень. (*Висновки повинні бути лаконічними, конкретними, обґрунтованими, відповідати меті дослідження та впливати з основного змісту роботи*).

Після тексту статті повинен міститися пристатейний список використаних джерел.

Усі джерела зі списку літератури повинні бути процитовані в тексті статті, в іншому випадку відповідний елемент потрібно вилучити. Якщо стаття, на яку є посилання, має цифровий ідентифікатор doi (<http://www.doi.org/index.html>), його обов'язково потрібно вказувати.

Список літератури повинен містити достатню кількість сучасних (за останні п'ять років) джерел за проблемою дослідження.

До списку потрібно включити наукові статті українських і зарубіжних авторів.

Допускається посилання на власні роботи авторів статті (самоцититування), але не більше ніж 25 % від загальної кількості джерел.

Якщо текст статті українською/російською мовою, то **список літератури повинен складатися з двох частин: «Джерела та література» і «References».**

Перелік посилань «Джерела та література» – це бібліографічний опис джерел, використаних під час підготовки статті, виконаний мовою оригіналу та оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015: Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання (<http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>).

При цьому, якщо в переліку використано джерела іноземною мовою, їх не потрібно перекладати українською/російською.

«References» – це дубльований перелік посилань «Джерела та література», оформлений за стандартом APA (<http://www.apastyle.org/>). англійською мовою та/або із застосуванням транслітерації.

Назви кирилических джерел транслітеруються, далі у квадратних дужках розміщується переклад.

Он-лайн-конвертер: <http://translit.kh.ua/#passport> (Паспортний КМУ 2010).

Для створення бібліографічних записів посилань для переліку «References» скористайтеся ресурсом:

Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: методичні рекомендації/ автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Українська бібліотечна асоціація. Київ: УБА, 2016. Електрон. вид. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). 117 с. ISBN 978-966-97569-2-3.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

1. Обсяг основного тексту статті – 8–15 сторінок.

2. Текстові матеріали повинні бути підготовлені в редакторі MS Word (*.doc).

3. Параметри сторінки:

формат – А4, поля – зліва – 3 см, справа – 1 см, зверху й знизу – 2 см, без колонтитулів та нумерації сторінок.

4. Шрифт основного тексту – Times New Roman, розмір символу (кегель) – 14, звичайний, рядки без переносів.

5. Параметри абзацу:

– вирівнювання – за шириною;

– міжрядковий інтервал – 1,5;

– відступ першого рядка – 1 см;

– інтервал між абзацами – 0 мм.

6. Таблиці й малюнки.

Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається в таблиці, що має порядковий номер, вирівнювання по правому краю (наприклад: *Таблиця 1*) і назву (друкується над таблицею посередині жирним шрифтом, наприклад: **Розподіл студентів за рівнем фізичної активності**). Текст таблиці подається шрифтом Times New Roman, кегль 12, інтервал 1. Формат таблиць – лише книжковий.

Рисунок повинен бути єдиним графічним об'єктом (тобто згрупованим). Для рисунків, виконаних у програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (97-2003).

Ілюстрації також слід нумерувати; вони повинні мати назви, які вказуються поза згрупованим графічним об'єктом (наприклад: **Рис. 1. Динаміка фізичної працездатності**). Ілюстративний матеріал обов'язково повинен бути контрастним чорно-білим, спосіб заливки в діаграмах – штриховий).

Формули (зі стандартною нумерацією) виконуються в редакторі Microsoft Equation. Підписи рисунків та формул мають бути доступні для редагування. Усі графічні об'єкти не повинні бути сканованими.

Вимоги до статей, останні випуски журналу, архів номерів, різна інформація – на сайті видання: <http://sport.eenu.edu.ua>.

Якщо стаття не відповідає вищезазначеним вимогам або її науковий рівень недостатній, то редакційна рада не приймає працю для публікації.

Стосовно інших питань за консультацією просимо звертатися до відповідального секретаря Індики Світлани Ярославівни (сл. тел. 0332-24-21-78; моб. тел. (066)-48-30-600).

Для своєчасної інформації просимо Вас надсилати авторську довідку (див. нижче).

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Назва статті _____

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь та вчене звання, посада автора (-ів) *(українською та англійською мовами)* _____

ORCID (цифровий ідентифікатор автора, що відрізняє Вас від будь-якого іншого дослідника, підтримує зв'язок між Вами й Вашою професійною діяльністю. Отримати свій унікальний ідентифікатор ORCID можна зареєструвавшись <http://about.orcid.org>, <https://orcid.org/register>) _____

Місце роботи, навчання, поштова адреса, індекс, службовий телефон (установи чи організації) *(українською та англійською мовами)* _____

Поштова адреса Нової пошти, № відділення, на яке редколегія надсилає друкований примірник збірника _____

Телефон _____ . E-mail _____

ЗМІСТ

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

Олександр Безносюк

Історія більярдного спорту в закладах вищої освіти України3

**Надія Ковальчук, Володимир Санюк, Тетяна Гнітецька, Ніна Деделюк, Ольга Рода,
Світлана Калитка, Ірина Ткачук**

Еволюція масових гімнастичних виступів (кінець XIX ст. – початок XXI ст.)9

Юлія Копочинська

Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії у Великій Британії21

Сергій Марчук

Методичні засади фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині

Костянтина Ушинського29

Володимир Наумчук

Гра як міждисциплінарний феномен науки (філософський аспект)36

Олександра Цибанюк, Юрій Мосейчук

Енциклопедія фізичного виховання й спорту в Румунії – носій ідей

фізичного виховання та спорту44

Fuaddi, Tomoliyus, Patuji Sukoco, Soni Nopembri

The Enjoyable Physical Education Learning to Improve Students' Motivation

and Learning Achievement50

Zbigniew Wójcik

Italian Horse Riding School60

Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

Галина Безверхня, Вікторія Цибульська

Теоретичні знання студенток факультету початкової освіти різних форм навчання

в галузі фізичної культури64

Тетяна Круцевич, Оксана Марченко

Вплив занять спортом на формування маскулінних та фемінінних рис характеру

в школярів різних вікових груп74

Ольга Ображей, Ірина Маляренко, Ольга Кольцова, Борис Кедровський

Структура процесу початкового навчання плавання молодших школярів

у літньому оздоровчому таборі90

Олександр Швай, Юрій Цюпак, Андрій Ковальчук, Володимир Тарасюк,

Леонід Гнітецький

Вплив розвитку координаційних здібностей учнів 15–16-річного віку

на рівень засвоєння прямого нападаючого удару у волейболі96

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

Martha Pastari, Syokumawena

The Effect of Giving Cold Therapy to Decreased Pain Sprain Ankle Basket Ball Players 102

Seyed Mohammad Hossein Hosseini Ravesh

Analysis of the Role of Moderating Socio-Cultural Pressure for Weight Loss
and Physical Changes in Obese and Normal Weight Adolescents 107

Рецензії, хроніки та персоналії

До 85-річчя від дня народження професора Едуарда Станіславовича Вільчковського 116

Інформація для авторів..... 118

Наукове видання

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

№ 1 (49)

2020

Редактор і коректор: *Г. О. Дробот*
Верстка *І. С. Савицької*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19773-9573ПР від 15.03.2013 р.
Сайт журналу: <http://sport.eenu.edu.ua>

Засновник і видавець – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки.
Формат 60×84¹/₈. Папір офсетний. Гарн. Таймс. Друк цифровий.
Обсяг 14,41 ум. друк. арк., 13,88 обл.-вид. арк. Зам. 31.
Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.